

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
ET
CHRISTO ECCLESIAE
VE RI TAS

SAMLADE SKRIFTER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

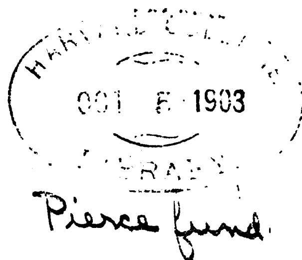
TJUGUFÖRSTA DELEN

NOVELLER.

FJÄRDE BANDET.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

OCT 6 1903

NOVELLER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

FJÄRDE BANDET.

DET GYLLENE SPÖKET.
PASTORSVALET I AULANGO.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1902.

DET GYLLENE SPÖKET.

1. De båda stormakterna.

Det låg i yrket...

På 1830-talet gingo städerna på den finska västkusten, från Åbo till Uleåborg, i spetsen för landets handel och sjöfart. Finlands stora marknadsplats var då ännu icke Ryssland; den var långt mera Sverige, Danmark, Tyskland och västra Europa, till hvilkas hamnar västkusten hade en närmare väg. Medan industrin låg i linda och jordbruket envist plöjde gamla fåror, lyckades handeln och sjöfarten att uppnå en dittills okänd blomstring och insamla massor af guld från västerlandet, mindre genom den tarfliga handelsbalansen af export och import, som ständigt utvisade *minus*, än genom frakterna från hamn till hamn i alla världsdelar, hvari låg hemligheten af det *plus*, som betalade utgifterna och hopade på några händer en betydlig förmögenhet.

Alltfrån den tid, när de västra städerna fingo stapelfrihet år 1765, såg man där ett slags köpmanna-aristokrati uppstå och med hvarje år tillväxa i makt. Med rikedomen följde stormod, med makten täflan. Man upplefde, visserligen i liten skala, någonting som påminde om de rika norditalienska städernas inre och yttre strider

vid slutet af medeltiden. I hvarje stad funnos patricier, som penningen gaf ett mäktigt inflytande, samt plebejer, hvilka afundades, smädade och motarbetade patricierne, menande sig vara förtryckte och tillbakasatte. Men under det att sålunda hvarje stad beständigt jäste af inbördes söndringar, låg hvarje stad tillika i afundsam delo med sina grannstäder, och om det ej här, som uti Italien, kom till uppenbart krig och fältslag mellan de rivaliserande städerna, så saknades visst icke diplomatiska intriger, ömsesidiga invasioner på marknaderna, stickord och okväden, slagsmål och allt slags krigföring på omtvistade handelsområden i de tjärbrännande och plankslöpande socknarna. För att fullborda jämförelsen, saknades icke ens de bland Italiens penningfurstar så ryktbara släktfiendskaperna, dels mellan de mäktigaste familjerna och deras anhängare inom hvarje stad för sig, dels mellan magnaterne i ena staden gentemot magnaterne i den andra.

Till följd af den täta beröringen med Stockholm, stod tidens nivå af bildning icke lägre i dessa västfinska småstater än annorstädes i landet, men detta betydde ej mycket. Ofta nog såg man den rikaste och anseddaste blott med en tunn yttre polityr skilja sig från massan af folket, hvars barbariska dialekter talades äfven i de förmögnare husen. Däremot hade handelsvinsten, företagsamheten, täflan inbördes och rivaliteten med grannarne skapat en förvånande praktisk duglighet, energiska karakterer och en mängd lokala egenheter, hvilka här och där likasom utmynnade i befängda originaler. Sara Wacklins »Hundrade minnen från Österbotten» hafva bevarat några drag från denna lilla brokiga värld af bizarra egendomligheter. En Jókai eller en Bret Harte skulle där hafva funnit en outtömlig förrådskammare.

I en af dessa rörliga, driftiga, rika, afundsamma och ständigt mot hvarandra upproriska småstäder delade sig befolkningen länge mellan två de mäktigaste köpmanshusen, hvilka vi vilja kalla *Halm* och *Gråberg*. Båda utmärkte sig genom duglighet och drift. Bådas rikedom daterade sig från förmyndartiden under Gustaf IV Adolfs minderårighet, hvilken tid var lika fördelaktig för handeln som föga ärofull på det politiska området. Men under det att huset Gråberg behöll och förkofrade sin vinstgifvande rörelse, hade firman Halm upplefvat omskiftande öden under de många och stora hvälfningarna i den förste Napoleons tid. Kontinentalsystemet, som ofta lönade med hastig vinst de vågsammaste spekulationer på England, när man lyckades undkomma franska, en tid äfven ryska kryssare, störtade lika ofta de spekulanter, som, förtröstande på den falska lyckan, vågat sig ut i otid och sågo sina dyrbara laddningar blifva ett rof för den obeveklige fienden. Firman Halm befann sig af denna orsak hastigt ruinerad och på branten af en cession, medan firman Gråberg såg sina skepp lyckligt insegla i hamnen. Några år därefter vände sig lyckan, och nu hade åter firman Gråberg lidit betydligt afbräck, medan firman Halm lika hastigt uppsvingade sig till sin förra välmakt genom nya och djärfva spekulationer på Amerika.

Dessa omkastningar hade upprört och skakat den lilla staden. Båda de mäktiga husen hade hvardera sina klienter och anhängare, som berodde af deras gunst — icke blott skaror af sjömän, timmermän, smeder och alla slags arbetare med deras familjer, utan ock en lång rad af mindre handlande, handtverkare, tjenstemän och bönder, som stodo till boks hos dessa rika hus eller hos dem deponerat sina sparpenningar. När huset Halm

sågs nära sin undergång, förföljdes alla af dess parti, hvilka icke underkastade sig huset Gråberg, med oblidkelig stränghet af fordringsägarne, och åter, när huset Halm reste sig, men huset Gråbergs välde aftog, hämnade sig det nyss slagna, nu segrande Halmska partiet med lika obevekelig stränghet mot sina vedersakare. Högre allmänna intressen voro nästan okända i den lilla staden, som visserligen studerade tidens politiska tilldragelser i de magra notiser, dem Åbo Tidningar eller Stockholmsposten efter månaders förlopp funno för godt att meddela dem, men föga tillmätte dessa händelser någon annan vikt än deras inflytande på handelsintressena eller som lämpliga ämnen för kannstöperier vid de gamle herrarnes toddyglas. När man därtill lägger, att tidens konst inskränkte sig mest till eländiga ryska och tyska träsnitt samt tidens litteratur till känslofulla röfvareromaner, då och då uppfriskade af Franzén och Choræus, slutligen äfven af Frithiofs saga och Walter Scott, är det lätt förklarligt, att penningen, och åter penningen, oaktadt alla enskilda bättre och varmare känslor, var den egentligen tongifvande och alltbestämmande makten i detta samhällslif, så långt aflägset från de djupare strömmarna i tidens kultur.

Något före tiden för denna berättelse hade ett slags vapenhvila inträdt mellan de två rivaliserande stormakterna Gråberg och Halm, vare sig däraf att de två husen numera stodo ungefär jämnstarka, eller måhända därför att båda firmornas gamle chefer ungefär samtidigt utbytt detta jordiska med alla dess kontorsböcker, växlar, kurser och saldon mot en högre bokföring, där debet och kredit räknas efter en annan kurs. Sönerne, som efterträdt sina fäder, hade mindre personligt groll att uppföra på debetsidan i sina motståndares kontobok. De hade till

och med intrasslat sig i släktskapsförhållanden, genom en Gråbergs och en Halms giftermål med två systrar, och läto förmå sig att umgås med hvarandra i det anständiga och höfliga vänskapsförhållande, som brukas mellan solide affärsmän på samma ort och som icke hindrar någon att önska sin ärade vän alla tänkbara skeppsbrott och konkurser på halsen, i samma ögonblick man lyftar på hatten och önskar honom en skön godmorgon. De två firmorna hade icke ett ögonblick uppgifvit sin konkurrens i både in- och utrikeshandeln. Associationens tid var ännu icke kommen i Finland; alltså föll det ingen in, att ju två mäktiga hus kunde blifva dubbelt mäktigare genom att sluta med hvarandra det slags förbund, som i affärsspråket kallas bolag. Den nya vänskapen hindrade således icke heller de två nye rivalerne att på det omsorgsfullaste bevaka hvarandras rörelser och sorgfälligt utspana hvarandras svaga sidor, vare sig i affärer eller, såsom mänskligt är, äfven i deras enskilda och familjeförhållanden. En affärsman bör aldrig försmå den minsta häfstång, som kan lyfta hans aktier genom att nedsänka andras, och huru ofta hafva ej storartade spekulationer byggts på en uppdagad familjehemlighet, en obetydlig, längesedan begången dumhet, en kropps- eller själskrämpa och annat sådant, för att ej tala om den lyckliga upptäckten af ett oskyldigt misstag, som kan inför domstol antaga en ful färg, när en skicklig jurist beredvilligt åtager sig att där föra penseln!

Den lilla staden hade sedan snart tio år njutit ett afundsvärdt och länge okändt lugn till följd af den diplomatiska vapenhvilan mellan dess två stormakter, när en oväntad händelse hotade att inkasta en ny brandfackla i ortens ännu icke tillfyllest brandförsäkrade brännbara ämnen.

Konsul Hans Herman Halm, chef för huset Halm & Kompani, blef nämligen alldeles oväntadt hugnad af hans kejserliga majestät med namn, heder och värdighet af kommerseråd. Huru detta tillgått, förblef en så mycket mer begrundansvärd hemlighet, då ingen af stadens aktade medborgare befunnits värdig en så hög äretitel alltsedan Gustaf III:s tid, när en Gråberg, farfar till nuvarande chefen för samma firma, hedrats med denna kungliga ynnest för att hafva år 1789 utrustat fyra transportskepp till kronans tjenst under kriget. Firman Halms anhängare funno det visserligen alldeles berättigadt och själffallet, att när en Gråberg förut varit kommerseråd, borde nu en Halm blifva det, för att skipa rättvisa mellan stormakterna och så att säga återställa deras jämvikt i ära. Firman Gråbergs parti fann det däremot löjligt, för att ej säga oförskämdt, att en Halm, en simpel dansk vicekonsul, hvars hela politiska betydelse inskränkte sig till att hvart femte eller sjette år utfärda konsulatpass åt någon skeppsbruten matros och låna honom penningar för hemresan till Köpenhamn, skulle i denna hedersfråga vinna företrädet framför en engelsk — besinna, en engelsk! — vicekonsul, sådan som Gråberg, hvilken icke allenast stod till Halm i samma förhållande som England till Danmark, utan ock ägde det märkvärdiga politiska inflytande, att han hvarje år korresponderade med Lloyds i London och för denna viktiga korrespondens engagerat en för detta skeppare som biträde på sitt kontor. Partiet Gråberg var öfvertygadt att om Gråberg eller hans vänner låtit undfalla sig det minsta ord ditåt, när generalguvernören Zakrevsky passerade orten på sin genomresa och behagade spisa middag hos Gråbergs, skulle kommerserådsfullmakten långt före detta haglat ned som en purpursky just där

och icke annorstädes. Men därtill hade Gråberg varit på engång för stolt och för anspråkslös. Halm och hans vänner hade varit det desto mindre. Man kände nog deras smygvägar, man visste, att Halm låtit med två kanoner på Galgbacken salutera den nye generalguvernören, Zakrevskys efterträdare, vid *hans* genomresa i somras; man visste, att Halm genom sina relationer i Oporto lyckats förskaffa landshöfdingen sådant portvin, som ingen annans läppar någonsin vidrör, än en engelsk lords — och detta oaktadt Gråberg, icke Halm, var engelsk konsul på orten! Behöfdes väl mera bevis? Halm var en lycksökare, en intrigör, för att icke säga en landsförrädare. Man skulle ännu få se, att högmod går före fall, och den dag skulle komma, när detta löjliga kommerseråd finge låta anteckna sin nya fullmakt såsom det bästa värdepapper bland aktiva i hans förestående cession.

Om någonting var löjligt i denna titelfråga, så var det å ena sidan den ofantliga vikt som motpartiet fäste därvid, och å andra sidan den oförställda harm, med hvilken just den sålunda upphöjde och afundade mannen mottog denna sin nya värdighet. Det är bedröfligt att tillstå om en lojal undersåte, men verkliga förhållandet var, att Hans Herman Halm kastade sin fullmakt till golfvet och trampade den i vredesmod under sina fötter. Huru var detta möjligt? frågar den förvånade läsaren. Ja säg! Det klingar otroligt, men så var det. Fullmakten kostade i lösen, karta, rekognition, fattig- och arbetshusafgift m. m. öfver niohundra rubel i den tidens mynt, och Hans Herman Halm förstod att värdera penningar. Han skulle hafva sålt sin nya titel för hälften af denna summa, om någon bjudit så mycket. Hvad inbragte honom en titel? Intet; på sin höjd det nöjet

att kunna förarga Gråberg. Och hvartill behöfde han denna värdighet? Kunde han som kommerseråd öka eller minska med en enda skilling kursen på Hamburgs börs? Nej, hvad Hans Herman Halm behöfde, det var guld och åter guld, intet annat än guld. Det låg i yrket, det låg i blodet. Det var ett släktarf...

Olyckliga arf! Hellre allt glitter på fåfängans marknad, än detta osaliga, detta demoniska guld, guld, guld!

---

2. Firman Lars Gråberg.

Jag skulle kalla detta en affär...

En kulen decemberdag satt konsul Lars Gråberg — han, som *icke* blifvit kommerseråd — i sitt kontor. Det låg innanför salen, utanför sofrummet, hade skild utgång till den oeldade förstugan och liknade i öfrigt föga en rik köpmans dagliga arbetsrum i våra dagar. Ett skrifbord, en pulpet, en soffa, några skinnklädda stolar, ett skåp för bokföringen och på väggen en kontorsalmanacka med de vanliga korsen öfver förflutna veckor; kassan i sofrummets byrå; ingen lyx, inga raspande pennor, förda af tankspridde kontorister med bleka kinder och stirrande ögon. I denna verkstad, hvarifrån skeppens kosa linierades ut öfver hafven, posten matades och hundradetal arbetare sattes i rörelse, fanns ingen annan verkmästare än chefen och en svartfläckig katt, hvilken njöt sin tillvaro så bekvämt som möjligt på den stoppade soffan.

Nuvarande chefen för huset Gråberg var en änkling om vidpass femtio år, mörklätt, slätrakad, välkammad, välborstad, styf i skjortlinningen, något korpulent, blek hy, svart halsduk, blå arbetskostym. Han höll en son, tre bokhållare och lika många springpojkar, utom vanlig

betjening, men ingen af desse bevärdigades med en plats i kontoret förutom vid mottagningen af bönder på morgnarna, då äldste bokhållaren var tillstädes för att uppgöra likvid. All post, utom den engelska, franska, spanska och italienska, sköttes af chefen ensam.

Han hade nyss läst ett ankommet bref och fattat pennan för att börja ett svar, men syntes tveka om dettas innehåll. Ett moln hvilade öfver hans panna. Underläppen sköt betydligt framom öfverläppen.

Höststormen hven emot fönsterrutorna. Vägguret i salen slog elfva. Innan det sista slaget förklingat, inträdde i kontoret en gammal man om vidpass sjuttio år, liten, spenslig, ytterst omsorgsfullt klädd i blå frack och hvit halsduk, liflig och vigilant som en yngling, med kloka, beständigt spanande grå ögon och något fågelartadt vaksamt i hela sitt väsen. Han aftog sin tunna öfverrock, hängde den på knaggen vid dörren, strök sin fina svarta cylinderhatt med rockärmen, för att jämna dess lo, och tycktes därefter afbida chefens befallningar.

— God morgon, Edvardson! sade konsul Gråberg entonigt, utan att vända sig om.

Kofferdikaptenen Edvardson, Gråbergs biträde för den utländska korrespondensen, tog plats vid ett hörn af skrifbordet och frågade:

— Nytt från Neptun?

— Nej, från Jupiter. Haveri vid jutländska kusten.

— Stort?

— Sannolikt.

— Flott, hoppas jag?

— Flott. Masterna kapade, däckslasten öfverbord.

— Hm . . . Oassureradt!

— Det är min princip. Sex fartyg betala det sjunde.

— Man reparerar i Bremen?

— Kanhända... Jag har haft bref från min son. Han vill afbryta sina studier i Helsingfors och egna sig åt handeln.

Kaptenen knäppte med fingrarna.

— Se på den! Det kallar jag tur; det uppväger Jupiters haveri. Lars Roderik är dock till slut en förståndig ung man.

— Säg spritt galen. När jag engång funnit mig i hans vurm för böcker, hade han kunnat blifva magister. Det hade ej kostat mer, och kunskaper äro till nytta. Jag vet hvad det är, att nödgas läsa geografi på gamla dagar.

— Säg icke det! Bror Gråberg har reelare kunskaper än mången magister. Lärdomen förvrider ungt folks hufvuden. En köpman magister! Ha vi behöft latin, vi?

— Nej. Men lärdomen gifver anseende. Skalet kastar man öfverbord, kärnan behåller man. Edvardson ... vi äro ju gamla vänner. Kan jag lita på bror?

Kaptenen strök sin fina hatt och frågade:

— Är jag känd för att skvallra?

— Edvardson ... pojken är galen. Handeln är en förevändning. Han vill afbryta sina studier för att han är kär i Lisu Halm.

— *Kommerserådets* brorsdotter! genmälde kaptenen med en satirisk tonvikt på första ordet.

Konsul Gråberg höjde axlarna, utan att svara.

Kaptenen knackade med linjalen mot bordet.

— Pojkstreck! I dag Lisu, i morgon en annan.

— Tror icke. Det sägs, att envisheten är arfsynd. Hade pojken ej fått studera, skulle han rymt öfver till Sverige. Får han icke Lisu, rymmer han med henne

till Ryssland. Edvardson, bror är en klok karl... hvad skall jag svara honom?

— Lisu Halm *Kredit:* en praktisk, duglig och huslig flicka...

— *Debet:* läserska.

— *Kredit:* uppfostrad för handeln, med undantag af ett år i Stockholm. Bakar skeppsbröd. Reser med mor sin på marknader. Uppköper talg och lin. Är i stånd att förvandla en bokmal till köpman.

— *Debet:* Hans Halms brorsdotter.

— *Kredit:* enda barnet. Ärfver åtminstone tvåhundratusen.

— *Debet:* Hans Halms brorsdotter.

— *Kredit:* ligger in i husets affärer. Står väl hos tjärbönderne. Kan draga hälften af Halm & Kompanis kunder öfver till huset Gråberg.

— *Debet:* Hans Halms brorsdotter.

Kaptenen fattade papperssaxen, gjorde en klippande åtbörd och genmälde:

— Jag vet ingenting som mer skulle förarga Hans Halm.

— Tror bror det?

— För öfrigt, om Lars Roderik nu kommer hem, skall han finna fågeln utflugen och boet tomt. Fru Margret Halm reste i dag på morgonen med sin dotter Lisu till Tammerfors marknad.

— Förmodligen att uppköpa lin för sin svågers och egen räkning?

— Troligt. Konjunkturen är god.

— Icke illa. Jag skickade Pellavoinen i går i samma ärende. Han har en dags försprång — tillade konsuln med det slags affärsleende, som betecknar att man öfverlistat en konkurrent.

Kaptenen teg några ögonblick, fattade, liksom i tankarna, ett oskrifvet pappersark och klippte det långsamt i två halfark.

— Det går efter noter, sade han mellan tänderna. — Är det säkert, att Lars Roderik får ja af Lisu?

— När hon var sex år gammal, klöste hon honom i ansiktet. När hon var tio, slog hon honom med alnen i hufvudet. När hon var tolf år, lät hon honom fånga sig i änkleken, och när hon var fjorton, måste jag för hennes skull skicka pojken ur huset. Hon är nu aderton, och hon skall taga honom.

— Godt. Såsom jag nu klipper detta papper i bitar, så skall firman Gråberg klippa firman Halm i bitar och behålla den bästa biten för sig. Kalla hem gossen och låt honom gifta sig.

— Edvardson, jag är en kristen människa. Man skall icke säga om mig, att jag fikar efter andras ägodelar. Gudskelof, jag behöfver det icke. Hvad bryr jag mig om Hans Halm och hans nya titel? Jag är lika god karl för det. Bror ser saken i annat ljus, för att bror har ett horn i sidan till firman Halm.

— Och om jag skulle hafva det — fortfor kaptenen och knackade hårdt med saxen i bordet — om jag skulle stå som en mur på firman Gråbergs sida, har jag ej skäl därtill? Den ena fråntager mig befälet i hela besättningens åsyn, processar med mig om haverier och räkningar, drifver mig nästan till tiggarstafven och chikanerar mig inför rätta. Den andra bärgar mig som en planka i sjön, gör mig till befälhafvare på en dubbelt större båt och hedrar mig med tjenstgöring på sitt kontor, när jag blifvit för gammal för sjön. Hvarför skulle jag ej göra affärer för huset Gråberg och vara lika god kristen för det? Mitt råd är alltså, om bror vill höra

det, att Lars Roderik antages till kompanjon och gifter sig, ju förr dess hellre, med Lisu Halm.

— Jag vill tänka därpå.

— Det står bror fritt, men märk, att Hans Halms äldste son John hemväntas i vår från England och blir en svår konkurrent om Lisu. Fadern anser detta parti själffallet.

— Lisus mor, min svägerska Margret Halm, torde vara af samma mening. Nej, det går icke, Edvardson!

— Gumman Margret är ett resande marknadsstånd. Bjud öfver, och hon skall följa.

— Går icke, säger jag. Hans Halms brorsdotter och en läserska! Nej. Går icke.

Kaptenen bet i papperssaxen, som hade den varit pickanell-tobak, blundade med ena ögat och genmälde:

— Det finns på kreditsidan en post som bror förbisett och som torde uppväga alla andra. Sten Halm...

— Hvad? Den gamle procentaren!

— Just den eländige ockraren med sin million på kistbottnen. Han, som flackat världen omkring och nu sedan tjugu år lefver som en mullvad borta i Storkyro.

— Det går underliga historier om honom. Karlen sägs icke vara riktigt klok.

— Samla millioner och icke vara riktigt klok! Hvad äro vi då, bror Gråberg? Bror torde icke veta, att Lisu i vintras höll ut två månader hos den gamle gnidaren. Han är ungkarl och vid min ålder. Allt förvärfd egendom, som disponeras efter godtfinnande. Det är klart som dagen, att Lisu blir enda arftagerskan.

— Hm... En million?

— Minst. Märk således: här detta belopp plus; där samma belopp minus. Jag skulle kalla detta en affär, som ej är att förakta.

— Bror säger något.

— Hvad åter angår de underliga historierna, röra de släkten. Hans Halm är nu kommerseråd. Om hans äldste bror Sten skulle befinnas vara en ... hur skall jag säga? ... vidlyftig person ... Om där skulle vara något på sned i släkten ... hvilket icke angår Lisu ...

— Edvardson ... vi måste förskaffa oss säker utredning. Jag är en kristen människa, jag vill ingens ofärd, men vi måste veta hvad där ligger under dessa historier. Min mor i tiden visste berätta, att gamle Hans Kristofer Halm, fadern, såg syner. Förskaffa mig säker underrättelse, och vi korsa öfver den ena skuldsedeln på tusen riksdaler.

— Och min andra på lika belopp, när Lisu Halm blir fru Gråberg.

— Nej, vänta litet, bror Edvardson! Vi korsa öfver den andra, när fru Lisu Gråberg ärfver Sten Halm.

— Godt. Och Lars Roderik återvänder ...

— För att blifva min kompanjon.

— Har bror något vidare att befalla?

— Nej. Farväl, Edvardson. Lycka till!

— Farväl.

---

3. Vid röfvarekulan.

På den biter intet mindre än sexton mans styrka.

Hvar och en som färdats allmänna landsvägen norrut från Tavastehus och icke tagit af åt vänster till Tammerfors, erinrar sig utan tvifvel den vida, ödsliga mo, som öfver en betydlig del af Orivesi och Ruovesi socknar likasom utbreder en fast mur af berg och sand mellan de stora, vidtutgrenade sjöarna Näsijärvi, Kuorevesi och Längelmänvesi. Den omgifvande trakten är vildskön, eller vild, om man så behagar, emedan väldiga åsar kanta sjöarnas stränder och mörka barrskogar, ännu föga berörda af yxan, öfverallt uppklättrat mellan klyftorna och spegla sina skuggor i de ensliga vattenytorna. Som vanligt, har den urgamla vägen intill senaste tider slingrat sig än uppför, än nedför alla åsar, höjder och klyftor, hvarför trakten i alla tider varit af vägfarande ansedd besvärlig och vådlig att genomresa; men i nyare tid, då man velat bereda arbetsförtjenst åt en mängd brödlösa, har man välbetänkt företagit sig att kringgå eller genomgräfva de svåraste backarna i Ruovesi, hvarigenom en känslofull resande visserligen förlorat mången vacker utsikt, men däremot vunnit betydligt i säkerhet och bekvämlighet.

Genom den egentliga mon, som begynner en knapp half mil norrom Orivesi kyrka och vidare norrut genomskäres af landsvägen på inemot tre svenska mils sträcka, stryker en vild bergås, där vägen går öfver den ryktbara »paha virsta» strax norrom Kallenautio enstaka gästgifveri midti ödemarken. För öfrigt är mon endast undantagsvis afbruten af backar och bråddjup; större delen består af jämna och hårda ljunghedar, bevuxna med väldiga furor och trotsande hvarje försök att civiliseras af plogen.

Nästan midtpå mon, och alldeles i dess stil, finnes en märkvärdighet, där sommartid resande studenter och skolungdom sällan motstå frestelsen att stiga af och försinka någon halftimme af sin dyrbara tid. Stället är kändt under namn af »ryövärin ruoppi» eller *röfvarekulan,* belägen till höger om vägen, när man kommer söderifrån, och några få steg söderom tionde verststolpen från Ruhala gästgifveri. Den som ej känner stället åker lätteligen förbi, utan att märka annat än den höga och täta barrskogen, som kantar vägen på båda sidor; men gör man sig den mödan att stiga af, finner man, strax vid sidan af vägen och till hälften skymdt af granarna, ett dystert bråddjup, så tätt öfverskuggadt af klyftans väggar och de öfverhängande grenarna, att man på dess botten befinner sig i fullkomlig skymning och svalka midtpå den heta, soliga sommardagen. Här, säger traditionen, hafva röfvare fordom haft sitt tillhåll och lurat på de vägfarande; mången marknadsresande har här blifvit plundrad på sitt välförsedda lass, mången linhandlare på sin för tillfället späckade börs, och understundom har måhända oskyldigt blod fläckat den bruna ljungen vid vägens sidor. Men röfrarne hafva dragit sig, trygge för efterspaningar,

tillbaka i de djupa klyftor och dalgångar, hvilka från »ryövärin ruoppi» vidare sträcka sig inåt den stora skogen.

En afton i förra hälften af December månad år 183— rasade öfver dessa nejder ett fruktansvärdt yrväder. Vintern hade detta år infunnit sig tidigt, så att man redan i November hade klingande slädföre, och icke ens den ryktbara Andersmässblidan hade däruti gjort något synnerligt afbräck. Ett så starkt yrväder denna årstid kunde dock icke mången erinra sig, och det är antecknadt i krönikorna, att Tammerfors marknad, som inföll vid samma tid, led däraf ett stort förfång, att icke tala om alla de besvärligheter som uppstodo för marknadsbesökarne själfve när och fjärran.

Vid denna elementernas strid var den väldiga mon fruktansvärdt vild. Stormen hven med ett olycksbådande dån i de höga furorna, och hvirflar af snö insvepte deras mörka kronor i ett hvitt fladdrande flor. Då och då hördes ett brak, som öfverröstade snöhvirflarnas tjut; det var någon af jättarne, som törhända för många somrar tillbaka blifvit svedd af skogselden och hvars två- eller trehundraåriga, till hälften förkolade stam nu plötsligt brast för vindens våldsamhet. Mellan dessa brak, än nära, än fjärran, och midt i denna oöfverskådliga ödemark, där elementerna rasade utan hejd och icke tycktes tåla något lefvande väsen inom sitt område, hördes tid efter annan ett genomträngande skri, såsom ett barns nödrop. Det var tjutet af vargen, som öfverraskats af den tidiga vintern och såg sig tvungen att lämna ödemarkerna, för att snappa upp någon förlupen hund på vägarna eller möjligen stjäla sig till något fetare rof i slättlandets byar.

Vägen öfver mon blef innan kort igendrifvad och nästan ofarbar. När ännu därtill julmånadens mörker, ökadt af snötjockan, tidigt afbröt den korta dagen, blef nejden kring röfvarekulan i sanning så afskräckande, att inga traditioner om mord och plundring behöfdes för att därifrån afhålla rädde vägfarande.

Så mycket mera oväntadt var det därför att på sena kvällen och i ett sådant vargaväder höra klangen af bjällror norrifrån närma sig denna illa beryktade nejd. Det var likväl icke den raska taktmässiga klang, som ljuder så behagligt genom den frostiga luften en kall och månljus vinterkväll; snarare kunde man af bjällrornas långsamma och melankoliska ljud, som ofta afbröts och stundom tycktes alldeles upphöra, sluta till en mödosam, knagglig och tungfotad färd, hvilken förmodan också vann en hög grad af sannolikhet genom vägarnas tillstånd nu under yrvädret.

Emellertid närmade sig bjällerklangen alltmera, och en hukande varg — ty andra åskådare funnos icke för tillfället vid röfvarekulan — skulle småningom kunnat urskilja konturerna af en så kallad koju-reki eller bastmattkur, sådana som brukades i norra delen af landet, mödosamt bana sig väg genom de hopade drifvorna. Detta åkdon, hvars brist på ett prydligt yttre tillräckligt ersattes af dess rymlighet och bekvämlighet, drogs af en enda häst och kördes af en kusk, som vadade bredvid släden ända till armarna i snön. Tid efter annan nödgades hästen af trötthet stanna, hvarvid kusken icke underlät att med sin breda skuldra bakifrån lyfta åkdonet ur drifvan. Härmed kom släden åter i gång, men blott för att femtio eller hundrade steg därifrån ånyo sjunka i än djupare drifvor och påkalla än större ansträngningar. Man måste göra kusken den

rättvisan, att han därvid sparade lika litet sig själf som hästen, medan en alnslång skjutspojke, inkrupen i en fårskinnspäls, tilläts att, så godt han förmådde, hålla sig kvar på kusksätet. På detta sätt fortsattes färden en stund framåt med den finska ihärdighet, som här var oumbärlig, därest man icke ville tillbringa den långa vinternatten i snö och ödemark.

På den punkt, där de resande nu befunno sig, hade de en mil bakom sig till Ruhala gästgifveri och nästan lika lång väg framför sig till Kallenautio. Utsikten att uppnå ett skydd mot det tilltagande ovädret var så mycket ringare, som icke det minsta torp eller annan människoboning kunde upptäckas i denna öfvergifna nejd. Kusken fortfor därför att streta framåt med den okufliga resignation som hans belägenhet fordrade, tilldess att ett nytt och oöfverstigeligt hinder fullkomligt betog honom all utsikt att komma vidare.

En af dessa jättefuror, som nödgats böja sin stolta krona för stormen, hade i fallet stjälpt tvärsöfver vägen, hvarefter drifvorna innan kort hopat sig öfver dess grenar och stam, så att en hög vall af snö gjorde all vidare framkomst omöjlig. Sedan kusken öfvertygat sig att vägen på sidorna om snövallen var likaså opraktikabel som öfver densamma, upphörde han med alla vidare försök och begynte med flegmatiskt lugn att flinta eld på sin pipa.

Inifrån släden hördes nu en kärf stämma med otålighet fråga på finska hvad detta betydde. Mannen, som beklädde kuskens viktiga ämbete och sannolikt tyckte allt fjäsk vara öfverflödigt, fortfor att flinta med frusna fingrar; men då fnösket icke var rätt torrt, behöfde rösten därinne upprepa sin fråga:

— Isak — karl, hvarför kör du inte?

Kusken hade nu lyckats tända fnösket, drog med välbehag ett par ansenliga rökar, jämkade seltyget, pådrog sina hundskinnsvantar, närmade sig kuren och svarade lugnt:

— För det att vägen är stängd.

— Rappa till den lymmeln och vräk honom ur vägen! fortfor samma stämma i kuren, påtagligen i den förmodan att någon tavastlänning stängt vägen med sitt lass och ej hade lust att vika åt sidan.

— På den biter intet mindre än sexton mans styrka, svarade kusken i samma ton.

Nyfiket att se hvad detta kunde vara för en best till tavastlänning, sträckte sig nu ett tjockt hufvud fram ur släden, med sådan omsorg insvept i en väldig grå bahytt, att man, ifall det varit litet ljusare, knappt kunnat skönja mer af bahyttens invånare, än en stor, rödfrusen näsa.

— Jag ser ingenting framför oss, återtog det tjocka hufvudet, som ej kunde urskilja den hvita snövallen framför släden.

— Det tror jag nog, genmälde kusken lika flegmatiskt.

— Så kör på då! upprepade rösten från den gråa bahytten i en mindre afgörande ton.

Denna förnyade uppmaning ansåg kusken troligen icke löna mödan att besvara, ty han begynte stillatigande aflösa betslet från hästens hufvud och mata åt honom en kaka bröd.

Det tjocka hufvudet syntes icke böjdt att gifva sig lika tåligt tillfreds. Det vände sig till den lille skjutspojken frampå kusksätet och frågade, mindre befallande, om han visste huru långt det ännu kunde vara till gästgifvargården.

— Vi äro nu först på halfva vägen, svarade gossen, hackande tänderna på engång af köld och fruktan.

— Finns här ej någon gård i närheten? fortfor rösten allt saktmodigare.

— Hvad skulle här finnas! svarade pysen betydelsefullt.

— Nå, hvar äro vi då?

— Vid röfvarekulan.

— Prata du! Icke finns här några röfvare. Gå dit, och bed gårdsfolket hjälpa oss fram, så skall du få drickspenningar.

— Hvad skulle där finnas för folk!

Det tjocka hufvudet sträckte sig nu så långt fram ur kuren, att hälften af dess tillhörande ännu bastantare kropp blef synlig, och förslösade en ström af vältalighet, på hvilken endast stormen och furorna tycktes lyssna:

— Röfvarekulan! Det är omöjligt; finns här ingen polis i landet? Vill man mörda och plundra oss? Hvar bor länsman? Kör dit, Isak, vänd om på ögonblicket! Här måtte väl finnas någon länsman i närheten? Vänd om, säger jag, till Ruhala. Se åt, karl, att du har pisken i behåll, och sätt dig icke på hattasken! När har man hört något sådant på vägen till Tammerfors? Men det är icke ett godt hår i tavastlänningarne. Nå, karl, hvarför vänder du icke?

— Det är så godt att frun lägger sig att sofva, svarade kusken med samma lugn, som kunnat reta en sten. — Här komma vi hvarken fram eller tillbaka.

Den ständigt tilltagande snöyran, hvilken hastigt igensopade hvarje spår på den väg som släden tillryggalagt, tycktes blott alltför tydligt besanna dessa föga glada förhoppningar, då en alldeles oförmodad utsikt yppades för de resande att möjligen komma ur deras kinkiga läge i natten och drifvorna.

---

4. Ett möte.

Vakna, herre! Skogen är full af röfvare!

Det som så oförmodadt åter lifvade den strandade slädens förhoppningar norrom snövallen, var en ny bjällerklang söderom vallen. Ingenting mindre än ett underverk tycktes kunna befria de resande, och föga mindre än ett underverk var det också att denna tid, på detta ställe och i detta oväder möta en annan resande. Likväl intogs det tjocka hufvudet, oaktadt dess karlavulna stämma, af en ny oro, som spordes i den förnyade uppmaningen att Isak måtte se efter sin piske.

— Och hör, Isak, bryt mig en lagom kvist af trädet där, så vill jag räcka den ut från kuren, likasom vore det en pistol.

Isak mumlade något om att röfvare sällan brukade köra med bjällror, men lydde likväl befallningen. Medan han skar kvisten till någorlunda likhet med det vapen den skulle föreställa, hördes han yttra något att frun borde nu rätt låta höra sin bästa trumpet, så skulle icke den värste bandit kunna skilja henne i mörkret från en länsman på ämbetsresor.

Det ombonade hufvudets ägarinna — ty det hade verkligen en ägarinna — tycktes ej finna sig alls

mankerad af möjligheten att sålunda misskännas, utan anmärkte godmodigt, att hennes släkt i alla tider varit manhaftigare på kvinnosidan; och vore hon icke så ovig nu i päls och sex kjolar, så kunde hon väl taga sin karl i kragen så godt som någon ann; det vore ej första gången.

— Ja, det kunna alla hennes bodbetjenter och Savolaksbönder intyga, mumlade Isak ånyo, medan han klättrade, så godt sig göra lät, upp på snövallen, för att hålla utkik mot fienden. — Han spar ej hästkraken, den där! yttrade kusken till sig själf, när han till sin förvåning hörde bjällrorna klinga i raskt galopp genom de höga drifvorna.

Det dröjde ej heller länge, innan en liten lätt släde, dragen af två hästar, närmade sig vallen och stannade ej förr än hästarna insjönko bland furans snöbetäckta grenar och förtvifladt bråkade att lösgöra sig därifrån. Skjutskarlen, som körde den ankommande släden och väl igenkände det illa beryktade stället, men icke beskaffenheten af det hinder som plötsligen reste sig i hans väg, började högljudt välsigna sig; och när han nu såg Isaks gestalt öfverst på vallen framskymta i snöyran, var det ganska förlåtligt, att han af alla krafter begynte skrika:

— Röfvare! Vakna, herre! Skogen är full af röfvare!

Vid detta rop uppreste sig från baksätet af den lilla släden en lång nedsnögad och sömnyr gestalt, famlade ett par sekunder med handen innanför pälsrocken och lyftade därefter ett litet mörkt föremål, som påtagligen gjorde bättre tjenst än den nyss skurna furukvisten, ty i ögonblicket därefter small ett skott, och en kula susade så tätt förbi den hederlige Isaks hundskinnsmössa, att denne

i häpenheten miste fotfästet och tumlade baklänges utför snövallen.

— Jo, den fick knäppen! ropade skytten hurtigt. Stryk med hästarna, stryk, min gubbe; gör oss klara från det fördömda otyget här framför oss. Låt dem visa näbben därborta engång till, så skall jag lära dem stänga vägen.

Och vid dessa ord framtog han sin andra pistol, medan han letade efter krut och kulor i resbältet, för att ladda ånyo.

— Hjälp! Hjälp! De ha skjutit ihjäl Isak! hördes nu en yngre kvinnlig stämma ropa från kursläden norrom snövallen och ackompanjerades därvid troget af den lille skjutspojkens högljudda snyftningar.

Men det välbekanta ombonade hufvudet måtte ansett det mera politiskt att visa ett mod, som icke motsades af den trumpetlika rösten, hvilken för tillfället antagit sina djupaste bastoner.

— Hvad nu, skurkar! hördes den tappra frun ropa i snöyran. — Akten er för mina pistoler, och . . . och . . . tig, Lisu! . . . (här höjdes rösten) våra karlar komma strax efter. Simon! Pekka! Jaakko! Skynden er, slån ihjäl de bofvarne, som öfverfalla hederligt folk på landsvägen!

— Hvad är det de skrika därborta? Jag tyckte mig höra någon ropa på hjälp, sade skytten på södra sidan om vallen till sin reskamrat, skjutskarlen.

— Det är någon stackare, som de fått i sina klor, genmälde denne. Hör, nu ropa de på hela sitt anhang att komma och mörda oss! Låt oss vända om, herre; de höra säkert till samma rymmareband, som fångades i höstas af länsman och bönderne på Kaivanto bro i Kangasala.

— Vända om! upprepade skytten föraktligt. Har jag tid att vända om, jag! Men låt oss vänta litet och se hvad de vidare företaga sig.

Emellertid hade Isak kafvat sig upp ur snön och jämkade sig oskadd, men något förbluffad, fram till sin släde såsom ett tröstens budskap för dennas uppskrämda invånarinnor. Utan att svara på deras frågor, gjorde han ett försök att vända släden, men däraf vardt intet.

— Isak, hvad företar du dig? ropade den tappra frun med betydligt ökadt kurage, ty man vänjer sig äfven vid krig, och den goda frun måtte ha ansett Isaks återkomst som en till hälften vunnen seger. — Ha vi tid att vända, när Pellavoinen rest före oss i går till marknaden?

— Om jag bara visste att de ej vore flera än två! svarade Isak tvekande. Men höra de till rymmarebandet från Sveaborg, så ha de stulit sig hästar och komma flera efteråt.

Händelsen vid Kaivanto pass, där ett talrikt band af förrymda fångar från Sveaborg råkade mellan två eldar, skott lossades och blod flöt å båda sidor, var den tiden ryktbar i hela landet och kan tjena läsaren till en förklaring på det ömsesidiga misstaget vid röfvarekulan.

— Låt oss vänta litet och låtsa som vi hade flera i följe! återtog det ombonade hufvudet.

Man väntade således *en garde* på båda sidor vidpass en half timme, i det att hvardera partiet ansåg sig skyddadt af snövallen, som skymde och stängde det från fienden. Slutligen blef den resande söderom vallen otålig och företog sig, dock med spänd pistol, att rekognoscera terrängen, i det han i sin tur med mycken försiktighet uppklef på vallen. Till hans förundran var kursläden den enda misstänkliga syn som där mötte honom.

— Hvad f-n är ni för folk? ropade han mera uppriktigt än höfligt åt det fientliga partiet på norra sidan.

— Hvad är ni själf för en skojare, som understår er att skjuta på hederliga marknadsresande? genmälde från kuren det ombonade hufvudets barska stämma.

— Det var mig ena bestar till marknadsresande, att bege sig ut i sådant väder och bygga en snömur tvärsöfver vägen! ropade åter mannen i pälsrocken.

— Skäms litet att skylla bättre folk än ni själf för att en tall blåst kull öfver vägen! svarades åter från kursläden.

— Jag har brådtom jag.

— Det ha vi med.

— Jo, det tycks så på båda sidor! genmälde mannen med pistolerna i en muntrare ton och klef så ned på norra sidan om vallen.

Men icke förr såg den manhaftiga frun honom närma sig kursläden, innan hon utsträckte furukvisten och ropade:

— Människa, om ni kommer ett steg närmare, så smäller det!

— Hvad pratar ni? utbrast den andre skrattande och stack in sina vapen. — Jag är student, heter Gråberg och kommer från Helsingfors. Är det nog, eller hvad?

— Hvad för något? Lars Roderik Gråberg?

— På spiken. Och efter min herre har den äran att känna mig, så torde jag få den äran att veta min herres namn. *Posito,* en klockare, som reser att bocka sig för en vaccinatörssyssla? Eller en kronobefallningsman, hvars dristiga ärelystnad sträfvar ända upp till assessorstiteln? Det skall vara mig kärt, om jag kan stå till tjenst med min protektion; utan skryt har jag mina försänkningar i byråkratin. Jag har nu en tid

bortåt studerat både dess späda frön och dess fullmogna frukter. Det har kostat mig vackert.

— Roderik... känner du ej igen mig?

— Jag ser titulus för första gången. Eller rättare, jag ser ingenting alls för detta infama yrväder. Men jag hör desto mer... och herrn är bestämdt en klockare.

— Klockare? Skäms litet! Känner du ej din egen köttsliga moster?

— Är det moster själf! Å tusan. Nå, välkommen till röfvarekulan! Hur står till?

— Såsom man kan vara till mods midti natten i skog och snö, när man hälsas med krut och kulor af sin egen systerson.

— Där föll en karl, återtog studenten, märkbart oroad af denna påminnelse. — Jag måtte väl icke ha sårat någon?

— Nej, lyckligtvis ingen annan än drifvan, och det var icke din förtjenst. Pojkar borde aldrig tillåtas att handtera så farliga leksaker. Men se nu till huru du kan hjälpa oss åter på väg.

— Och moster reser med *en* häst för *fyra* personer ... moster, som hade råd att uppbåda trettio!

— Skjuts kostar pengar.

— Och hvad för moster den långa vägen till Tammerfors? Är icke vanliga marschen till Kuopio marknad?

— Hvarför jag reser till Tammerfors? Dum fråga! För att köpa upp lin. Folket behöfver arbetsförtjenst, kronan delar ut spånad i vinter. Det blef slädföre, jag tog mitt parti och skickade några lass kaffe och socker söderut, efter jag ändå måste lega foror för återresan. Icke förr fick Pellavoinen nys därom, innan han reste mig i förväg i går. Men jag skall upphinna honom, jag skall salta hans marknad.

— Pellavoinen? Har ej den äran.

— Och du känner ej störste linhandlarn i Österbotten! Lita på att han går far dins ärender. Men du har ännu ej sagt mig hvarför *du* reser i sådant väglag och med *två* hästar. Pojke, kallar du detta en god hushållning?

— Tid är pengar. Jag har gifvit boken på båten, jag vill bli köpman. Å, moster, på nästa marknad skola vi kappas om linet! Men huru mår Lisu? Är hon åter hos sin farbror, den gamle procentaren? Jag har hört sägas, att han skall vara illa sjuk.

— Hvad säger du? Är svåger Sten illa sjuk? Han måtte väl icke låta förleda sig på sitt yttersta att testamentera sin egendom till något barmhärtighetsverk!

— Barmhärtighet säges just icke vara hans svaga sida, genmälde systersonen.

— Roderik, tala med respekt om din mosters svåger! Jag ämnade besöka honom på återresan. Men om han endera dagen kolar af... Det kan ej uppskjutas, jag är tvungen att vända om.

— Och moster skulle låta Pellavoinen slå hela linhandeln under sig!

— Ja säg, är det icke rosenrasande? Men huru kan jag lämna svåger Sten i händerna på vildfrämmande människor? Hvad skall jag göra? En affär på minst tusen lispund. Och likväl, när jag besinnar att svåger Sten äger... nå, det angår ingen hvad han äger... och att någon skenhelig person kunde... jag vänder om. Isak, tag herrns båda hästar... spänn dem för min kursläde... spänn vår häst för herrns släde... kör till Tammerfors, sälj mitt kaffe och socker; använd pengarna till att köpa lin! Du vet mina priser, Isak... högsta möjliga för sockret, minsta möjliga för linet. Lyckas du

ej köra förbi Pellavoinen, så var en timme före honom på torget... Tag förskott för varorna hos Petterson & Kompani... Bjud fem procent... traktera bönderna... räkna ej på några kannor rom... Se så, raska på dig! Roderik, min gosse, nu följas vi åt!

Dessa anordningar beslötos och uttalades så raskt, att studenten hvarken hann eller vågade göra några invändningar. Och då nu yrvädret efter hand öfvergått till blida, lyckades man att med tre mans styrka vända slädarna och verkställa den förändrade reseplanen.

---

5. Kusinerna.

Förstånd och godt hull komma med åren.

När unge herr Gråberg sålunda nödgats, med eller mot sin vilja, utbyta sitt lyckliga oberoende mot äran att blifva sin tappra mosters beskyddare, gjorde han en dygd af nödvändigheten, uppknäppte fotmanteln och lyftade sin ena ytterstöfvel till ett djärft steg, som skulle föra honom till den respektabla matronans sida i kursläden. Men hans förvåning blef icke ringa, när den manhaftiga frun sköt stöfveln tillbaka, tillknäppte fotmanteln och frågade barskt hvad detta skulle betyda.

— Jag trodde — svarade ynglingen menlöst — att släden var bred nog.

Fru Margret Halm lät förnimma:

— Om icke nutidens ungdom vore blind af tobaksrök, kunde väl en ung flicka begära att ej bli ihjältrampad af sin kusin. Lisu, räck handen åt Roderik!

Utan invändning räcktes genast en hand med ullvante ur kursläden och möttes af unge Lars Roderik med nästan mera öfverraskning än nöje. För att förklara dessa känslor må genast tilläggas, att hans far, konsul Gråberg, lika betydligt misstagit sig om sin unge herr sons trohet mot ungdomsflammor, som om hans plötsliga

lust för hemresan och handeln. Det fanns verkligen en oskyldig tid, när Lars Roderik varit förtjust i sin unga kusin, men dessa känslor hade hunnit förblekna i hufvudstaden och gifvit vika för en brinnande lust att se sig omkring i världen samt någon tid vara befriad från faderns stränga kontroll. John Halm hade fått resa till England, för att lära sig handel; Lars Roderik Gråberg ville försöka samma utväg, lika godt huru det sedan ginge med handeln och Lisu Halm. Då den unge studenten icke sett sin kusin sedan flera år tillbaka, var det förlåtligt om hennes namn hos honom upplifvade hågkomsten af en liten gänglig flickunge med lingult hår, urvuxen klädning, något röd näsa och munnen full än af lingon, än af stora katekesen, hvilken hågkomst ej kunde vara särdeles lockande för en ung hufvudstadsbo, som redan varit tjugufyra gånger dödligt kär och ännu icke förvärfvat nog lefnadsvett att uppskatta en god hemgift efter dess verkliga och klingande värde.

Alltså räckte Lars Roderik sin kusin handen med den uppriktiga föresats att vara så litet älskvärd som möjligt, och till en början knep han, efter några vårdslösa ord, den lilla ullvanten ansenligt hårdare än som just var förenligt med en kavaljers finkänslighet. Troligen väntade han att blifva knipen tillbaka, ty sådant hade skett mer än engång förut under små inbördes krig, när Lisu var barn. Nu lämnade Lisu vanten i sticket och hälsade ett saktmodigt godafton med en röst, i hvilken Lars Roderik hvarken kunde igenkänna den moderliga basstämman eller den forna långkatekesen.

— Lisu har varit i Stockholm, sade modern, men sedan i höst har hon börjat följa med mig på marknaderna. En rask flicka skall vänja sig att sköta affärer; därtill duger hon bättre än mången karl. Så har jag

gjort, och när jag nu har Lisu, ämnar jag afskeda min andra bokhållare.

Fru Margret Halm dref, som mången annan köpmansänka, sin egen handel och intog en självständig ställning mellan sina två rivaliserande svågrar Halm och Gråberg. Lars Roderik visste ock rätt väl, att mången förmögen köpmans dotter i de norra städerna ännu under de första tjugu åren af detta sekel tjenstgjorde som verklig bokhållare vid sina föräldrars handel, sålde i boden, köpte på torgen, skötte korrespondens och reste med far eller mor på marknaderna. Denna sed hade väl vid tidpunkten för vår berättelse mycket aftagit i en del städer, men fortfor ännu i andra. Lars Roderik kunde således icke finna något ovanligt däri att hans kusin skötte affärer och företog marknadsresor; men i södra Finland hyste man andra åsikter om unga flickors uppfostran; en kontoristbefattning lyckades icke höja Lisu i ynglingens ögon så som hennes mor törhända beräknat. Han nöjde sig med en kort komplimang, uttryckande hans fägnad öfver att Lisu blifvit »så duktig», och tog plats på kusksätet, med föresats att vid första tillfälle beställa sig egen skjutshäst och — som hans tankar föllo sig — låta gumman och hennes bokhållare trumpeta bäst de behagade. Med denna lofliga föresats tände han en cigarr och låtsade icke märka, att vinden dref dess tjocka rökmoln direkt mot damerna.

Förtalet påstod att fru Margret Halm själf blifvit någon gång ertappad med en pipsnugga i munnen mellan magasinet och bodkammaren; visst är åtminstone att hon icke fann sig synnerligen förolämpad af sin systersons ohöflighet. Man anlände utan vidare äfventyr till Ruhala gästgifveri, man inkvarterades i en rymlig sal, där hvarje stol var olik den andra och där ett mästerstycke i

Jönköpings träsnidarekonst — en tafla, föreställande »giftasträdet», behängdt med fästmän i stället för mogna äpplen — redan i decennier väckt alla förälskade resandes beundran.

Vid det flammande skenet af grof furuved utvecklade sig nu tre nattfjärilar ur pälsarnas puppor. En fullfjädrad student, tjugu år gammal, mörkhårig, rödkindad, gladlynt, beväpnad med alla manlighetens företräden: cigarrer, pistoler, piske och en omsorgsfullt vårdad brodd af mustascher, stampade snön af sina stöflar vid tröskeln. Ett kolossalt bylte af koftor och schalar upprullade sig hurtigt till en matrona om femtio år, hvilken med vänstra handen lyftade själf sin kappsäck ur förstugan, medan högra handen gaf den drumlige skjutskarlen en knuff i ryggen. Ett betydligt mindre bylte afvecklade sig till en ung behaglig person, hvilken studenten ej utan nyfikenhet företog sig att granska i det fladdrande skenet. Han väntade sig återfinna den femtonåriga snärta, hvilken för tre år sedan ömsom behagat, ömsom förargat honom. Han återfann en lång, väl starkt byggd, men smärt och vacker flicka om aderton år, som betraktade honom med lugna, stadiga, kloka blickar. Icke illa för en marknadsmamsell! tänkte han vid sig själf. Men hvarför skulle han, en gentleman, besvära sig med onödigt krus? Han fattade kusinens hand och behagade med kännaremin utlåta sig, att Lisu vuxit och blifvit vackrare sedan sist, men han kunde icke begripa hvem hon bråddes uppå, när den moderliga naturen skapat henne så mager.

— Har ingen fara, svarade modern. Vid Lisus år vägde jag knappt så mycket som hon nu väger, men förstånd och godt hull komma med åren.

Lars Roderik ryste. Denna smärta varelse skulle, också hon, en dag väga aderton lispund! Också hon

skulle, uppstoppad i sju kjolar, väga in smör, salta lax och bjuda en sup åt tjärbönder vid disken! Men han borde icke ingifva Lisu eller hennes mor en ogrundad förhoppning att i honom finna en tillbedjare. Han återtog därför likgiltigt talet om Lisus farbror, kommissarien Sten Halm i Storkyro, hvars sjukdom så oförmodadt korsat den tillämnade marknadsresan.

— Jag har aldrig sett kommissarien, anmärkte han. En krånglig gammal herre, efter hvad man berättat mig. Han skall ha funnit de vises sten... han gör guld.

— Den som spar, han gör guld af gråsten, genmälde mostern.

— Ja, hvarför icke af grå berg? Stenar äro mångahanda: tegelstenar, skorstenar och så vidare, inföll studenten självsvåldigt. Min far önskar att också jag må finna en sådan oskattbar sten. Jag gör honom hellre det nöjet att slösa hvad han har samlat. Hvarför skulle han annars samla? Men en sådan spindel, som kommissarien därborta, hvilken glädje har han af de vises sten? Lisu, ämnar du ärfva din farbror, så gör honom den tjensten att gifta dig med en liberal karl, som sätter det giriga kapitalet i omlopp!

Lisu svarade:

— Hvarje knähund kan lefva sorglöst på andras besparingar. Vore jag karl, skulle jag blygas att icke själf vara min lyckas smed.

— Lisu kan, gudskelof, försörja sig själf, bekräftade modern.

— Och hvad kallar min sköna kusin lycka? fortfor studenten i samma självsvåldiga ton. — Kanhända en god marknad?

Lisu såg honom stadigt i ögonen.

— Jag kallar det lycka — svarade hon — att kunna arbeta för egen och andras välfärd. Jag kallar det lycka, att vara en fri människa, som icke är någons gäldenär eller någons slaf och icke står till boks hos någon annan än Gud. Men det kallar jag skam och ofärd, att vara lustarnas vindflöjel och de glada dagarnas gräshoppa.

Studenten betraktade henne med en lång, förvånad blick och började hvissla. Efter en stund frågade han:

— Är det sant att kommissarien ser spöken?

— Prat! sade mostern.

Man hade beställt kaffe, tjensteflickan inbar den tarfliga brickan, hvars innehåll brukade beräknas till två skillingar koppen, i händelse de resande icke ansågo detta för dyrt. Man lade ny ved på brasan, fru Margret Halm slog så mycken grädde i koppen, att kaffet rann öfver bräddarna, drack ur fatet på bit och njöt af det lyckliga lugn, som man erfar efter en resa i mörker och drifvor, i besittning af alla hvilans behag.

---

6. Om Hans Kristoffer Halm och släktarfvet.

Då kom frestaren...

Medgif, moster, att kommissarien ser spöken! började studenten ånyo, när han såg en känsla af välbehag utbreda sig öfver den korpulenta fruns person, från hårfästet ända ned till den jättelika hand, som höll kaffekoppen.

— Om svåger Sten ser spöken — genmälde nu den tillfrågade i en blidare ton — det vet jag icke, och det angår mig icke. Det vet jag, att något ditåt har händt hans far, min svärfar.

— Det är ju förunderliga saker! återtog Lars Roderik med en så allvarlig min, som han var i stånd att antaga. — Jag har aldrig hört att någon Halm, utom moster och Lisu, trott på annat mellan himmel och jord, än guld, silfver och laga ränta. Kanske vill moster, som berättar så utmärkt väl, låta oss höra en aftonsaga.

— Och hvartill skulle det tjena, min unge herre? Kanske till att förslösa din mosters erfarenhet, likasom du förslösar din fars penningar.

— Hvad tror moster om mig? Jag, som kan vara så allvarsam! Jag, som så gärna vill lära mig något nyttigt!

— Du sade något. Ja, du är en Gråberg, du. Halm och Gråberg, det kommer på ett ut. Jag känner de släkterna: de kunna spegla sig i hvarandra. Och efter du är en Gråberg, skall du få lära dig något af en Halm. Man skall vara sparsam och omtänksam här i världen, men man skall icke göra mammon till gud.

— Som kommissarien?

— Nej, som Hans Kristofer Halm.

— Nå, hur var det med honom?

— Han var en klok och driftig man; därför blef han, till sin ofärd, svåra rik. Han lefde på den tiden när saltet kostade en riksdaler kappen och när det ännu lät göra sig att fylla fjärdingarna med blanka speciedalrar. Sådana hade han i innersta källaren åtminstone sex, och under sista kriget kommo där lika många till: i dem voro silfverrublar. Nå ja, det var inte något ondt i det, och det kunde allt vara lika ärligt förtjent, som när andra låta bonden betala fyrtiosju skillingar för en pappersrubel. Men visst sade folket att salig svärfar såg nog mycket på sitt och nog litet på andras; jag vet icke, det sägs så mycket om rikt folk; afunden är alltid fyndig att skapa småstenar till berg... Lisu, fyll i min kopp, det är godt för bröstet.

Lisu fyllde koppen ånyo med rykande kaffe.

— Nå ja — fortfor fru Margret — en mil från staden bodde en rik bonde på Toismäki; han hade sex hemman, och huru han nu råkade i skuld hos salig svärfar, vet jag icke, men alla sex hemmanen gingo under klubban. Då säges Toismäki-bonden ha lofvat, att för hvarje af hans hemman skulle Hans Kristofer Halm mista ett skepp. Det var några år efter pommerska kriget, vill jag tro, och eftersom England den tiden låg i krig med Frankrike och salig svärfar mest brukade

skicka sina laster på Marseille och Havre, hände sig att engelsmännen togo hans sex skepp, det ena efter det andra, som god pris. Det var mer än en bärgad man kunde stå ut med, efter ingen ville assurera fartyg för krigsfara, och salig svärfar blef nu fattigare än bonden på Toismäki, som hade en torpstuga kvar, när hvarje sticka i svärfars gård var intecknad för skuld. Olyckan gick honom så hårdt till sinnes, att han icke hade ro hvarken natt eller dag; för se, det är lättare att vara fattig i all sin dag, än att engång hafva fått smak på denna världens ägodelar. Då kom frestaren...

— Jag förstår...

— Hvad för något? Du förstår ingenting, låt mig berätta! Den tidens ryktbaraste trollkarl hette Matts Kallanvaara och bodde i Kemi. Salig svärfar reste till Kemi, och däri var intet underligt, det gjorde ju mången annan för tjära och sågstock, som flottas ned utför älfven. Men det kunde ett barn begripa, att från den tiden gick åter allt lika fort uppåt, som det nyss förut hade gått nedåt. Åttiåtta års krig bragte svärfar på fötter igen; därefter började silfverfjärdingarna trängas i långa rader på källargolfvet, och när en ny fördes in, fingo de äldre maka åt sig. Men dukatkaggarna förvarade salig svärfar i den stora mässingsbeslagna ekkistan uti sin sofkammare, samma kista som svåger Sten sedan fick på sin lott vid arfskiftet.

— Det förundrar mig, att gamle Halm, som var en så klok affärsman, lät penningarna ligga där ofruktbara, i stället att draga dem in i rörelsen och låta dem gifva mångdubbel ränta.

— Säg det! Aldrig skulle han heller ha gjort det under sin första välmaktstid. Men efter fattigdomen och resan till Kemi blef svärfar en annan människa och

släppte ogärna ifrån sig det guld eller silfver han engång hade i händerna. Ja, det vill säga silfret, ty guld vågade han de sista tiderna hvarken se eller vidröra.

— Huru var det möjligt?

— Möjligt eller icke, men så var det. Blotta åsynen af guld gjorde honom ursinnig. Jag var den tiden nyss gift med salig Otto Kristofer, Gud signe honom, han var så olik far sin, som en sexstyfversslant är olik en holländsk dukat; penningen rann ut ur hans händer i tid och otid, och hade icke jag hållit fast kopparslanten... men det är detsamma, jag prisar det som en nåd, att Otto Kristofer aldrig fick på sin lott det olycksaligaste släktarf som en godhjärtad son kan ärfva efter en hårdhjärtad far. Hans Kristofer Halm, fadern, blef bestraffad med det förskräckliga, att hans hjärtas lust på samma gång blef hans ögons fasa. Jag var då unga människan och bodde med två svågrar och en svägerska i svärfars hus. Jämmer, hvilket bråk vi hade med gubben! Vi måste, så sant jag här sitter, gömma för honom alla våra guldnipper; ingen af oss fick bära en guldked om halsen eller en guldring på fingret. De förgyllda ovala ramarna kring hans och salig svärmors konterfejn, som kostat vackra pengar i Stockholm, måste öfvermålas med svart, för att han ej tålde se dem. Själfva den gula färgen var för honom en styggelse. Hvarken salig svärmor eller någon af döttrarna vågade bära en gul handske eller ett gult band. Jo, det stod till engång, när jag i min välmening räckte salig svärfar en gul apelsin!... Se åt, Lisu, att icke min kofta svedes vid spiseln!

— Nämnde icke moster att några dukatkaggar förvarades inne i sofkammaren?

— Säg icke annat! Så förunderlig är människan, käre gosse; hö och strå äro vi alla, »*ihmisparka, aivan*

arka», såsom det heter uti vår finska psalmbok. Salig svärfar, som ej fördrog guld mer än en tattare vill se en fotblack, fortfor likväl att älska den gula metallen såsom han aldrig älskat någonting annat i himmelen eller på jorden. Han samlade i kaggarna dukat efter dukat, men alltid i mörkret och med svarta handskar på händerna. Han kände så väl vikten och klangen, att ingen kunde bedraga honom. Mottog han om dagen ett guldmynt i sina likvider, skedde det alltid med bortvända ögon och handsken pådragen. Jag stod väl hos gubben; ofta lät han om kvällarna kalla mig in i sitt rum. Margret, sade han, räkna dukaterna! Då ville han alltid att jag skulle låta dem klinga. Hör du, sade han, är det icke musik? Men, svärfar, sade jag engång till honom, låt oss tända upp ljus; det är så nöjsamt att se de vackra pengarna... Nej, sade han och grep mig hårdt i armen — intet ljus! intet ljus!... Ändock hände, bevare oss väl, en kväll, när svärfar och jag sutto på detta sätt i mörkret och räknade och klingade, att tjensteflickan, som var nyss kommen till huset, hade något ärende till mig och inträdde med ljus i rummet. Salig svärfar sprang upp, och guldmynten trillade åt alla håll öfver golfvet. Världens tider! Aldrig kan jag förgäta hur han såg ut, när ljuset så oförmodadt sken in i kammaren. Han blef hvit som ett lärft, han stirrade som en besatt på det utspillda guldet, likasom kunde han ej vända sina ögon därifrån, fastän denna syn slet honom sönder som när man rifver ett bombasinsstycke rätt efter tråden. Slutligen rusade han med ett anskri öfver golfvet, trampade på guldmynten, likasom han trampat på giftiga djur, och ropade åt oss att vi skulle döda ormarna, som ville bita honom. Jämmer, hvad kunde vi göra? Från den stunden blef Hans Kristofer

Halm från sina sinnen och tyckte sig beständigt strida emot det gyllene spöket, som han kallade det. Och tre veckor därefter slöt han sina dagar... nå, jag säger ingenting, ömkeligt var det; vi äro alla skröpliga ting inför vår Herre. Toismäki och många andra fingo lefva och se det... Lisu, gif mig min blårutiga näsduk och putsa ljuset; ser du ej att där är en tjuf?

Oaktadt en god portion lättsinne, hade den unge studenten ej utan deltagande och nästan med rysning hört denna berättelse, hvilken så litet motsvarade hans hopp om en munter spökhistoria. Icke engång fru Margrets blårutiga näsduk och tre förnyade trumpetlika snytningar kunde förjaga detta intryck. Det var därför med mera allvar han frågade om gamle Halms olyckliga inbillningar stodo i någon förbindelse med de gängse ryktena om kommissarien Sten Halm i Storkyro.

Fru Margret skakade betänkligt sitt ansenliga hufvud och svarade, efter någon tvekan, att hon hvarken kunde jaka eller neka därtill. Hon visste endast att klokhet och galenskap stundom gå i arf från far till son — stundom, men icke alltid; därpå vore salig Otto Kristofer det bästa beviset. Han gick ur världen vid fullt förstånd, som han lefvat, och brodern, fru Margrets andre svåger Hans Herman Halm, hade aktats värdig blifva kommerseråd. Sten Halm var den äldste af bröderne. Han liknade sin far däri att han i sin ungdom varit rik, i mannaåren fattig och på ålderdomen rikare än någonsin förr. All sin ärfda egendom hade han förslösat på utrikes resor och hemkommit utfattig, förstörd, just en lockbit för den fule, alldeles som...

Här afbröt fru Margret sig själf, likasom hade hon sagt mer än hon fann rådligt för ungdom att lyssna på. Allt hvad Lars Roderik vidare lyckades utleta om dessa

familjehemligheter var, att Sten Halm efter hemkomsten slagit sig på handel, men spekulerat för djärft, rymt undan fordringsägarne, rest utrikes och efter några år kommit för andra gången tillbaka, men denna gång rik. Han hade då betalat sina förra skulder, köpt en gård i Storkyro och där, afsöndrad från den öfriga världen, slagit sig dels på advokatyr, dels på att göra sina kapitaler fruktbärande.

— Det vill säga procenteri, inföll studenten. Jag har hört sägas, att han börjat med att spara ihop sockerbitar på bröllop och begrafningar, för att sedan sälja dem lodtals åt bondgummorna...

— Han! utbrast fru Margret förifrad. Nej du, den historien kan du berätta om småfolk. Sten Halm är storslagen, som hela släkten, far hans och bror hans. Små smulor förnöja icke dem som utsträcka handen efter millionerna. Tro då hellre hvad man berättar om en viss silfverlast.

— Den har jag icke hört talas om.

— Hvad? Icke om silfverlasten? Nå, det vet hela världen, det tjenar till intet att tiga därmed. Silfret stod högt i pris, och svåger Sten spekulerade. Han köpte silfvertackor i Sydamerika, assurerade högt, och fartyget sjönk. Men si, det råkade sjunka så olägligt på en bank, att nästan hela lasten ficks upp från sjöbottnen. Då var där öfverst silfver, men därunder gråsten och sand... Å, se på klockan, som visar tre på morgonen! Godnatt. Gå och lägg dig i folkstugan! Lisu, stäng dörren efter honom!

Lars Roderik, som hoppats blifva bevärdigad med en sofplats på stolar i det enda gästrummet med dess två bäddar, som skulle upptagas af fruntimren, fann sig lika besviken i denna billiga väntan, som några timmar förut

på sin plats i kursläden. Full af harm öfver ett så ringa undseende för en students och en släktings rättvisa anspråk på ett hyggligt bemötande, begaf han sig motvilligt till en hård bänk i den folkfyllda stugan, inom sig besluten att i morgon säga alla marknadsresande mostrar ett höfligt farväl och fortsätta färden norrut i den lyckliga frihet, hvarmed han börjat sin resa.

---

7. Svåger Sten.

Jag tjenar alltid mina medmänniskor,
om det också vore med sista skärfven.

Den sena decemberdagen begynte redan gry i sydost, när Lars Roderik Gråberg följande morgon väcktes på sitt hårda läger af fru Margrets välkända basröst.

— Hästarna äro förspända! lydde order. Vi fortsätta resan och åtskiljas icke förr än i Lappo.

Ynglingen reste sig upp med värkande leder och fann motstånd fåfängt. Man likviderade nattläger och kaffe för tre personer med tjugufyra skillingar, fortsatte resan mödosamt på oplogade vägar och tog det andra nattlägret i Lappo. Här funnos flera gästrum; äfven en students billiga anspråk blefvo här tillfredsställda, och Lars Roderik hade funnit sin kusin allt mindre motsvarande typen för en marknadsmamsell. Följande morgon förklarade han sig icke kunna lämna två värnlösa fruntimmer utan beskydd i denna oblida årstid; han ville följa dem till kommissarien i Storkyro.

— Värnlösa! upprepade mostern föraktligt och vägrade tvärt.

— Men jag kommer ju icke som arftagare. Jag kan vara till nytta, om kommissarien är sjuk.

Fru Margret besinnade sig.

— Ja, det är sant, jag kan skicka dig efter doktor och medicin till Vasa.

Lars Roderik följde. Dagen var redan långt framskriden, när våra resande, tredje kvällen efter sitt möte, åkte öfver Storkyro ryktbara slätter in på Napo bys område. Blidan hade redan hunnit förtära större delen af snön, hvarigenom detta bördiga, men skoglösa slättland mist sin hvita lackering. Stora rullstenar, magra gärdsgårdar och till hälften snölösa trädesåkrar målade landskapet grått i grått; blott här och där framskymtade en grön brodd, som lät de resande ana att de nu befunno sig i Finlands och Österbottens rikaste kornbod, midtibland dessa oöfverskådliga odlade fält, hvilkas längd och bredd blifvit ett ordspråk.

Om Finlands historia då ännu blifvit uppfunnen, hade åtminstone en student bort erinra sig, att det var här, på dessa åkrar, mellan dessa kringströdda klippblock och på isen af denna breda älf med dess låga stränder, hvilken slingrade sig genom nejden, som Finlands öde afgjordes den 19 Februari 1714 genom Storkyro slag. Men för att bevärdiga forntiden med någon uppmärksamhet, bör man icke blicka för djupt in i samtidens glänsande flickögon. De resande betraktade ett enstaka ljussken, kommande från en gård på sidan om byn.

— Där — sade skjutskarlen, pekande ut i mörkret — bor »guldkommissarien» (kultakomisarius). Rike herrar hafva åkt in i den gården med hästar och vagn och återvändt därifrån trasige, barfota, med ränseln på ryggen.

— Kommissarien lärer vara illa sjuk? frågade fru Margret, utan att låtsa höra de rike herrarnes missöde.

— När är han annat än illa sjuk? svarade skjutskarlen. Men det finns ett botemedel. Han blir alltid

frisk när han utmäter andras egendom. Vore icke klockaren...

— Är klockaren förfaren i läkedomskonst?

— Icke vet jag, var svaret. Men när kommissarien utmäter, betalar klockaren, och strax är kommissarien sjuk igen.

Vidpass klockan åtta på aftonen stannade släden på en enstaka gård, omgifven af tämligen stora, men mycket förfallna åbyggnader. Den förmögne österbottningen bygger vanligen prydliga, vältimrade boningshus med ett öfverflöd af höga, ljusälskande, dragfulla fönster, hvarför främlingen ofta tror sig se herregårdar i en bygd där dock sådana äro sällsyntare än i någon annan del af landet. Men denna bofälliga gård med dess lutande gaflar, halft nedblåsta tak och söndriga fönsterrutor liknade föga en rik mans bostad uti det rika Storkyro. Bristerna framstodo så mycket tydligare emedan boningshuset var uppfördt i två våningar, af hvilka nedra våningens fönster befunnos starkt tillbommade med luckor. Inför denna ruin trodde sig de resande hafva kört miste.

— Är det här kommissarien bor?

— Järn bor i sjöbottnen, koppar i berget och guld i stenröset, svarade skjutskarlen.

Skimret af ett ljus genom springorna af en fönsterlucka utvisade emellertid, att denna ödsliga och otrefliga boning icke saknade invånare. Ett groft hundskall lät höra sig, och fram rusade en af dessa räflika fågelhundar, som i de svenska bygderna vanligen heta »Skytt» eller »Snälla», i de finska däremot »Musti», om han är svart, och »Ranssi» (Krans), om han bär en hvit fläck på halsen. Lars Roderik var nog oförsiktig att besvara denna välkomsthälsning med en snärt af sin piske, hvilket högst illa upptogs af gårdens fyrbente väktare.

En häftig kalabalik uppstod. Ett dussin hundar i byn på andra sidan om älfven tycktes anse detta såsom en utmaning, och ett förfärligt skall genljöd från alla håll i den mulna vinteraftonen.

— I sanning, utbrast studenten, om kommissarien valt denna bostad för att söka det landtliga lugnet, så har han råkat väl ut. Men sedan vi nu gjort bekantskap med Cerberus, kunna vi ej hafva långt till Pluto.

Med dessa ord begaf han sig att bulta på den stängda farstudörren. Bulta, det lät sig göra, men öppna, det var en annan fråga. Lars Roderik hamrade på i alla variationer, från den saktmodigaste knackning med långfingret till det gröfsta furioso med knytnäfven, men utan framgång. Unge herrns tålamod befanns mindre uthållande än den järnbeslagna farstudörren. När hvarken den mildare eller den gröfre tonarten visade någon verkan, tillgrep han ett medel som ej tillhörde de saktmodiga eller efterföljansvärda, men som mången gång visat sig ofelbart, när sömnige studenter nattetid bultat på stängda gästgifvardörrar. Han afsköt en af sina pistoler tätt invid fönsterluckan.

Icke förr hade knallen förgått och röken af skottet något skingrats, innan en aflång öppning blottades i en af de närmaste fönsterluckorna, mynningen af ett gevär stack fram genom skottgluggen, en ny knall hördes och en kula hven så nära förbi den unge studentens öra, att han ofrivilligt förde handen till mössan för att känna om hon satt kvar på hufvudet. Högeligen förnärmad, grep han efter sin andra pistol, men denna var lyckligtvis oladdad alltsedan simulakern vid röfvarekulan.

— Hvad tager du dig för? hördes fru Margrets stämma från kursläden. — Skäms att skjuta! Säg dem

att vi äro släktingar, som förvänta nattkvarter och ett hyggligt bemötande.

— Det skall man se! genmälde studenten förbittrad. Hvad rör det en girigbuk, om jag ock skrefve med krita på dörren: *tjockaste* släkten? Nej, moster, Pluto har ingen svägerska. Penningen har hvarken far eller mor, syster eller bror, penningen erkänner ingen annan släkting än penningen... och därför... nu skall moster få höra... Herr kommissarie!... Var god och låt upp! ... Jag är kronofogden Stigell från Laukas... jag kommer i en liten affär... jag skall ropa in ett hemman i morgon på landskansliet i Vasa och räknar icke så noga med villkoren, om herr kommissarien vill assistera med sextusen riksdaler...

— Är du galen? Svåger Sten är ju dödssjuk!

— Sapper... det hade jag glömt! Men vi skola se, om icke sextusen piller kunna göra en död man lefvande ... Riktigt!

Vid dessa ord öppnades en vindslucka ofvanför den stängda dörren, ett hufvud i nattmössa tittade ut, och en knarrig, men alldeles icke sjuk stämma frågade:

— Hvem är herrn, som öfverfaller fredliga människor midt i natten?

— Mjukaste tjenare! Tag ej illa upp; jag har brådtom, det fanns intet annat medel. Jag har sagt mitt namn: kronofogden Stigell. Sextusen riksdaler. Fullkomlig säkerhet. Ränta och provision efter godtfinnande.

— Nå, hvarför vänder sig herrn till en fattig man, som får se sig om efter sitt dagliga bröd? Onda tider, dåliga tider... res till major N. på Tottesund... Hvar skulle jag taga sextusen riksdaler? Sådana inbillningar!

Vill herrn låna mig utskylderna för i år... tjugu riksdaler på mitt ärliga ansikte?

— Nå Gud förlåte den gamle gnidaren, han som kunde köpa en hel stad! utropade fru Margret, ur stånd att hejda sin förtrytelse, i det hon jämkade sig upp ur släden.

— Tyst moster! Säger moster ett ord, så svär han på att moster är en förklädd karl. Nu skall jag pina gubben... Herr kommissarien förkyler sig, att stå så tunnklädd hvarken inne eller ute, som det heter i gåtan. Fru assessorskan, som följer mig till Vasa, är beredd att gå i borgen med hela sin egendom. Men jag ser att det icke är möjligt... skjutskarl, vänd om!

— Vi ha fått töväder nu, genmälde nattmössan blidare. Det blir en grön jul, och hvad säger ordspråket? Folk dör som flugor. Men för att komma till affären, så skall jag se till hvad jag fattige man kan skrapa ihop. Jag tjenar alltid mina medmänniskor, om det också vore med sista skärfven.

— Den har då blankt ingen skam i sig! brummade fru Margret.

Hon befann sig ungefär i samma ställning som en välkorkad ölbutelj, hvilken man ställt att värmas framför en het kakelugn.

— Ett ögonblick, moster; man skall strax öppna för oss!... Nå, vill herr kommissarien assistera oss med ett lån — återtog studenten mera otåligt än just var förenligt med hans antagna roll — så var god och låt öppna dörren! Vi ha nu stått en timme på gården och kunna ej göra herr kommissarien den orättvian att afslå en tarflig kvällsvard...

Verkan af detta diplomatiska missgrepp dröjde icke att visa sig.

— Aj, aj, gäckade nattmössan, så brådtom han har, min bäste befallningsman! ... Påminner mig icke, att min gamle vän och gynnare, kronofogden Löfberg i Laukas, skulle ha fått en så ung efterträdare. Och fru assessorskan, förlåt ... är hon verkligen ett fruntimmer? Kanske vänta vi till i morgon. Låt köra till Sipilä ... ett stenkast härifrån ... ärligt folk, godt nattkvarter ... och billigt, billigt!

Men nu sprack ölbuteljen. Fru Margret hade småningom närmat sig trappan, dunkade nu ett tappert slag mot den stängda dörren och gaf fritt lopp åt sin länge närda förtrytelse:

— Skäms litet, svåger Sten! Skäms, gamle snålvarg, att låta sin egen svägerska och brorsdotter stå i timtal i snön på en usel gård och icke unna dem tak öfver hufvudet! Ja, jag säger ingenting, men det säger jag än en gång: skäms litet, svåger Sten! Tvi tocken girigbuk!

Fru Margrets rättvisa vrede var troligen icke ensamt föranledd af den långa väntan i snön utanför en så nära släktings ogästfria bostad. Hon hade öfvergifvit sina klokt beräknade och inbringande marknadsplaner; hon hade besvärat sig med en vinterresa om fyrtio mil fram och lika mycket tillbaka; hon hade beredt Pellavoinen, sin rival och afundsman, en lysande triumf; hon hade slutligen gifvit ut vackra skjutspenningar, och allt detta i förhoppning att finna sin dyrbare anförvant på hans yttersta och i all ärbarhet ärfva honom. Nu dref han icke allenast gäck med hennes släktkärlek, utan hade ännu därtill den förmätenheten att befinna sig kry och rask i en vindslucka, spekulera och

schackra alldeles som förr. Höjd af skamlöshet! Mindre än så kunde komma en trogen svägerska att rodna af harm.

Fortsättningen af fru Margrets släktkära hälsning blef emellertid afbruten af den så ihärdigt belägrade och så strängt tillspärrade fästningens kapitulation.

---

8. Guldet spökar.

Vågar du visa honom din guldring?

Nattmössan hade försvunnit från vindsluckan i samma ögonblick ölbuteljens explosion röjt sällskapets inkognito. Strax därpå lät ljudet af en tämligen liflig ordväxling innanför fästningsporten misstänka att besättningen blifvit oense. Det dröjde icke heller länge, innan dörren öppnades och nattmössan visade sig på trappan, denna gång i hel figur, en lång, mager gestalt, bärande en lykta i handen.

Hade fru Margret Halm ännu kunnat hysa någon illusion om sin svågers hälsotillstånd, så togs hon ur denna villfarelse vid anblicken af en rak, ståtelig gubbe, som trädde fram till henne med hurtiga steg, omfamnade henne med en ceremoniös höflighet och strax därpå förnyade samma hälsning till Lisu. Han vore ledsen att de så länge fått vänta på gården; men hvarför sade de ej genast hvilka de voro? Här i trakten färdades allehanda löst folk, som ej vore att lita på; de måste ursäkta att en gammal man var mån om sin säkerhet. Aflossandet af ett skott så sent på aftonen vore icke heller det lämpligaste medlet för obekante resande att vinna förtroende, och de skulle icke förvåna sig, att en

gammal militär besvarat en krigsförklaring med samma mynt. Men nu skulle de stiga in och hålla till godo med hvad en tarflig ungkarls hus kunde åstadkomma.

Man inträdde genom den förfallna farstun i ett slags mottagningsrum, om möjligt än mera bofälligt än det yttre lät ana. Rappningen hade fallit af den stora, hvitmenade, öppna spiseln, golftiljorna gapade efter luft, tre eller fyra söndriga fönsterrutor sågos stoppade med blår; några usla stolar, ett grofhyfladt bord, en omålad säng och ett brunt väggur med tafla af en grå tallriksbotten utgjorde den mer än anspråkslösa möbleringen. En äldre kvinna vid sin spinnrock och en sofvande katt, utsträckt på en bastmatta i ett hörn, voro, förutom värden och gårdshunden, de ende invånarne i denna ruskiga bostad.

De resandes hälsning besvarades med en snäf nick af spinnerskan, hvars röst nyss förnummits i farstun, men som nu tycktes upptagen af en märkelig arbetsbrådska. Man pälsade af sig, kommissarien tände ett talgljus och införde sina gäster i ett inre rum, något mindre än det förra och icke mycket bättre försedt. Ett par skåp, en gammaldags byrå, ett nött skrifbord och dito omålade trästolar utvisade att detta måste vara värdens arbetsrum och sannolikt det enda beboeliga, utom hushållerskans.

Sålunda introducerad, dröjde fru Margret icke att underrätta sig huru det var med svågerns hälsa. Man hade sagt henne att han varit skral på senare tider, och det fägnade henne att finna honom så rask.

— Å ja, för det mesta rätt bra, svarade gubben. Jag går vanligen en mil om dagen, äter mina tre goda mål och hugger själf min ved.

Likasom till bevis därpå, fattade han Lisu om lifvet, upplyftade henne som ett barn och nedsatte henne varligt på en af trästolarna. På fru Margrets tunga sväfvade ofrivilligt ett »skäms litet!» Men hon teg.

— Svåger Sten har då alls icke varit sjuk? upprepade svägerskan med en förundran som föreföll hennes systerson oöfverträffeligt komisk.

— Icke som jag vet, svarade kommissarien. Det vill säga, när jag ej räknar en obetydelig krämpa, som stundom besvärar mig. Den unge mannen här, är det svägerskans son?

— Min systerson, Lars Roderik Gråberg, son till konsuln. Ursäkta hans pojkaktighet! Tog sig ju för att skjuta i luften, för att uppväcka huset.

— Jaså. Gråberg? Ja, jag påminner mig ... kände far och mor mycket väl. Jag trodde att unga herrn hette Stigell och vore kronofogde i Laukas. Det var för väl, att vi båda sköto miste i mörkret. Det händer mig annars sällan nog.

— Jag beder herr kommissarien icke illa upptaga ett litet skämt, svarade studenten, något förlägen under intrycket af att rollerna syntes så tvärt ombytta.

Han hade väntat sig finna en usel, krokryggig gammal procentare, med hvilken han kunde gyckla efter behag, och såg framför sig en reslig veteran, om hvilken man verkligen kunde tro att han sällan sköt miste och som alltför tydligt lät honom känna sin öfverlägsenhet.

— Å, säg morbror! inföll fru Margret, mån om att utplåna spåren af det första missförståndet.

— Låt oss icke mera tala om ett par förflugna kulor, fortfor den gamle i en lätt ton, som röjde den forne världsmannen. — Säg mig hellre hvilken lycklig tillfällighet jag har att tacka för ett så kärt besök här

i min ensliga bostad, där svägerskan finner af allt, att jag sällan ser främmande. Eller hellre, om det skulle vara affärer, så låt oss uppskjuta dem till i morgon, och berätta mig något om mina gamla vänner i de norra städerna.

— Inga affärer, bästa svåger! skyndade fru Margret att svara. — Vi komma från en resa söderut och önskade i förbifarten se huru svåger mår i sin enslighet. Det är många år sedan vi sett svåger i gamla hembygden; och hade icke Lisu i förra vintras medfört en hälsning härifrån, skulle svåger vara förlorad för oss.

— Ja, icke sant, död och begrafven? Mina kära släktingar skulle så uppriktigt hafva sörjt mig. Men de gamla, rostiga gevären kunna hänga länge på sin knagg, innan flintan faller ur låset. Jag trifs godt här i ensligheten. Sommartid sköter jag mitt kålland; vintertid har jag min svarfstol. Då och då en liten affär... med något skall man ju lefva. Jag har få behof, och hvarje behof är en kedja. Hvartill behöfva vi vänner och umgänge? Unge man, ställ dig så att andra behöfva dig, medan du själf behöfver ingen; det är det sanna oberoendet, det finns intet annat. Lisu känner det där ... Men det är sant, ni kommen ifrån en lång resa; hvad skall jag bjuda eder? Dricker man ännu hvar afton toddy uti de norra städerna?

Lars Roderik svarade sanningsenligt att han förmodade det, men kunde ej säga om seden förändrats under de två år, sedan han sist var hemma.

— Toddy kan jag ej bjuda dig, unge man, fortfor kommissarien, ej heller är jag försedd med te för fruntimmerna. Men något varmt kan ej skada i aftonkylan. Jag skall se till hvad ett så tarfligt hus kan åstadkomma på bondlandet.

Vid dessa ord gick han småleende ut.

Lars Roderik vände sig till sin unga kusin, hvilken nu, som förut under resan, iakttog en tystnad, som föreföll studenten odräglig.

— Du kan tala, du, som en präst, men också tiga som en Uleå lax. Säg, Lisu, efter du känner huset, hvad skall han bjuda oss? Blir det uppvärmd surmjölksvassla?

Lisu svarade enstafvigt:

— Vi få se.

— Hvad få vi se? Kanske vattlingon? Eller kokt vatten med enbärssirap? Det blir ofantligt hälsosamt. Du får ärfva ett präktigt eremitage; du kan slå dig ned här och blifva barmhärtighetssyster. Det behöfves i Storkyro: de slå så ofta för ro skull ihjäl hvarandra. Eller kan du slå dig på affärer. Med något skall man ju lefva.

Lisu teg, men fru Margret tog ordet.

— Kära gosse, du talar som du har förstånd till. Du borde begripa, att visst folk har två sidor, en rät och en afvig. Svåger Sten roar sig att vända ut sin afviga sida för hela världen, och den må du kalla hvad du behagar. Men han har en rät sida, som mera sällan och nästan mot hans vilja kommer i dagen. Lisu känner den bättre än du.

— Jag förstår. Afviga sidan är detta trefliga hus, rätsidan är en million. Lisu skall ärfva honom, alltså känner hon rätsidan.

— Ja — svarade Lisu stucken — jag känner något däraf, som gäller mer än millioner. Så mycket kan jag säga dig, att de flesta människor vilja synas bättre än de äro, men några tycka om att visa sig sämre. Min gamle farbror hör till de senare.

— Det skall du icke inbilla mig. Med sextusen riksdaler har jag lockat en björn ur idet. Med ett stycke guld skall jag köpa hans själ. Lisu... vågar du visa honom din guldring? I dessa rum finnes intet spår af den gula färgen.

— Jag ber dig, Lars Roderik, utmana icke de onda andarne! bad Lisu oroligt. De finnas öfverallt, i ditt bröst, liksom i mitt. Och där de finnas, där skall man icke trotsa, där skall man bedja.

— Sade jag icke, att du själf tror på dem? Nåväl, visa honom din guldring, annars skall jag göra det! Låtsar han icke vara en världsföraktare, den gamle procentaren? Hycklar han icke en filosofi, som låtsar vara upphöjd öfver oss andra dödliga? Pröfva honom! Vi känna ju talismanen.

— Hvad är det han åter pratar i de ofödda mustascherna? inföll fru Margret, hvars praktiska blick hade upptäckt en lös knapp i reskoftan, hvilken hon egenhändigt företagit sig att sätta i tjenstbart skick. — Inga vidare dumheter, min käre Lars Roderik! Tänk hvad du vill, men var nöjd med en smäll i afton. Här ha vi svåger Sten...

Kommissarien återvände med en rykande kanna af fint porslin och tre, märkvärdigt nog, kristallklara, slipade spetsglas, dem han ställde på skrifbordet.

— Drick! sade han.

Lars Roderik nedlät sig med en färdig grimas att läppja på den misstänkta drycken och fann den med förundran vara ett fint, glödgadt portvin, försatt med vanilj. En angenäm värme spridde sig genom hans dufna leder, och han tillät sig endast beklaga, att värden ej drack sina gäster till.

— Min dryck är vatten, sade den gamle med samma satiriska smålöje, som engång förut hade gäckat och retat den unge studenten. — Vinet är verkligen bättre än man numera finner i handeln. Jag har det från ett hus i Lissabon, hvilket fordom stått i relationer till vårt.

— Torlades & Kompani, anmärkte fru Margret, med välbehag läppjande på den värmande drycken. — Vi ha sålt mycken tjära till det huset och köpt mycket salt.

— Därför har morbror råd att förädla tjära och salt, genmälde Lars Roderik. Medgif ändå, att morbror smörjer kråset ibland! Huru är det möjligt att äga sådana viner utan att dricka dem?

— Vid dina år vore det troligen omöjligt, svarade kommissarien. Men när man blir gammal som jag, och något girig kanhända, känner man mera glädje af att äga en sällsynt vara, än att förbruka den. Jag betraktar buteljerna i min källare som ynglingar: det är lif och eld i dem, man förlåter dem äfven när de bornera.

Lars Roderik kände sig afsnäst. Det är en komedi, tänkte han och tummade ett guldmynt, som han bar i sin västficka. Guldmynt voro då sällsynta, men man såg stundom ryska halfimperialer i rörelsen, och händelsevis medförde han en sådan från Helsingfors.

Om han skulle demaskera hycklaren? Denna frestelse blef för stark, för att en retad yngling skulle kunna emotstå den.

— Af äkta viner — sade han — påminner jag mig äkta och falskt mynt. I Lappo har man länge efterapat svenska sedlar; men hvem skulle tro att man nu äfven begynt eftergöra ryskt guldmynt?

— Hvad? Det skall du icke inbilla någon, inföll fru Margret.

— Men jag försäkrar... Jag växlade i middags en sedel på femtio rubel, och se hvad man gaf mig! Det är knappt möjligt att skilja klangen från äkta.

Vid dessa ord lät han halfimperialen klinga mot skrifbordet tätt inför kommissarien.

Verkan var ögonblicklig och fruktansvärd. Den gamle mannen steg tillbaka, hans drag förvredos, hans läppar sammanbetos, hans händer knöto sig krampaktigt, hans blickar stirrade med en obeskriflig fasa på guldmyntet, och med ett anskri af smärta störtade han bort till ett inre rum.

---

9. Krig, upptäckter, drömmar.

Imperialen gycklade beständigt för hans ögon.

Bestört öfver en så hastig och oväntad påföljd af sitt elaka skämt, såg den unge studenten häpen efter den gamle, när Lisu fattade honom hårdt i armen och yttrade med en rörelse, mycket olik det tysta lugn hon härtills iakttagit:

— Jag sade dig det! Du är en hjärtlös människa. Hvad ondt har den gamle mannen gjort dig, att du skulle så grymt håna hans olycka?

— Men jag kunde ju aldrig föreställa mig...

— Har du icke hört Hans Kristofer Halms historia? Och likväl kan du vara nog lättsinnig att leka med dessa förfärliga makter, som bo i människan, när hon är bortvänd från Gud! Ja, gyckla du, skratta du åt dessa inbillningar, som likväl hafva en så förskräcklig verklighet för dem, hvilka lida däraf! Din enda ursäkt är att du icke anat hvad du har gjort. Men jag säger dig, att den olycklige gamle mannen är hundrade gånger bättre än du, som aldrig ännu bestått en pröfning i lifvet; ty om *han* far vilse, om *han* icke kunnat frigöra sig från följderna af ett olyckligt lif, så *söker* han åtminstone sanningen, hvilket *du* icke gör... Godnatt, mor; jag

kan icke lämna honom ensam nu. Madam Vidström skall sörja för kvällsvard och nattläger.

Och Lisu försvann genom samma dörr, där kommissarien gått före henne.

— Hvad säger hon? frågade Lars Roderik, ytterligt förvånad, icke mindre öfver ett sådant språk af den tysta kusinen, än öfver den tilldragelse, till hvilken han nyss varit vittne.

— Hon säger — svarade fru Margret, nästan lika bestört som han och, tvärt emot sin vana, förunderligt saktmodig — hon säger, att svåger Sten... ja, jag har hört sägas något ditåt, men aldrig hade jag kunnat tro, att det skulle gå så i arf... Uff, det är för galet... det är ju salig svärfar själf! Gud bevare oss, jag kan aldrig glömma de ögonen... Människan är ett skröpeligt ting ... uff... nu får jag igen min kolik.

— Hvart gick Lisu?

— Hvart hon gick? Till honom naturligtvis. Hon känner det där, hon var ju här förra vintras. Att jag skulle vara så narraktig och vända om från Tammerfors! Det är ditt fel. Hvem sade dig, att svåger Sten låg för döden sjuk?

— En karl, som kom norrifrån och sade sig känna mig, men jag kände ej honom.

— En kortväxt äldre karl i hvit fårskinnsjacka, röd gördel och brun skinnmössa?

— Ja, alldeles sådan moster beskrifver honom. Vi kommo i tal, när han fodrade sina hästar vid ett gästgifveri några mil från Ruhala.

Fru Margret glömde svåger Sten, Lisu, koliken och människans skröplighet, hoppade upp som en raket och trädde så hotande fram mot sin systerson, att denne fann för godt retirera bakom det gamla skrifbordet.

— Det var ju Pellavoinen! utropade hon.

— Är det möjligt?

— O, den slipade ormen! Den nedrige bedragaren! Gissade han icke, att jag följde honom tätt i hälarna! Visste han icke, att du skulle möta mig och att du var en sådan enfaldig narr, för hvilken han kunde hopljuga en historia, som du sedan ganska riktigt skulle berätta för mig! Och det har lyckats honom, perfekt har det lyckats honom, den bofven! Nu skall han skratta på linmarknaden, medan vi löpt hans ärenden tjugu mil hit till Storkyro, till en halfgalen karl, som ämnar lefva till Methusalems ålder!... Lars Roderik, vore jag icke din egen köttsliga moster, så sant jag gifvit en pojke risbastu förr, skulle jag icke klappa dig brun och blå, ty det är du som rår för det! Stå där och skäms! Men det säger jag dig, tänk aldrig på att bli köpman! Det skulle man se! Far din förstår något, han, det må jag tillstå, fastän han nu har lurat mig på mitt lin, men dig skulle Lübeckarne narra att äta hö som konfekt.

Det är ovisst huru länge fru Margret skulle på detta mera uppriktiga än mosterliga sätt gifvit luft åt sin vrede, därest icke den snäfva person, som kallades madam Vidström och som tydligen var den rådande stormakten näst kommissarien själf, trädt in i rummet, lagt en serviett på skrifbordet och börjat duka en kvällsvard. Fru Margret, som ej kunde glömma Pellavoinen, fick tid att lugna sina upprörda känslor, medan hennes systerson började följande samtal med stormakten.

— Hur mår kommissarien?

— Illa.

— Är han ofta sjuk?

— Sällan.

— Vi göra madam Vidström mycket besvär.

Intet svar.

Husets tarfliga utseende hindrade lika litet aftonmåltiden att vara rundlig, som Pellavoinen eller det inbördes kriget hindrade fru Margret att prisa det färska rågbrödet eller Lars Roderik att tillintetgöra fem kycklingars framtid i lika många hårdkokta ägg. Han vågade ännu ett försök att angripa den stumma sfinx, som bevakade husets hemligheter.

— Delikata ägg! Hvad angår rullsyltan, har jag knappt sett dess make och... jag känner stora egendomar, som skulle afundas... hvad heter gården?

— Yrjölä.

— Som skulle afundas Yrjölä sådana filbunkar. Här måtte finnas en välskött ladugård?

Intet svar.

— Kommissarien bor ensligt här på landet. Madam Vidström har icke alltid goda dagar, att ensam vårda en sådan gård och en gammal, sjuklig husbonde. Jag förmodar att kommissarien icke sparar på en god lön?

Intet svar.

— Ja, man hör så mycket förtal här i världen. Liksom man vore snål för att man samlar en liten förmögenhet, eller procentare för att man lånar ut penningar mot laga ränta! Jag är säker uppå, att kommissarien i sitt testamente ihågkommer socknens fattiga.

Hushållerskan svarade blott med en blick, som förklarade alla vidare frågor onödiga. Bordet afdukades, en bädd tillreddes i samma rum, och ynglingen, som antog att denna bekvämlighet gällde hans kvinnliga reskamrater, utbredde sin pälsrock i en vrå af rummet, för att tillreda sitt nattläger. Men han hindrades af hushållerskan.

— Han där! — sade hon, pekande på bädden — och frun därinne!

— Här finns då flera rum?

— Madam Vidström — yttrade fru Margret — har annat att göra, än svara på dumma frågor. Godnatt. Jag önskar att du må vakna med bättre förstånd.

Hon försvann i samma inre rum, till hvilket kommissarien aflägsnat sig och som genom den halföppna dörren lät framskymta en vida behagligare anblick än det, hvari de resande härtills emottagits.

Lars Roderik Gråberg befann sig snart ensam, tände sin cigarr och bläddrade i en på skrifbordet liggande, af flitig läsning utnött bok. Det var en uträkning på kapital och räntebelopp från en skilling till hundratusen riksdaler, från en till sex procent för olika tid, från en dag till ett år. Detta bibliotek, det enda som kunde upptäckas, syntes honom lika karakteristiskt för ägaren, som föga nöjsamt för en mindre omtänksam hushållare. Han kastade det lilla häftet föraktligt åt sidan, när ett löst blad föll ut. Det innehöll i färgtryck en latinsk bön till jungfru Maria.

Huru detta blad råkat in i en intresseuträkning, fann Lars Roderik vara lönlöst att utgrunda. Han undersökte rummet. Där fanns, utom byrån och de två lästa skåpen, intet hemlighetsfullt, icke ens familjearfvet, den gamla mässingsbeslagna kassakistan af ek. I bordslådorna metkrokar, gäddrag, filar, nystbalkar, svafvelstickor, fnöske, eldstål, flinta med flera ting, som, enligt Movitz' auktionsprotokoll »ej kunna värderas af mänskligt förnuft». En omålad träpall vid kakelugnen, ett förråd af ved och näfver samt på den söndriga, med gamla tidningar lappade tapeten en af damm och flugor nästan oigenkänlig tafla, föreställande de allierades intåg i Paris 1814. Allt öfrigt bofälligt, vanvårdadt, otrefligt. Det var mer än fattigt, det var cyniskt eländigt. Man kunde icke

tänka sig en ruskigare omgifning. Och detta rums invånare gjorde anspråk på en filosofs världsvishet!

Harmfull och uttröttad, kastade sig ynglingen på sin bädd. Sällsamma motsägelse! Den var så ren och omsorgsfull, som vore den tillredd uti en gästfri prästgård.

Vare sig att det var inflytandet af dagens tilldragelser, eller af rullsyltan och de fem hårdkokta äggen — sömnen flydde den unge studentens trötta ögonlock. Barndomens hågkomster från hemmet och skolan blandade sig med nyare minnen från det rörliga lif, som han nu i två år tillbragt i universitetsstaden. Han hade varit en ostyrig, öfverdådig skolpojke, hvars goda hufvud fick ersätta hvad där brast i flit; en frimodig, lefnadsglad student, som, utan att vara rumlare, likväl förstått att njuta lifvet och, utan att vara lat, hade studerat det som roat honom, med ringa framsteg i verkliga kunskaper. Vid tjugu års ålder var han nu hvarken mer eller mindre än mången annan rik mans son i hans ställning: ett frågetecken till lifvet, en lekboll för ögonblicket, en seglare utan styre, hvilken obekymrad lät vinden drifva sig ut mot den ändlösa ocean af framtid, som låg i solsken framför honom.

Men där fanns dock en botten i denna bubbla; det fanns hos Lars Roderik Gråberg en naturlig rättskänsla och denna ännu oklara sympati för det ädla och upphöjda, som sällan förnekar sig i ett ofördärfvadt ynglingasinne. Hvarför skulle han annars så djupt föraktat den gamle procentaren och hans hyckleri med ädlare känslor? Hvarför skulle själfva de köpmansintressen, bland hvilka han uppvuxit och som ledde hans praktiska moster till marknadsresorna, synts honom så motbjudande små? Hvarför hade han ringaktat sin kusin, intill dess att ett oväntadt ord från hennes läppar bragt honom att studsa?

Detta ord hade gällt honom själf, det hade ställt honom lägre än denne man, som han så djupt föraktade: »*han* söker åtminstone sanningen, hvilket *du* icke gör». Hvad är sanning? Hvad är detta lifvets mål, hvars blotta *sökande* redan ställer en man så högt, att han i en afgrund af uselhet kan se ned på den starke, som föraktar hans svaghet?

För första gången i sitt lif hade Lars Roderik för sig uppställt en sådan fråga. Han kände att den förr eller senare skulle fordra ett svar, men nu var han för trött och för lättsinnig för att länge kunna fasthålla dessa allvarliga tankar. Han ville sofva och kunde icke. Han försökte det vanliga medlet, att i sina tankar framkalla de likgiltigaste och tråkigaste föremål: professor X:s sömniga föreläsningar, kontoboken öfver sina utgifter, lata skjutshästar, den ändlösa mon vid Kallenautio, moster Margrets spekulationer på arf efter svåger Sten, fru C:s middagar på portör, hvilka besjungits på klingande hexameter:

Tack för potates och fläsk och tack för fläsk och potates!

Allt detta lyckades slutligen, i förening med ungdom och trötthet, försänka Lars Roderik i det behagliga tillstånd mellan sofva och vaka, då tankens vingar domna och dess föreställningar upplösa sig i en rosenfärgad skymning. Ljuset nedbrann efter hand och slocknade af sig själf. Decembernattens mörker, ökadt af de stängda luckorna, betäckte alla föremål i rummet med en ogenomtränglig slöja.

Lars Roderik sof likväl icke så tungt, att ju ej en bild ännu fortfor att spöka för hans hågkomst, och det var halfimperialen, som denna kväll haft en så förunderlig verkan. Den gycklade beständigt för hans ögon, än liten

och tunn som en spelpenning, än stor och lysande som en fullmåne. Den gaf honom ingen fred, den klang i hans öron, den trillade för hans händer, den hoppade fram och åter, ibland på täcket, ibland på sängkanten, ibland på golfvet, gjorde röda cirklar, såsom när man svänger en glödande sticka, eller glänsande strimmor, såsom ett snabbt stjärnskott i natten. Den blef allt efterhängsnare, allt olidligare; till slut kröp den alldeles inpå honom. Nu var det slut med sömnen; Lars Roderik satte sig upp i bädden för att öfvertyga sig om att han drömt.

Förvirrad stirrade han ut i mörkret och visste länge ej hvad han borde tro. Ty midt framför honom på den motstående väggen syntes någonting som liknade detta samma fatala guldmynt — en liten rund och glänsande punkt, som visserligen stod stilla, men med ett eget flämtande sken. Stället, dess invånare, drömmen, mörkret, allt förenade sig att öka det besynnerligt hemska i denna lysande punkt, hvars rätta beskaffenhet han ej kunde utgrunda.

Då likväl ljuspunkten fortfor att vara orörlig och oförändrad, fattade Lars Roderik mod, stod upp och gick fram till väggen, på hvilken fenomenet visade sig. Han fann då med något lättare hjärta, att den spökande imperialen icke var annat än en fin ljusstrimma, som föll in genom nyckelhålet i dörren till inre rummet och träffade väggen midt emot. Med denna förklaring skulle måhända en annan i hans ställe varit belåten och utan vidare återvändt till sin störda hvila. Men Lars Roderik hade tillräckligt lärt känna sin mosters goda sömn och punktliga lefnadsvanor, för att icke med någon förundran varseblifva detta sena ljusskimmer från hennes sofkammare.

— Gumman sofver, sade han till sig själf. — Hvem bränner då ljus så sent på natten? Skulle det vara kommissarien själf?

Det fanns hos den gamle i all hans uselhet något som Lars Roderik ej kunnat rätt förklara. Han måste undersöka hvad detta ljussken betydde. Det fanns intet annat medel, han öppnade sakta dörren till inre rummet. Till hans förundran befanns detta mörkt som hans eget. Han stannade villrådigt lyssnande och slöt af ett välbekant regelbundet brummande, att fru Margret i ostördt lugn njöt sömnens välgärningar.

Bedragen i sin väntan, stod Lars Roderik i begrepp att uppgifva alla vidare undersökningar, då han åter varseblef samma fina ljusstrimma, lysande från en punkt midtemot dörren och, som han riktigt förmodade, genom nyckelhålet i en annan inre dörr.

— Alltså därifrån! tänkte han och smög tyst på tå att förfölja det spökande sken, som redan så länge gäckat hans nyfikenhet.

---

10. Lars Roderiks syn.

En otida född är bättre än han...

Den som står framför en olöst psykologisk gåta och därtill ännu känner sig retad af en ung flickas jämförelser, torde icke för strängt bedöma en nyfikenhet, som under andra förhållanden vore mindre berömvärd. Lars Roderik Gråberg öppnade utan vidare tvekan den inre dörren, som ledde från fru Margrets sofkammare. Gångjärnen måste varit väl smorda, ty äfven denna dörr öppnades, likasom den yttre, utan ett ljud. Ett starkt sken mötte den inträdande. En lampa, försedd med reflexionsspegel, hade fått sin plats i rak linie med nyckelhålen till båda dörrarna, hvaraf det lät förklara sig att en ljusstråle trängde ut till det tredje rummet.

Lars Roderik stannade tyst vid dörren, och det som han såg, när hans ögon vant sig vid lampskenet, var icke egnadt att minska hans förvåning. Han befann sig i ett tämligen stort rum, möbleradt med en utsökt inredning af de dyrbaraste träslag och hvars golf var betäckt af en persisk matta. Detta rum var likväl endast till hälften upplyst, ty lampskenet kom från ett kabinett därinnanför, och likasom allt skulle gradvis tilltaga i denna hemlighetsfulla boning, var detta innersta kabinett

i rikedom värdigt att vara en furstes sängkammare. Man kunde urskilja draperier af röd sammet med silkesfransar, ett skrifbord inlagdt med pärlemor, den höga lampan af silfver och två marmorbyster af utsökt arbete, föreställande kejsarne Napoleon I och Alexander I. Lars Roderik anmärkte att, oaktadt all denna lyx, intet spår till guld eller förgyllning, ej ens till någonting af gul färg, kunde upptäckas i dessa rum.

I en hög karmstol vid skrifbordet satt kommissarien Sten Halm. Han såg blek och lidande ut, liksom hade han nyss återhämtat sig från en våldsam sinnesskakning. Lutad öfver honom stod Lisu Halm, sysselsatt att fukta den gamles tinningar med en välluktande essens, som spridde sin doft genom båda rummen. Det sväfvande lampskenet, som på denna sida mildrades af en transparent skärm, föreställande Napoleons graf på Sankt Helena, gaf åt denna grupp en nästan mystisk belysning, och den unge studenten varseblef nu för första gången ett fint, själfullt uttryck i sin vackra kusins drag, helt annat än det hade förekommit honom förut i hennes oviga resdräkt vid sidan af en mor, som naturens nyck tycktes hafva enkom skapat för marknadsståndet.

— Är det bättre nu, farbror? frågade flickan ömt, i det hon jämkade en len silkeskudde under den gamles bakåtlutade hufvud.

— Det är öfverståndet, svarade gubben; jag är nu endast matt. Den onde anden har vikit från mig, sedan min goda ängel kom till min tröst. Läs något för mig, Lisu!

— Hvad vill farbror att jag skall läsa?

— Där är ett märke i bibeln, barn. Slå upp stället och läs!

— Predikarebokens sjette kapitel?

— Det är det rätta; läs!

— »Det är ett ondt ting, som jag såg under solen och är allmänneligt med människorna. En, hvilken Gud hafver gifvit rikedom, ägodelar och ära och hvilken intet fattas, det hans hjärta begär, honom gifver Gud dock icke makt till att nyttja det, utan en annan förtär det. Det är fåfängelighet och en ond plåga. Födde han än hundrade barn och hade så långt lif, att han i mång år lefde och hans själ kunde icke mätta sig af ägodelar och han blefve utan graf; om honom säger jag, att en otida född är bättre än han. Ty han kommer i fåfängelighet...»

— Läs vidare!

— »Ty han kommer i fåfängelighet, och i mörker far han bort, och hans namn blifver betäckt i mörker. Han hafver ingen glädje af solen och hafver ingen ro hvarken här eller där. Om han än lefde i två tusende år, så är han aldrig väl tillfreds. Kommer det icke allt uti ett rum?»

Vid dessa ord stannade flickan ånyo. Hon kunde ej fortfara; tårarna kväfde hennes röst. Den gamle betraktade henne vemodigt.

— Också hon! sade han till sig själf. — Det blir dock nästan för tungt!

— Hvarför gråter du, barn? fortfor han efter en paus. — Menar du att dessa ord nedfalla som glödande kol i den gamle girige ockrarens bröst? Och dock har jag utvalt just dem och deras likar i Skriften; de äro min dagliga spis, de gissla mig såsom spön och läka mig ändock såsom en kostelig balsam. Torka dina tårar och hör mig. Vill du att jag skall berätta dig något ur min lefnads historia?

Lisu teg. Lars Roderik, som redan begynt blygas att lyssna och varit nära att stiga fram, slöt ganska riktigt att detta skulle beröfva honom lösningen af en gåta, som han brann af begär att uttyda, och stannade obemärkt kvar på sin plats.

— Du tiger? fortfor den gamle mannen. — Du har aldrig frågat mig om mitt förflutna lif, och lyckligast vore för dig att aldrig erfara huru djupt en människa kan falla. Men jag kan icke bära den tanken att också du skall förakta mig, som alla de andra. Afsky mig, barn, jag förtjenar ej bättre. Men förakta mig icke, Lisu; förakta mig icke! Min Gud, jag måste ju hafva ett enda mänskligt bröst som förstår icke blott hvad jag syndat, utan ock hvad jag lidit.

— Om det kan vara för farbror en lättnad att öppna sitt hjärta, så vill jag höra, svarade Lisu ödmjukt.

— Ja, barn, jag vill tänka att du är min biktfader. Kärleken tänker intet argt; du är den rena källan, i hvilken jag utgjuter mina syndiga tårar. Men förakta mig icke! Alla, alla må göra det, men icke du, icke du! Sätt dig här på pallen vid mina fötter och se icke på mig; då kan jag icke berätta; det skulle tillintetgöra mig ... Så där, ja. Hör nu en missgärningsmans bikt!

Kommissarien berättade långsamt och under flera afbrott:

— Min fader, din farfader, var en af de kloka i världen och likväl icke en af de onda, utan fastmera godhjärtad till lynnet uti sin ungdomstid. Men emedan han genom klokhet och sparsamhet bragt sig upp från intet, blef han högmodig i sitt hjärta och tyckte sig vara ingen annan tack skyldig, än sig själf, för alla sina framgångar. Då sände Gud olyckans dag

till hans bättring, och han blef fattigare än den fattigaste, men däraf blef han dock icke bättre, utan fastmera värre. Så kom frestaren en dag till honom och sade: allt det du förlorat och mera därtill kan jag gifva dig; säg mig allenast hvad du begär. Min fader sade: jag begär guld. Ingenting annat? sade frestaren föraktligt. Du skall få hvad du begär, men endast på ett villkor. Min fader sade: hvad är det? Frestaren sade: lofva mig att på hvad tid jag än kommer, skall du gifva åt mig det som du, näst guld, har kärast i världen. Min fader ryste; men eftersom han kände en brinnande törst att återvinna sina förlorade ägodelar och tyckte sig icke hafva någonting så kärt som den gula metallen, lofvade han åt frestaren hvad denne begärde. Från den stunden vände sig lyckan, och min far kom inom få år från största fattigdom till så stor rikedom, att dess like väl knappt förut varit hörd i de norra bygderna.

Efter någon tid gifte han sig, och hans hustru födde honom en son, som var honom mycket kär och efterlängtad. Min far hade då redan glömt eller låtsat glömma det förskräckliga löftet och talade med förakt om frestaren såsom om en gammal trollkarl, hvilken engång bedragit honom. Sådant vet man ju aldrig huru det är: det kan vara en ond tanke, som tager gestalt i ett syndigt hjärta och talar med människoliknande tunga. Men vid det att gossen skulle kristnas, sågo de närvarande min fader hastigt blekna och likasom bemöda sig att borttaga något som kommit vid barnets hufvud. När detta icke lyckades honom, blef han utom sig och bad de kringstående hjälpa honom att borttaga guldhinnan, som lagt sig kring gossens hjässa och tinningar, så att dopets vatten icke kunde komma därvid. Min mor och alla de öfriga sökte öfvertyga honom att det var en villa af

morgonsolen, som just då sken in genom det målade kyrkfönstret och sken på barnet. Men min fader blef vid sin tro, att frestaren begärt hans förstfödde och att intet vatten kommit vid gossen. Från den stunden blef han svårmodig och fick för allt guld och allt gult en sådan fasa, att han icke kunde se det utan att falla i raseri. Men emedan den syndiga girigheten allt fortfor att vidlåda hans själs lustar, hände sig att detta samma guld, som han fruktade och afskydde, tillika var honom öfver allt annat kärt; dock att han aldrig vågade se det eller vidröra det med sin blottade hand. Det är någonting förskräckligt, när ens högsta åtrå på samma gång blir ens djupaste afsky. Men det är alltid så med afgudarne; hvarenda af dem bär en krona på hufvudet för vårt hjärtas begär och en gadd i stjärten till vår dödande fasa.

— Såg min farfar sedan något särskildt förskräckande, liksom på kristningsdagen? frågade Lisu skyggt.

— Därmed var något eget, fortfor den gamle. Så ofta din farfar var med hela sin själ upptagen af världsliga bestyr och penningeförvärf, hade han någorlunda ro och såg inga syner, blott att han ej tålde se guld. Men så snart han vände sin håg och kärlek till något annat, vare sig Gud eller människor, kom spöket tillbaka. Har du läst om den forne hedniske konungen, som begärde af gudarne att allt hvad han vidrörde måtte förvandlas till guld?

— Jag har läst därom. Det berättas att slutligen äfven maten förvandlades under hans händer till denna metall.

— Detta skedde väl icke med din farfar, men något ditåt. Gick han i kyrkan och försökte med andakt fästa sina ögon på altaret, på prästen eller på psalmboken, strax såg han dem likasom förgyllda. Tröstade han sin

maka, smekte han sina barn, eller såg han endast med vänskap och barmhärtighet på någon medmänniska, strax låg där för hans ögon öfver dem ett gyllene sken, som skrämde honom tillbaka. Öfver allt hvad han hade något tycke för — själfva det rum där han bodde, de kläder han fann sig bäst uti, den hund som slekte hans hand, den häst som han helst körde i vinterkvällen — öfver allt måste han frukta att se densamma förfärliga bleka guldhinnan, som han sett på sin förstföddes hufvud vid dopet. Tänk dig, barn, hvilka rysliga kval en sådan människa måste lida! Ingen bot hjälpte; mången gång var han i sin förtviflan villig att bortskänka all sin egendom åt de fattiga, men han kunde icke; han satt för hårdt fängslad just i det som utgjorde hans lifs förbannelse. Därför drog sig din farfar tillbaka från Gud och människor, blef för hvar dag allt svårmodigare, men på samma gång allt sniknare, och dog slutligen i raseri, efter anblicken af några guldstycken, som rullade öfver golfvet i hans rum, när där oväntadt inbars ett ljus.

Här gjorde den gamle en paus. Berättelsen hade synbart ansträngt honom. Om några minuter frågade han tvärt:

— Förstår du mig nu?

— Jag fattar ännu ej huru min olycklige farfars öden hänga tillsammans med farbrors egna, svarade Lisu med nedslagna ögon.

— Ett ord skall vara tillräckligt att säga dig allt. Denne förstfödde son, som frestaren begärde och kring hvars tinningar min fader för första gången såg det gyllene sken som sedan förföljde honom, detta från födelsen stämplade olycksbarn, med guldets förfärliga Kainsmärke på sina tinningar — detta barn var jag!

---

11. Sten Halms lefnadshistoria.

Jag såg kring hans hufvud densamma
förfärliga guldhinnan ...

Efter den upprörande bekännelsen i slutet af föregående kapitel satt den gamle mannen en lång stund tyst med halfslutna ögon, och hans skrämda åhörarinna hade icke mod att störa honom. En pendyl i kabinettet slog två; man kunde höra dess enformiga knäppar afbryta den ljudlösa tystnaden. Lars Roderik, som behållit sin obemärkta plats och för mera bekvämlighet satt sig i en af mahognyfåtöljerna, visste icke hvad han borde tänka om rätta sammanhanget af denna mystiska historia. Det syntes honom naturligast att tillskrifva dessa förmenta syner och frestelser af en ond ande en sjuklig nervretlighet, som föranledt fixa idéer, dem inbillningen sedan gifvit en yttre tillvaro och som tycktes ha fört dessa två olycklige, fader och son, till vansinnets gräns Men åter, när han hörde den gamle tala med en så viss öfvertygelse om dessa underbara förhållanden och i allt öfrigt visa ett så redigt, ofta skarpt omdöme, måste Lars Roderik inom sig medgifva, att dessa olyckliga syner, för hvad man än ville anse dem, åtminstone för deras beklagansvärda offer haft en full och förskräckande verklighet

Den gamle for slutligen med handen öfver pannan, likasom för att reda sina förvirrade tankar, och fortsatte sin berättelse på följande sätt:

— När min far dog, hade jag redan länge varit borta på utrikes resor och på ett berömdt kontor i Marseille inhämtat handelsvetenskapen. Jag kände då ännu icke rätta orsaken till min fars svårmod, hvilken jag erfor flera år senare. Min fars underliga lynne tillskref jag ett affärsgrubbel, som icke är ovanligt äfven hos dem som därtill ha föga anledning, och jag kan ej säga att hans död mycket bedröfvade mig, ty han hade varit en sträng och, i mitt tycke, alldeles för sparsam far. Jag hade ärft en rik faster och uttagit detta arf, så snart jag blef myndig, under förebärande att jag ville ingå kompaniskap med det franska handelshuset, men i själfva verket för att resa till Paris och där inom kort tid förslösa hela det betydliga arfvet på vad och fruntimmer.

Detta var år 1793, midtunder den ryktbara skräckperioden, när Frankrikes ädlaste blod flöt i strömmar under guillotinen; samma tid när den vansinnigaste gudsförsmädelse ansågs såsom bevis på god uppfostran och fördomsfria tänkesätt. Tro icke att man roade sig mindre för att man hvar dag befann sig några steg från schavotten! Tvärtom, ju mindre man kunde hoppas att lefva i morgon, desto mer ville man njuta den flyende dagen. Jag hade icke från hemmet medfört något slags tro, ej ens penningens tillbedjan, och jag föll därför ett lätt byte för tidens villfarelser. Mitt hjärta förhärdades vid den dagliga anblicken af blod och olyckor; ja, barn, äfven jag blef en af dem, hvilka till lefnadsregel uppställa den förfärliga läran: »låtom oss äta, dricka och vara lustiga, ty i morgon skola vi dö». Men under det att jag utan hejd och besinning praktiserade denna lära,

hände sig oförmodadt att min rikedom, som jag ansett outtömlig, med ens tog slut, och jag nödgades nattetid fly från den stora staden, fly från alla förtjusande nöjen, alla muntra sällskaper och lättfärdiga sirener, för att icke falla i händerna på en mängd förbittrade fordringsägare.

Jag flydde, utan att veta hvart. Jag var trött vid lifvet, men »det stora obekanta» bortom grafven förskräckte mig och tvang mig att lefva. Det var vid denna tid franska republiken uppsatte tretton arméer på en gång. När morgonen inbröt, befann jag mig i en liten stad, där en trupp af unge frivillige tågade ut under marseljäsens toner för att förena sig med Pichegru's kår. Mitt beslut var fattadt, jag gick i republikens tjenst och fäktade i nära tolf blodiga år, först under Pichegru, sedan under Bonaparte, i Holland, Tyskland, Italien, Egypten, tilldess att jag, sårad vid Austerlitz af ett sabelhugg i hufvudet, erhöll majors afsked i början af år 1806. Under dessa tolf år hade jag i den store Napoleons skola lärt känna en afgud, för hvilken jag lefde och stred, nämligen äran, och jag var icke ensam därom; hela franska armén, eldad af segrarna, dyrkade samma Moloch, som i sitt glödande gap uppslukade tusende efter tusende. O, det var dock en skön afgud, med högburen panna och ädel hållning! Mitt hjärta värmes ännu vid tanken därpå; skada, skada, att han var så blodig och så själfvisk! Den, som jag sedan dyrkade, var ett vidunder af lägre art, men, om möjligt, än mera själfvisk och än mera själamördande.

Här inträdde åter en paus, hvarefter den gamle fortfor:

— Hvarför skulle jag dölja för dig sanningen — ehuru du ej kan förstå den i hela dess vidd? Efter mitt afsked dref jag några år omkring med en knapp pension

och blef, mindre af böjelse, än af behof och af brist på sysselsättning, en spelare. Det var ett oblodigt handtverk, men, tro mig, det slaktade själar med mera grymhet än svärdet. Lyckan växlade om, och slutligen hade jag bortspelt rocken af kroppen. Då påminde jag mig mina rika släktingar i Finland och återvände till hembygden. Min mor och min yngre bror hade fortsatt vår handel och utbetalade mitt fädernearf, hvarmed jag företog mig att spekulera åt samma håll. Men jag var för stolt att mäkla med tjära och plankor, jag spekulerade i millioner, jag spelade på lyckans rulett — och jag tappade. Kanske har du hört talas om en viss silfverlast och ett borradt fartyg...?

Lisu teg. Hon vågade icke tillstå att denna fatala historia icke var henne obekant.

— Ser du! fortfor den gamle svårmodigt. — Man kan ha dyrkat äran och dock förnedra sig djupt under en okunnig bondes enkla begrepp om heder och samvete. När detta skedde, var jag redan djupt sjunken under min andra afguds makt, penningen. Jag hade aldrig känt honom förrän vid spelbordet, men därifrån utsträckte han sina klor och grep mig oemotståndligt såsom ett öde. Efter min misslyckade handelsspekulation reste jag åter ut och dref i fyra år omkring som spelare till profession. Jag hade nu blifvit försiktigare, beräknade mera och vann mera — vann mycket! Jag dyrkade slumpen, jag föll i mitt ensliga rum på mina knän och tillbad lyckan... o, mänskliga uselhet, jag trodde icke på Gud, men jag trodde, som alla ateister, på lyckliga och olyckliga förebud, på allt det sämsta skrock som vidskepelsen någonsin uppfunnit; jag trodde framför allt på tur och otur i spel. Jag punkterade, jag annoterade, jag drömde och trodde mig slutligen ha funnit nyckeln

till konsten att beständigt vinna. Likväl bedrog hon mig åter, den falska gudomlighet som jag dyrkade. På en enda natt i Krakau bortspelte jag åter hela de föregående årens vinst och stod där till sist med en enda gyllen kvar, färdig att göra slut på mitt eländiga lif i Weichseln, som svart och dyster flöt under fönsterna af spelhuset.

Vid det att jag i vild förtviflan rusade ut för att verkställa denna föresats, mötte mig i dörren en liten gubbe i en polsk judes dräkt. Hans mörka, djupt liggande ögon tycktes genomskåda mig, och ett hånlöje spelade öfver hans tunna läppar. Jag hade sett honom ofta förut vid spelbordet, och jag trodde mig märka, att hvar gång han stod mig nära, hade jag vunnit. — Hvarthän? frågade han likgiltigt. Jag hade icke mod att svara honom. — Ni har förlorat, sade han kallt; ni är en narr, ni förstår ej att vinna. — Det är omöjligt, svarade jag; jag har beräknat alla chancer i spelet, och likväl... — Likväl har ni glömt ett, fortfor han föraktligt. Den som vill vinna hvad mål som helst, han måste egna sig hel och hållen däråt, med kropp och själ. Och ni tror att guldet ensamt är ett undantag, att det ensamt nöjer sig med ett deladt hjärta! Gå, ni är aldrig värd att spränga en bank. — Spränga en bank? upprepade jag darrande. Och hvad skall jag göra för att kunna detta? — Ingenting annat, svarade juden, än att bannlysa från edra tankar och ert hjärta all annan kärlek än den till guldet; att vara blind och döf för allt som icke leder direkt eller indirekt till detta mål; kort sagdt, att vara hel i er sträfvan, att lefva och dö för den ensam. Kan ni, lofvar ni detta? — Ja, utropade jag, ni har rätt; jag kan och jag lofvar det; visa mig endast medlen! — Den lille mannen log ånyo på ett sätt som isade blodet

i mina ådror. Gå tillbaka och spela, sade han; håll sex gånger på svart och därefter hvar tredje gång på rödt. Det öfriga gör sig själf. — Men — invände jag nedslagen, ty min stolthet stred förgäfves emot min förtviflan — jag äger ej mer än en enda gyllen. — Det är nog, sade mannen; gör som jag sagt!

Jag återvände i en feberaktig oro till spelbordet och höll min enda återstående gyllen på svart. Den vann. Jag lät den kvarligga, höll ånyo på svart och vann ånyo. Jag ägde nu fyra gyllen, lät dem beständigt kvarligga, och för hvar gång fördubblades de. Efter de sex första dragen ägde jag redan sextiofyra och begynte nu, efter min lärares anvisning, att hålla hvar tredje gång på rödt. Beständigt vann jag, beständigt fördubblades insatsen. Från hundra steg den till tusen, från tusen till tiotusen, från tiotusen till hundratusen. I Krakau låg den tiden fransk militär, man hade upptagit kontributioner, och guld fanns i öfverflöd. Min beständiga lycka retade fransmännen; de fördubblade, liksom jag, och — förlorade. Mest hetlefrad var en ung löjtnant; jag kände honom väl, han var son till min fordom bäste vän och krigskamrat från Marengo, densamme som då lånade mig sin häst och blef nedskjuten af österrikarne. Jag anade att den unge mannen hade kompaniets kassa om händer; gång efter gång sväfvade på mina läppar en varning: akta dig, yngling, jag *måste* vinna, du går till fördärfvet! Men jag ihågkom judens förbehåll, jag teg, och det gick som jag hade förutsett. Den unge spelaren förlorade allt... du förstår icke, mitt barn, hvad detta vill säga. Men jag vann mera, beständigt mera, jag sprängde banken, man hämtade mera guld, och jag sprängde banken ånyo. Spelet slöts först då, när ingen annan än jag ägde ett guldstycke, och när jag i ett

hastigt öfverslag räknade min vinst, fann jag att beloppet måste närma sig en million...

Denna massa af guld och banknoter kunde jag icke genast bortföra och måste därför stanna kvar till morgonen. Ingen blund kom i mina ögon; jag räknade och räknade om igen. Medan jag ännu räknade, grydde dagen, och jag varseblef att man uppdrog ur floden tätt under fönstret en död kropp. En ond aning fattade mig, jag öppnade fönstret, såg bort från mina guldhögar och igenkände den unge spelarens drag — min väns, min räddares son, som jag kunnat varna och icke varnade. Den uppgående solen sken på hans vackra mörklockiga hår och hans bleka kinder — en kall rysning genomfor hela min kropp, ty jag såg... rättvisa himmel!... jag såg kring hans hufvud densamma förfärliga guldhinnan som förföljde min far — som gjorde honom så gränslöst olycklig och slutligen dödade honom...

---

12. Botgöraren.

Förstår du mig nu?

Kommissariens — eller, som vi denna natt kunna kalla honom, majorens — blickar flögo skyggt kring rummet, likasom fruktade han att återse det fantom som förföljde honom. Men han såg ingenting; den stora lampan kastade ett matt sken öfver alla föremål. Lisu gömde under förklädet sin vänstra hand med guldringen, som hon fått till minne af sin första nattvardsgång. Den gamle tycktes förstå henne; han smålog sorgligt och fortsatte, efter några ögonblicks tystnad, sin berättelse.

— Begär icke att jag skall skildra för dig mina känslor vid denna oväntade syn, hvars betydelse jag kände blott alltför väl. Förgäfves bortvände jag mina ögon; guldhögarna omkring mig tycktes lefva och säga till mig: vi äro priset för din själ! I den stora spegeln i rummet såg jag den döde ynglingens brustna ögon, hans bleka kinder, hans guldglänsande hufvud. Mina nerver uthärdade icke denna syn; jag föll i en lång vanmakt, och när jag åter kom till besinning, hade spelhusvärden tagit mitt guld i förvar och låtit föra mig till ett dårhus, troligen i det hopp att jag aldrig mer skulle

återvända. Men jag tillfrisknade och fordrade tillbaka mina skatter; mannen måste, ogärna och nödtvungen, redovisa för dem. Sålunda återfick jag vidpass 300,000 gyllen, icke hälften af min verkliga vinst; men det var mig likgiltigt, dessa penningar brände mig, och jag lät tillsvidare insätta största delen däraf i holländska banken.

Fridlös och förkrossad irrade jag kring världen. Jag spelade icke mer, jag lefde knappt mer. Jag kände mig nedstörtad i en osägelig själens vanmakt, ur hvilken den bleka skuggan från Krakau och det tid efter annan återkommande fantomet åter uppskrämde mig. Jag hatade nu min andra afgud, penningen, och grep ånyo som en förtviflad efter den första. Jag gick i österrikisk tjenst och stred emot mina förre vapenbröder, fransmännen. Förgäfves; min första och ädlare afgud hånlog emot mig. Jag blef igenkänd som den förnedrade spelaren; mina kamrater tvungo mig att taga afsked. Döden skulle ha varit för mig en välgärning, och likväl bäfvade jag för den, ty jag ihågkom den inskrift Danton låtit rista öfver porten till jag minns icke mera hvilken kyrkogård i Paris: »*ingången till det stora Intet*».

På detta sätt irrande utan Gud, utan vän, utan fädernesland, utan frid, utan kraft att lefva och utan mod att dö, satt jag en morgon i mitt öppna fönster i Leiden och hörde klockorna ringa i en närbelägen kyrka. En underlig längtan grep mig vid detta ljud, jag ville åter engång, efter många år, se huru de människor månde vara till mods, som hade en Gud. Nästan utan att veta huru, befann jag mig kort därpå i kyrkan. Orgelns toner gingo genom mitt bröst som solstrålar öfver en gränslös förbränd ödemark. Jag betraktade människorna: en del bland dem voro skrymtare, och kring deras hufvuden gycklade det gyllene spöket. Andra

voro rättfärdiga, och det tycktes mig som förvandlades glansen kring deras hufvuden till ett fint solsken. En stor, en välgörande frid låg som ett aftonlugn öfver dessa människors anleten. En ärevördig präst uppträdde på predikstolen. Han predikade föga om troslärorna, men desto mera om lefvernet. Han skildrade en from eremit, som i sin ungdom varit en stor missgärningsman. Denne eremit hade fordom varit en mandråpare (som jag!), en röfvare (som jag!), en penningeträl (som jag!), en afgudadyrkare (allt som jag!); de onda andarne hade förföljt honom (som mig!); de hade drifvit honom till förtviflan (som mig!) och nära till självmord (som mig!); men ändtligen hade nådens ljus träffat missdådaren, han hade ångrat sin förflutna lefnad; han hade anropat helgonens bemedling och gjort ett löfte att barfota vallfärda till Jerusalem och egna hela sin återstående lefnad till ett botoffer för sina synder. Detta löfte hade han hållit, och de onda andarne hade vikit ifrån honom, nådens ljus hade upplyst honom, och han hade blifvit en rättfärdig, en from och välsignad man intill lefnadens ända.

Jämförelsen med mig själf hade upphört vid det ställe, där predikanten öfvergick till eremitens omvändelse, men fröet af hans ord grodde i min själ; det sköt rot under nattens mörker och samvetskval, och följande morgon uppsökte jag prästen. — Ärevördige fader, sade jag, sådan är jag; mina gärningar förfölja mig, mina afgudar hånle åt mig, mitt samvete tynger mig till jorden, spöken gyckla för min syn, och jag har ingen Gud. Den vördnadsvärde mannen häpnade; han hade känt många förtappade varelser, men aldrig en sådan eländig usling som jag. Likväl stötte han mig icke tillbaka; tvärtom, han omfattade mig med förbarmande godhet, stärkte mig i min ånger och undervisade mig i min

bättring. — Framför allt, sade han, måste du afsvärja de afgudar, för hvilka du lefvat härintills. — Det har jag redan gjort, sade jag; ärans drömbild är mig en leda, guldet är mig en styggelse. — Det är bra, sade prästen, men det är icke nog. Du måste arbeta för raka motsatsen af hvad du hittills arbetat; du måste oförskyldt lida vanära och smälek, och medan människorna förakta dig som en ockrare och girigbuk, måste du okänd bortkasta ditt guld som halm och strå på välgärningar, dem ingen vet och som aldrig i denna världen blifva uppenbara. Då först, men icke förr, skola dina förra gärningar blifva såsom de aldrig varit gjorda, de onda makterna skola släppa sitt rof, och nådens sol skall skina öfver dig intill slutet.

Efter dessa ord teg den gamle majoren ånyo och frågade sedan hastigt, ej utan tvekan:

— Förstår du mig nu?

Lisu fattade mod och sade:

— Icke ännu fullkomligt. Tillåt mig fråga, var icke denne präst, som farbror nyss omtalat, en katolik?

— Visserligen, och därtill ännu af den ryktbara dominikanerorden. Jag har genomlefvat så mycket, att skillnaderna mellan de kristna bekännelserna synas mig likna tvisten om solens ljus, som infaller genom olika fönsterglas. Det ena glaset kan vara grönt, det andra rödt, det tredje blått, och solskenet tager för kammarens invånare färg efter fönstret; men i sig själf är det samma ofärgade ljus, och det kan för Gud vara detsamma genom hvilket glas jag betraktar det.

— Men — invände den unga flickan, efter hand modigare, ty hon begynte värmas af sin fasta öfvertygelse om den lutherska lärans företräden — om nu något af dessa glas är slipadt så, att det insläpper ett falskt ljus,

som förvirrar människan? Om nu denna botgöring, hvilken dominikanern föreskrifvit, icke vorê annat än en falsk verkhelighet och en syndig egenrättfärdighet? Förlåt mig, om jag, som är så ung och oerfaren, vågar hysa en annan tro om den rätta bättringen. Kanhända — och här sväfvade Lisu något på rösten — har farbror ... öfvergått till den katolska läran?

— Jag tillhör ingen sekt, jag tillhör den allmänneliga kristna kyrkan, svarade den gamle med någon skärpa i tonen. — Det är sant att katolikerne anse mig vara en af deras; det är med dem och genom dem som jag lefvat mitt troslif; men jag är hvarken katolik, grek, lutheran eller reformert, jag är kristen i allmänhet. Som bevis därpå, se här en bok som ingen katolsk lekman har tillstånd att läsa, nämligen bibeln. Jag läser den alla dagar; jag har skrifvit till de fromme fäderne i Leiden att jag gör det, och de hafva svarat mig: *propter conscientiam fiat,* för samvetets skull må det ske.

Läsaren har redan förut, i början af denna berättelse, hört en misstanke framkastas, att den unga flickan var en så kallad läserska — ett uttryck som är så vidsträckt, att det begagnas om alla, hvilka mer än mängden af människor vårda sig om andeliga ting, hvarför det ock utan åtskillnad drabbar de bästa och frommaste människor på samma gång som de verkligt sekteriska och de mest fanatiska. Lisu var en läserska, men i den ädla och goda meningen af en som i hjärtats ödmjukhet lefver efter sin tro; hon var en af de saktmodiga och tystlåtna i världen, som aldrig öppna sin mun till att fördöma andra människor. Men hon var ung och varm för sin tro; när *den* angreps, kunde hon icke förblifva likgiltig, och hon svarade därför med större värma än hennes farbror kanhända väntat:

— Jag kan väl icke förstå hvad som menas med en kristendom i allmänhet, men jag har aldrig funnit i bibeln, att där skulle läggas någon vikt på vallfärder till Jerusalem eller en självgjord försmädelse, eller andra sådana botöfningar, som jag hört att katolikerna bruka. Blif icke ledsen, jag förstår ju så litet; men har farbror verkligen inrättat sitt lif efter dominikanerns föreskrifter, så jämför dem ännu engång med den heliga skrift! Kanske skola de då fördunsta som människofunder inför sanningens ljus, och det skall visa sig, att all sådan botöfning icke länder till salighet, utan blott till fördärf.

Majoren uppstod och gick med häftighet fram och åter på golfvet.

— Jag har brutit mer än de flesta människor, utropade han; jag har lidit mer än de flesta; jag har mer än de flesta varit fången under otron och afguderiet, och jag har afskuddat deras ok. Jag har ångrat, jag har försakat; jag har i mer än tjugu år i denna min ensliga tillflyktsort prisgifvit mig åt människors förakt, som jag icke förtjenat; jag har användt mina skatter till tusende själars räddning, och nu, nu kommer denna flicka och säger till mig: allt detta är förgäfves, allt detta leder blott till fördärf! Hvad vill du mera? Stöta de ditt öga, dessa rikedomens bekvämligheter, som jag, med mina andliga fäders tillstånd, samlat här omkring mig i min innersta okända vrå, till en ringa hvila och ögontröst efter all den uselhet jag frivilligt påtagit mig utom dessa rum? Tror du, enfaldiga barn, att min själ hänger vid dem, så vill jag, när morgonen gryr, låta sänka allt detta i flodens djup och verkligen blifva så arm och utblottad, som jag synes för människor. I tjugu år har jag nu haft frid med mitt samvete, den enda frid jag känt alltsedan min barndom, och nu vågar du säga till mig:

allt detta är bländverk! Är det därför jag biktat för dig mina missgärningar och mitt straff? Hvarför vill du ännu engång upprifva mina läkta sår, du, den enda lefvande varelse hvars förakt jag icke kan bära? Säg mig då någon afgud, som ännu återstår att bekämpa, och jag vill slunga honom ifrån mig som en giftig orm. Barn, barn, jag har kämpat så länge för friden, att jag icke låter något väsen öfver eller under jorden frånrycka mig den!

Lisu hade uppstått, hennes ögon glimmade, och hon talade med trons och öfvertygelsens orubbliga fasthet.

— Om — sade hon — vårt lidande och våra gärningar äro tillfyllest att vinna en evig frid, hvartill behöfva vi då en frälsare? Hvarför skulle då Gud hafva sändt sin Son att bära världens synder och blöda på korset, om världen med sina gärningar kan frälsa sig själf? Och hvarför skulle Herren hafva sagt, att de friske behöfva ingen läkare, endast de sjuke? Den frid, som ni säger er ha tillkämpat er och nu i tjugu år njutit, jag säger er, farbror, att det är en falsk och bedräglig frid, och den har icke kunnat rädda er från de onda synernas makt. Hvarför, om ni verkligen är försonad med det förflutna, med Gud och med er själf, hvarför har jag ännu denna kväll sett er darra för ett uselt guldmynt? Ser ni, denna lilla guldring, som jag bär på mitt finger, denna förgängliga metall, upphämtad ur jordens stoft, är tillräcklig att rubba hela er själs jämvikt. Olycklige gamle man, och ni tror er ha vunnit den frid, som ej ens döden kan rubba!

— Bort! Bort! utropade majoren i en obeskriflig förvirring. — Bort från mina ögon, giftblanderska, åt hvilken jag dåre har förtrott mitt lifs hemlighet! Gå! Res! Jag kan icke mera svara för mina handlingar, och jag är ej van att skona!... Men nej, gå icke, barn!

Stanna, jag befaller dig det! ... Om du går, mot hvems famn skall jag då kunna luta mig i min förtviflan och mitt elände? Och om du skulle ha rätt? ... Om denna syn, som så länge upphört att pläga mig och som i dag återkommit ... om den skulle bebåda min undergång i denna förtviflade strid? ... Jag måste hafva dig här, flicka! ... Stanna! Är du kvar? Det mörknar för mina ögon ... Ah ... har jag då ännu icke gjort nog? Hvad skall jag göra för att vinna en evig frid?

— Tro! svarade Lisu med bruten röst.

---

13. Uppror mot penningen.

Hit med skuldsedlarna!

Vi veta att den smärtsamma bikt, hvari den gamle kommissarien-majoren anförtrott Lisu Halm sina brott och sin ånger, haft en af dem osedd åhörare. Förra delen däraf hade Lars Roderik följt med den mest spända uppmärksamhet, men han skulle icke ha varit en restrött yngling, om nattens timmar fortskridit, klockslag efter klockslag, utan all inverkan på hans domnade nerver. Oaktadt allt hans bemödande, fick tröttheten makt öfver honom, där han satt i den mjuka länstolen, och när majoren för Lisu skildrade sina besynnerliga botöfningar, hade Lars Roderik redan försjunkit i den lyckliga slummer, som man endast kan njuta vid tjugu år. Om en stund väcktes han af någon som fattade honom sakta i armen. Det var den unga flickan, som återvände och till sin icke ringa förundran fann en sofvande student i sin farbrors fåtölj.

— Kom! hviskade hon. Han får ej finna dig här.

— Är det slut med bikten? frågade ynglingen, när de åter befunno sig utom den gamles fridlysta område.

— Jag vet icke hvad du hört — svarade Lisu sorgset — och jag frågar dig icke hvarför du stulit en olycklig gammal mans hemlighet. Men om det finnes hos dig en gnista af heder och samvete, så lofva mig åtminstone att icke förråda honom!

— Det lofvar jag dig, svarade ynglingen trohjärtadt. Lisu... jag är icke så elak, jag är icke så lättsinnig, som du tror mig vara. Jag har ansett honom för en usel procentare, och jag har hört honom anklaga sig själf för mycket mer. Jag har bedragit mig: jag kan afsky honom, men jag kan icke mera förakta honom. Har han berättat allt för dig?

— Mycket, men ännu ej allt. Godnatt.

— Godnatt.

De åtskildes, och några minuter därefter sof Lars Roderik åter så tungt, att hundrade spökande guldmynt ej skulle förmått störa hans lugna hvila. När han vaknade, sken den sena decembersolen på frostig himmel in öfver ett par blårutiga bomullshalfgardiner, och han kunde däraf märka att luckorna för fönstret voro uppslagna. Rummet, ehuru icke det sämsta i huset, syntes honom vid dagsljus än mera afskräckande tarfligt i bredd med den rikedom han så oväntadt upptäckt uti de inre rummen. Medan han sökte i sitt minne reda den föregående nattens sällsamma tilldragelser, hörde han röster i yttre rummet och kunde tydligt urskilja följande samtal, som fördes emellan en obekant och hans värd, hvars stämma återtagit den knarriga ton, hvarmed han först hade tilltalat de resande kvällen förut. Det var icke mera majoren, det var kommissarien, som återtagit sin snöda skepnad af den eländige ockraren.

— Var då barmhärtig och haf ännu anstånd till nyåret! bad den obekante. Kommissarien vet ju att jag

har tjugu lispund smör att föra till Vasa; det är så godt som säkra penningar.

— Kan inte, kan inte, min bästa vän. Vet ju för väl att allt ditt smör är skuldsatt på förhand, och jag är en fattig man, jag behöfver min styfver; hvarmed skulle jag lefva?

— Nog lefver kommissarien, men jag kommer på bara backen, om de nu mäta ut min häst, mina kor och min vinterspannmål. Hvad skall då jag lefva af med hustru och barn?

— Gå till klockaren, han kan hjälpa dig.

— Ja, klockaren, han är barmhärtig, han har hjälpt mig förr och hjälpt andra med, som kommit på landsvägen för edra reverser, kära herre, men jag står så mycket till boks hos honom, han borgar mig ej en fyrk mer.

— Gå ändå, gå på försök, jag kan ej hjälpa dig, jag är en utfattig, ruinerad man, som själf behöfver låna penningar, och hvem skulle låna åt mig? Hvilken säkerhet skulle de få hos mig?

— Och kommissarien har sina hundra reverser ute mot tjugu procent! Liksom inte hvar själ i socknen visste, att han är... ja, jag vill inte säga hvad kommissarien är. Var nu så hederlig och gif mig anstånd till nyåret!

— Gå din väg, jag kan ej hjälpa dig.

— Jaså, fortfor den obekante förbittrad. — Han kan ej hjälpa mig? Då skall jag säga honom hvad han är. En girigbuk och en gnidare är han, en ockrare och en blodsugare, som göder sig med de fattiges svett och blod och som icke ens är en riktig kristen människa. Ja, panta nu ut mig, mät ut mig, fördärfva mig, som han fördärfvat så många bättre än jag, men

engång skall sanningen fram, om det ock skulle kosta min välfärd, och därför säger jag honom, att han är den uslaste bof som på jorden går, och därför törs han aldrig i kyrkan. Och hela världen vet att han ej törs se på det gula guldet, för att då ser han fan i förtid. Men den dagen kommer, när han får se honom på närmare håll. Inte blir jag den, som då rycker veden från brasan, och inte blir det Mannu på Mustila, och inte blir det Matti på Mäkelä, och inte blir det heller Esaias på Vedensuu, det skall jag säga honom. Ser han något? Se ut genom fönstret, så får han se gården full med folk, som han stämt till höstetinget och som han skaffat en utmätning till julen. Jag frågar honom ännu, om han vill gifva mig anstånd?

— Ut med dig, och sedan till klockaren, oförskämda karl! hördes kommissarien utropa med betydligt manhaftigare stämma än nyss förut. — Ut på ögonblicket, och den som vågar trotsa mig i mitt eget hus skall få se med hvem han har att göra.

Dessa ord åtföljdes af något buller, hvaraf Lars Roderik slöt att gamle Halm låtit orden åtföljas af en handgriplig tillrättavisning. Och då brorsonen icke utan skäl befarade att hans närvaro kunde blifva nödvändig, trädde han utan betänkande ut i yttre rummet. Farhågorna tycktes icke vara öfverflödiga, ty gården var uppfylld med hästar och slädar, medan en folkhop trängde sig in i farstun med ord och uppsyn som icke bådade godt för husets ägare.

Den österbottniske bonden, vare sig af svensk eller finsk härkomst, är den fogligaste man, när han behandlas väl, men ytterst ömtålig för hvad han anser vara förtryck eller orättvisa. Kommissarien fick fullt upp att göra med de objudne gäster, som innan kort

fyllde hälften af det eländiga rummet. Djärfva och pockande röster talade flera på en gång. Han skulle gifva dem anstånd; de ville ha sina skuldsedlar tillbaka, icke för att förneka hvad de rätteligen voro skyldige, utan för att afskrifva olaga räntor och »välgjordt»; därefter skulle han få skuldsedlarna tillbaka. De ämnade icke längre låta en blodigel utsuga socknen; de kände honom tillräckligt, det skulle vara slut nu med den rörelsen.

Lars Roderik väntade att åter få höra den gnällande »fattige mannen»; men han bedrog sig. Kommissarien lät de ifrigaste tala till punkt och förklarade sedan med lugn och fast stämma, att lagen skulle döma mellan honom och dem. Han ämnade icke utlämna reverserna till någon annan än häradsrätten. Och hvad det angick, att han utsugit socknen, ville han fråga om där vore mera elände än förr och hvilka som blifvit lidande genom honom.

— Alla! Alla! ropade gäldenärerne.

— Hos dig, Mannu — svarade kommissarien — var pantfogden i vintras. Ändock har du lika många hästar nu som då.

— För det att klockaren hjälpte mig, svarade bonden hånleende.

— Du, Matti Mäkelä, miste i våras dina kor, och nu har du lika många som då.

— Klockaren gaf mig förskott.

— Hos dig, Esaias, tog fogden i somras kärror och spannmål, men du har fått dina kärror tillbaka, och stängerna i ditt tak hänga fulla med bröd.

— Det har jag att tacka klockaren för.

— Ja, ja — ropade flera röster — klockaren är en annan karl. Kommissarien stjälper, och klockaren

hjälper. Men när han hjälpt oss, stjälper oss kommissarien ånyo. Vi ämna icke längre låta huttla med oss. Hit med skuldsedlarna!

— Dem få ni icke, svarade kommissarien torrt.

— Skuldsedlarna! Hit med skuldsedlarna! ropade skaran allt högljuddare och trängde längre in uti rummet.

Kommissarien drog sig tillbaka, så att han hade ryggen fri, och fattade en knölpåk, som stod vid spiseln. Lars Roderik ställde sig vid hans sida, beväpnad meo pisken. Det liknade sig till ett af dessa ofta blodiga slagsmål, i hvilka den österbottniska allmogen icke väjer stånd eller person, så snart den anser sina rättigheter förnärmade.

Men det skämtsamma ödet ville, att fru Margret Halms ansenliga hufvud, beklädt med en hvit nattmössa, i samma ögonblick visade sig i dörren, ditlockadt af larmet. Denna oförskräckta bundsförvant dröjde icke att ställa sig på försvararnes sida.

— Hvad vill det säga? utropade den tappra frun med sin bredaste marknadsstämma. — Hvem understår sig att föra ett sådant oväsen? Skäms litet! Finns här ingen stadsbetjent? Jaså, här finns ingen stadsbetjent. Känner ni länsman, godt folk? Vore jag länsman, skulle jag klappa er till mos, edra skojare! Jag skulle sätta er i black, puukkojunkare. I Korsholm skulle jag . . .

Hon fick icke tala till punkt. Olyckligt nog för den tappra frun stod en fylld smörkärna med vidhängande slef vid väggen. En lång slyngel bland de anfallande frestades af tillfället att på sitt sätt besvara den vältaliga hälsningen, grep oförmärkt slefven, fyllde den ur kärnan och kastade dess innehåll med så säker hand mot den

talföra motståndarinnan, att en hvit störtflod af kärnmjölk öfversköljde nattmössan och rann i långa bäckar ned öfver fru Margrets fylliga kinder. Äfven den tappraste måste vika för ett så slående argument; den slagna hjältinnan retirerade och ett skallande löje stämde för ögonblicket de anfallande till muntrare känslor.

---

14. Den sista botöfningen.

Hvad? Ännu icke nog? Blir det då aldrig nog?

Men den flyktiga munterhet, som fru Margrets missöde framkallat, försvann; ropet på skuldsedlarna hördes ånyo, och ett par välkända slagskämpar sprungo ut för att afbryta gärdsgårdsstörar, det vanliga vapnet vid sådana bardalekar. Den gamle syntes fast besluten att ej gifva vika. En af de närgångnaste erhöll ett rapp öfver skuldran af hans knöliga käpp. Det begynte att hagla hugg. Lars Roderik kastade sig emellan och fick ett slag så att det gnistrade för hans ögon. Två mot tjugu, det var en olika strid, och så tappert än ynglingen sökte begagna sin erfarenhet från föregående fälttåg mot gesäller och bokhållare, var det klart att han och den gamle snart skulle duka under.

I detta afgörande ögonblick visade sig Lisu i dörren. Hon stod där stum, blek som en bildstod, och hennes tårfulla blickar mötte kommissariens i samma stund han åter höjde käppen för att bestraffa den närmaste våldsverkaren. Det var blott ett enda ögonkast, men det förlamade den gamle mannens lyftade arm. Ett par sekunder stod han orörlig och känslolös för de slag som träffade honom. Därefter utropade han:

— Håll, jag vill lämna skuldsedlarna!

Angriparne hejdade sig, och några få rop, att man borde slå ihjäl blodsugaren, tystnade. En vapenhvila bemedlades, och kommissarien tilläts att afhämta reverserna, medan Lars Roderik stannade kvar som gisslan, ehuru, som han sedan bekände, ganska osäker om hans principal verkligen skulle komma tillbaka.

Men han kom. Han trädde bister och befallande midti hopen af sina uppretade gäldenärer. Högt öfver dem höll han i den lyftade högra handen en ansenlig bunt af dessa välbekanta olyckspapper med stämplade hörn, kråkfotade underskrifter och plumpa sigiller, på hvilka så mångens välfärd beror och hvilkas blotta anblick ingifver samma respekt hos klena betalare, som ett uråldrigt, forntida manuskript hos bibliotekarien eller fornforskaren.

— Gifven nu akt! ropade gubben och rätade ut sig till hela sin ansenliga längd. — Här är Mannus revers på femhundra riksdaler; känner du bomärket?

— Skulle jag ej känna mitt bomärke? sade den tillfrågade. Gif mig papperslappen, han skall få den tillbaka, sedan vi afskrifvit hundra riksdaler, som voro för välgjordt, utom räntan.

— Vänta ännu litet. Här är Matti Mäkeläs revers på fyrahundratjugu riksdaler.

— Skrif trehundrafemtio; det har jag fått, skrek Matti ur hopen.

— Här är Esaias' revers på trehundraåttiofem riksdaler och tjugufyra skillingar.

— Skrif trehundratjugu riksdaler, icke en skilling mera! ropade Esaias, högröd af vrede.

Gubben fortfor att framvisa reverserna, utan att lämna dem ifrån sig.

— Här är Erik Majatalos revers på tvåhundrafemton riksdaler. Här är Nils Penttus på femhundrasextio. Här är Adam Erikssons på etthundrasexton och trettiotvå. Här är Pietaris från Isokylä på sjuhundraaderton. Här är Mikku Mikkelinpoikas på sextiofyra riksdaler...

Och så fortfor han att uppräkna mellan fyrtio och femtio skuldsedlar, till en del af ganska höga valörer.

— Är det rätt så? frågade han, när alla de fatala papperen voro uppvisade.

— Ja, ja, gif hit dem; ni skall få dem igen! Vi äro hederligt folk, vi vilja ej taga tillbaka mer än hvad oss med rätta tillkommer, ropade gäldenärerne.

— Jaså! sade kommissarien och betraktade hopen ännu ett ögonblick, likasom tvekade han mellan tvenne beslut, som stridde inom honom.

I kakelugnen brann en brasa. Han steg hastigt ett par steg tillbaka, kastade papperen på elden, förrän någon kunde eller ville hindra honom, och ställde sig hotande framför denna autodafé, tilldess att det sista gulnade arket, det sista grofva sigillet förbrunnit i lågorna. Ingen arm rörde sig, ingen mun öppnades till ett ord; allas blickar betraktade med häpnad dessa olycksdigra skuldsedlar, som tycktes vrida sig i elden, gulna, svartna, uppflamma, förkolna och ännu i den sista gråa askan skryta med undertecknarens glödande namn.

— Jag menar att ni nu fått hvad er tillkommer och litet mera därtill, sade kommissarien med en lindrig darrning på rösten. — Gån nu er väg; det är allt klart mellan oss.

Den nyss så vildsinta hopen lydde utan motsägelse och begaf sig med långa ansikten ut på gården. Där såg man dem stanna och öfverlägga sinsemellan hvad detta månde betyda. Troligen misstänkte mången att

detta bränneoffer var en list, hvars rätta beskaffenhet tinget snart skulle uppdaga. Men skuldsedlar hafva en märkvärdig förmåga att inprägla sig i de fleste låntagares minne. De fleste igenkände hvarje veck, hvarje kråkfot på dessa ödesdigra papper och svuro på att de sett otyget brinna.

När fältet befanns fritt, gick kommissarien till Lisu, fattade hårdt hennes hand och sade, utan att i sin lifliga rörelse tyckas märka de öfriga närvarande:

— Är du nu nöjd? Är detta tillräckligt?

Flickan teg.

— Hvad? utbrast den häftige gamle mannen. — Adertontusen riksdaler i elden; har jag ännu icke gjort nog?

— Nej, svarade Lisu med låg röst.

— Ah, du menar de några tusen jag ännu äger kontant därinne? Vänta, du skall få dem, du skall gifva dem åt de fattiga, lika godt hvilka. Det är skrifvet: gå, gif allt hvad du äger åt de fattiga...

— Men Skriften tillägger: och följ mig!

Lisu yttrade dessa ord med knappt hörbar röst, men den gamle hade likväl förstått henne.

— Hvad? utropade han än en gång med sönderslitande röst. — Ännu icke nog? Blir det då aldrig nog? Tjugu års ånger och botöfningar, världens förakt och smädelse, böner, vakor, fastor och späkningar, all min egendom åt de fattiga, och likväl icke nog! Rättvisa himmel, hvad skall jag då mera göra? Huru skall jag tillfredsställa en så omättelig, hämnande Gud?

— O min stackars farbror! — svarade flickan, i det hon gråtande kastade sig om hans hals — allt detta är verkhelighet och egenrättfärdighet, allt detta gäller ingenting för Gud. Fall ned för korset, sådan ni är, utan all

egen berömmelse, kasta eder utan all egen förtjenst i Kristi armar, och i samma stund är ni frälsad för intet!

Den gamle förstod henne icke. En enda tanke hade gripit och förvirrat hans själ:

— Är det ännu icke nog? Är där ännu något mer?

Plötsligt tycktes han erinra sig något, tände en svafvelsticka och förde lågen till halfgardinerna framför fönstret. Han tycktes förvånad, när man hindrade honom att antända huset.

— Är det icke mitt hus? Hvarför kan jag icke lägga det i aska?...

Snart följde en annan tanke, som undanträngde den förra och där man i botgöraren åter igenkände ockraren.

— Mitt hus? Nej, käre vänner, hur skulle det vara mitt hus? Jag är en utfattig man, utfattig, säger jag eder! Om jag har ägt ett hus, så har jag gifvit det åt de fattiga... ifall det finnes någon mera fattig än jag. Martha Vidström, du kan bevittna det inför domstol, om släktingarne skulle göra anspråk på arfvet. Säg dem, att huset och allt hvad där finnes är intecknadt hos vår Herre för de fattigas räkning. Jag har ingenting; en tiggare på landsvägen är rikare än jag. Men det är icke nog. Hon säger att det aldrig blir nog.

Fru Margret, alltid resolverad och praktisk, vände sig till hushållerskan.

— Hör nu, madam Vidström, det står icke rätt till med kommissarien. Vi måste resa, och madam får icke ensam händer med honom. Jag menar det är bäst att *vi* taga vård om honom. Lägg in hans skjortor och gångkläder; beställ hästar och nyktra skjutskarlar! Jag förseglar kassakistan i vittnens närvaro; det öfriga lämna vi under er vård, madam. Dårskaperna därinne ha kostat stora pengar. Vidströmskan måste lega en pålitlig

gårdsvakt, om han ock skulle kosta en riksdaler om dagen. Gevär finns i huset; var icke bang, skjut ned den som vågar röra en sticka. Jag kommer tillbaka på nyåret och ställer om huset. Under tiden skall kommissarien må hos oss som en prins i en bagarebod. Vi elda vindskammaren; icke räknar jag på några famnar ved, en piga till uppassning och ordentlig husmanskost. Jag har hemväfda, rutiga mattor, där blir nog trifsamt och varmt, och jag skall låta flytta dit salig Otto Kristofers gamla brädspel och tofflor och nattrock. Se så, raska på sig, madam, jag skall ersätta hennes besvär.

Under detta myndiga tal hade hushållerskans färglösa kinder småningom lifvats af vredens purpur.

— Står det icke rätt till? frågade hon oförskräckt. Nej, hur skulle här stå rätt till, när främmande människor styra och ställa om andras egendom? Är någon tokig här, icke är det min husbonde. Kom till en gammal karl på sena kvällen med skott och oväsen ... gör honom sjuk med illfundiga konster ... låt honom slåss med tjufvar ... blanda bort honom med ett gudsförsmädeligt tal om att man icke får göra goda gärningar, och säg sedan: det står icke rätt till! Jag skall säga frun hvad som icke står rätt till: det är släktkärleken, som gärna vill ärfva. Men jag skall säga frun något därtill, och det är, att arfvet blir som kärleken, magert nog. Nå ja, de där grannlåterna därinne äro ju alltid något; sälj dem på auktion; det är nu den syndiga världens fåfänga, som icke velat riktigt gå ur ens tankar, när man förr varit rik. Resten af egendomen, skall jag säga frun, ligger nu mest där i spiseln. Jag vet att kommissarien i tjugu år gifvit dubbelt så mycket ut, som han tagit in på det eländiga ockret; det var hans lust att göra godt och blifva försmädad. Jag hade kunnat

säga de uslingarne på gården något... Hvar skuldsedel som min husbonde sökt ut, den har han låtit klockaren betala åt dem tillbaka, och mera därtill, för att bota dem för deras lust att slarfva, processa och supa, men hvad tack har han därför? Låt mig nu sköta honom, och jag lofvar att han skall vara frisk om en vecka!

Fru Margret stod så förvånad att finna en nästan lika manhaftig amazon som hon själf, och hushållerskan hade så riktigt slagit an på hennes eget praktiska förstånd, att hon för första gången i sitt lif fann sig besegrad.

— Hör nu, madam Vidström, började hon, efter en fanfar i den blårutiga näsduken.

Men hon blef afbruten.

— Martha Vidström — sade kommissarien nog oväntadt — gör som frun säger dig! Jag är en fattig man... jag har intet att lefva af... jag måste ju vara glad att mina släktingar förbarma sig öfver mig. Beställ hästar; jag reser med dem. Lisu... Är icke detta nog? Är det ännu något mer?

---

15. Halm contra Gråberg.

Vi måste komma till 200,000.

De två rivaliserande stormakterna i den idoga nordfinska handelsstaden, firmorna Halm och Gråberg, stodo vid tiden för vår berättelse ungefär jämnstarka, med undantag af den för affärerna tämligen betydelselösa kommerserådstiteln, som i mängdens ögon tycktes gifva den förra af dessa firmor en viss öfvervikt. Båda hade, om icke i förbund med hvarandra, så dock genom kapitalernas makt och med de smulor som statsverket denna tid nedlät sig att mottaga i stället för tullintrader, slagit under sig en lika lejonpart af de två förnämsta exportartiklarna, tjäran och plankorna, med deras underafdelningar becket, bjälkarna, bräderna, pottaskan, medan importen af salt, kolonialvaror och manufakturer likaledes tyngde för båda ungefär jämnt i vågskålen. Vaksamma och driftiga, hade båda husen tidigare än andra uppfattat betydelsen af de nya marknader, som vid denna tid begynte gifva den finska handeln en annan riktning. De hade båda minskat sina affärer på Stockholm och utvidgat dem på Petersburg; de hade båda undandragit sig Lübecks monopol på importen till Finland och införskrifvit sina varor från första hand i England eller

Amerika. Emedan båda stodo i direkt förbindelse med utländska hus af första ordningen och därigenom erhöllo en säker, om ock sen kännedom om tidskonjunkturerna, hade de lyckats vinna ett försprång framför alla öfriga konkurrenter, men icke framför hvarandra. Hvad Halm visste, det visste äfven Gråberg, och den spekulation som Gråberg fann lönande upptogs samtidigt af Halm. Då därtill båda ägde ungefär lika många fartyg i sjön och dessa fartyg konkurrerade med hvarandra i samma utländska hamnar, hände blott alltför ofta att de två husen korsade och skadade hvarandras beräkningar, i stället för att de, associerade, skulle hafva beherskat marknaden.

Telegrafen var ännu okänd, och posten berodde af årstid och väderlek. Ett bref från England behöfde i December månad tre eller fyra veckor för att hinna destinationsorten i norra Finland, och svaret fordrade lika lång tid. Det var en sådan kommunikationernas snäckgång som nu vid jultiden hade fårat betänkliga rynkor i kommerserådet Hans Herman Halms panna, där han satt i sitt kontor, likasom vi sett hans yrkesbroder, konsul Gråberg, några veckor förut, med den nyss anlända postens remisser framför sig på skrifbordet.

Halm var af samma ålder som Gråberg, omkring femtio år, men till sin person en fulländad gentleman, lång, mager, med vackra, regelbundna drag och världsmannens lugna, imponerande hållning. Han hade tillbragt flera år af sin ungdom i Tyskland, talade ledigt tyska och engelska, blåste flöjt, var konstälskare och mecenat. Hans hus var icke blott, jämte Gråbergs, det rikaste, utan äfven det gästfriaste, angenämaste och mest eftersökta i staden. Dess salong var mötesplatsen för hvarje resande, hvarje konstnär, hvarje litteratör, som besökte

orten, och med värdens gästfrihet förenade sig en ung värdinnas behag samt en älskvärd familj. Kommerserådet Halm hade nämligen förlorat sin första maka, med hvilken han ägde en son, John Halm, och var andra gången gift med en ung svenska, som skänkt honom fyra döttrar å rad, intill dess att hon för några dagar sedan äfven skänkt honom en son, hvars dop dock fördröjdes tills modern tillfrisknat.

I Halms kontor arbetade, jämte honom, två bokhållare: gamle Stenman, som vuxit fast vid pulpeten ända sedan förre principalen Hans Kristofer Halms tid, och den unge Tervola, som under nuvarande principalens tid lyckats uppsvinga sig från springpojke vid tjärlassen till denna viktiga förtroendepost. Stenman, en torr, knarrig snusare i blå frack med mässingsknappar, snarlik en landskamrerare, och försedd med röd peruk samt en stor vårta på vänstra kindbenet, hade nyss med mycken omsorg formerat sin penna, när principalen vände sig till honom och sade:

— Lewis & Kompani skrifva, att hvetet stigit fyra shilling per quarter i Hull. Det hade vi bort veta för fyra veckor sedan.

— Jag tänkte det redan vid mikaeli, svarade Stenman, tagande sig en pris. — Skörden var dålig, mycket regn.

— Hade vi vetat det för fyra veckor sedan, skulle vi icke gifvit Argo och Veritas order att gå på Boston. Frakterna på Odessa stiga med hvarje dag. Gråberg har fem fartyg i Medelhafvet och vi endast två.

— Utom Elise och Furst Menschikoff, som gått på Livorno, ha vi Juno i S:t Ybes och Otava, som nu bör ligga infrusen i Riga, anmärkte bokhållaren.

— Elise och Furst Menschikoff ha order på Alexandria.

— Vintern är blid. Otava kan isas ut.

— Stenman ... skaffa mig en stafett, som rider genom luften! Att hafva en så solid affär i sina händer och komma fyra veckor för sent! Lewis' bref är af 1 December.

Stenman höjde på axlarna och tog sig en ny pris.

— Skicka Tervola!

Principalen bet på nageln af sitt högra pekfinger, öfverlade några ögonblick och sade:

— Tervola!

Den unge bokhållaren reste sig afbidande order.

— Kan du köra ihjäl hästar?

— Om kommerserådet befaller. Ja.

— Godt. Om två timmar är du på väg. Om tre dagar är du i Petersburg, om fem dagar i Riga. Otava isas ut, går med linfrö på London och uppgör frakt på Odessa. Är jag förstådd?

— Ja, herr kommerseråd.

— Gör dig klar. Penningar och skriftliga order fås om en timme. Tervola ... jag har dragit dig upp ur tjäran. Jag får nu se hvartill du duger. Det gäller minuten, som denna infama postgång icke begriper. En enda natts köld gör affären om intet. Är du icke på utsatt dag i Riga, möter du kapten Öholm och hans besättning på återväg hit.

— Jag skall nästa lördag vara i Riga.

— Tag mina pistoler, och bryt icke halsen af dig. Vänta ... Du har en fattig mor?

— Ja, herr kommerseråd.

— Jag skall sörja för henne, om något händer. Gå, jag litar på dig.

Den unge bokhållaren gick med en bugning. Principalen kastade en flyktig blick på den bortgående och sade vid sig själf:

— Det vore skada på pojken; han är mitt verk.

I kontoret hördes några minuter endast raspandet af gamle Stenmans penna och knäppandet af hans snusdosa. Därefter vände sig principalen åter till bokhållaren och sade:

— Fraktkonto, kredit till dato?

Bokhållaren uppslog en foliosida och svarade:

— 138,654: 32.

— Notera: Elise remitterat 19,040; Argo 14,890: 16. Summa 172,585. Otava mäter 380 läster; bör med sist noterade frakter gifva 28,000, om Tervola kommer i tid. Stenman ... vi måste komma till 200,000. Edvardson har skrutit hos Bäckens, att Gråbergs frakter i år gå till 230,000.

— Han ljuger. Det finns icke så mycken sanning i Edvardson som i en talgoxe.

— Tror du att Tervola kommer fram?

— Beror på. Saling hos Gråberg blef plundrad och mördad i Petersburg för fyra år sedan. Det är en stygg bit till Riga i denna årstiden.

— Salings änka fick tvåhundra i pension. Vi skola tänka på Tervolas mor. Vi behöfva alla välsignelse i affärerna, Stenman. Går Otava lyckligt, skola vi gifva två procent af nettobehållningen till understödskassan.

Åter tystnad.

— Svägerskan återvände i går från Tammerfors. Hon lärer blifvit lurad af Pellavoinen.

Stenman mumlade något om hönan och räfven.

— Hon för med sig bror Sten ... tokig.

— Patron blir förmyndare. (Den gamle kontorshästen föraktade kommerserådstiteln i grund.)

— Det har sina hakar. Vi få icke stöta Margret.

— Hm — ifyllde Stenman — Lisu är ett passande parti för John.

— Lisu har Rosenius i ögonen och Schartau i hufvudet. Men hon ärfver bror Sten.

— Förmodar det. Allt förvärfdt och troligen disponeradt.

Kontorsvaktmästaren inträdde från förrummet och anmälde kapten Edvardson. Principalen och bokhållaren växlade en blick med hvarandra. Det var något ytterst sällsynt, att bådas hufvudfiende, medtäflarens förtrognaste handtlangare och bundsförvant, visade sig på den Halmska firmans kontorshorisont, så att säga i själfva lejonkulan. Om Stenman med sina fyrtio tjensteår var ett oumbärligt drifhjul i huset Halms hemliga mekanik, så var Edvardson känd såsom den rätta spindeln i firman Gråbergs vidtutgrenade spindelnät. Skillnaden var, att Halm hade bättre affärshufvud än Stenman, men Edvardson öfverträffade vida sin principal Gråberg i slughet.

— Bed honom stiga in! sade kommerserådet.

Kapten Edvardson inträdde, fin och elegant som alltid vid sina sjuttio år och strykande, efter sin vana, den välborstade hattens silkesfelb.

— Töväder i dag, herr kommerseråd. Hoppas hälsan är kry.

— Tackar, går an. Var god och tag plats. Hvad förskaffar mig den sällsynta äran att se herr kapten?

— Jag skall vara kort; posten går klockan sex, och tid är pengar. Herr kommerserådet vet kanske icke, att grannstaden Xby står i lågor?

— Hvad? I lågor? utropade Halm bestört. Han hade dock ett hjärta, den mannen, bakom affärerna.

— Sedan i dag klockan sju på morgonen. Jag har det af säkra bud. Sprutor och manskap ha fått order

att ofördröjligen afgå dit. Man måste också vara betänkt på att sända lifsmedel.

— Alla mina hästar stå till disposition. Stenman, låt genast utbära hälften af skeppsprovianten och skicka till Xby. Min Gud, hvilken olycka!

— Jag ämnar också inom en half timme vara på väg, fortfor kaptenen. Men om olyckan, som jag befarar, icke kan hjälpas, då ju staden är gammal och trångbyggd, så är det af vikt att tänka på de praktiska följderna. Konsul Gråberg föreslår, att vår stad genast erbjuder icke blott assistens och tak för de husvilla, utan äfven nederlagsplatser, källrar, magasiner och butiker för handelsrörelsen. I första bestörtningen skola de mest betydande köpmännen vara hugade att flytta hit, men få de besinningstid, skola de stanna kvar. Jag behöfver icke erinra om huru mycket vår stad lider genom konkurrensen med Xby och hvilken betydande fördel det vore för oss, om vi lyckas sammanslå två så närbelägna och konkurrerande stapelplatser till en enda. Konsul Gråberg föreslår att ofördröjligen uppsätta ett skriftligt förslag och afsända det med stafett till styrelsen. Herr kommerserådet är både genom insikt och ställning den mest egnade att uppsätta detta förslag.

Hans Herman Halm gick upprörd fram och åter öfver golfvet.

— I detta ögonblick, utropade han, i detta ögonblick, medan en stad ännu brinner! ... Herr kapten ... jag har sett mycket, hört mycket, men något så infamt klokt har jag ännu ej erfarit ... Ni har likväl rätt ... fördelen vore ofantlig ... äfven för de brandskadade. Hela tjärexporten från tio skogrika socknar ... hela saltimporten till lika många mil tättbefolkade och förmögna kustorter ... Stadens tolag ...

— Mer än så, herr kommerseråd! Mer än så. Med dessa förenade kapitaler, fartyg och handelsförbindelser skall vår stad inom kort växa mäktigare än någon annan i norra Finland. Vi skola öfverbjuda Åbo, vi skola åter bemäktiga oss hela den ostfinska handeln, som hotar att halka oss ur händerna, och störta det uppåtsträfvande Viborg tillbaka till dess förra intet.

— Men geografin kunna vi icke förändra, herr kapten. Lika godt, ert förslag är praktiskt. Jag vill tänka därpå . . . I morgon . . .

— Redan i dag, herr kommerseråd. *Time is money.*

— Må ske . . . Den olyckliga staden! . . . Men det är ju att bevisa den största välgärning just åt de brandskadade.

Bokhållaren Tervola inträdde resklädd.

— Ah! förlåt, herr kapten! En affär . . .

Kapten Edvardson strök sin hatt och sade farväl med ett förbindligt smålöje.

16. Gråberg contra Halm.

Penningen vill hafva oss hela.

Staden var i stark rörelse till följd af grannstadens olycka. Hästar, kärror, brandredskap, lifsmedel afsändes med brådskande ifver; höjder och gator voro uppfyllda med täta skaror, som ansträngde sina blickar för att upptäcka de fjärran rökmolnen. Många gräto, andra stodo likgiltiga eller nyfikna. Det förherskande mänskliga intrycket var dock ett oskrymtadt deltagande.

En kvart timme efter senast anförda samtal befann sig kapten Edvardson åter i konsul Gråbergs kontor. Hans kloka grå ögon blänkte af förnöjelse, när han bortlade hatten och fattade papperssaxen.

— Nåväl, Edvardson?

— Efter noter. Han går in på förslaget. Antingen lyckas det, hvilket är mindre troligt, och för detta fall försäkrar sig bror Gråberg redan i dag om de bästa nederlagsplatserna; eller lyckas det icke, hvilket är sannolikare, och då vet hela världen, att förslaget om de båda städernas sammanslående utgått från Halm, som uppsatt skrifvelsen. I förra fallet direkt vinst, i senare fallet indirekt. Xbyboarne skola aldrig förlåta Halm detta inpass, som gäller mer än en brand, gäller

deras totala tillintetgörelse, och vi skola i dem få lika tillgifne bundsförvanter som Halm får oförsonlige fiender. Således, huru än saken må aflöpa, vinsten blir vår. Jag trodde icke att den slipade karlen skulle bita så lätt på kroken. Men han är ärelysten, och det bör en affärsman aldrig vara. Jag målade i rosenfärg perspektivet att öfverflygla Åbo och Viborg... Den spiken drog.

— Edvardson!... Bror är en fiffikus.

— Jag ber så mycket... bara en fuskare i huset Gråbergs affärsskola. Men nu måste jag bort till Xby för att sondera sinnesstämningen och förbereda vår plan.

— Dröj ett ögonblick. Margret Halm är återkommen.

— Ja, med Pellavoinens benägna biträde. Den karlen är värd en skeppslast lin vänner emellan; han förstår att begagna en konjunktur. Hvem kunde förutse att han just skulle möta Lars Roderik och skicka honom att på god tro inbilla den tjocka frun en sannsaga om kommissarien?

— Bror vet det således? Men vet bror också att kommissarien är tokig?

— Så mycket sämre för ett visst kommerseråd. Galenskap tyckes ligga i blodet. Allt sådant kan slås till mynt, i synnerhet om man lyckas utreda verkliga orsaken. Jag skall sätta alla pumpar i rörelse. Margret Halm är ett såll.

— Lars Roderik är tystlåten och förbehållsam efter sin hemkomst. Jag känner icke igen den tjufpojken, det gror något inom honom. Troligen kärleksgriller. Än vill han resa ut, som John Halm; än talar han om att börja på mitt kontor. Bror minns vår öfverenskommelse. Hvad är att göra?

— Till en början kontoret. John Halm väntas åter i vår: intill dess bör affären med Lisu vara fullt på det klara. Således ingen resa nu; allt måste uppbjudas att vinna Margret och flickan. Jag har nu engång satt mig i sinnet, att den tokige kommissariens syndapenningar skola uträtta något godt i huset Gråbergs tjenst.

— Men om han ej gjort en disposition, tillfaller hälften Hans Herman Halm.

— Och bror tror att flickan, bror tror att Margret varit förgäfves i Storkyro! ... Farväl ... Nej, än en sak. Halms bokhållare Tervola mötte mig resklädd i dörren. Det gäller en större affär ... sannolikt konkurrens; frakterna stiga. Skulle ej skada, att i flygande rappet skicka Nilsson i förväg söderut och borttinga hästarna ...

Kapten Edvardson hade förfelat sin kallelse, när han icke ingått på den diplomatiska banan. Men i alla slags affärer, icke minst i handeln, finnes utrymme nog för denna krokiga väg af små intressen, hemliga ränker, dolda fiendskaper, försåt och falskhet, som spela en så stor roll i de världsklokes uppkomst. Utan allt tvifvel fanns det då, som nu, redbare köpmän, hvilka föraktade smygvägarna och vunno anseende på samma gång som rikedom genom solida spekulationer och ett i allo aktningsvärdt handlingssätt. Men om till och med så aktade firmor som Halm och Gråberg, hvilka ingen kunde tillvita svek eller svindel, detta oaktadt läto af konkurrensen förleda sig till handlingar som icke hålla profvet inför en strängare sedelära, måste vi döma dem efter den tid, i hvilken de lefde. Rättsbegreppen voro ännu mycket outvecklade och köpmannens samvete rymligare än i våra dagar. Den slöja, med hvilken han måste dölja sina spekulationer för medtäflarne, dolde för honom själf en klarare inblick i halten af hans bevekelsegrunder,

och huru kunde han förblifva fullt samvetsgrann, när lagarna själfva ställde honom mellan valet af försnillning och fördel, eller uppriktighet och förlust? Dessa författningar, som då å ena sidan med sina orimliga tullsatser utmanade lurendrejeriet, å andra sidan, genom hemliga cirkulärer från chefen till tullförvaltarne, tilläto köpmännen att förtulla tio lispund kaffe i stället för hundra, hvad voro de annat än en uppfostran till svek? Den som en gång inlämnat falska fakturor till tullkammaren, hvarför skulle han icke en annan gång anmäla ett fat ättika i stället för en lika kvantitet västindisk rom? Man skulle blott icke begagna sig alltför groft af tullverkets tysta medgifvanden. Lyckades man, förblef man en driftig affärsman; misslyckades man, blef man icke blott ruinerad, man befanns äfven oskicklig och tadelvärd.

Medan de två mästarne i en skicklig rörelse, Gråberg och Edvardson, kvarnen och kuggbjulet, gingo att bevaka sina enskilda fördelar, hade många bland stadens invånare, ledde af bättre bevekelsegrunder, skyndat att bistå grannarne i deras olycka. Större delen af grannstaden låg vid deras ankomst i aska, men ännu lyckades Lars Roderik Gråberg, som anförde en spruta, bidraga till det återståendes räddning; ännu hann Lisu Halm, som af sin hjälpsamma moder sändes med kläder och lifsmedel åt de mest behöfvande, uppträda som en tröstande ängel just i det svåraste ögonblicket af bestörtning och nedslagenhet. Hon erfor en känsla af tillgifvenhet och sympati, när hon såg den modige ynglingen oförfärad ställa sig mot lågorna, där faran var störst; han såg med icke mindre varma känslor sin unga kusin uppsöka de på snöiga åkerfält och ännu obrunna gårdar lägrade husvilla, för att dela bland dem dessa gåfvor,

hvilkas värde nöden fördubblade. Engång hörde *han* hennes uppmuntrande bifall, när han räddat en fattig änkas gård; en annan gång tillropade han *henne* sitt bravo, när han såg henne räcka en af köld och utmattning halfdöd gubbe en jacka och ett glas vin. Här stodo på ett annat sätt Halm contra Gråberg och Gråberg contra Halm; äfven här var en täflan, men en täflan i kärlek, en lönlös täflan i mod och självförsakelse.

Detta undgick ej kapten Edvardson, hvilken i spetsen för några sjömän bidrog till bärgningsarbetet och vann för sin rådighet ett förtjent erkännande.

— Det går allt efter noter, sade vid sig själf den sluge kaptenen.

De båda kusinerna funno på sena kvällen en bivuak, sådan man kunde begära, den ena i prästgården, den andra i en bondgård utanför staden. Följande dagen vid middagstiden åtföljdes de på sin hemresa. Lars Roderik Gråberg körde Lisu Halms öppna släde. Hästen var uttröttad af föregående dagens ansträngningar, resan gick fot för fot, de hade god tid att samtala.

Efter någon stunds tal om branden frågade Lars Roderik plötsligt sin kusin huru kommissarien befann sig.

— Bättre, svarade Lisu.

— Och du fortfar att vara lika obarmhärtig mot den stackars gamle mannen, fastän du vet, att hans ocker var endast förställning och att han i hemlighet gjorde mycket godt?

— Ja, hvem annan än Gud kan utrannsaka ett människohjärta? Jag ville så gärna tro, att min farbror är den han anser sig vara: en uppriktig botgörare efter katolikernes sätt, en som söker försmädelsen och försmår tacksamheten. Men jag fruktar att han bedrager sig själf — att detta ocker, hvarmed han sökt föraktet, är

i hjärtats innersta vrå hans lust, alldeles som dessa rikedomens bekvämligheter, hvilka han i hemlighet unnade sig. I båda, fruktar jag, var ett hyckleri inför Gud, och ett hyckleri inför samvetet. Katolikerne räkna icke så noga med sådant.

— Nej, Lisu, nu står Gråberg mot Halm i en omvänd ordning. Jag har föraktat din farbror, när du försvarade honom; nu försvarar jag honom, när du föraktar honom. Aldrig skall du öfvertyga mig att icke en så förkrossande botöfning är uppriktig och gäller något för Gud.

— O att den vore uppriktig! Jag önskar ingenting högre. Men det är så, att Gud vill hafva oss hela. Tag undan den allraminsta del af vårt gamla syndaväsende, och med detta lilla undantag är all bot förgäfves. Du sade sant, och detsamma sade ju också frestaren till min farbror, att penningen vill hafva oss hela, om vi skola vinna hans gunst. Men om penningen vill hafva hela vårt hjärta, huru skulle Gud nöja sig med ett halft? Och om penningen icke erkänner något annat än penningen, huru skulle Gud erkänna i oss något annat än sitt eget beläte, som är den nya människan hel?

— Gud vet bäst att vi äro svaga. Han kan aldrig begära af oss fullkomligheter.

— Nej, men han vill dagligen skapa oss nya med sin helige Ande. Det är så vist ordnadt, att vi bära vår skatt i lerkärl, på det att kraften icke må vara af oss, utan af Gud.

— Du har tänkt mera därpå än jag. Om detta nu verkligen hör till »sanningen», som du säger . . . hvad kallar du *sanning?*

— Gycklar du åter, när du ställer till en stackars okunnig flicka den fråga, på hvilken hela mänskligheten

har stafvat i många tusen år, utan att finna svaret af egen makt?

— Nej, jag frågar så, emedan du sagt att *han söker* sanningen, hvilket *jag* icke gör. Jag ville gärna veta hvad det är, hvars blotta sökande gör en missgärningsman bättre än en som icke söker därefter, svarade ynglingen med mera allvar än hans kusin tilltrott honom.

— Nåväl, är du nöjd med hvad hvarje bondflicka kan svara dig, när hon gått genom en ärlig skriftskola, så svarar jag, att sanningen är Guds ord, tillämpadt på lifvet.

— Godt, låt oss icke tvista mer om så höga frågor. Men svara mig då om det var mänskligt, om det var barmhärtigt af dig, att så hårdt slå ned det enda som gaf din olycklige farbror någon frid med sitt samvete — dessa goda gärningar, dem du fördömer?

— *Kunde* jag göra annat, utan att ljuga? Du är en lärd man, du, Lars Roderik, och är du icke lärd, så vet du dock mycket mer än jag i världsliga ting. Men jag säger dig, att om någon af oss ägde all världens vishet och vore mer än en kejsare i makt, mer än någon dödlig ärad och lycklig, och nedstege frivilligt från höjden af denna storhet och gåfve sin sista penning till barmhärtighetsverk och blefve fattig, okunnig, maktlös, föraktad och olycklig; ja, om han än gåfve sitt lif och allt hvad han äger kärast i världen, och arbetade, fastade, försakade till sina dagars ända mer än allt hvad de heliga martyrer lidit före honom för sanningens skull — och komme sedan med allt detta sitt lidande och sina gärningar till himmelens port och frågade: har jag gjort nog? har jag offrat tillräckligt? så skulle den eviga rösten svara honom: nej, det är icke nog, det är aldrig, aldrig nog! Ingen människas offer är så stort, intet

lidande och inga gärningar äro så tillfyllestgörande, att någon med dem kan köpa ens en tumsbredd af saligheten. Henne kan endast Kristus gifva oss, och gifva oss henne för intet.

Lisu hade talat med nästan darrande röst och af hänförelse glödande kinder. Men ynglingen såg henne icke... han stirrade tyst ut i den grå aftonskymningen, och en ny värld af tankar och känslor begynte att uppstiga ur dimmorna af hans inre.

17. När penningen för krig.

Äfven världens beherskare kan finna sig öfvermannad.

Vi kalla de båda rivaliserande städerna Xby och Yby: Xby som brunnit, och Yby som kvarstod i orubbadt bo under firmorna Halms och Gråbergs lysande regemente.

Xbys brand hade varit ödeläggande, men icke tillintetgörande. De rikaste och bäst bebyggda kvarteren med deras butiker lågo i aska, men ännu kvarstod, vid sidan af dessa ruiner, en tredjedel af den olyckliga staden; största delen af källrarna och hamnmagasinerna hade undgått förödelsen. Kapten Edvardson hade ej utan framgång begagnat den första förvirringen till att hos köpmännen framhålla fördelarna af stadens flyttning; men få dagar därefter hade de brandskadade hämtat mod och tillbakavisade hvarje förslag i denna syftning. Den brännande frågan, om staden skulle återbyggas eller försvinna från Finlands karta, blef nu dagens lösen på allas läppar. För första gången sedan långa tider såg man små trätosamma intressen trängas i bakgrunden af en gemensam stridsfråga; äfven hos de likgiltigaste återvaknade kärleken till fädernehärden; få kunde förlika sig med tanken att öfvergifva den härjade plats, där deras vagga stått. Fiender försonades, groll glömdes,

förbittrade konkurrenter omfamnade hvarandra med dyra eder att försvara sin stad till sista blodsdroppen, och endast två eller tre yngre köpmansfirmor förklarade sig beredde att flytta.

Några mil från brandstället, i det lyckliga Yby, där vår berättelse börjat, såg man saken med andra ögon. Äfven här trängde den stora frågan tillbaka de små intressena; meningarna delade sig; några fruktade att öfverflyglas af nykomlingar och stredo emot de två städernas sambygge, men det stora flertalet drömde om en blifvande mäktig handelsstad och understödde, allt hvad de förmådde, Halm och Gråberg i deras planer för stadens storhet.

De två rivaliserande husen slöto fred och förbund i denna fråga om en gemensam fördel, under det tysta förbehållet att i alla öfriga frågor fortsätta kriget för egna intressen. Hvardera förde med sig i striden en skara anhängare, och denna förenade makt af kapitaler och inflytande blef så stark, att den kufvade hvarje motstånd. Borgmästare och råd voro de allierades verktyg. Borgerskapet sammankallades och beslöt att inbjuda de brandskadade till en allmän flyttning, i hvilken händelse dem beviljades ett vidsträckt, härtills obebyggdt område af stadens mark, frihet från utskylder under de första åren och andra betydande förmåner. På högsta ort var saken redan förberedd; det låge i landets intresse att hellre skapa *en* stor och blomstrande stapelplats, än att behålla *två* små, som motverkade hvarandra och aldrig skulle komma till välmakt. Denna nationalekonomi syntes så väl berättigad: det fattades endast deras samtycke, som skulle flytta.

Där låg knuten, och denna var icke lätt att lösa. Penningen ryckte fram med sitt grofva artilleri och, där

detta ej gjorde verkan, med lätta fältkanoner. Halm och Gråberg laddade artilleriet, Edvardson var den skicklige styckjunkaren. Denne sluge herre reste af och an mellan de båda städerna, strödde ut löften här, penningar där, goda råd öfverallt, skickade ut sina handtlangare i den nedbrunna staden — desse två köpmän, som stodo i spetsen för minoriteten och hvilka nu räddades från cession — fick anhang och prisades för sin verksamma hjälp under branden. Stora transporter af byggnadsvirke begynte inkomma för de brandskadades behof: han inköpte detta virke för höga priser, han försäkrade sig om allt tegel och allt färdigt timmer i närheten; han erbjöd arbetsförtjenst i sin stad åt alla timmermän, smeder och handtverkare, som stodo beredde att åter nybygga de brunna gårdarna. Allt detta kostade vackra summor, men hvad betydde väl det? Penningen förde krig, penningen härjade fiendens område, penningen efterapade romarne och strödde salt på den förstörda stadens ruiner, såsom ett tecken att den aldrig mer skulle uppstå ur gruset. Och penningen är en mäktig krigsherre; han sänder sina blänkare och spejare öfverallt, underminerar fiendens svaga punkter, skjuter brescher och stormar vallar: hvar skulle ej han segra?

Hvar? Det händer likväl någon gång att han blir slagen ur fältet; det händer att penningen ställes mot penningen och den starkare vinner; men det händer ock stundom att penningen möter dessa mänskliga känslor, som han föraktar, eller en omutlig öfvertygelse, hvilken han glömt att beräkna, och då kan äfven denne världens beherskare finna sig öfvermannad. Ett sådant sällsynt fall inträffade verkligen under detta krig om en stads tillvaro.

Äfven den nedbrunna staden hade sina kapitalister, hvilka nu glömde groll och täflan, associerade sig och

kastade förenade penningmakter i striden mot den mäktige angriparen. Hela den omgifvande landsorten öfverraskades af ett slags auktion på arbetskrafter och byggnadsmaterial, som stego oerhördt genom att det ena partiet öfverbjöd det andra. Men just detta hade Edvardson beräknat: om dessa höga priser kostade hans pricipaler betydligt, så försvårades äfven alla nybyggnader i den till döden dömda staden; de mindre bemedlade sågo ingen utväg att bygga, knotade högt och frestades att förena sig med den minoritet, som yrkade en flyttning. Här stannade segern på penningens sida, men bladet vände sig.

Kärleken till hembygd och födelseort växte i samma mån starkare, ju mera man hade att strida mot naturliga eller tillkonstlade svårigheter efter en stor brand. Ett antal af den brunna stadens medborgare, fattiga och rika, förenade sig till ett fast förbund, som svor att motsätta sig flyttningen. De anskaffade kapitaler, bisprungo de obemedlade, utsände uppköpare till aflägsnare orter, höllo sammankomster, gingo från man till man med bevekande uppmaningar och skickade ombud till styrelsen att anhålla om räntefria lån för stadens återupprättande. De framställde med öfvertygelsens värme, att hvad ett glest befolkadt land behöfde, var icke några få stora städer med ödemarker emellan sig, utan väl placerade mindre stapelorter, som skydda mot monopoler och erbjuda landtbefolkningen ett val mellan flera marknader, där man betalade bäst. Tidningarnas tid var ännu icke kommen att öppna ett stridsfält för sådana frågor: de små »avisor», som utgåfvos i Åbo och Helsingfors och uppnådde landsorten en eller högst två gånger i veckan, sparade sitt trånga utrymme för lärda afhandlingar, stiftsnyheter eller kärleksnoveller och hade få rader öfriga

för en brunnen stad eller dess ovissa framtid. Det muntliga ordet gick, så godt det förmådde, ut i härtåg för hvad man ansåg rätt eller nyttigt; grumlade sig genom ryktet, förifrade sig genom personliga antipatier, men slutade med att bilda en opinion, som reste sig mot penningens öfvermakt. Allt sammanlagdt, var dock denna opinion, för eller emot, en betydande vinst för två städer, som dittills ihjälklöst sig själfva och hvarandra i små personliga frågor. De hade nu fått ett allmänt mål, för hvilket det lönade mödan att strida; det förenade splittrade viljor, det styrkte och föryngrade dem: angriparen kände kraft att växa, den angripne kände mod att lefva.

Vidpass fyra veckor efter branden hade striden och spänningen mellan de två städerna nått sin höjd. Afgörandet berodde nu främst på landets styrelse, som väl icke kunde med forna tiders maktspråk direkt tvinga den ena staden att flytta in i den andra, men däremot kunde vinna samma mål genom att förvägra Xby allt understöd, indraga dess tullkammare, inbespara dess postmästare och framför allt fördröja i oändlighet stadens nya reglering. Det som i våra dagar synes omöjligt var, med den tidens oberäkneliga och af personliga inflytanden beroende statskonst, icke allenast möjligt, utan syntes äfven för mången sannolikt. De två mäktige allierade, Halm och Gråberg, hade i sina händer icke allenast båda städernas borgmästare, utan äfven landshöfdingen och — hvad mera betydde — landshöfdingskan, som åter stod i nära skyldskap med en då allrådande man i spetsen för styrelsen. Alla driffjädrar voro satta i rörelse, alla hjul voro smorda — i de lägre regionerna med klingande, i de högre med öfvertygande skäl, ty hvad man än må hafva att förebrå finske tjenstemän, mutor taga de icke och togo ej heller då. Under allt

detta låg dock djupast i bottnen en handelsfråga, det är: en penningefråga; alltså skulle penningen än en gång segra i detta oblodiga, men hårdnackade krig. Herrarne Halm och Gråberg voro så öfvertygade om penningens seger, att de redan i hemlighet börjat, så allierade de voro, sitt underjordiska inbördes krig om staden Ybys förnämsta nederlagsplatser, som skulle få ett fördubbladt värde genom staden Xbys ditflyttning.

Huru visse de än må vara om segern, underlåta försiktige fältherrar aldrig att öka styrkan af sin position med ett nytt försvars- eller anfallsmedel, där ett sådant ligger inom det möjligas gräns. Ett sådant medel återstod ännu, för att imponera på staden Xby. Båda städernas hamnar hade nämligen delat hela västkustens öde, att under tidernas lopp uppgrundas af den allt omskapande landhöjningen, som i dessa trakter sänker hafsytans medelhöjd med fyra fot i seklet. Lyckades nu Yby framvisa en bättre hamn än Xby, så vore detta ett nästan oemotståndligt skäl för flyttningen. Kunde icke naturen tvingas att framvisa detta talande skäl? Jo, hon kunde det genom att uppmuddra en fordom använd, numera tillgrundad bekvämare farled. Det kostade något, var alltså, äfven detta, ett penningens artilleri; men penningen hoppades man få som ett amortissementslån på femtio år. De nu lefvande skulle vinna, de efterkommande skulle betala.

Borgerskapet sammankallades, häpnade öfver kostnadsförslaget, men tycktes foga sig lydigt i de mäktiges visa orakelspråk. Allt var nära att gå efter önskan, då en oväntad motståndare uppträdde.

Konsul Lars Gråberg hade en gammal, barnlös farbror, en för detta rådman och fiskhandlare, Rufus Gråberg, ett original, som numera sällan var synlig annorstädes

än vid fiskerierna, där han som fackman gaf goda råd för saltning och packning. Den lille magre och fryntlige gubben, med sin sneda peruk, sin röda ylletröja under vadmalsjackan och sina flödande ordspråk, var känd af alla för sitt klipska hufvud och sitt satiriska lynne. Om stadens affärer hade han sedan långa tider brytt sig så litet, att det väckte allmän förvåning när han nu uppträdde i spetsen för en opposition mot sin egen brorson.

— Jag har hört sägas — började han — att mygganss surrande höres icke till himmelen[1], men jag har också hört sägas: så dåligt är intet hufvud, att där ej kan rymmas ett pepparkorn af förstånd[1]. Nu viljen I muddra Virtta sund, för att locka grannarna hit, och när de komma hit, viljen I låta dem betala. Men våt mark behöfver intet vatten[1]; de ha nog att betala sin egen skada; hvarför skulle vi låta dem betala vår fördel? I menen att i en god brunn finnes nog plats för två grodor[1], men jag skall säga eder: att samla på sig främmande folk, det är som när fiskaren sätter sina barn att rensa — rensa de en fisk, så äta de två[1]. Låt Xby vara i fred; hvar och en kokar gärna sin egen gryta, om där ock finnes endast en mager rofstjälk[1].

Den lilla grå gubben stod där tapper och morsk bland ett yngre släkte, där mången inom sig hyst men icke vågat uttala samma mening som han. Det blef uppror i lägret, meningarna delade sig: motpartiet hade fått talman. Edvardson var borta någonstädes i mullvadsgångarna; borgmästaren hade råkat i delo med staden om löneförmånerna; Lars Gråberg vågade icke stöta en barnlös farbror — hvilken man misstänkte för att ämna disponera sin betydliga förmögenhet till allmänna inrättningar. Hans Herman Halm hade icke samma skäl att

[1] Finska ordspråk.

tiga. Han framställde stadens fördel af en förbättrad hamn och en fördubblad handelsflotta, men han talade icke med vanlig kraft, han var förströdd, han tänkte på något annat. Den envise gubben mötte honom med sina ordspråk: ord bygga inga broar, därtill behöfves stock[1], och hvad fågeln har i näbben har han ännu icke i kräfvan[1]. Beslutet kunde ej genomdrifvas; penningen hade förlorat en förpostfäktning, det afgörande fältslaget återstod, och detta skulle stå i styrelsens medelpunkt.

— Gamle Rufus är dock en hvass karl, hviskade sinsemellan det segrande motpartiet. — På honom kan man tillämpa ett af hans egna ordspråk:

Gammal hund må ej föraktas,
han kan bita intill benet.

[1] Finska ordspråk.

18. I de båda kontoren.

Han kan tiga; han kan ännu blifva köpman.

Hvad nytt? sade konsul Lars Gråberg till den inträdande kapten Edvardson på slaget elfva förmiddagen.

Kaptenen strök sin hatt, hängde den varligt på knaggen och svarade:

— Solsken i masttoppen, slask på däck. Det gick galet i går i borgerskapet?

— Gick så. Spelorren var borta. Bror har varit i Xby?

— Ja. Och hos landshöfdingen. De rota sig hop som myror i askhögarna. Hin får icke bukt med dem. Jag har nu lagt 80,000 i virke och tegel, enligt brors order; jag har borttingat deras bäste arbetare; Millberg och Andersson ha slitit ut sina stöflar för den goda saken, och likväl går det rasande. Hvad tycks? Ceder och Alrot ha påbörjat grundvalen till sina nya hus. Jag menar att regleringen, *om* den i tiden kommer, skall bota dessa herrar för snufva. Men den kommer icke, bror Gråberg; landshöfdingskan är vår; jag har det af säker hand, hvad betyder då småfolket?

— Kvinnotycken, aprilsnö!

— Naturligtvis, om tycket gäller en karl. Men nu råkar vänskapen gälla en annan kvinna. Den nådiga frun kan aldrig förgäta, att hennes barns fattiga guvernant blifvit upphöjd till en bottenrik kommerserådinna Halm. Detta är den nådiga fruns verk, åtminstone tror hon så, och hvem har icke den svagheten att tycka om sina dockor? Alltså: Halm hviskar ett ord åt sin fru, lilla frun hviskar ett ord åt hennes nåd, hennes nåd hviskar samma ord åt sin onkel, ministern. Xby är förloradt; dess framtid är icke så mycket värd som en blyertspenna...

Vid dessa ord afbröt kaptenen, liksom i tankarna, en af de sex blyertspennor, som alltid lågo prydligt radade på hans principals skrifbord.

— Men — anmärkte Gråberg, bitande på en gåspenna — lilla frun här vid torget kan en dag få det infallet att hviska ett ord om oss.

— Bror har rätt, genmälde kaptenen. Det är därtill vi behöfva en hake, och jag tror mig ha funnit den. Snart skall jag veta hvad jag behöfver om kommissarien Sten Halm. Det gäller släktens heder. Var lugn; kommerserådinnan skall icke få det infallet att hviska ett ord om huset Gråbergs affärer.

— Bror Edvardson!... Bror är en fiffikus!... Vet bror, att Lars Roderik åter sadlat om och rest in till akademin?

— Hvad är det för pojkstreck? Såg jag icke honom och flickan spela efter noter vid Xby brand? Jag trodde att de unga redan förlofvat sig.

— Jag förstår mig icke på pojken. Ena dagen kontoret, andra dagen en utrikes resa, tredje dagen åter akademin. Det ser illa ut med brors skuldsedel på tusen riksdaler. Jag lät honom resa. När

han engång börjat, må han svalka sig med magistergraden.

— Bror Gråberg... förlåt, det är nu engång min princip, att en affärsman aldrig bör vara ärelysten. En magister? Kantänka! Halm trampade sin kommerserådsfullmakt under fötterna men när han besinnat sig, skall han numera icke sälja den för ett skepp. Gärna för oss. Hvarje ärelystnad är en dålig affär... Lars Roderik en förläst magister! Har han icke talat om flickan?

— Icke ett ord.

— Han kan således tiga; det är dock något hopp. Att kunna tiga vid tjugu år, det är att kunna sköta affärer vid fyratio. Han kan ännu blifva köpman.

Konsul Gråberg suckade. Han befarade, oaktadt denna tröst, att hans ende son aldrig skulle intaga sin faders plats i detta kontor. Men han skulle blifva magister; det var dock någon tröst för en olärd far, som nödgats läsa geografi på gamla dagar, för att se åt till hvilken ända af världen han skickade sina skepp.

Vid samma tid hade kommerserådet Halm på sitt kontor genomögnat posten och sade till bokhållaren Stenman:

— Otava är i London. Snabb resa, tio dagar. Kingslaw & Söner notera den högsta frakt på Odessa i mannaminne. Tur och retur öfver 60,000. Tervola har gjort sin sak som en karl.

— Tervola hade för två veckor sedan bort vara tillbaka, genmälde Stenman, utan att se upp från sin kontobok.

Principalen teg. Den unge bokhållaren hade uträttat sitt värf och gjort det väl; hvad det sedan blifvit af honom, var visserligen en bisak. Men äfven en solid

affärsman är icke fritagen från mänskliga svagheter, och Halm kände något som liknade en faders välvilja för den raske, duglige ynglingen. Tervola var ju hans verk...

Efter en half timmes tystnad, egnad åt afgående bref, sade Halm till Stenman:

— Vi ha kristning i dag.

— Gratulerar, svarade bokhållaren torrt.

— Stenman... jag har fått dåliga underrättelser om John. Han spelar...

Stenman skakade på hufvudet, tog sig en pris snus och fortfor att skrifva.

— Det är nu tredje gången jag får betala hans skulder. Det går icke, Stenman. Jag skickar honom order att ofördröjligen resa hem öfver Sverige.

— Midt i vintern?

— Ja, midt i vintern. Nordsjön och Ålands haf äro ett intet mot Londons spelhus. Om jag skulle förlora honom... Gud straffar oss, Stenman!... Då återstår mig blott den nyfödde pojken, han som skall döpas i dag. Stenman, vi måste göra något för de fattiga; det är ingen välsignelse med våra barn, om vi ej göra något för andra. Annotera 500 till sjömanshuset för änkor och barn. Men det är ej nog, Stenman; vi skola inrätta en sparbank i Yby till minne af denna dag. Jag gifver 1,000 till grundfond.

— Patron har anslagit två procent af Otavas frakt på Odessa till handlandes understödskassa. Torde utgöra 1,000 eller 1,200.

— Det är sant, det hade jag glömt. Men lika godt; fågeln är icke plockad ännu. Annotera 500 åt sjömanshuset och 1,000 åt sparbanken. Lyckan är ostadig, man måste göra någonting godt. Man måste lämna ett

minne efter sig... Om jag skulle dö, Stenman, har jag ihågkommit dig i mitt testamente.

— Hvad tjenar det till? Patron lefver tretti år längre än jag.

— Tanken på John lämnar mig ingen ro. Nå ja ... Borgerskapet satte sig på tvären i går; gamle Rufus gjorde sig kvick. Det är mig likgiltigt; jag börjar ledsna vid trasslet. Gråberg har inköpt den nya nederlagsplatsen vid hamnen. Edvardson strör ut pengar som torra sviskon. Det är hans påfund, Stenman.

— Jag har ju sagt patron, att det finnes ingen hel bit i den karlen. Firman vet hvad han går för. Minerva gjorde i tiden goda frakter, men hvad blef där öfver? Bodmeri blef det; process blef det. Firman tackade icke Edvardson, tror jag. Och med en sådan karl inlåter patron sig i nya affärer!

— I affärer, Stenman, skall man se upp, men man skall ock kunna glömma. Gråberg kan icke glömma; därför är och blir han en småkrämare... Jag går nu till min bror Sten. Han är bjuden till fadder.

— Kommissarien? frågade Stenman, mäkta förvånad, och glömde att föra sin pris till näsan.

— Förundrar det dig? Han är ju min äldste bror.

— Ursäkta — svarade Stenman förlägen — jag trodde att han var tokig.

— Besynnerlig är han, men icke tokig. Margret håller honom i bur. Det är min skyldighet att se till huru han har det på gamla dagar.

Kommerserådet fattade hatt, käpp, pälsrock och var snart försvunnen. Den gamle bokhållaren såg efter honom, begynte formera en ny gåspenna och mumlade vid sig själf:

— Fadern var den klokaste af dem alla, tills han blef galen . . . Sten var den vågsammaste, tills han också blef galen . . . Otto Kristofer var den dummaste och beskedligaste; han behöll sin smula förstånd . . . Hans Herman är den bäste af alla; skall nu han blifva galen? . . . John brås på Sten Halm; han mister förståndet. Dålig affär . . . saldo till favör haveri, haveri!

---

19. Syrachs bok.

Gif dig icke ut i mångahanda handel.

Fru Margret Halm dref, som vi veta, sin egen handelsrörelse och bebodde sin egen välbyggda gård vid Köpmansgatan. Bokhållaren stod bakom disken i handelsboden, vägde kaffe, socker, ingefära och sulläder, mätte långtobak och lybska kattuner, prånglade ut röda sidendukar åt tjärböndernes hustrur och höll deras barn vid godt lynne med sviskon och ryska prenikor. Innanför butiken var bodkammaren, som beständigt luktade af bresilja och där Lisu tjenstgjorde som kontorist, när hon icke ropades ut att biträda i boden. Innanför bodkammaren var fru Margrets enskilda arbetsrum, där hon mottog sina förnämligaste kunder; innanför detta åter en ytterst omsorgsfullt städad sal, ett dito ödsligt förmak med långsoffa och förgyllda gripar i spegelramen samt slutligen ett rymligt kök, utom folkstugan för drängar och kunder på andra sidan af gården. I öfra delen af huset funnos, enligt tidens sed, två stora kamrar, en på hvardera sidan af den ofantliga vinden och ursprungligen bestämda till gästrum, men numera bebodda den norra af kommissarien Halm, den södra af hans brorsdotter Lisu, de få stunder hon ägde att disponera för egen

räkning. De med enris beströdda trapporna och förstugorna blänkte af renlighet, hela huset vittnade om sparsamhet, ordning och solid förmögenhet, utan andra tecken till lyx än förmaket, som eldades två gånger om året för oundvikliga kaffebjudningar, men däremellan stod öfvergifvet, kallt och otrefligt, likasom en på knaggen hängande paraduniform.

Kapten Edvardson befann sig hos fru Margret, stadd på kunskaperi, när kommerserådet Halm inträdde hos sin svägerska, som för tillfället stickade strumpa. De båda herrarne hälsade hvarandra höfligt, men kallt, hvarefter kaptenen tog sin fina hatt, strök dess lo med sina gula handskar, kysste värdinnans väldiga hand och rekommenderade sig i hennes fortfarande ynnest. Fru Margret svarade med ett lätt slag af ullstrumpan och lät förnimma att de nog skulle vara goda vänner, blott kusin Edvardson lade af att tubba hennes tjärbönder till Gråbergs. Hvad Xby angick, var det fru Margrets mening att den, som sticker sin sked i en annans kål, må skylla sig själf om han bränner tassen. Adjö, kusin; glöm icke bort mig... Och svåger Hans, se det var ju rart! Får jag bjuda ett glas vin med pepparmynta?

Svåger Hans behagade icke pepparmynta, strök fru Margrets utmärkt hvita och utmärkt lata katt samt förklarade att han icke litat på bjudningskorten, han ville själf förvissa sig om att svägerskan ville bära hans lille gosse till dopet. Dessutom gällde besöket i dag bror Sten, som ock var bjuden, om hälsan tillät.

Fru Margret tackade för äran; hon skulle nog komma, och Lisu med, efter svåger Hans behedrat henne med bjudningskort, men till gubben däruppe kunde man skicka kristningskonfekten; han gjorde klokast att sitta som en ekorre i sin bur.

— Margret, sade kommerserådet, om du hade en olycklig bror och han bodde några steg från ditt hus, skulle du blygas att erkänna honom som din anförvant?

— Säg det, svåger! Nej. Men klok skall han vara. Det var icke för tolf skilling sundt förnuft i Sten, när jag släpade honom hit från Storkyro. Det gamla otyget satt i honom, och bevare mig, sådana griller han hade om att godtgöra något slags missgärningar! Människan är ett skröpeligt ting, svåger; vi få icke böka i denna världens goda, som oskäliga djur, lägg det på minnet, Hans; där går en Belials bäck genom Halmska släkten. Nå, det förstås, icke är det stort bättre krut i oss andra; det sitter i Gråberg och hela kodiljen. Nu var Lisu den enda som fick någon makt med svåger Sten; därför tänkte jag: hvad tjenar det till att betala doktor och apotekare? Här hjälper ingen *cremortartari*. Jag tog Pokkises Anna att sköta honom för två riksdaler och mat i veckan, sådant får man ej spara på, och själf såg jag om honom alla dagar, att han hade ordentligt med löskokta ägg och fisk och hönssoppa. Salig Otto Kristofers nattrock och tofflor hade han vid sin säng, brädspelet, det var onödigt att flytta. Visst ville han ut ibland i sin galenskap, men då skickades Lisu till honom, och då blef han stillsam. Lisu läste alla dagar Guds ord för honom; jag tänker att det var hans apotek. Penningar fick han aldrig se, det var förgift för honom; men när han blef skaplig i hufvudet, började Lisu att utdrifva det trolska otyg som satt i honom. Först bar hon, likasom händelsevis, en gul halsduk; där blef en grimasch, kan svåger tänka, men efter det var Lisu, lärde han tåla duken. Sedan vande han sig att tåla en gul handske, en gul citron och slutligen mässingsljusstaken. Det stod till, när Lisu vågade visa honom sin

guldring, liksom på skämt; vi trodde att han skulle blifva blankt tokig igen. Pokkises Anna och jag stodo vakt vid dörren, han ville ju ut; långa, starka karlen; där hade vi kommit till korta, om icke Lisu fått honom spak. Tre dagar därefter kunde han fördraga guldringen, och nu tål han se allt, utom penningar. Säg det, svåger; han tål icke se en sedel eller en sexstyfverslant! Ingen människa, utom vi tre, Lisu, Anna och jag, har sedan fem veckor fått tillträde till honom; svåger blir den förste. Edvardson ville nog också in, men det satte jag p för.

— Hellre hvilken annan som helst, än Edvardson! Jag är glad, Margret, att du varit så vänlig mot stackars bror Sten; den dag kommer, när ditt besvär skall rikligen ersättas. Du förstår likväl, att hans affärer ej kunna så lämnas vind för våg. Skuldsedlar kunna förfalla, obligationer kunna uppsägas eller utlottas. Hvad är din mening? Vill du att jag skall taga boet om händer?

— Min mening — svarade fru Margret med en skalkaktig nick, som betydde: det tror jag nog, min herre, men dit nosar man icke — min mening är, att när svåger Sten nu börjar få sitt förnuft tillbaka, sköter han sina affärer själf. Nå ja, i den saken äro både rutor och ränder; hvad skall man tänka om en karl som bränner upp sina skuldsedlar inför gäldenärernes ögon? Men jag vill icke väga ett pund lin mer, om icke Lisu kurerar honom. Låt oss vänta till våren. Vidströmskan tager vård om boet i Storkyro, jag har skickat länsman att inventera det, och kassakistan har jag förseglat i vittnens närvaro. Låt oss vänta, svåger! Sten är en desperat karl, det ligger i blodet . . . Lisu!

Lisu inträdde från bodkammaren.

— Tror du att farbror Hans i dag kan besöka honom däruppe?

— Han är lugn nu. Farbror kan stiga upp. Men tala icke om penningar!

— Hvem skulle tala om rep i hängd mans hus? Gå med du, Lisu, gå med; man vet ju aldrig hvad som kan hända.

Några ögonblick därefter befann sig kommerserådet med sin brorsdotter i kommissariens vindskammare. Den gamle mannen satt vid ett bord och filade ståltrådar till en fågelbur. Han bar sin brors, Otto Kristofers ryktbara nattrock och tofflor, såg aftärd ut, men icke förvirrad. Bröderne hade icke sett hvarandra sedan trettio år.

Hans Halm var ingen hjärtlös man. Tårarna stego honom i ögonen, när han återsåg denne engång så beundrade, sedan så afskydde broder, hvilken, tjugu år äldre än han, varit släktens hopp, tilldess att han blef dess förtviflan — denne bror, som brutit så mycket, men äfven lidit så mycket.

— Känner du mig icke, bror Sten? frågade han.

Den gamle betraktade honom utan märkbar rörelse.

— Bror Sten? upprepade han. Jag har haft två bröder. Är du Otto Kristofer eller Hans Herman?

— Otto är död, jag är Hans. Jag kommer för att än en gång i världen trycka din hand och fråga om jag kan vara dig på något sätt nyttig.

— Jaså, du är Hans? genmälde kommissarien med samma likgiltiga lugn. — Du har blifvit gammal; det är icke alltid en lycka att blifva gammal. Och du vill trycka min hand? Ja, ja, vi voro ju bröder. Men här är ingenting att ärfva, Hans, icke så mycket som en utsliten rock. Jag är en fattig man, gudskelof att jag är en fattig man. Jag lefver på mina släktingars

barmhärtighet. Räck mig din hand; det är beskedligt af dig.

— Är du frisk nu, bror Sten? Är du nöjd?

— Mycket frisk. Mycket nöjd. Jag har aldrig varit så nöjd, alltsedan jag åkte kälke i Kallises backe. Då fanns du ännu ej till i världen, Hans. Och hvad hade du här i världen att göra? Här är synd och ofrid, ingenting annat.

— Kan jag vara dig till någon nytta, bror Sten? Behöfver du icke någon bekvämlighet? Tycker du om Virginia knaster? Eller kanhända ett godt, styrkande vin?

— Nej, tack, jag behöfver ingenting. Jag har det godt, som du ser. Jag är nöjd som det är. Nå ja, skicka mig litet ståltråd! Jag gör nu fågelburar för att förtjena mitt uppehälle. Jag gör också metkrokar; du kan sälja dem i din bod. Du har väl en bod? Eller är du kanhända fattig, som jag? Det vore lyckligt för dig, Hans.

Det rika kommerserådet nedslog ögonen.

— Jag skall sända dig ståltråd. Jag skall sälja dina burar och metkrokar.

— Ja, gör det, Hans; det var beskedligt. Men tag icke för mycket betaldt för dem. Lek icke med penningar, Hans! Jag kunde berätta dig något, men det är en så bedröflig historia. Det är förskräckligt, vet du, att leka med penningar.

Lisu skyndade att afbryta det farliga ämnet och anmärkte att hon icke i dag hade läst något för sin farbror.

— Ja, läs, barn, läs något för mig! Hans kan också höra det. Är det icke sant, Hans? Guds ord fördrifver onda tankar. Hvar stannade vi?

— Vid Syrachs bok, elfte kapitlet, tionde versen

— Rätt så. Fortsätt, barn. Ser du, Hans, jag är icke så fattig som du tror. Hvar dag stiger en ängel ned och vidrör den förtorkade, pestbesmittade dammen uti mitt syndiga hjärta. Då springer en källa upp i den eländiga, törstiga pölen, och det är den klara, djupa vattenkällan, ur hvilken strömmar evinnerligt lif. Ja, jag är rik, Hans; dock icke af mig själf, utan af hans fullhet, som är allt i oss alla. Läs, barn, läs!

Lisu läste:

»Min son, gif dig icke ut i mångahanda handel, ty om du tager dig mångahanda före, vinner du där icke mycket uppå; om du än fast står därefter, får du det icke dess hellre. Ehvart du dig vänder, så kommer du icke därur.

Mången mödar sig och fikar efter rikedomar och går blott så mycket mera tillbaka. En annan är långsam, behöfver andras hjälp, hafver brist på kraft och öfverflöd på armod. Den ser Gud till med nåde och hjälper honom ut ur uselhet och låter honom så komma till ära, att månge förundra sig på honom.

Det kommer alltsammans af Gudi, lycka och olycka, lif och död, fattigdom och rikedom. De fromma gifver Gud de rikedomar som blifva, och hvad han beskärt hafver, det hafver alltid framgång. Mången man är karg och spar och varder där rik igenom och tänker att han hafver nog lagt tillhopa för sig, och säger: nu vill jag hafva goda dagar, äta och dricka af mina ägodelar. Och han vet icke, att stunden så när är, att han måste allt lämna åt andra och dö.

Blif vid Guds ord och öfva dig däruti, och åldras uti ditt verk. Och sköt intet efter huru de ogudaktige fara efter gods. Sätt din tröst till Gud och blif uti din kallelse, ty det är Herranom alldeles lätt att göra en

fattig rik. Herrens välsignelse är den frommes lön, och inom kort tid låter han sin välsignelse uppblomstra. Säg icke: hvad gör det mig nytta? Och hvad godt kan jag vänta härefter? Säg icke heller: jag hafver nog; huru skall mig någonting fattas?... Rosa ingen före hans ända; och hurudan en man varit, det visar sig på hans barn...»

Lisu afbröt läsningen. Hennes yngre farbroder Hans, den starke mannen, hade bleknat, och stora svettdroppar uppstego på hans panna. Han stod upp för att gå.

— Bror Sten, sade han, jag har en bön till dig.

— Hvad kan det vara, bror Hans?

— Min yngste son bäres i dag till dopet. Jag ville bedja dig och Margret och Lisu, att vara tillstädes som faddrar.

Kommissarien teg några ögonblick och svarade:

— Jag har läst någonstädes om en man, som vardt bjuden och kom utan högtidskläder till gästabudet. Den mannen blef kastad i det yttersta mörkret.

— Du skall icke blifva den mannen, bror Sten. Dopet sker klockan tre eftermiddagen; klockan före två skall en fullkomligt passande svart klädnad ligga färdig till ditt begagnande. Den har tillhört Otto Kristofer, som var af din växt; jag har köpt den af Margret.

— Jag skall komma.

— Nej, farbror, nej! utropade Lisu, bestört öfver följderna af ett sådant uppträdande i en större krets af obekanta personer.

— Frukta icke, sade den gamle lugnt. — Jag fördrager nu allt. Hela världen må veta att jag är en fattig man och lefver af mina släktingars godhet. Hans har icke blygts att erkänna en sådan usling som

jag för sin bror; skulle jag blygas att komma i lånade kläder?

— Men farbror är katolik!

— Nej, barn, jag har ju sagt dig, att jag bekänner kristna läran utan åtskillnad till konfession. Är du nöjd därmed, Hans?

— Ja, bror Sten. Klockan tre således. Farväl.

— Farväl.

20. Ett barns bomärke.

Tacka Gud att du icke fått en siares blick.

Kommerserådet Hans Herman Halm hade vid denna tid fått en hjärtesorg, vida kännbarare än han låtit påskina i några flyktiga ord till sin ende förtrogne, bokhållaren Stenman. Hans äldste son John, faderns och firmans stolthet, hade steg för steg sjunkit djupt i fördärfvet. Hvarje bref från det hus, där John varit anställd på kontor i London, hade innehållit allt mera smärtande underrättelser. Det sista hade meddelat, att John Halm var skild från kontoret, och på samma gång bilagt en förfalskad växel med faderns accept, hvilken huset inlöst, för att dock rädda namnets heder. Hemligheten var väl bevarad: ingen på hemorten anade den, men den hade sönderslitit faderns bröst och trängt alla andra tankar i bakgrunden.

En tröst återstod — denne lille pilt, som försynen nu hade sändt att ersätta den förlorade sonen, han skulle ärfva all den kärlek, som hittills slösats på äldre brodern; han skulle en dag blifva familjens stöd och firmans upprätthållare. Därför måste välsignelsen nedkallas redan öfver hans vagga; därför måste ju nåd af höjden *köpas* till hvilket pris som helst — frikostiga

donationer, änkors förböner, erkännandet af en olycklig, föraktad bror... slutligen äfven brorsdottern Lisus bön vid detta barns dop. Ty i Hans Halms hjärtekontor infann sig stundom, när affärerna tego, en hemlighetsfull, länge förgäten fordringsägare, som icke stod uppförd i kontorsböckernas debet och kredit, och vittnade om ett annat bokslut, en annan världs räkenskap. Lisu Halm var förtrogen med denne pockande fordringsägare; hon ensam hade kastat en blick innanför portarna till denna fruktansvärda, okända värld, där inga jordiska siffror och alnsmått gälla. *Hon* fick ej saknas, hon måste teckna sitt kvitto på dopsedeln, för att denna skulle gälla som inträdeskort till ett lif af välsignelse.

Den vanliga timmen för middagsmåltiden var klockan ett, alltså, enligt seden vid kristningar, kaffebjudningen klockan tre. Det rika huset, glänsande af en lyx som dittills varit okänd på orten, uppfylldes snart af gäster från stadens förnämsta umgängeskrets. Man hade ännu icke lärt att inskränka dessa bjudningar till släkt och närmaste vänner: staden betraktades vid sådana tillfällen som en enda stor familj, och därför kunde intet bröllop, intet dop, ingen begrafning firas utan ett släp af gäster till hundradetal.

Husets unga värdinna befriades i sitt reserverade rum från dessa likgiltiga åskådare af hennes nyfödde sons inträde i den kristna församlingen. Äfven hon nedkallade välsignelsen öfver detta barn, men hon köpte den icke, hon bönföll därom för intet.

Stadens kyrkoherde framträdde med sin handbok, vördig och välmenande i välstärkt krage, mottagande namnsedeln, som skulle stämpla den nyfödde med ett bomärke bland människor. Han var van att uppläsa döpelseformuläret med en sjungande ton, som anslog

mängden. Han visste att han skulle göra sin sak väl, att icke en prick skulle utelämnas; detta var nog för hans samvete; timlig och evig belöning skulle ej uteblifva. Någon tanke eller bön att detta barns namn engång, efter stridernas ände, måtte inskrifvas därofvan i lifvets bok, rann icke den beskedlige och välmenande prästen i hågen. Han hade döpt flera hundrade af dessa små, som höra Guds rike till, och han hade döpt dem såsom en slottsvaktmästare uppläser palatsets port för landsherrens undersåter, men kvarstannar själf därute på torget.

Den unga modern därinne kunde se honom genom den halföppna dörren. Hvad rörde henne prästen? Hon tänkte på detta barn, som skulle rotas i rikedomens drifbänk och måhända sluta sitt lif på armodets sophög. Ett sådant lifsfrö, en sådan stackars liten gosse, insvep honom i den mjukaste, med spetsar garnerade linda, omgif honom med de ömmaste smekningar, vårda honom med den afundsjukaste omsorg — ingen kan säga en mor hvar och huru han en dag skall sluta ett stormigt lif . . . kanhända begrafven fjärran i öknens sand, i polens drifvor eller i världshafvets omätliga djup. Moder, moder, njut för i dag den renaste fröjd som jorden beskär dig — slut med tårar af kärlek din älskling till detta det trognaste bröst som klappar för en annan varelses lycka — måla hans framtid i den ljusaste färg, som hoppet drömmer vid gryningen af en mänsklig tillvaro — men tacka en mild försyn att du icke fått en siares blick i den okända framtiden!

Faddrarne uppställde sig. Fru Margret, som frambar den nyfödde till dopet, hade intagit sin plats gentemot konsul Gråberg — handelsrivaliteten har intet att skaffa med barndop. Till sin förvåning upptäckte gästerne i

faddrarnes rad en för de fleste obekant lång och mager gestalt med nedböjdt hufvud.

— Hvem är han? hviskade man.

— En resande svensk militär, gissade några.

— Det är kommissarien Halm, sade med låg röst kapten Edvardson, hvars skarpa blick hade igenkänt den man, hvilken för många år sedan vann ett så tvetydigt rykte genom silfveraffären.

— Kommissarien? hviskade åter de närmast stående och frågade hvarandra med blickarna huru något sådant var möjligt.

— Han är ju bror till kommerserådet, anmärkte kaptenen kallt.

Tornuret visade nära fyra på eftermiddagen, när döpelseakten begynte. De fyra små flickorna, tre på egna fötter och en på sköterskans armar, betraktade med oskyldig förundran prästen, dopfunten, den lille brodern och de många främmande människorna. Dagen var klar och frostig; salens fönster vette emot sydväst. Den nedgående januarisolen begynte att kasta ett guldgult sken genom rutorna. Prästen hade hunnit till orden: »barn, afsägs du djäfvulen och alla hans gärningar?» — när en klar, guldgul solstråle sken öfver alla barnen och fladdrade öfver den nyföddes hufvud som en glänsande gloria.

I samma ögonblick hördes ett tungt fall. Hvad var detta? Det var endast kommissarien Sten Halm, som sjunkit till golfvet.

En förvirring uppstod, prästen stannade midt i meningen; man bortförde den vanmäktige. Åter gick en hviskning genom salen, men denna gång högljuddare: det är Sten Halm ... han med silfverlasten!

— Ja — anmärkte åter kapten Edvardson med samma köld som om han trampat en fluga — det är kommerserådets bror.

Lisu hade försvunnit från faddrarnes rad, men fru Margret stod stadigt i ledet med barnet på armarna. Äfven kyrkoherden stod kvar på sin plats med handboken uppslagen och handen doppad i dopvattnet, tilldess att man hunnit lugna sig efter det störande afbrottet. Han kunde nu fortsätta: jag döper dig, Sten Otto Herman...

Akten var till ända och en ny medlem införd i den kristna församlingen. Värden visade sig älskvärd och lugn som alltid. Beklagligen led hans bror Sten, som nyligen bosatt sig på födelseorten, ofta af svindel; man skulle icke oroa sig, det hade ingenting att betyda. Man antog eller låtsade antaga denna förklaring; den rikliga undfägnaden tillstoppade mången pratsam mun, men det oaktadt förblef kommissarien aftonens samtalsämne. Hvem kände ej hans historia? Var det icke han som, två gånger ruinerad, två gånger åter rik och två gånger vanryktad, flytt från skulder och fädernesland, för att återkomma som ockrare och människohatare, gömma sig undan för världen och se spöken? Huru vågade kommerserådet, huru vågade hans så illa beryktade bror att vid detta tillfälle...? Men kommissarien var åter rik, hans släkt skulle ärfva honom; hvad vågar ej penningen? Fattigt och hederligt folk skulle aldrig tillåta sig något sådant. Ja, Hans Herman Halm var visserligen en mycket aktad man och en gästfri värd; hans hus var mycket angenämt ... blott alltför slösaktigt grannt ... sådana mattor, speglar, taflor, gardiner... men om släkten har man haft mycket att säga; högmod går före fall... Och därmed höll man till godo den utsökta konfekten, de sköna drufvorna, sockerstrufvorna... smekte barnen, var

mycket öm om kommerserådinnans nya hälsa och drack den nyföddes skål i champagne.

— Nå, Gråberg! — sade spetsfundigt en tjock herre af minoriteten bland borgerskapet — har bror hört dagens stora nyhet? De brandskadade i Xby ha fått 50,000 i direkt statsunderstöd och dubbelt så mycket i räntefritt lån, att amorteras på tjugu år. Xby står fast som ett hälleberg där det står.

— Välbekomme, svarade konsul Gråberg torrt.

— Den nyheten skulle bror hellre berätta åt värden i huset, inföll kapten Edvardson. Det kan man kalla en halmlåge. Man har den lyckan att stå i relationer med fruntimmersvägarna... man anlägger en mina för att spränga i luften en konkurrent... minan springer under ens egna fötter, och konkurrenten skrattar.

— Ja, den roligheten lärer allt ha kostat vår värd några modiga dalrar, smålog den tjocke herrn.

Värden, alltid artig och förekommande, tycktes icke märka det tal som kryddade hans konfekt. De fyra små täcka flickorna märkte det icke heller, där de i sina hvita, finstrukna klädningar flögo som fjärilar mellan brickor och gäster. Äfven värdinnan i sin reserverade sängkammare förblef i en lycklig okunnighet. Hon tryckte den nyfödde till sitt hjärta, såsom ville hon skydda honom mot allt ondt förtal, alla faror och frestelser i denna falska värld.

Den som märkte det mera och lade det mera på sinnet, var fru Margret Halm. När gästerne aftroppat efter téet, fattade hon sin svåger kommerserådet i knappen på hans svarta frack och sade till honom:

— Svåger Hans, hvarför skulle du bjuda Sten till kristningen?

— För att han är min bror, svarade Hans Halm.

— Säg det! Just samma ord hörde jag dem hviska öfverallt här i salen. Nå, jag säger intet ondt om svåger Sten; vi äro alla skröpliga människor; men hvarför skall man uppgräfva fjolgammal snö? Det faller på släkten, Hans. Och han själf, stackare, han hade gjort bättre att äta konfekten i sin fredliga vindskammare.

— Svindel, Margret!

— Svindel? Det skall du inbilla mig! Såg du ej huru solen lyste som guld kring gossens hufvud, när jag bar honom fram och prästen doppade sin hand för att ösa vatten på barnets hufvud? Lisu hade så klokt förstått att vänja svåger Sten vid allt gult, men icke vid solen, som kommer själfva guldet att blekna. Minns du icke mer hvad din mor berättade om Sten Halms dop, när din far såg guldhinnan öfver hans hufvud och från den stunden blef galen?

Kommerserådet fattade henne hårdt i armen.

— Margret... gör mig icke ursinnig! Beröfva mig icke den återstod af förnuft jag så väl behöfver! Hvad är detta för vidskepligt prat? Låt mig behålla den lille pilten... snart, snart har jag kanhända ingen annan...

Och den annars så lugne, klart tänkande affärsmannen kastade sig uttröttad på en stol, döljande med handen för ögonen de frambrytande tårarna.

Fru Margrets goda hjärta blef rördt.

— Nej, Hans — sade hon tröstande — bry dig icke om den dumma historien; skulle Guds klara sol kunna göra barnet illa? Har icke solen skinat på de andra kära barnen, på Anna och Lotten och Margret och Lilly, när prästen öst vatten på dem? Icke ha de blifvit vilddjur för det. Och hvad angår oss människors prat? Var det nu icke så klokt att bjuda Sten, så var det i stället hederligt gjordt att icke förakta en usling, som är

din bror. Det skall Gud engång löna dig för, svåger Hans! Farväl och tack för välfägnaden! Jag går att se åt huru det är med honom därhemma.

Kommerserådet satt ensam med den äldsta af de små döttrarna på sitt knä, när gamle Stenman inträdde och anmälde ett besök.

— I morgon, Stenman; jag är trött.

— Det är Tervola.

— Ah! Bed honom stiga in!

I den vackra salen, där betjenten släckte ljusen i kronan, inträdde stapplande en ung man, blek som en skugga.

— Hvad? Är det du, Tervola? Och så mager, så blek? Sätt dig! Är du sjuk?

— Icke rätt frisk, herr kommerseråd! svarade ynglingen, i det han nedsjönk på stolen. — Jag har dröjt länge... Jag har legat sjuk i Viborg.

— Stackars gosse! Du har uträttat ditt ärende som en karl... Men du slet ondt?

— Hästarna voro borttingade femton mil framåt... Jag måste resa fem nätter å rad... det var kallt... jag lärer förkylt mig... blef sjuk på återresan... Kommerserådet har lofvat tänka på min fattiga mor...

Han förmådde ej mer. En ström af blod forsade öfver hans läppar.

— Detta fattades! sade principalen med låg röst. — Otavas frakt står dyr till boks. En mor förlorar sin son, och jag har dödat min bäste tjenare.

---

21. Pröfningar

Gif aldrig din själ åt penningen!

Dagarna gingo, det blef vårvinter, vår och slutligen sommar. Grannstaden Xby fick sin nya reglering och begynte, såsom en ung björk på svedjemarken, uppstå ur askan. Rom hade ännu icke strött sitt salt på Karthagos ruiner. Spindelväfvarna voro bortblåsta, guldnätet sprängdt; penningen hade förlorat ännu ett fältslag i tidernas äflan. Men det gifves månget nederlag där äfven den slagne vinner. Båda städerna uppreste sig till en förnyad täflan; modet växte, varfven arbetade, handeln blomstrade. Den utländska marknaden var icke alltid fördelaktig för landets export, men desto gynnsammare för dess fraktrörelse. Den fåvitska handelsbalans, som årligen publicerades i Finlands Allmänna Tidning, visade, oaktadt alla ansträngningar att gruppera siffrorna, ständigt minus och åter minus, men detta hindrade icke handelsflottan, och med den sjöstäderna, att hastigt tillväxa. Statsekonomerne skärpte förgäfves sin skarpsinnighet för att utgrunda huru ett land, som beständigt utgifver nära dubbelt mer än det inkasserar, icke blir skattevrak, icke stupar för utländska växlar, utan fastmera ständigt

tillväxer i välstånd och kapitaler. Hemligheten af denna gåta låg då i fraktrörelsen, som införde till landet okända och oreglementerade millioner. Inga orimliga tullförfattningar hade lyckats tillstoppa denna flödande källa af världsmarknadens guld. I en senare tid, när ångan blifvit en farlig konkurrent för de finska segelfartygen, har man endast behöft lämna handelsflottan utan verksamt understöd, för att låta millionflödet sina ut. Man söker det nu i trävaruexporten ... så länge yxan finner en skog att sköfla.

Handelshusen Halm och Gråberg gjorde goda affärer. Halm & Kompani — Stenman var Kompani — assurerade sina fartyg, förlorade ett och fick skadan ersatt. Gråberg förlorade äfven ett, men ersatte förlusten genom att inbespara assuransen för sex andra fartyg. De båda rika firmorna hotades af en ny konkurrent: ett bolag. De mindre kapitalerna begynte, efter grannstadens föredöme, förena sig och bygga fartyg. Hvad gjorde då de mäktige? De ingingo båda i detta bolag och lyckades afbryta spetsen af konkurrensen. Man hade nu tre stormakter i Yby: två monarkier och en republik.

Kapten Edvardson hade sörjt för att kommissarien Halms tidigare öden blifvit allmänt bekanta, och skuggan föll på hela familjen. Afunden misstydde, förtalet svärtade kommerserådets förbindelse med en olycklig bror. Fru Margret hade rest till Storkyro för att taga vård om det dyrbara boet på Yrjölä. Enligt kommissariens önskan såldes det på auktion, men betalades lågt, omkring 18,000 riksdaler. Denna summa fördelades, likaledes enligt kommissariens disposition, jämnt mellan de fattige i Storkyro och i hans födelsestad. Han ville vara fattig, och han blef fattig, men trodde man det? Nej, där fanns ännu kassakistan, hvars försegling han icke tillät

att bryta före sin död, och där borde naturligtvis finnas omätliga skatter.

En skickelse fogade under tiden att det giftiga skvaller, som öfverallt var i rörelse om det Halmska huset, fick en mera berättigad anledning att sysselsätta sig med det Gråbergska. Konsul Lars Gråbergs farbror, den lille fiskhandlaren och ordspråksryttaren Rufus Gråberg, hade tidigt på våren kört in på svag is och drunknat. Vid bouppteckningen befanns, mot förmodan, att hela förmögenheten endast steg till 22,000 riksdaler, och den var testamenterad till en gammal och medellös änka, fru Hallberg, en släkting på långt håll, som i trettio år förestått den aflidnes hushåll. Lars Gråberg föreslog fru Hallberg att flytta till honom och afstå förmögenheten; i annat fall ville han klandra testamentet. Fru Hallberg vägrade. För en Lars Gråberg voro 22,000 riksdaler ej mer än hvad ett enda af hans skepp kunde insegla på några månader, men kapten Edvardson upptäckte en obetydlig formalitet, som Rufus Gråberg underlåtit vid vittnenas tillkallande, och testamentet klandrades.

Knappt hade skvallret fått denna stoppnål att sticka i sidan på Gråbergska huset, innan det fick en grof syl att sticka i Halm. John Halm återvände från England, såsom tyvärr mången rik mans son återvändt från guldets, världens och ungdomens förenade frestelser. Icke ens hans brott var längre en hemlighet: växelaffären hade transpirerat från London genom Gråbergs korrespondenter. Förgäfves sökte den olycklige fadern instänga för människornas blickar sin förstörde son. En småstad har ögon i alla vinklar och vrår: unge John stal sig ut om nätterna och återfanns på dagarna i stadens sämsta krogar, drickande med deras liderligaste slödder. Slutligen skickade fadern honom under sträng uppsikt till

ett sågverk långt uppe i landet, och där förblef han i väntan på faderns död, då han hoppades göra sina rättigheter gällande.

Likasom hade denna pröfning ännu ej trängt nog djupt till hjärtat, inträffade en ny mot slutet af våren. Den unge, redbare och ovanligt duglige bokhållaren på Halms kontor, Tervola, dukade under för den galopperande lungsot han ådragit sig under den forcerade vinterresan i fem sömnlösa nätter till Riga. Under de fyra månader, som förflöto sedan Tervolas hemkomst, kände Halm att han älskade denne yngling mer än den son, som så illa lönat hans kärlek. Ingenting sparades för att hejda mordängeln, men där kärleken stod vanmäktig, log döden åt penningen. När Otavas redare stod vid sitt bleknade offer och såg den öfvergifna modern knäböja i tårar vid sonens bädd, då — ja *då först* kände Hans Herman Halm, att allt hans guld var en hand full stoft.

— Hädanefter — sade han till den förgråtna änkan — hädanefter skall jag vara er son.

— Jag tackar er — svarade modern, utan att ana den udd, som låg i hennes harmlösa ord — jag behöfver så litet. Gif mig en graf vid min sons sida!

Hans Halm återvände till sitt kontor, gaf Stenman order för dagen och uppsökte sin familj. Det var första gången hans maka såg honom inträda till sig under kontorstimmarna. De små flickorna dansade förtjusta kring honom och visade honom sina dockor. Han smekte dem, kände sig lugnare och upptog ur vaggan den nyfödde på sina armar.

— Du, sade han, du, som endast beredt mig glädje, men ännu aldrig en sorg — skall jag se dig blifva en bättre människa än din far? O min son, min lille Sten, gif dig icke ut i mångahanda handel... eller

om det skall blifva din lott, gif aldrig din själ åt penningen!

Hans maka förstod honom; kvinnan förstår allt med sitt hjärta.

— Nej — sade hon och slog sina armar kring hans hals — vår lille Sten skall lära sig att älska Gud öfver allt och sina medmänniskor som sig själf. Han skall aldrig göra dig någon sorg.

22. Kapten Edvardson.

Han var en fiffikus.

Konsul Lars Gråberg hade af växande affärsgöromål tvungits att gifva sin förste bokhållare Södergren plats i kontoret och sade till honom, när posttimmen nalkades:

— Hvar dröjer Edvardson?

Denne punktlige man hade, mot sin vana, försummat att infinna sig på slaget elfva.

— Kapten Edvardson seglade ut till redden klockan sju på morgonen, svarade bokhållaren.

— Hvarför just i dag, när det blåser så hårdt?

— Kommerserådets *Argo* hemkom i förrgår. Besättningen skall afmönstras, och kapten Edvardson ville i god tid tala vid styrmannen och de bäste matroserne. Vår *Solide* skall påmönstra besättning i nästa vecka.

— Alltså i den affären? Men det blåser ju så att stickorna stå. Jag ser icke till flaggstången därborta vid packhushörnet.

— Han blåste omkull för en timme sedan.

— Och Edvardson är ute på redden i sådan storm!

— Gammal sjöman, herr konsul.

Gråberg teg. Han behöfde nu Edvardson mer än någonsin för en storartad affär, som denne skicklige mäklare uttänkt. Det gällde ingenting mindre än att slå under sig vårens hela saltimport för de två grannstäderna, ty saltet hade stigit till nio riksdaler tunnan, och huset Gråberg var det enda som låg med ett större förråd af denna oumbärliga vara. Men därtill fordrades skyndsamma order till Liverpool och St. Ybes — order som endast Edvardson med sin språkkännedom kunde uppsätta.

— Hvarför har jag ej lärt engelska? suckade Lars Gråberg, alltmera orolig ju närmare posttimmen nalkades. — Södergren, kalla hit min son!

Lars Roderik hade hemkommit några dagar förut och infann sig på kontoret.

— Kan du engelska?

— Något litet.

Af utländska språk studerades denna tid i skolorna tyska och en barbarisk fransyska, men ingen engelska.

— Uppsätt efter min diktamen ett bref till Hawkes & Söner, Liverpool!

— Ett bref? frågade studenten förlägen. Jag har läst något engelska, men aldrig talat eller skrifvit detta språk.

— Icke skrifvit! utbrast den förtörnade fadern. — Kostar penningar redan på tredje året och har icke lärt så mycket som att bistå din far med ett simpelt bref. Hvartill tjenar då hela din lärdom?

— Med min fars tillåtelse ämnar jag blifva skollärare.

— Hvad? Skollärare? utbrast fadern åter, mäkta förvånad. — Således icke magister?

Det fanns en tid, när olärde praktiske män sågo med vördnad upp till magistergraden såsom ett inbegrepp

af all tänkbar lefnadsvishet. Sedan har kommit en annan tid, när titeln magister i en affärsmans föreställningar blifvit liktydig med en konfucius eller odåga.

— Först graden, min far, svarade sonen.

— Du skollärare? Du? Och med min tillåtelse? Aldrig. Min son skollärare! Min ende son! Är du galen?

— Det gör mig ondt, att jag icke kan vara min far till nytta, men jag känner alldeles ingen lust för handeln. Tillåt mig att följa min böjelse. Det är mitt fasta beslut. En skollärares kall är anspråkslöst, min far, men högst aktningsvärdt.

— Ja, så ofantligt aktningsvärdt, att han går med samma rock i tjugu år, köper åtta lod kaffe i sender till sin vederkvickelse och står i bok för skulder som han aldrig betalar. Lars Roderik ... om du, som kan blifva en ansedd och oberoende man, vill gifva dig i träldom och fattigdom, hvad skola då fattige unge män, som ej ha en bättre utsikt, taga sig för? Pojkfantasier! Slå det ur hågen! ... Endast tjugu minuter kvar till posttimmen, och Edvardson kommer icke!

— Hvilka order önskar min far tillsända det engelska huset?

— Salt! Salt! Berg af salt! utropade den förtviflade köpmannen.

— Nå väl, min far skrifver: *Hawkes & Sons, Liverpool. Salt! Salt!* ... Det är kort och begripligt.

— Pojke, vågar du drifva gäck med din far?

— *Salt* är god engelska. Jag har läst om en ny inrättning vid namn *telegraf,* lufttelegraf, som begagnas i England. Den består af signaler, som synas på långt håll och upprepas från station till station. De order man skickar på detta sätt bestå alltid af några få ord.

— Ah ... prata i vädret! Hvad skall man säga om ett så löjligt bref?

— Man skall finna det originelt, men man skall förstå det.

— Order böra skyndsamt expedieras. Hvad heter *kvickt* eller *prompt?*

— Det heter *quick* och *prompt.*

— Hm ... På detta sätt kan ju hvem som helst skrifva engelska. Men det gifves ingen annan utväg. Får gå på Edvardsons risk. Skrif!

Det originella brefvet expedierades och torde vid framkomsten ha väckt en munter stämning i Hawkes & Söners kontor, Liverpool. De flesta engelska hus som stodo i förbindelse med de nordiska länderna hade då redan för korrespondensen anställt nordbor i sina kontor, men det gafs fall, när flera än en icke språkkunnig finsk köpman kunde råka i samma förlägenhet som konsul Lars Gråberg.

Vid middagstiden gick konsuln, orolig öfver Edvardsons dröjsmål, ut till hamnen. Han hade möda att komma fram för den hvinande stormen, som gick i täta, regntjocka byar. Än stödande sig på sitt spanska rö med dess guldknapp, än banande sig väg med sidan mot vinden, såg han öfverallt spår af elementernas våldsamma framfart. Splittrade rutor, nedblåsta skorstenar och taktegel, kullstörtade plank uppfyllde gatorna. Ett vedupplag vid tullen låg kringkastadt som spånor. Hafsvattnet hade stigit och strömmade öfver en del af hamnvägen. En galeas låg vräkt på sidan mot stranden och öfverspolades af vågorna; alla fartyg i hamnen redo för dubbla ankaren och hade nöd att bärga sig, oaktadt de lågo i lä för de hårdaste byarna.

Halms Argo, som var ett stort, tungt lastadt skepp, låg längre ut på den djupare redden och hade där något skydd af en skogbevuxen bergsholme. Men för att komma till eller från denna redd, måste en båt passera den på vindsidan skyddslösa Kallis fjärd, där stormen och öppna hafvet lågo på med all deras makt. Mot denna fjärd riktade Gråberg sina spanande blickar, än väntande att se ett segel kämpa mot stormen, än åter önskande att ingen måtte våga sig ut. Kallis fjärd var nu storartadt vild att skåda under lufthafvets tryck. Icke en enda punkt hade behållit hafsvattnets gröna färg; man såg endast ett fält af hvitskummande snö, öfver skummet en tät grå gardin af flygande snötjocka och öfver denna en himmel så hotande svart som en annalkande natt.

Våtpiskad af vinden och regnet, inträdde Gråberg i en fiskarstuga vid stranden och frågade om man sett kapten Edvardson. Man hade sett honom segla ut klockan sju i laber kultje, men segla tillbaka... nej, den hampa var icke spunnen ännu, som ville taga sådana byar från babord i segelduken.

— Ni tror således att kapten Edvardson stannat på Argo till aftonen?

— Fick så lof.

Konsul Gråberg återvände, något, men icke fullkomligt lugnad från hamnen. Edvardson hade uttänkt saltaffären, han visste att den var brådskande, att order därom skulle afsändas i dag och att han behöfdes för att uppsätta dessa order. Det var icke hans vana att försumma en sådan posttimme.

Aftonen kom, vinden mojnade, hafvet utbytte sin snöhvita dräkt mot gröna, glittrande vågor, och segel vid segel dansade åter fram mellan redden och staden.

Gråberg gick än en gång ut till hamnen. Argos slup hade nyss lagt till vid bryggan.

— Hvar är kapten Edvardson?

— Kapten Edvardson? Han lade ut från Argo i dag klockan tio på morgonen. Styrde sin egen slup Trafalgar och hade en jollgast i fören.

— I sådan storm!

— Gammal sjöman.

Det är en sägen om gamle sjömän, att de vanligen drunkna i egen hamn. Dagen därefter fanns kapten Edvardsons slup Trafalgar uppkastad af hafvet på en klippa vid redden. Långt på en obebodd strand vid Kallis fjärd funno, en vecka därefter, några metande gossar en fordom fin, svart silkeshatt, fylld med sand och skafvad af kiselstenarna. Dessa voro de enda spår man i denna världen fann af en bland tidens klokaste, driftigaste, men äfven minst nogräknade mellanlöpare mellan handelskontoret och världsmarknaden. Han hade sjunkit på *sin* post, midtunder planerna till en glänsande affär och midt under omtanken att tubba från medtäflaren dennes bäste sjömän. Lars Gråberg sörjde honom uppriktigt. Ofta under de brydsamma stunderna i kontoret, när affärerna trängde på och ett klokt hufvud, en finspetsad engelsk penna behöfdes att utfärda order till utländska hamnar, hörde man Gråberg halfhögt säga till sig själf:

— Om jag nu hade Edvardson här! *Han* var en fiffikus! Han hade bort lefva, för att få sina skuldsedlar kvitterade.

---

23. Ett slut.

Den sanning, som gör oss fria.

Vi förlorade kommissarien Sten Halm ur sikte i det ögonblick han erfor ett så tillintetgörande intryck af solens guld på ett barns hufvud vid kristningen hos sin bror kommerserådet. Naturen hade begåfvat denne på sin tid beryktade person med en kropp af järn, som hittills motstått alla hårda puffar af lifvet och dess passioner, utom den vidskepliga föreställning som var ett arf inom hans släkt. Nu hade han träffats af ett lindrigt slaganfall; han återhämtade sig väl småningom, under sin brorsdotters ömma vård, men det länge rostade järnet hade brustit och gled steg för steg utför den sluttande banan framåt smältugnen, där äfven det starkaste stål engång skall bortflyta ur tiden. Sten Halm upplefde dock den stora lyckan att mer och mer klarna, mer och mer mjukna mot slutet. Den hårdnackade mannen böjde sig ändtligen motvilligt, men allt afgjordare för den frälsningens fria nåd af tron, hvilken hans tåliga vårdarinna dagligen uppreste som en mur mot egenrättfärdigheten och på samma gång som ett fast värn mot det förfärliga gyllene spöket. Lisu Halm var praktisk i sin kristendom, liksom i allt annat. Hon nöjde

sig icke med dogmer allena, som väl hafva en djup betydelse för den tänkande människoanden, men som ständigt behöfva en tillämpning på det jordiska lifvet för att ingripa som lifsmakter i hjärtats, i handlingens område och där skapa allting nytt. Hon vädjade beständigt till sin farbrors egen erfarenhet under hans mer än tjuguåriga besynnerliga och verkheliga botöfningar. Han kunde ju icke förneka, att den inbillade frid och försoning, hvilken dominikanerne förespeglat honom såsom en frukt af goda gärningar, fattigdom och världens försmädelse, visat sig vara en hjälplös försoning, en falsk frid, den där icke ens kunnat skydda honom mot glansen af ett guldstycke eller mot ett bländverk af solen. På denna väg skulle det aldrig blifva nog; hundrade år af försakelser eller goda verk skulle icke förmå godtgöra ett enda brott eller en enda blodskuld. Därifrån funnes i himmelen och på jorden ingen annan förlossning än Kristi försoning, omfattad af tron, utan all människans egen förtjenst; men hade han engång kommit till denna obetingade underkastelse under Guds nåd i Kristus, då skulle de goda gärningarna under daglig bättring följa den nya människan åt, då skulle han finna den frid han sökte, och den »kristendom i allmänhet», hvaröfver han var så stolt, skulle då slutligen visa sig vara en luthersk kristendom, grundad på den eviga sanningens ord.

Lisu Halm var en ödmjuk, olärd flicka, nu nitton år, hade icke fått någon högre bildning än mången annan förmögen köpmans dotter på denna tid, och kunde icke framställa sin uppfattning af trosfrågorna i ett sammanhängande föredrag. Men hon hade ett godt naturligt förstånd, ett klart omdöme, en vana att tänka och tala i andliga ämnen, hvilken hon inhämtat under denna tids religiösa sammankomster i Stockholm och Finland, utan

att inlåta sig i de så kallade läsarnes stränga och ofördragsamma fördömande af andra vägar, på hvilka Guds kärlek kan leda en sökande ande till den eviga lifskällan. Endast vid bibelordet höll hon sig fast såsom en järnring i klippan; där medgaf hon ingen prutning, där lät den saktmodiga, ödmjuka, kärleksfulla flickan icke rycka sig en tumsbredd till höger eller vänster. Och däri låg hennes styrka — ett barns hand och en hjältes sköld, en jungfrus blyghet och en världsbesegrares kraft.

Kommissarien Sten Halm erfor makten af denna fasta tro och denna ödmjuka kärlek, såsom den unge studenten och det affärsvana kommerserådet erfarit den, såsom hvarje vacklande öfvertygelse, hvarje rotlöst tvifvel i lifvet slutligen skall erfara samma makt. Detta hårda skal krossades med en bomullshammare, detta kopparberg smälte som ett isblock för vårsolen. Sten Halm höll icke mer på sin förmenta fattigdom som på en förtjenst; han aktade icke mer sina botöfningar eller sina goda verk såsom nycklar till himmelrikets port; han ödmjukade sig, han underkastade sig obetingadt frälsningens nåd, han gaf sig *helt*, såsom både den sanne Guden och afgudarne vilja att man skall gifva sig; han mottog allt för intet, och han fann frid.

Mot slutet af våren aftynade hans krafter dag efter dag. Lisu Halm lämnade honom icke mer; han kunde icke umbära henne: hon var en af dessa fridsänglar, om hvilka det är skrifvet att de föra själarna bort till eviga hyddor. En afton i Juni sutto Margret Halm och Hans Herman Halm jämte henne vid den döendes bädd. Solen i sin nedgång sken in genom vindskammarfönstret, kastade sina strålar öfver bädden och öfvergöt alla föremål i rummet med en strålande guldglans. Lisu ville fälla gardinen.

— Nej — sade den gamle — låt mig se solen! Ser du, hon kommer till mig i mitt sista, för att erinra mig om min dårskap och vittna om min förlåtelse. Hvarför skulle jag frukta solen? Hvad rör mig mera det guld som varit min lust och blifvit min ofärd? Det är allt, allt jordens stoft... Men se, så skiner Guds kärlek öfver den uslaste syndare!... Ingen förtjenst, idel ovärdighet, allt nåd!... Lyfta mitt hufvud, barn, att jag ännu engång får se solen... tacka och lofva...

Dessa ord voro hans sista. Sten Halm, den utsväfvande ynglingen, den själfviske mannen, den hejdlöse slösaren, svindlaren, spelaren, mördaren, ockraren, ärans tillbedjare, guldets tillbedjare och offer, den af skam höljde landsflyktingen, den själf bedragne och andra bedragande botgöraren, Guds, sina likars och sin egen styggelse, den mest förkastade och den mest förtviflade af människors barn — äfven han hade funnit nåd hos sin förbarmande Gud, äfven han kunde dö i frid med en lofsång på sina läppar...

*

Den besynnerlige, en tid så gåtlike mannens historia är härmed afslutad. Han följdes, tvärt emot ortens sed, till grafven endast af närmaste släkt och af sin forna hushållerska, madam Vidström, i hvilken fru Margret funnit så mycket behag, troligen för likheterna i kurage och lynne, att hon tog henne till sig för att hålla reda på tjärbönderne.

Ryktet om den gamle kommissariens omätliga rikedom bibehöll sig envist, till trots för den gamles förmenta fattigdom, hvarmed han velat bedraga världen. Äfven fru Margret och hennes svåger kommerserådet trodde på tillvaron af dyrbara värdepapper i den förseglade

kassakistan. Lisu Halm och hushållerskan voro de enda som hyste en annan förmodan.

Och de fingo rätt. När sigillerna brötos på den i sin tid så innehållsrika, mässingsbeslagna ekkistan, befunnos dess nuvarande skatter utgöras af katolska legender, reliker och bönböcker, värdelösa kvittenser, defekta ströskrifter från Napoleon I:s tid och en af flitig läsning utnött lunta af Paracelsus om »konsten att göra guld».

Lisu hade träffat sanningen blott alltför nära i den misstanke, hvilken hon engång yppat för sin kusin. Sten Halm hade tjenat två herrar, när han trodde sig tjena endast en. Ännu under sin långa botöfning hade han icke kunnat lösslita sig från den förfärliga afgud, hvilken han afsvurit, men som fortfor att beherska honom från de innersta klyftorna af hans själ.

Nu var han fri. Han hade ändtligen funnit den sanning, som upplöser hvarje villa och bryter hvarje fjätter — den sanning, som gör oss fria.

---

24. Släkterna Halm och Gråberg.

Det var penningens naturliga död...

Oss återstår endast att tillägga några ord om öfriga, ur lifvet lånade gestalter, som visat sig i skuggspelet af denna berättelse. Deras öden ligga nu så långt tillbaka i tiden, att hågkomsten däraf hunnit förblekna och att, om något igenkännes af ännu lefvande, dessa må låta diktens gräs (eller ogräs) växa öfver tufvorna af det förgångna, behålla verklighetens minnen för sig och icke misstyda berättarens goda afsikt att erkänna all den förtjenst som förtjenar ett erkännande.

Hans Herman Halm, kommerserådet, fortfor länge att vara en af landets solidaste köpmän, liksom hans familj fortfor att vara en af de älskvärdaste på sin ort. År och pröfningar hade icke gått spårlösa förbi denne i grunden ädle och rättänkande man. Hans affärsklokhet blef allt mindre självisk, hans verksamhet allt mera oegennyttig, hans hjälpsamhet allt mera uppoffrande. Han fortfor att vara lugn, alltid klar, alltid beherskande sina känslor och lidelser, men han blef tillgängligare, öppnare, hjärtligare; han fick verkliga vänner, och han förtjenade dem. Förmögenheten gick något tillbaka under de ofördelaktiga konjunkturer som sedan inträffade, men

var likväl betydlig nog för att tillförsäkra hans yngre son och efterträdare, Sten Otto Herman Halm, en ansedd ställning, en vidsträckt handelsrörelse. Äldre sonen, John Halm, dog lyckligtvis före fadern genom följderna af sin dryckenskap; hann således icke blifva för släkten det plågoris, som en eller annan af hans likar blifvit i samma förhållanden. Kommerserådinnan hade sorgen att förlora en af sina små täcka döttrar i mässlingen, men såg de tre öfriga lyckligt gifta, två med köpmän, den tredje med en högtbetrodd tjensteman, som blef familjens juridiska biträde vid den stora processen med firman Gråberg. Tervolas mor fick en egen stuga och rundligt underhåll, men öfverlefde endast två år sin son. Bokhållaren Stenman satt vid pulpeten så länge han såg formera en gåspenna, men föraktade i grund de nya stålpennorna, hvilka han ansåg enkom uppfunna att fördärfva en god handstil. Om Halmska huset bör tilläggas att det efterlämnat högst betydande donationer för välgörande ändamål samt att ortens sparbank ännu i dag hedrar sin stiftares minne. Man har sig icke bekant, att något gyllene spöke af samma beskaffenhet som Hans Kristofer och Sten Halms furie sedan denna tid gått i arf och oroat släkten.

Konsul Lars Gråberg, som aldrig assurerade sina fartyg, spelade en tid med framgång lyckans hasardspel, men slutligen tröttnade denna trolösa vän att »med assuransen af sex fartyg betala det sjunde». Ett år gingo tre skepp förlorade, andra året ett skepp och två briggar. Gråberg begynte assurera, men nu gick behållningen till assuranspremier; frakterna föllo, trävarorna föllo, saltspekulationerna misslyckades. Edvardson fanns icke mera, mekaniken gick utan kugghjul. Då ville Lars Gråberg inbespara på skepparnes månadshyra och kapplake hvad han förlorat i handelsvinst, men följden blef

att han öfvergafs af sina dugligaste befälhafvare och antog för bättre köp slarfvar. Skeppsböckerna visade numera sällan annat än haverier och skulder; slutligen försvann skeppet Danaë, kapten Hammelmann, med full last och besättning, icke i ett guldregn, utan i oceanens dimmor. Man antog det hafva spårlöst sjunkit, och Gråberg gjorde anspråk på assuransen. Men assuradörerne, som hade sina kunskapare i alla världsdelar, lyckades uppdaga att kapten Hammelmann behagat göra affärer för egen räkning, sälja lasten, göra briljanta skulder, lämna den finska besättningen tillfälle att rymma i San Francisco, förhyra en ny besättning af alla nationers afskrap och så vidare fortsätta affärerna på Peru och Bolivia, där han försålde skeppet. För redaren återstod af Danaës guld endast Hammelmanns skulder, som utan nåd måste gäldas, och därmed var en stormakt i Yby knäckt.

Vid samma tid invecklades huset Gråberg i en vidtutgrenad och långvarig process, som tog sin början med arfsfrågan efter Rufus Gråberg. Arftagarinnan, fru Hallberg, var fromsint, men envis, två egenskaper som synas motsatta, men i verkligheten icke sällan förenas. Processen gick genom alla instanser, vanns och förlorades, vanns åter och förlorades åter. Slutligen invecklades däri den gamle medtäflaren, huset Halm & Kompani, som hade del i ett sågverk, hvilket Gråberg funnit för godt att behandla som sin egendom, innan ännu processen var afgjord. Detta sågverk sågade stockar, på hvilka huset Halm likaledes gjorde anspråk som delägare. Dessa stockar befunnos åter vara olofligen huggna i kronans skogar, och därigenom inblandades i processen ingen mindre än hans majestät själf, dess senat för Finland, dess kronoombudsmän, fogdar, fiskaler, länsmän

och öfrige vederbörande. Likasom detta trassel ännu ej varit nog, råkade äfven landskommunerna i den trakt, där stockarna blifvit afverkade, i delo å ena sidan med kronan om skogsskiftena, å andra sidan med Gråberg och öfriga parter om vissa afverkningar, som förmenades vara skedda på kommunernas område. Det blef en härfva som ingen fiffikus mer kunde utreda, sedan den rätte spelorren flaxat ned uti Kallis fjärd med stormbyn öfver sina utbredda vingar. De 22,000, hvilka Lars Gråberg icke unnat den fattiga änkan, växte i hans kontoböcker till fyra gånger detta belopp, L. Gråberg debet. Denna såg klöf honom i stycken, dessa stockar rullade ned öfver honom. Nu hade Rufus Gråberg kunnat, för ombyte, använda den finska gåtan om skogselden: »loppan sprang i skogen, ficks ej hem med hundra hästar».

Staden uppfylldes, efter mer än tio års fred och blomstring, ånyo af tvedräkt och partisöndringar, hvilka ökades af ett växande ekonomiskt betryck. Enda räddningsplankan blef den från det brunna Xby importerade associationen, som strid och nöd engång hade lärt de brandskadade, och sålunda blef den på sin tid så mycket beklagade och omtvistade branden en verksam häfstång för de båda städernas framtida välmakt.

En dag, en bister dag, en dag af blandade känslor för staden Yby, fanns den gamla ansedda firman Lars Gråberg icke mer bland de lefvande firmornas antal. Allt gick under klubban; fallet var så fullständigt, att de prioriterade fordringsägarne fingo tjugu procent, men de oprioriterade knappa fem. Och dock hade det störtade huset ännu ägt skogar, sågar, skepp och byggnader, i värde öfverstigande alla dess skulder, men allt detta smalt till vatten under den mördande klubban. Om Lars Gråbergs kontorspenna, ledd af Edvardson, fordom

drupit af guld, så förstod klubban att uthamra detta guld i så tunna trådar, att de slutligen blefvo nästan osynliga. Ingenting är vanligare: det är penningens naturliga död; så falla *dess* stormakter. Den nya naturvetenskapen tror sig hafva funnit det resultat, att intet som haft tillvaro mer kan försvinna. De många cessionernas historia i vårt land bevisar motsatsen: under gode mäns och auktionsmäklares händer ser man dagligen huru *något,* ofta *mycket,* förvandlas till *intet.*

Lars Gråberg ägde dock i sin olycka något kvar, som uppvägde mer än ett fullastadt skepp, och det var hans son. Denne yngling, hvilken den moderliga naturen icke skapat till köpman och firmans upprätthållare, men i stället gifvit ett godt hufvud och ett varmt hjärta under allt det skum, hvarmed rikedom, ungdom och lättsinne inhöljt hans första studietid, blef, mot all förväntan, sin faders stöd i dennes fattiga ålderdom. Så länge allt gick väl, var Lars Roderik Gråberg omväxlande fjäril och örn: än njutande lifvet och friheten, än på allvar betänkt att *framdeles* blifva en verksam man, en rättskaffens medborgare, men alltid afsättande mycket penningar. Han studerade på graden, som så mången annan, förnämligast för att därunder få en rundlig betänketid. Vi hafva sett honom förvåna sin far med det »fasta» beslutet att en dag blifva skollärare. Detta fann han, vid närmare besinning, tråkigt, och nu ville han blifva jurist. Men hvarför skulle han öka raden af så många lönlösa vicehäradshöfdingar? Lars Roderik besinnade sig åter och beslöt blifva läkare. För att förbereda sig därtill besökte han en dag anatomisalen, men detta besök hade till påföljd, att den unge mannen allvarsamt begrundade om icke hans kallelse egentligen låg åt den teologiska banan. Emellertid blef han

kandidat och magister: nu gällde det, och han blef — glasblåsare.

Fru Margret Halm ägde ett litet glasbruk, Metsäpirtti, i ödemarken. Lars Roderik mottog sin mosters anbud att förvalta Metsäpirtti, för att kunna bereda sin ruinerade fader en fristad, och beslöt, nu ändtligen på fullt allvar, att blifva en man. Denna gång höll han ord. Han arbetade sig med kraftig vilja in i sitt nya kall. Metsäpirtti hade skog i öfverflöd, förkofrades, utvidgades, fick en väg till hafskusten och lämnade om några år en vacker behållning. Lars Roderik kunde nu bjuda sin fader ett nytt hem och en lugn ålderdom.

Den unge förvaltaren var då tjuguåtta år och begynte att finna ödemarken enslig. Han reste till staden, besökte sin moster och redovisade för senaste årets förvaltning. Lisu bokförde dessa räkenskaper, såsom hon bokförde alla andra. Förvaltaren och kontoristen arbetade tillsammans vid böckerna. Fru Margret stickade strumpa, betraktade bokföringen och fick en idé.

— Lars Roderik — sade hon till sin systerson — du har folkat dig bra nog, men du behöfver en klok hustru. Hvarför gifter du dig icke?

— Hvad skulle en fattig karl tänka på sådant!

— Skäms litet att anklaga vår Herre, när man fått två starka armar, ett skapligt förstånd och magisterkransen i glas och ram på sin kammarvägg! Jag menar att du räknar dina modiga tusen rubel silfver om året med försäljningsprocenten.

— Det är sant, moster. Men jag har skulder.

— Så, så, det var illa det; lärdomen kostar. Men icke kan du vara skyldig åt hela världen. Far din betalte ju allt till för tre år sedan. Huru mycket kan det nu vara?

— Två tusen rubel.

— Å strunt, icke mer? Det kan du med god hushållning betala på fyra år.

— Jag hoppas det. Men gifta mig kan jag ju icke därförinnan.

— Hm ... så du tror det? Kan så vara. Visst finns det nu ock en annan utväg.

— Jag vet ingen annan.

— Om du till exempel gifter dig med en flicka som har förmögenhet.

— Jag vill icke ha min hustru att tacka för min bärgning. Jag vill bärga mig själf och henne med.

— Skäms litet, hvad är det för högfärdigt prat? Likasom någon bra karl skulle blifva sämre däraf att hustrun icke kommer tomhändt i boet? Men det är väl så — tillade fru Margret spetsfundigt, i det hon slog sin systerson med ullstrumpan öfver axeln — det är väl så, kan jag tro, att unga herrn har förgapat sig i någon fattig fröken där söderut ... en som kan spela fortepiano och dansa fandangen ... en som skall lefva med grädde och sockerbröd, åka i vagn med fyra hästar och sjåpa med en ny sidenklädning hvarannan vecka ... Det har unga herrn icke råd till, därför går han och suckar.

— Om moster sagt mig detta för några år sedan, hade jag kanske svarat: möjligt! Nu svarar jag: misstag! ... Men om vi nu skrifva sju för tu i kontot för Metsäpirtti, så är det mosters fel.

— Å, skäms! Om du är bortblandad, kan Lisu addera. Hon vore i stånd att sköta Metsäpirtti allena ... och dig med, storslösare!

Systersonen smålog. Han hade tänkt något ditåt. Han betraktade än en gång sin kusin, som radat siffra vid siffra med ett orubbligt lugn, men nu kände färgen

på sina kinder stiga. Hon var tjugusex år, hon hade blifvit litet fylligare, litet mera solbrynt, händerna hade förlorat den första ungdomens mjuka hull, men i öfrigt hade hon icke förverkligat idealet af en marknadsmamsell. Hon var dock, med all sin bokföring, en behaglig flicka.

— Moster sade något, genmälde Lars Roderik. Men hvad säger Lisu därom?

— Summa brutto inkomst för året 19,624: 40. Netto 12,315: 10, genmälde Lisu.

— Nå, där hör du! skrattade modern med sin muntraste bas, grep systersonens hand och skakade den med en kraft som skulle kommit en glashytta att springa i stycken. — Där hör du! 12,315: 10; jag menar att det förslår för ett ungt hjonelag och för björnarna med. Tag henne, min kära gosse, tag henne! Gud välsigne er!

Härmed var förlofningen skedd utan mycket krus, och då Lisus utstyrsel längesedan låg prydligt uppradad i det ordentliga husets kistor och linneskåp, firades bröllopet tre veckor därefter. Farbrodern Hans Herman Halm inledde bruden och förärade henne en dyrbar servis med hennes initialer, enkom beställd för flera år sedan i England. Hans tre unga döttrar voro de älskvärdaste brudtärnor, och gamle Stenman anförtroddes att brygga punschen. Det stelfrusna förmaket strålade nu i hela sin prakt. Icke blott allt som i staden Yby var berättigadt att bära frack, tyll, siden, löslockar och handskar, utan äfven mången ärlig vadmalsjacka och bindmössa af husets kunder, trotjenare och bönder, voro bjudna till bröllopet och hemförde därifrån fickor och näsdukar uppfyllda med goda saker. Det var ett hederligt bröllop, där ingen åtskillnad mera fanns mellan dem som i tiden prisat Gråberg och förtalat Halm, eller prisat Halm och förtalat Gråberg. Värdinnan, fru Margret, hade

ju alltid stått med sin dubbla släktskap som en förmedlande trumpet mellan de båda släkternas dissonanser. Och var icke brudgummen nu en Gråberg, bruden en Halm? Romeo hade denna gång fått sin Julia oskadd i lifvets varma omfamning: släkterna Capulet och Montague voro nu oupplösligt förenade.

— Din band! sade Hans Herman Halm till Lars Gråberg denna afton vid anblicken af de nygifta.

De två forne medtäflarne, den fallna och den ännu upprättstående stormakten, båda pröfvade, båda förödmjukade, räckte hvarandra handen, utan att slösa ett ord på det förflutna.

Gamle Stenman såg detta, obemärkt i sin vrå, och det rörde hans förtorkade pappershjärta.

— Hvem skulle ha trott det? sade han, småflinande och halfgråtande, vid sig själf. — Halm & Gråberg! Nå, om icke vår Herre accepterar *den* firman, så vill jag aldrig skrifva ett saldo mer.

---

25. Det gyllene spöket.

Jag vill skrifva på dig ett bomärke.

Den fjärde skapelsedagens första sol såg ned på den nyfödda jorden, såg ett stoft af bergen och kvarlämnade i detta stoft en glimt af sin glans. Stoftet vardt guld, och guldet var godt, såsom allt Guds verk.

Någon tid efter människans fall ströfvade ormen utanför paradisets stängda portar och fann detta guld i sanden. Han betraktade det med sina ormögon, fann det tjenligt för sina ändamål och sade:

— Guld, du skall blifva min tjenare.

— Jag tjenar min skapare, svarade guldet. Jag är hans verk.

— Kvinnan och äpplet voro äfven Guds verk, sade ormen. Mig är makt gifven att bruka allt skapadt till frestelse, på det att människan må välja fritt mellan mitt rike och Hans, som jag icke får nämna.

— Hvad skall jag göra? frågade guldet.

— Du skall tjena två herrar. Du skall behålla i dig ett återsken af solens oskyldiga ljus, men på samma gång ormglansen från mina ögon. Gå, uträtta ditt verk. Jag vill skrifva på dig ett bomärke, hvarpå du kännes igen.

Och ormen skref på guldet den själfviska andens bomärke: MITT. Han visste väl, att den eviga kärlekens insegel betyder en självförsakelse: DITT.

Två gossar, vid namn Kain och Abel, lekte på flodens strand och sågo en skinande sten, hvars glans behagade dem. Båda utropade: *mitt!* och utsträckte på samma gång sina händer att fatta guldstycket. Men Kain var den starkare och stötte undan sin broder. Detta var den första strid mellan bröder, och den gällde *mitt!*

Människoanden härstammar af ljus och älskar allt lysande. Guldet sken i människornas ögon med solglans, med ormglans och blef begagnadt till sköna smycken. Det prydde Faraos hjässa, Sodoms portar, Thamars lockar, Brahmas pagod, Isis' tempel och den gyllene kalfven. Herren sade till guldet:

— Hvarför tjenar du tyranner, hädare, skökor och afgudar?

Guldet svarade:

— Jag vill ock tjena dig, Herre, och dina rättfärdiga.

Hvarpå det krönte Deborahs hjälm, Davids hufvud och Salomos tempel allt in i det allraheligaste.

Guldet fortfor att tjena två herrar, smyckade barnets vagga, Achilles' sköld och Maccabéernes svärd.

— Det är icke nog, sade ormen, gå till smältdegeln och blif ett mynt!

Guldet gick till smältdegeln och blef en värdemätare för hvad människorna kalla *mitt.* Därmed blef det något annat än hvad det var i sig själf, föreställde egendom och kallades penningar. Härtills hade det bländat ögonen; nu fick det makt öfver själens smedja, inbillningskraften. När tankens smed gick ut, när hans slägga viljan hvilade och hans moder känslan blåste på glöden,

kommo drömmens ostyrige dvärgar in i smedjan och hamrade ässjans slagg. Från denna tid begynte guldet att spöka.

Guldet gick genom tiderna, folken och länderna, gick med sin solglans och ormglans, tjenade alltid två herrar och bar på sitt änne: *mitt.* Det spökade i sina båda gestalter, som smycke och penningar, för människornas blickar: det ledde Argonauterne att uppsöka deras gyllene skinn, det plundrade Troja och Jerusalem, det hopade sina skatter i Rom, och cesarerne funno det icke stinka af folkens tårar. Det ledde barbarernes väg till den gyllene staden, det ledde vikingens drakar till guldlanden i söder, gick med Columbus att uppsöka Indien, med Ferdinand Cortez att eröfra Mexiko och med Cook att kringsegla världen. Det uträttade stora ting för Guds rikes utbredning i aflägsna världsdelar, det koloniserade ödemarkerna, blef en moder till stora upptäckter, nyttiga uppfinningar, organiserade handeln och förenade folken. Men under allt detta fortfor ormblicken att spöka.

Guldets solglans lade sig öfver allt förvärf, det redliga som det falska. Hvarför skulle icke statsmannen, som stiftade visa lagar, se sitt land i guldglans? Hvarför skulle icke fabrikanten, som gaf så många arbetare bröd, spinna guldtråd i sina väfstolar? Och daglönaren, som arbetade för hustru och barn, hvarför skulle icke han, när han började veckans arbete, öfverräkna hur mycket han hade att fordra vid veckans slut och därunder se sin plog, sin yxa, sin såg förgyllda af guldets glans? Men åter — och här blandade sig ormögat i solskenet — hvarför skulle icke krigaren, som drog ut att eröfra främmande länder, förespegla sig i det aflägsna fjärran berg af guld? Hvarför skulle icke ockraren, när

han utsände sina papperslappar och svarta streck på rof, med förtjusning tänka på deras gyllene gröda? Hvarför skulle icke spelaren drömma om sin vinnande nummer eller sitt lyckliga kort?

Den vise satt vid sin ensliga lampa och utforskade i natten tingens yttersta grund. Spöket framträdde till honom, höll sin hand framför lampan och visade i skuggan sitt glänsande anlete.

— Jag förstår, sade forskaren, du är alltings upphof, lifselixiret, de vises sten!

Och han sökte denna sten i sin smältdegel, tilldess att hans ögon förblindades, hans arm dignade och hans lifs lampa slocknade ut.

Då lög ormen, när han än en gång, såsom vid kunskapens träd, öfverlistat den forskande människoanden. Men Herren sade till guldet:

— Hvad gör du? Du frånröfvar mig de högsta drifter jag nedlagt i människan.

— Herre! svarade guldet, ser du icke mina nyttiga verk? Är jag icke en moder till fliten, en sporre för uppfinningsgåfvan? Trycker jag icke min ring på den lyckliga brudens finger? Klingar jag icke skönt i sparbössan för de fattiga? Har jag icke grundlagt otaliga välgörande inrättningar och spridt öfver världen ditt heliga ord? Herre, ser du icke att jag gör bot i kyrkorna? Stråla icke deras altaren af mitt återsken? Kläder jag icke din Sons bild och hans moders skrud? Skiner jag icke som en gloria kring helgonens hufvuden?

Herren visste väl allt detta, men han lät tiderna nå sin fullbordan. Guldet gick med växande makt framåt i världen.

— Det är icke nog — sade ormen — att du bär på ditt anlete: *mitt*. Du skall vid dess sida inskrifva: *mera!*

Guldet skref på sitt änne: *mera,* beständigt *mera!* Det hade nu uppnått vår tid, begynte hopa sig så omätligt, som det aldrig hopats förut, och antog papperet i sin tjenst. Såsom det själf föreställde i penningen något annat, så föreställde nu papperet guldet. Detta var bekvämt; det tyngde så litet, tog föga plats, och nu gällde ett uselt, litet pappersblad, som en fläkt kunde bortblåsa, en gnista uppbränna, mer än högar af guld. Men med denna förvandling hade guldet än djupare inträngt i inbillningens smedja, och desto ursinnigare begynte dvärgarne hamra dess slagg. Nu spökade icke allenast guldet själf, utan ock dess fullmäktige: sedeln, växeln, obligationen, aktien i hundrade former. Alla dessa bitar af lump syntes numera förgyllda i ägarens hand; de stego, de föllo i värde, de förvandlades till lump, som de varit, men reste sig åter i nya gestalter och bedårade världen. Och om dessa toma, bräckliga spöken af lump, som säga sig vara guld, såg man människorna kifvas. Guldet var nu jordens beherskare: det förde krig mot sina rebeller, de ädlare känslorna, de upphöjda, oegennyttiga ändamålen, vann segrar och led nederlag, men uppreste alltid ånyo sin mäktiga spira. Det hade länge bedårat kvinnor och gubbar; det hade länge lagt dolken i röfvarens hand och mässing i falskmyntarens smältugn. Det hade sålt land och köpt oskuld. Nu begynte det intränga i ynglingens drömmar om ära, om framtid och handla med frimärken i barnkammaren. Det blef en Moloch, i hvars brinnande gap en ny hedendom inkastade sina barn under afgudarnes jubel.

Till den ene efter den andre af guldets tillbedjare sade Herren: i denna natt skall din själ tagas ifrån dig! Och det skedde så, men sonen glömde sin faders öde.

Den fattige sade beständigt: *mitt!* Den rike sade beständigt: *mera!*

Då uppsteg plötsligt ur den ofantliga, lystna massan af desse guldets och lumpens tillbedjare, såsom bubblan ur hafvet, en röst, som gjorde uppror mot guldet och sade: *egendomen är stöld!*

Hvad? Stöld? För första gången darrade guldet och sade:

— Det är ute med mig, jag kan icke tjena *tre* herrar.

— Frukta dig icke, tröstade ormen, denna röst är en af de mina. Han vill endast säga: *din* egendom är stöld, *min* är den lagliga!

Guldet gick oförskräckt fram mot okända kommande dagar och visste icke att en annan och högre världsmakt länge arbetat i själarnas smedja. Många sekler igenom hade *kärlekens* ande filat på guldets själfviska inskrift MITT, för att i dess ställe inskrifva sitt försakande bomärke DITT, och för hvarje sekel skar filen djupare in, men det märktes icke: guldhinnan låg öfver detta stora D, som för mängdens ögon ännu liknar det obetvingliga M. Ormen såg det, men alla hans slingringar lyckades icke afnöta den nya bokstafven, som grodde under den förra. Han vet det *nu* och rasar, ju längre desto mer.

Den dag skall randas för ofödda släkten, när *mitt* förvandlas till *ditt* och när *mer* på samma gång förvandlas till *intet.* Då skall Herren fråntaga guldet dess solglans och ormglans och säga: blif lump, som du är!

Guldet skall svara: ormen såg på mig.

Herren skall säga till ormen: gif mig igen de många tusen och millioner själar, hvilka du röfvat från mig med det gyllene spöket!

Ormen skall säga: du har tillåtit det.

Herren vet sina ändamål och föraktar den list, som vill hvälfva på honom det ondas upphof. När han skapar den nya jorden och den nya människan, skola hvarken solguld eller ormguld finnas däri: det skall allt vara ett ljus, en herre, ett rike. Och dess namn är *Kärleken*.

PASTORSVALET I AULANGO.

1. På landsvägen.

En mulen, snöig eftermiddag i December månad år 185— närmade sig ett af dessa breda och lätta åkdon, som brukas i södra Finland under namn af Uskelaslädar, socknekyrkan i Aulango[1]. Namnet kan vara likgiltigt; socknen var en af de större och förmögnare i västra delen af landet. Uthållande snöfall och yrväder hade i mer än en veckas tid gjort vägarna nästan ofarbara, och snöplogarna hade förgäfves sökt att tämja de ständigt ånyo hopade drifvorna. Långsamt, fot för fot, banade sig den lilla öppna släden en tröstlös väg, ty snön fortfor ännu att igensopa hvarje spår af de få resande, som därförinnan vågat sig ut i det svåra väglaget, och den korta vinterdagen begynte redan mörkna, utan att ännu en utsikt mot slätten och kyrkan vidgade sig mellan de snötyngda granarna och björkarna här i skogsbygden.

På framsätet i släden sågs en åldrig skjutskarl i fordom hvit fårskinnspäls och mössa af brunt hundskinn, oupphörligt smackande för att mana hästen framåt, medan den kortskaftade pisken då och då för syns skull snärtade

[1] Icke att förblanda med det undersköna berget af samma namn i närheten af Tavastehus.

en fåra i drifvorna. Bakuti släden satt en ensam person, hvars svarta kalmuckskinnspäls och fodrade själskinnsmössa väl tillkännagåfvo ett slags herreman, dock af simplare eller anspråkslösare rang, enär han till det yttre föga skilde sig från skjutskarlen själf. Genom den snötunga luften frambröt tidtals en svag månstråle, som belyste de bleka dragen af en ung man om vidpass trettio år och speglade sig i ett par stora, glänsande ögon. Med en lätt skymt af otålighet lutade sig den resande tid efter annan åt sidan, för att möjligen upptäcka ett slut på skogen, och troligen för att förkorta tiden började han följande samtal på finska med karlen på framsätet.

— Ha vi ännu långt till prästgården?

— Två eller tre ryska verst; och de hålla att slita på, var skjutskarlens svar.

— Kände ni framlidne prosten Ödmark? frågade åter den resande efter en paus.

— Något. Jag har tjenat hos honom som dräng i sju års tid.

— Var han en gudfruktig man?

— Han var ju präst, svarade mannen på framsätet i likgiltig ton.

— Hör på, min vän — fortfor den resande, åter efter en paus — jag begär ej att ni skall säga något ondt om er förre husbonde. Men jag önskade gärna veta huru han skött församlingen och i hvilket skick jag skall mottaga den, ty domkapitlet har förordnat mig att förestå pastoratet nu under ledigheten.

Skjutskarlen vände sig om och betraktade den unge mannen hälften nyfiket, hälften misstroget.

— Jag trodde — svarade han — att pastorn skulle vara närmaste man.

— Pastor Idegran är kapellan i församlingen och en äldre man med mera meriter än jag, men förmodligen har han fullt upp att syssla med sin egen befattning.

— Det lär väl så vara, genmälde skjutskarlen, i det han trafvade bredvid släden i drifvan och sökte med sina kloka grå ögon läsa i den resandes uppsyn, om här vore rådligast att tiga eller tala.

Resultatet befanns troligen tillfredsställande, ty efter en stunds tvekan begynte den språklåda, som en äkta finne vanligen gömmer bakom sin trumpna tystnad mot främlingar, sakteligen komma i gång.

— Jaså, sade karlen, magistern är präst och skall förestå vår församling? Ursäkta att jag är så dristig och frågar namn och värdighet.

— Mitt namn är Erland Stjernkors, magister och ingenting annat. Ni kan vara uppriktig mot mig, ty jag vill intet annat än församlingens bästa.

Karlen fortfor att trafva i drifvan och svarade icke. Om en stund lät han förnimma en hostning och sade:

— Inte är det allt hvitt, som syns hvitt under snön.

— Nå, fullkomlighet skola vi ingenstädes begära. Jag hoppas att pastor Idegran är en bra själasörjare. Men Aulango är en folkrik församling; han behöfver ett biträde.

— Ja visst, sade karlen, pastorn är en driftig jordbrukare och sköter tre egna hemman utom sitt kapellansbol. Jag hörde honom säga i söndags vid socknestämman, att han skulle sköta hela församlingen, efter det är så ondt om präster nu för tiden. Pastorn behöfver få bröd af nådåren; han har bara två magasiner fulla med råg, utom brännvinspannan och utom hvad han lånat åt halfva socknen.

— Ni talar ej väl om pastorn, min vän. Kanske hjälper han mången fattig med spannmålslån.

— Hvarför inte? Spannmål och pengar. Bara sex procents ränta och åtta kappar mindre när tunnan mäts ut, men är det pengar, låter han skrifva fyra rubel, när han lånar sin fattiga nästa tre. Därför skall han bli salig prostens efterträdare.

— Det måste vara ett missförstånd — genmälde den resande allvarsamt — och jag är säker på att ni ej känner pastor Idegran hälften så väl som ni kände framlidne prosten Ödmark. Han var ju en annan man, eller hur?

— Å ja. Prosten knogade aldrig på styfvern. Han lät tusen tunnor om året ryka som siktmjöl. Han for på jagt som en prins, och där var dag och natt främmande på prostgården, och dag och natt spelades kort och bräde, och drängarne, som väntade ute i kölden, fingo alltid ett glas med af herrarnes toddy. Sex gödkalfvar lades på om våren och sex om hösten, men det förslog inte långt; där köptes många flera till, utom oxar, får och svinkreatur. En gång i veckan skickades jag till staden efter socker, kaffe, arrack och rom, och hvar gång kom jag tillbaka med lasset fullt. Han var en gästfri man, salig prosten, och därför kom han med sin stora inkomst i skuld öfver öronen.

Den resande tycktes tveka om han borde fortsätta samtalet, men nyfikenheten, eller kanske något bättre motiv, tog slutligen öfverhand, och han yttrade åter:

— Dygder i öfvermått kunna lätt blifva fel. Prosten Ödmark var kanske en gästfri, godsint man, som råkade i fattigdom genom falska vänner.

— Ja, godsint var han. Kom där en tiggare, visst fick han kalfstek i köket och ett eller par glas brännvin

på, om där inte råkade finnas finare varor. En gladlynt man var salig prosten också; han kunde dricka bra hela natten, och det syntes inte mera på honom, än om där varit svagdricka i glasen och sirap i skålen. När det led åt söndagsmorgonen och han skulle predika, tvättade han sig alltid med kallt vatten i ansiktet och drack ett glas mjölk, och så gick han till kyrkan, utan att ha sofvit en blund, och predikade så uppbyggligt om måttlighet och sparsamhet och ett gudeligt lefverne, att alla käringar gräto i bänkarna. Sedan for han hem och åt middag med sina vänner. Och sedan han sofvit en eller två timmar efter middagen, flyttades brädspelet åter fram, och så gick där ånyo lustigt till, ända framemot morgonen. För si, salig prosten visste hur det skulle vara: han hade i sin ungdom predikat vid hofvet.

— Jag har hört sägas, att prosten varit hofpredikant hos kung Gustaf IV Adolf. Men den kungen tålde ej något svirande, allraminst utaf präster.

— Ja, *den* kungen! rättade skjutskarlen, mycket belåten med sin historiska lärdom. — Men si det var inte han, för det hörde jag berättas, inte en, utan femtio gånger af hushållerskan, gamla mamsell Zebreus, eller Zebran, som de kallade henne och som följt salig prosten från Sverige. Salig prosten tjente hos Carl XIII, som ställde sig mera gudelig än han var och tyckte om en vacker predikan i kyrkan och smått kanaljeri i enrum med goda vänner. Och när Aulango blef ledigt för mer än fyrtio år sedan, skref kungen hit — för si, salig prosten var barnfödd här — och skaffade honom pastoratet. Han var då ungaste karlen om sex och tjugu år, och därför lefde han ut både gamla och unga i socknen; men efter han fått sin kappa af höga herrar, fick udda vara jämt, och aldrig fick han så mycket som en fåll

på kragen af biskop och domkapitel. Hvad skulle det tjenat till? Han skötte sin tjenst som en hel karl.

— Men — invände med en suck den resande, mer för sig själf än för sin åhörare — hurudan är den församling, som i fyrtio år blifvit vårdad af en sådan kyrkoherde och en sådan kapellan?

— Nå, svarade skjutskarlen, sämre kunde det vara. Kanske supes här litet mer, och folk slåss litet mer och stjäl litet mer, än i andra församlingar. Men här är gudstjenst hvar söndag och läsförhör hvar vår, och barnen döpas, och lik jordas, och brudpar vigas, och folk går till skrift, som i andra församlingar. Visst var det en tid på slarf med prästkapparna, men nu har pastorn arrenderat inkomsterna af akademin, och han tar nog ut.

— Går folket i kyrkan?

— Som det faller sig. En del af gamla sorten gå alla söndagar, men de mesta gå en gång om året, och då gå de till skrift. Ja, det vill säga de som gå.

---

2. Skjutskarlens berättelse.

Den resande satt en stund i djupa tankar. Därpå yttrade han ånyo:

— Jag har hört sägas, att prosten Ödmark var två gånger gift.

— Fyra fruar hade han, men inte alla på engång. Den första var en fransk fröken och frös här i landet, sommar och vinter, natt och dag, tilldess att hon frös ihjäl. Med henne hade prosten en son, som var student i Åbo och blef ihjälskjuten på en orrjagt. Den andra frun var en svensk hushållsmamsell; hon var sex år prostinna och hade två små Guds änglar till barn, och de drunknade båda på samma dag vid sjöstranden. Tredje prostinnan var dotter till en rådman i Björneborg, och med henne fick prosten många tusen riksdaler, men det var en droppe i hafvet. Hon lämnade efter sig två små gossar: den ena blef sedan officer och höggs i bitar af turkarne; den andra blef sjöman och rymde till Amerika. Sedan gifte sig salig prosten för fjärde gången med en ung, fattig prästänka. Hon var trettio år yngre än han och rätt så grann under ögonen som ett solsken, men hon gick alltid svart efter sin första man, pastor Vennerström, och alla hennes sex barn med Ödmark

liknade Vennerström, men inte fadern. Hon var prostinna i elfva år och grät bort sina fagra ögon i sorg. Gud signe henne; det är nu åtta år sedan hon en natt låg sjuk och hade ej fått sofva på många nätter. Men prosten hade just då fått långväga resande; en spelte fiol och en klarinett och den tredje sjöng lustiga visor. Och när de spelat och sjungit natten igenom, kom pigan på morgonkvisten och sade att prostinnan var död.

— Hvad sade prosten?

— Han sade ingenting, han stängde in sig, och andra dagen skulle han predika, men kom utan krage till kyrkan, och då sa' han åt pastorn: predika du, bror Idegran; jag har glömt texten, min hustru är död. Och från den dagen var där ett halft år stilla i prästgården. Men efter ett halft år kom mamsell Apollonia, som var syster till den svenska prostinnan, hans andra fru, och skulle sköta om barnen, och så gick det af sig själf till det gamla igen. För si, Apollonia ville göra prosten till lags och göra'n munter igen. De säga hon spetsade sig på att blifva den femte ... Håll spåret, fyrben!

— Men prosten gifte ej om sig?

— Så dum var jag inte, sa' räfven åt råttsaxen. Hon är ett rödmåladt troll, som är i stånd att se åt tre väderstreck på en gång, och det visste ju hela kyrkbyn huru hon skötte barnen. När prosten var inne, fingo de sirapssmörgås, och när han var ute, fingo de lugg. Två af dem dödde i sjukdom, eller af svält, jag vet inte så noga; det tredje dödde af os, det fjärde blef tokigt, det femte lamt uti båda benen. Salig prosten hade ingen välfärd med barnen sina.

— Sade ni ej att de voro sex af fjärde giftet?

— Sex? Ja, det har sin riktighet. Utom den lama pojken och den tokiga flickan lefver ännu den äldsta

systern, som är fjorton eller femton år gammal, men om hon är slug eller tassig, si det vet inte jag. Folk ser henne aldrig, men de säga att hon skall vara moderlikast af alla sex.

— Barmhärtige Gud, till hvilket elände skall jag komma! Såg man då aldrig, att så många olyckor gingo prosten Ödmark till hjärtat?

— Om magistern, som är en lärd man, kan se folk längre än till tänderna, så förstår han mera än jag. De åtta sista åren blef salig prostens granna bruna hår alldeles snöhvitt, och man såg honom ofta stanna tvärt i talet och likasom lyss på en annan, som ingen hörde. Och emellanåt, när de gamla supbröderne svirade kring honom, såg han ut genom fönstret i mörkret och likasom nickade åt någon, som stod därutanför i kalla vinternatten. Men så hände att någon ruskade om honom, och då tog han åter sitt starka toddyglas och drack dem till med en underlig min, som var midtemellan fan anfäkta och Gud hjälp, och när han druckit ett par glas eller tre, hände det som aldrig händt förr, att det syntes uppå honom, och då fingo de andra roligt. Där var i synnerhet en gammal jägmästare — magistern känner kanske jägmästar von Holbach, som inte kan tala tre ord utan att svära så kakelugnarna spricka? — den var en af de värsta, och därnäst lagman Åkerström, som aldrig går till sängs utan ett halft stop rom, fastän han sitter bra nog rak vid häradsrätten — och därnäst patron Arvelin, som har Kallis gård tätt invid prästgården, fastän hela tutten säges vara intecknad hos pastorn. De tre, och andra som kommo resande härifrån och därifrån, höllo salig prosten hvar afton vid godt humör. Jägmästarn svor för alla fyra, lagman drack för dem alla, och patron sjöng för dem alla, utom när de spelade kort.

En afton — nej, en natt var det, så där vidpass klockan två eller tre — sutto alla fyra i stora salen på prostgården och talade om att andra dagen ringa en björn. Men salig prosten var glåmigare än vanligt i ansiktet och såg ofta ut genom fönsterrutan, som han brukade, och då hände något. Men hvad är det värdt att jag talar om'et? Magistern bara skrattar åt mig.

— Tala fritt. Er berättelse är ej sådan att jag just känner mycken lust att skratta.

— Får gå, efter vägen lider när man språkar en smula. Håll spåret, fyrben; här är en bro! ... Hvar var det jag slöt? Jo, salig prosten satt med armarna i kors öfver fönsterbrädet och såg ut, och prostens gamla dräng Jonas — han som i fjol miste ena ögat, när han sköt på en ekorre — satt och halfsof vid salsspiseln; jag har hört det af honom själf...

— Han sof kanhända med hela ögat, efter han har bara ett.

— Sade jag inte, att magistern bara skrattar åt mig? Men det är detsamma. Jonas hade till göra att krassa ur piporna och hann ej länge sofva emellan. Vid det han nu råkade se mot fönstret, där salig prosten satt, såg han med ens alla fönsterrutor fulla med ansikten af kvinnor och barn, som därutifrån tittade in genom fönstret, och det var i början af November och kallt som synden klockan tre eller fyra på morgonen.

— Ni sade nyss klockan två eller tre.

— Nå ja, kanske två eller tre, efter ingen brukade se på klockan den tiden på dygnet. Jonas tänkte i första rappet, att det var folk från byn, som kommit att se in genom fönsterna, som det brukas på gästabud. Men så gick där en kall kåre öfver hans rygg, när han kom ihåg att det var i andra våningen. Och med detsamma

kände han igen det ena ansiktet efter det andra, och magistern må tro eller skratta, men det var alla de fyra döda prostinnorna och alla de åtta döda barnen och ännu flera, som Jonas gissade till, fast han aktade sig att tala om'et. De stodo så tätt vid rutan, att deras näsor och kindben likasom plattades emot glaset, och alla sågo förunderligt bleka och sorgmodiga ut, men mest af alla den fjärde prostinnan. Salig prosten bara nickade åt dem, som han var van att göra, och sedan nickade han inte mer, utan blef alldeles stilla. Då steg jägmästaren upp, som ingenting sett, efter han vände ryggen mot fönstret, och svor efter sin vana, så det skramlade i de toma glasen, och ville ruska på salig prosten, att han inte skulle somna vid fönstret. Men si, det lyckades inte bättre den gången, än att salig prosten föll tung till golfvet, och så var det slut med honom. Det var nätt och jämnt i dag för fem veckor sedan...

Skjutskarlen tystnade, likasom hade han väntat ett svar eller ett utrop, och man hörde medarnas knarrande genom drifvorna; men när den resande fann för godt att tiga, fortfor berättaren, som synbart var nöjd att få lätta sitt hjärta:

— Nå, hvad tror magistern om det som Jonas berättade?

— Jag tror att en karl, som halfsofver vid spiseln klockan tre på morgonen, kan se allehanda, som han ej kan svära på, när han är klarvaken dagen därpå.

— Men Jonas svär på att han var vaken.

— Min kära... hvad heter ni?

— Matts Kivi, spannmålstorpare under prästgården.

— Nåväl, min kära Matts Kivi, det finns saker mellan himmel och jord, som de lärda icke begripa. Men därför är ej sagdt att man behöfver tro den förste, som

inbillar sig ha sett spöken, där möjligen allt kan till slut vara endast ett sken på fönsterrutorna. Det är mycket troligt, att prosten Ödmark själf var af nattvak, drickande, sorger och samvetsoro mycket uppskakad och trodde sig se sina aflidna hustrur och sina döda barn, hvilket torde ha påskyndat hans egen hastiga hädanfärd. Emellertid råder jag er, som den aflidnes gamle tjenare, att icke omtala hvarken syner eller annat ondt om er aflidne husbonde; ty Herren allena är en domare öfver oss alla. Samma råd skola vi gifva vår vän Jonas. Men bedrager jag mig icke, så börjar skogen att ljusna, och vi se något som liknar ett torn därborta.

— Det är Aulango kyrktorn, och prästgården ligger helt nära på andra sidan om bron.

3. Ankomsten.

Till prästgården återstod nu blott en åttondels mil, men den råkade vara segsliten. Yrvädret hade här haft fritt spelrum öfver slätten, drifvorna lågo manshöga vid gärdsgårdarna, och mera plogande än åkande uppnådde släden ändtligen en större by.

— Här är kyrkobyn, förklarade skjutskarlen, som vid denna anblick återfick sin fritaliga språklåda. — Här bor Vikuri, som föder sex hästar med grafgårdsbö och som kör plankor från sågen åtta dagar i veckan. — Här bor Pieni Pukki, som bränner trehundra kannor brännvin af ett potatisland. — Här är Mietois; pastorn ropade in det i våras för sin egen revers och betalde för bästa åker hvad andra betala för stenrös. — Här är Alavirta krog. — Här är Seppälä, där husbonden slog ihjäl sin bror om midsommarnatten. — Här bor Sampi, som bränner med nittikanns panna i brännhuset och med hundraåttikanns panna i skogen. — Här är Takaperä, som processat med pastorn i fjorton år om en kvarndamm, och nu går bonden från hemmanet. — Här är Riitamaa, där tattarne gömma tjufgods. — Här är Pakkanen, där gårdsdottern kastade sitt barn i brunnen. — Här är Iikkala gästgifveri, där länsman gjorde det

stora beslaget sista allhelgona; folk sade att gästgifvarn bärgade sexton ankaren, som lågo kvar under stallsgolfvet. — Här är Ahkola krog, och värre kråkbo finns ej på sjutton mil. — Här är Viitala, där värdinnan satte eld på sin egen ladugård. — Här är Talvinen...

— Det kan vara nog, afbröt den resande otåligt. — Af er beskrifning, min kära Matts Kivi, kunde jag snarare tro mig komma till ett röfvarenäste, än till en kristlig församling.

— Nå, Talvinen måtte väl vara på rätt — fortfor skjutskarlen med en pisksnärt i luften — det är ju klockarboställe. Och klockarn är rik; han har det största bränneriet af alla, fastän de säga att han bär namnet och pastorn gagnet.

— Men hvad göra de här med ett så omåtteligt brännvinsflöde?

— Hvad de göra? Pengar, förstås. De skicka härifrån många lass norrut. Folk säger att på det sättet lönar sig jordbruket bäst, och korna födas med dranken.

— Byn har således blifvit rik på sitt brännvin?

— Ptrroh, fyrben, sakta vid broändan! Rik? Hå ja. Far samlar och son super upp. Men här ha vi kyrkan.

Den resande lutade sig åt sidan och betraktade, så godt han förmådde i mörkret, en stor, grå byggnad med spetsigt torn.

— Är hon väl underhållen? frågade han.

— Hon skulle målas och rappas den tiden jag gick i skriftskolan, och det kan nu vara fyrtio år sedan, svarade karlen. Salig prosten ville ha fint den tiden. Men i samma rappet skulle prästgården ombyggas, och hvem mäktar med allt på engång? Pastorn har sedan i elfva år samlat en kyrkokassa och lofvar att bygga oss en ny kyrka så godt som för ingenting, när han engång blir

kyrkherre. Nu för tiden blåser där in genom en knut i sänder, allteftersom vinden är nord eller syd; men annars är den skillnad, att om sommarn regnar där in och om vintern snögar där in. De döda under kyrkgolfvet beklaga sig inte. Men här ha vi prästgården till höger om vägen. Inte anstår det en fattig karl att gifva magistern ett godt råd...

— Ett godt råd är för oss alla en lykta i mörkret.

— Jag säger ingenting. Men om jag vore i magisterns ställe, bodde jag hellre i Matts Kivis fattiga torp, än i Aulangos stora och rika tvåvånings prästgård.

— Tack för rådet, min hederlige Matts; men jag har fått i uppdrag att sköta pastorsämbetet och kan ej undvika att bo i prästgården. Nöjsamt blir det icke, men det skall väl gå.

— Allting går, och kvarnen går, tills dammluckan faller. Skall magistern nu engång bo där, så ursäkta min dristighet, men ögon och öron äro ibland till förhinders. När mamsell Apollonia säger: korpen är hvit, så svara: ja, han är hvit. När hon talar om salig prosten, och det gör hon hvar gång hon öppnar munnen, så fråga aldrig; tag allt för kontant. Säger hon något om pastor Idegran, så svara att han är ett skinande ljus. Och frågar hon något om magistern själf, så svara att magistern tänker sig bort igen strax efter nyåret.

— Det få vi allt se, min kära Matts. Jag kan tiga, men icke ljuga. Ärlighet varar längst.

— Ärlighet är, med förlof, en läderlapp, som slår ihjäl sig mot hvarje hvitmenad mur. Än en sak: knys aldrig Guds skapade grand om salig prostens barn!

— Bo icke två eller tre af dem kvar i prästgården?

— Jag vet ingenting. Jag har ingenting sagt. Salig prosten hade kanhända inga barn alls. I somras var där

engång tvätt i prästgården; en liten barnskjorta blåste ned från strecket och föll på andra sidan om planket. Sipuri-Sanna, rotgumman, kom där förbi, tog upp plagget och bar det till mamsell Apollonia. Men si, då fick hon ett par ögon, och veckan därpå blef hon inackorderad hos ett tattarfölje tre mil härifrån. Hvarför lät hon ej skjortan ligga? Den var ej stort mer än en trasa och söndertuggad i öfre linningen... Vackert nu, fyrben, sakta i vändningen!

Vid dessa ord vek släden in genom ett starkt igendrifvadt tåg och stannade snart på en rymlig gård framför ett stort tvåvånings hus. Första intrycket var ödsligt och föga inbjudande. En arg bandhund skällde vid kökstrappan. Af de många fönsterna voro endast två eller tre i nedra våningen svagt upplysta; i ett hörnfönster af öfra våningen syntes en ännu svagare ljusstrimma vid kanten af en mörk rullgardin, men försvann strax därpå.

Den resande steg ur och gick till stora trappan. Farstudörren var stängd. Han bultade på. Ingen öppnade.

— Gå, säg i köket, att här är en resande, sade den unge prästen till skjutskarlen, som frånspänt hästen och tycktes ha brådt att komma sin väg.

— Hör nu, herr magister — genmälde Matts Kivi — jag glömde en sak. Var så beskedlig och säg för ingen, att det är jag som skjutsat magistern. Får jag vara så dristig och begära skjutspengarna?

— Genast. Men säg till om min ankomst!

— Nej, tack. Förr är jag utan skjutspengar. Hunden säger nog till.

— Se här, dubbel skjuts för det dåliga väglaget. Farväl, min vän; tack för råden. Det ser ut som om jag ej skulle vara mycket välkommen här i huset.

— Välkommen? Hvarför inte? Som en landsfiskal i ett lönnbränneri. Jag önskar magistern en rolig godnatt och... inte ett ord om barnen! Farväl.

— Godnatt.

Matts Kivi försvann i mörkret, och Erland Stjernkors stod ännu kvar på trappan. Sannolikt hade likväl hundskallet annonserat hans ankomst, ty efter en stund öppnades dörren och en kvinnoröst frågade snäft hvem som förde oljud så sent på kvällen.

— Jag är magister Stjernkors, hitskickad af domkapitlet, och ber er vara så god och låta någon bära in mina saker, var svaret, som lydde midtemellan bön och befallning.

— Här finns intet rum; han kan köra till gästgifvargården, snäste samma kvinnliga röst, och med detsamma stängdes farstudörren.

Men det skedde icke nog flinkt; den objudne gästen hade redan hunnit sticka sin pälsklädda arm däremellan. Med en kraftig ryck uppslog han dörren och befann sig i en mörk förstuga. Hans motståndarinna försvann med ett rop af förskräckelse.

---

4. Mamsell Apollonia Durin.

Sedan den så illa emottagne gästen några ögonblick trefvat omkring i den mörka förstugan, fann han en dörr och inträdde i en stor, kall sal, där han blott kunde urskilja fyra isade fönster. Men Erland Stjernkors var en praktisk man och van att hjälpa sig själf. Han framtog ur sin resväska, som hängde på bröstet, tändstickor och en liten vaxstapel, hvilken han alltid bar hos sig. Snart upplyste en liten ljuslåga mörkret omkring honom, och han befann sig i ett stort, något gammalmodigt, men välmöbleradt rum, hvitt och grönt, med en mycket lång soffa, ett dito matbord, två dussin stolar med barrakansöfverdrag och hvitmålade karmar, två spelbord, en ovanligt vacker spis med Diana på framsidan, en broderad eldskärm af sällsynt skönhet, föreställande Sankt Göran med draken, en världskarta på ena väggen och på alla väggarna älghorn, som spöklikt utsträckte deras långa grenar i mörkret. Utom dörren till förstugan funnos tre andra. En af dem befanns oläst, och Stjernkors fortsatte dristigt sin upptäcktsresa.

Från salen inträdde han i ett likaså kallt förmak, möbleradt med en för prästgårdar ovanlig lyx. Allt var här mahogny och sandelträ, möblerna klädda med rödt

siden, på väggarna två speglar i dyrbara förgyllda ramar med löfverk och rosor, på spiseln försilfrade statyetter af herdar och herdinnor; på marmorskifvan af det vackraste bord stod en praktfull pendyl under glaskupa, på etagererna vaser och kandelabrar af silfver, på väggarna utsökta kopparstick, framställande dessa scener ifrån Olympen, som voro så moderna i början af detta århundrade, men som kanske minst af alla passade sig för en prästgård på landet. Intet af all denna grannlåt syntes vanvårdadt eller förfallet. Stjernkors förstod, att detta rum måste vara vårdadt med yttersta omsorg; intet dammkorn stod att upptäcka i de många sirater och löfverk, som annars synas enkom bestämda till dammgömmor, och själfva de mjuka mattorna öfver det bonade golfvet sågo så ytterst ordentliga ut, som hade de ännu samma dag blifvit vädrade och piskade af en omsorgsfull hand.

— Och detta skulle vara ett ruineradt hus! var den nykomnes första tanke. — Låt oss undersöka...

Han knackade på närmaste inre dörr, hvarifrån ljudet af röster nådde hans öra. Dörren öppnades, och ett fruntimmer syntes med ljus i handen. Hon kunde vara omkring fyrtio år, af ett behagligt, fint, nästan förnämt utseende; bar en brunbottnig bomullsklädning och rödrutig halsduk, sammanhållen af en fin guldbrosch; på det mörka håret en enkel hvardagsmössa, som klädde henne förträffligt.

— Hvem söker ni? frågade hon i en bestämd, men icke ovänlig ton, och endast en hastig blick på mattorna i det granna rummet röjde något skarpt och förtrytsamt.

Nu först märkte den unge prästen, att hans snöiga ytterstöflar lämnat alltför tydliga spår efter sig, och det rann honom i hågen, att hans likaså snöiga kalmuck-

skinnspäls icke rätt harmonierade med det granna förmaket.

— Jag ber om ursäkt — sade han — att jag intränger på detta sätt, men jag hade knappt något annat val. Jag är magister Stjernkors från Åbo och har hitskickats för att förestå pastoratet någon tid under ledigheten. Min afsikt var icke att besvära så sent på kvällen, men jag råkade ut för ett yrväder, som i flera timmar fördröjde min resa. Var god och gör inga omständigheter. Ett rum och ett nattläger är allt hvad jag beder om.

Fruntimret i den rutiga halsduken fixerade honom med en genomträngande blick. Matts Kivi hade rätt: dessa ögon voro icke att leka med. En knappast märkbar skefhet gaf dem ett underligt, nästan skrämmande uttryck, som ej lät förena sig med det annars värdiga, till och med vackra i fruntimrets utseende.

— Stig in, sade hon, i det hon öppnade dörren till ett inre hvardagsrum, som befanns varmt och lika omsorgsfullt städadt, fastän långt enklare än förmaket. — Magistern är välkommen och har rätt att anse sig hemma här. Var god och ursäkta ett så ohöfligt mottagande, men vi hade ingen aning om magisterns ankomst, och här i byn finns så mycket löst folk, att vi icke gärna släppa in någon okänd på kvällarna. Kanske vill magistern till en början lägga af öfverplaggen här i mitt arbetsrum. Jag skall låta göra en brasa i salig prostens eget rum emot trädgårdssidan. Det har hållits varmt för bouppteckningen, som pastor Idegran varit så snäll och åtagit sig.

— Jag tackar er, min fru... Förlåt, jag känner ej namnet...

— Mitt namn är Durin... mamsell Durin. Jag är en svägerska till salig prosten Ödmark och har förestått

hans hushåll de senaste åren. Vi ha många bekymmer, herr magister, och mycket trassel med den aflidnes bo. Han var en hjärtans god man och en nitisk själasörjare, men med så dåligt folk, som här finns i församlingen, slog han sig illa ut med inkomsten och lämnade stora skulder efter sig. Allt hvad magistern ser här i huset är intecknadt och kommer att säljas i vår. Skulle magistern ej finna alla bekvämligheter som vore önskliga, så kommer det däraf att ingenting mera tillhör huset. Jag förvaltar här främmande egendom så godt jag förmår.

— Mamsell Durin är fransyska, om jag får döma af namnet?

— Jag är född svenska, men min far var fransman. Prosten Ödmark var första gången gift med en kusin till mig, en fransyska, och andra gången med min syster. Ödet har kastat oss nog högt åt norden och i små omständigheter. Hela mitt lif har jag arbetat för andra och äger ingenting i behåll; men man får vara nöjd med ett godt samvete. Det är ändå den bästa skatt här i världen. Herr magistern har förmodligen familj?

— Nej, mamsell, jag är ungkarl.

— Gift sig då aldrig. Man samlar bara öfver sig bekymmer och bråk. En prästman sofver icke på rosor, om han vill sköta sitt kall. Men jag glömmer att magistern troligen ej spisat kvällsvard. Hvad ett fattigt hus förmår står med nöje till tjenst.

— Jag tackar mamsell. Jag är van vid den största enkelhet. Finns här sill eller strömming och helkokta potäter, skall det för mig vara den största läckerhet.

— Jag ber så mycket; jag har varit länge nog finska, för att lära mig »pappilan hätävara»[1], där ej bättre står till att bjuda. Få vi behålla magistern till

[1] Prästgårds nödfallsförråd.

våren, så ha vi väl också färsk fisk att bjuda på. Prosten Ödmark tyckte ofantligt om ugnstekt gädda.

— Var god och gör sig intet besvär. Jag är fullkomligt belåten med hvad mamsell Durin har anrättat åt sig själf och barnen.

En underlig blixt sköt vid dessa ord fram ur den tilltalades ögon och tycktes genomborra den oförsiktige gästen. Men i nästa halfva sekund hade mamsell Durins drag återtagit det förra lugna, smekande smålöjet, och hon svarade, som det tycktes, alldeles otvunget:

— Magistern skall ej bli besvärad af barnskrik. En lärd man bör vara ostörd i sitt arbete.

— Prosten Ödmark har då ej efterlämnat någon familj?

Ännu en blixt.

— Nej, var det snäfva svaret.

Och mamsell Durin försvann för att tillreda »pappilan hätävara», lämnande åt gästen att tyda det gåtfulla i hennes sista ord.

---

5. Första nattlägret.

Magister Erland Stjernkors superade allena i det rum där han först emottogs, och anrättningen var hvarken så tarflig som man haft skäl att förmoda i ett ruineradt hus, eller så alldaglig som man kunnat förvänta af »pappilan hätävara». Förträffligt vörtbröd, kärnfärskt smör, en kalfkotlett, som kunnat fresta en diplomat att föräta sig, en mugg öl af den sort, som fordom fann nåd för kung Johan III, och slutligen ett par delikata gräddvofflor med hjortronsylt — allt detta utvisade att köket i Aulango prästgård ingalunda var så illa försedt som man funnit för godt att låta påskina. Magisterns annonserade tarfliga lefnadsvanor hindrade honom så mycket mindre att göra besked för sig, som ju resans besvärligheter borde frikalla honom från allt onödigt krus.

Efter måltiden ledsagades gästen till sitt sofrum af samma groflemmade kvinnliga tjensteande, som kort förut så omildt emottagit honom vid trappan. Mamsell Durin lät ej mera se sig den aftonen.

Salig prostens arbetsrum, där den unge kuramgerens[1] nu skulle få sin bostad, var en vanlig större

[1] *Curam gerens*, ställföreträdaren, tjenstförrättande pastorn.

kammare med två fönster, genom hvilka man i det tidtals frambrytande månskenet kunde urskilja en insnögad trädgård. Utom ett par större skåp och en kakelugn med Napoleon Bonapartes staty i nischen, kunde äfven här ett skrifbord af massiv ek med sirater af brons, en präktig högkarmad skrifstol af jakaranda, en dito gungstol, tunga mörkröda yllegardiner och en fordom dyrbar, numera sliten matta räknas till mindre vanliga inventarier i en själasörjares bostad. Väggarna i detta rum pryddes väl ej af Olympens gudar, men i stället hängde i förgyllda, bleknade ramar utsökta kopparstick ur bibliska historien, hvaribland konung David med harpan intog hedersrummet, och läto förmoda att rummets förre invånare här, där han sannolikt mottagit dagliga besök af församlingens medlemmar, funnit för godt att omgifva sig med ett för hans ämbete mera passande sällskap.

— Nedra botten, sex fot från marken; ... en ingång från salen, läst ... och en annan genom två rum från kökskammaren; ingen labyrint! yttrade den unge mannen vid sig själf, i det han för säkerhets skull reglade äfven dörren mot kökskammaren.

Det var likväl något i luften, som han ej rätt tyckte om. Var det kanhända os? ... Han fråndrog spjället; han undersökte kakelugnen, skåpen, taflorna, skrifbordet; allt hade sin solida, prosaiska riktighet. Skåpen innehöllo kyrkoarkivet och några illa medfarna böcker utan pärmar. Stjernkors öppnade två: det var Lars Hjertas Läsebibliotek: »Nunnan i Gnadenzell» och »Vakttornet Koat-Vën».

Var detta biblioteket?

Erland undersökte bädden: där var en insjö af dunbolster. Han lyftade undan två räckdynor och hade nog af madrassen därunder.

En stund lät han ljuset brinna. Stormen därute fortfor att ryckvis drifva skurar af snö mot fönsterrutorna. Underliga tankar kommo och foro med nattens vindar. Hvad borde han tro om Matts Kivis berättelse? Kanhända var allt blott enfaldigt prat, som kom sig däraf att framlidne prosten inredt sin prästgård med mera lyx och mera smak än en okunnig landsortsförsamling begrep sig uppå. Prästerne voro ännu, och alltsedan Gustaf III:s tid, en visa i hvar mans mun. Det fanns icke ett så medelmåttigt kvickhufvud på en så simpel krog, att där icke i det hufvudet och på den krogen fanns ett ständigt förråd af ungkarlshistorier, den ena tjockare och dummare än den andra, om »prästen och klockarn». Skulle Matts Kivis berättelse möjligen vara samma andas barn? Hvarför icke? Illviljan hade begynt, lättsinnet hade fortsatt, och vidskepelsen hade slutligen lagt kronan på prosten Ödmarks lefnadsteckning.

— Och hvad skall man engång säga om mig, när jag lämnar denna församling? frågade den unge prästen sig själf. — Ah, hvad bryr jag mig om människors prat, allenast min domare därofvan har misskund med min svaghet!

Han gick till hvila. I det att han släckte ljuset, kastade han en likgiltig blick på det motliggande fönstret. Snömolnen hade skingrats, månen hade stigit högt på himmelen och öfvergöt med sitt fulla sken de isade rutorna. Iskristallerna bildade på glaset de skönaste hvita skogar — granar med smäckra toppar och lummiga grenar, finare än Benvenuto Cellini arbetat i drifvet silfver på Frans den förstes sköld.

Stjernkors hade ett barndomstycke för vackra vinterskogar. Han roade sig en stund att betrakta de glittrande grenarna; han tänkte sig åkande genom denna skog, en

stjärnljus afton, med en lätt släde och en god trafvare. Det var en behaglig tanke; han kände sig barnslig till mods.

Men nu föll där en skugga på rutan, likasom hade ett dunkelt föremål ställt sig mellan glaset och månskenet. Den vackra silfverskogen begynte att smälta, först i topparna, sedan i grenarna, alldeles som om någon hade andats därpå. Det dröjde ej länge, innan midten af rutan var isfri, och likväl sken ej månen klart därigenom; det var något som skymde rutan.

Stjernkors' första tanke var att någon af husfolket stod därute i trädgården för att spionera på honom genom fönstret. Detta förtröt honom; han stod upp och gick med hastiga steg till fönstret, för att ertappa spejaren.

Han fann ingenting, han hade bedragit sig. Han vände åter till bädden. Samma föremål visade sig åter mot rutan. Det liknade nu de yttre konturerna af ett kvinnohufvud — en silhouett utan profil.

Stjernkors stod upp för andra gången. Han ville veta hvaraf synvillan kom. Han betraktade fönsterrutan från olika punkter i rummet. Från ingen annan plats kunde han upptäcka annat än is och månsken, men när han lade sig, syntes föremålet åter vid midten af rutan. Det måste således vara skuggan af något yttre föremål — en taksparre, en stege, ett träd, en från någon gren nedhängande snömassa eller dylikt. Han log åt sin löjliga inbillning, vände sig mot väggen och somnade godt.

Att döma af månens förändrade ställning, hade han sofvit två eller högst tre timmar, när han plötsligt vaknade däraf att en lätt hand lade sig på hans panna. Han satte sig upp och såg i det svaga månljuset ett barn i blotta linnet stående vid hans hufvudgärd.

— Mamma låter hälsa dig, att det var väl du kom; vi ha länge väntat dig; hviskade barnet vid hans öra.

Stjernkors betraktade synen, mera förvånad än skrämd. Han undrade om han var riktigt vaken.

— Fråga ingenting om oss, och säg för ingen att jag varit hos dig i natt, fortfor barnet. Jag skall låta dig veta när vi behöfva dig.

— Hvem är du?

Barnet lyftade varnande sitt finger.

— Minns hvad jag sagt! Jag kommer tillbaka nästa natt...

Och med detsamma var det försvunnet.

Erland Stjernkors sprang upp för att gripa och förhöra den obedde störaren af hans nattro. Han tog för gifvet att någon i huset gick i sömnen och smugit sig in från kökskammaren.

Rummet var mörkt, han stötte sidan mot skrifbordet, han fattade tag i ett föremål. Det var stolen, öfver hvilken han lagt sina kläder.

Nu tände han ljus. I rummet fanns ingen lefvande varelse utom honom själf. Fridsstöraren hade begagnat mörkret och kommit undan.

— Objudet sällskap! Hvarför läste jag ej dörren mot kökskammaren, innan jag lade mig?

Och Erland gick att regla dörren, men detta befanns öfverflödigt. Han hade ju reglat den kvällen förut. Han undersökte salsdörren: den var stängd, och salen därute var vinterkall.

— Det var dock en dröm, jag hade strax bort begripa det, yttrade han förtretad, i det han åter lade sig. — Det är följden af att lyssna på enfaldigt prat. Nu får jag ej sömn för Matts Kivis berättelse.

---

6. Pastor Idegran.

Klockan var ännu icke sex på morgonen, när den unge kuramgerens vaknade, styrkt af en sömn som ej oroades af vidare nattbesök. Att uttyda drömmar ansåg han vara ett lönlöst arbete, och morgontimmarna voro snabbt förlidna, innan han upptagit sin kappsäck och ställt i ordning sin blifvande bostad. Den långa pigan seglade genom rummet med kaffebrickan, och följande samtal uppstod:

— Vackert väder i dag?

— Bättre.

— Hvad heter du?

— Lovisa.

— Nåväl, Lovisa, kan man här i huset få kaffe klockan fem på morgonen?

— Kan visst.

— Bär då in kaffet alla morgnar klockan fem. Icke starkt, men hett. Är mamsell Apollonia tidigt i rörelse?

— Före sex.

— För resten bor ju ingen annan i huset, utom tjenstefolket?

— Ja. Och gårdshunden.

— Inga främmande bruka besöka prästgården?

— Ingen utom pastorn.

— Bor pastor Idegran långt härifrån?

— En rysk verst på andra sidan om kyrkan.

— Godt.

Och magister Stjernkors fattade hatt, käpp och öfverrock, för att till fots besöka sin blifvande ämbetsbroder.

Det var en klar, frisk decembermorgon. Snön betäckte ännu alla vägar och gärdsgårdar efter det föregående yrvädret. Här och där sågs en skofvel i byn arbeta med att bortskotta drifvorna från allranärmaste gångstig, men om andras vägar eller om landsvägen tycktes ingen bekymra sig. Byn syntes nästan öde, och de få, som visade sig för att hämta vatten från brunnen eller ved från lidret, sågo trasiga, vresiga och nattståndna ut. Ett enda hus i byn var måladt och fint som ett dockskåp; det var klockarens enskilda hemman och gård med dess storartade bränneri, ett par stenkast från kyrkan. Vid dess sida såg det gamla templet ytterst ålderstiget och bofälligt ut. Det var af sten, från katolska tiden, med det välbekanta spetsiga taket och de små, smala fönsterna; men västra muren öfver hufvudingången lutade märkbart och hade fått en betänkelig remna; taket dignade under snömassorna, fönstren voro i flera rutor stoppade med blår eller täppta med näfver. Utanför stora ingången till detta sorgliga Herrans tempel hade yrvädret hopat snön i så höga drifvor, att naturen själf tycktes ha spärrat inträdet af blygsel öfver människors likgiltighet, och anblicken af allt detta gjorde ett intryck som hade kyrkan varit en kvarlefva från digerdödens tid och ej blifvit öppnad eller begagnad på hundrade år.

Ett stycke på andra sidan om byn, kyrkan och bron låg det lilla, men välbyggda kapellansbostället vida mera

inbjudande än det stora, ödsliga kyrkherreresidenset. Här voro både väg och gård redan med omsorg skottade och trappan beströdd med friskt granris; här hördes yxens dån blandadt med hästarnas muntra gnäggande, och allt utvisade välstånd, förenadt med utsökt ordning. Erland Stjernkors frågade blott sig själf huru en så ordentlig kapellan kunde vara omgifven af en så vårdslös församling och nöjd med en så bofällig kyrka.

I nästa ögonblick stod han, icke utan en ganska stark förkänning af motvilja, blandad med nyfikenhet, framför innehafvaren af detta prydliga boställe, kapellanen och vice pastorn Anselm Idegran.

Erland Stjernkors hade på beskrifning väntat sig finna en liten knipslug man med skelande blickar och procentarens girighet framlysande genom de hala, inställsamma minerna. I stället såg han framför sig en vördig gubbe om ett par och sextio år, med kraftfulla, markerade drag, ett par lifliga, genomträngande grå ögon och en hållning som röjde mycken förbehållsamhet. Endast rösten med dess sjungande predikoton var icke behaglig. Pastorn befann sig för öfrigt väl omstoppad i en tjock nattrock och gaf, i det ögonblick Stjernkors inträdde, audiens åt ett par trasiga karlar, som krökte ryggarna likt sprättbågar för den mäktige mannen.

— Gån er väg: jag lånar inga pengar mot borgen! lydde domen. Jaakko lånar af Pietari och har Antti i borgen, Antti lånar af Taavi och har Jaakko i borgen, och därpå lägga sig Jaakko och Antti några veckor på bastuugnen och supa. Men jag tål inga lathundar. Arbeten, det är mitt råd; söken lån hos åkern, och ställen ängen i borgen. Farväl med er, godt folk; jag har främmande som väntar.

De två karlarne gingo, och deras dufna, af brännvinet omtöcknade blickar bådade intet godt. Erland Stjernkors steg in. Hans presentation var snart gjord och tycktes ej öfverraska. Måhända hade pastor Idegran i god tid blifvit underrättad att domkapitlet korsat hans beräkningar, ifall han haft några sådana, och därför märktes icke ett spår af missnöje eller ovänlighet i det sätt, på hvilket han mottog den nye ämbetsbrodern.

— Nå, se det var hederligt! utropade han. Magistern kunde ej komma lägligare, och vårt högvördiga kapitel i Åbo har i sanning med faderlig omtänksamhet kommit oss stackars Aulangobor till hjälp i rätta stunden. Här står nu julen för dörren med ottesånger och högmässor och skriftermål och lysningar och bröllop och barndop och läsförhör sedan framemot våren, och en präst på elfvatusen själar, det är en söndrig abborrkasse i ett helt haf med fisk. Salig Ödmark envisades och tog ej adjunkt, den tiden han skulle ha fått, och när han sedan behöfde, stod ingen att fås. Därför står det si och så till med församlingen, herr magister: säden är mycken, men arbetarne äro få. Hvad nytt från Åbo? Jag hoppas de högvördige fäderne äro vid hälsan?

— Jag hoppas detsamma, och det var naturligt att en så folkrik församling som Aulango måste ligga domkapitlet nära om hjärtat. Herr pastorn hade behöft ett äldre och erfarnare biträde, men där stod intet annat att fås, och jag skall göra hvad jag förmår. Jag förmodar också att hans högvördighet biskopen är att förvänta hit på sin visitationsresa i nästkommande Mars eller April ...

— Hm, hm ... tror magistern det?

— Jag är öfvertygad därom. Och jag förmodar att när församlingen får veta detta, skall herr pastorn lättare kunna genomdrifva sådana förbättringar, som äro närmast

af nöden. Kyrkan tycks vara i behof af en grundelig reparation, såvida det ej vore rådligast att med ens bygga en ny.

— Nå, hvad annat tror magistern jag matat i de dumma bönderna nu redan i tio års tid? Men tag dumheten och envisheten ur deras tjurskallar den som förmår. Nej, det gamla rucklet skulle uppstyltas ännu några år, tills det en vacker dag ramlar ned; det är pluralitetens mening på kyrkostämman. De skola nu få sin vilja fram i så måtto, att ingenting görs och rucklet ramlar. Jag har emellertid samlat en kyrkokassa, den växer i tysthet som en lavin, herr magister, och därför kalla de mig en procentare... Får det lof att vara en pris snus?

---

7. Tvehågsna tankar.

Jag tillstår — yttrade magister Stjernkors, alltmera förvånad öfver den bestämdhet och det öppenhjärtiga lugn, hvarmed pastor Idegran själf förde talet på de smädeliga rykten, som voro i omlopp om honom — jag tillstår att jag hört något prat om hvad herr pastorn behagade nämna och i synnerhet om de många och stora brännerierna här i socknen.

— Jag kunde tro det, genmälde kapellanen småleende. Saken är den, att vår församling har dåliga ängar, och boskapen födes här till stor del med drank. För öfrigt har näringen blifvit uppmuntrad först af hushållningssällskapet, sedan af kronan. När hvar jordägare betalar brännvinsarrende, antingen han bränner eller ej, så är det klart att ingen gärna vill betala arrendet förgäfves.

— Men sedefördärfvet...

— Aj aj, de unge rabbinerne, de ville gärna göra oss alla till fariséer! Men skämt å sido, herr magister, det är med församlingen alldeles som med kyrkan. Lappa henne här och där i remnor och läckor, och hon skall likväl aldrig blifva något mer än ett lappverk. Vill ni bygga något som duger, så låt det gamla gå öfveända, och bygg nytt från grunden!

— Det vill jag göra, herr pastor, och till en början föreslår jag, att klockarens stora bränneri alldeles läggs ned.

— Nå, det vore då en välgärning, om magistern skulle få så mycket förnuft i den gamla narrn. I sex år har jag sagt till honom: hör på, Talvinen, låt bli den där rörelsen; det bär herunter, min kära klockare! Drängarne supa upp hela förtjensten. Och så går det; om två år är han fattig karl.

— Jag skulle i pastorns ställe ha afsatt honom från tjensten.

— Det hade sina hakar! Talvinen har växt upp med salig Ödmark i tiden, och Ödmark var frimurare; han höll med de sina...

— Frimurare? Och luthersk präst!

— Ja, hvarför icke? Det visste ju hela världen, att alla Carl XIII:s gunstlingar voro frimurare, och de som icke voro det, skyndade att blifva det så fort som möjligt, för att stå kvar i nådens solsken. Salig Ödmark hade en mycket hög grad i orden, och därför kröp hans stora förmögenhet i stora barnhuset i Stockholm och andra af frimurarnes barmhärtighetsverk. Vi ha kommit underfund med det där, när vi utredt boet. Det finns icke en skilling eller kopek behållen egendom. Alltsamman går under klubban för skuld. Men för att komma till tjenstgöringen, så kunna vi börja med att fördela predikoturerna och skriftermålen; här blir arbete nog för två, herr magister! Så äta vi middag tillsamman, och på eftermiddagen gå vi igenom det som kan vara nödigt att veta om kyrkoböckerna och om fattigvården.

De båda prästerne satte sig nu vid skrifbordet och almanackan att fördela sina göromål, och det befanns att redan den nödvändigaste yttre pastoralvården med alla

dess kansligöromål, fattigvård, folkmängdstabeller och annat mer tog deras tid nästan hel och hållen i anspråk. Hvad där sedan blef öfrigt för själavården i en församling af så randig beskaffenhet, det blef en annan fråga.

Efter middagen förde kapellanen sin gäst omkring att bese huset, stallet, ladugården, ostkammaren, kvarnen, torkrian, smedjan, syrpmaskinen, och hade ej alla åkrar och ängar legat begrafna under djup snö, skulle ronden ofelbart ha blifvit fortsatt ända till sista inhägnad kring kapellansbolets ägor. Men så var där ock något att visa. Aldrig hade magister Stjernkors, så praktisk man han än ansåg sig vara, någonsin drömt om en sådan ordning, en sådan omtanke, som han här mötte vid hvarje steg. Aulango kapellansboställe var ett slags mönsterfarm, en modell för ett välordnadt jordbruk, och den enda anmärkning den nykomne gästen i hemlighet tillade inom sig själf, var att kapellanen pastor Idegran måhända var en alldeles för nitisk, alldeles för ovanlig jordbrukare, för att vara en lika nitisk, lika utmärkt kyrkans tjenare.

Klockan var redan sju eller åtta på kvällen, när Erland Stjernkors, skjutsad af kapellanens dräng i en prydlig släde och med en välfödd häst, vände tillbaka till kyrkoherdebostället. Hans hufvud var fullt af planer och bekymmer; han var icke nöjd, icke missnöjd; han kände sig ensam; han behöfde en vän, eller åtminstone en tjenare, på hvilken han kunde fullkomligt lita. Hans ämbetsbroder var en världsman, en ordningsman; men hvad var han mer? Det var icke så lätt att utgrunda. Stjernkors beslöt att draga nytta af hans skicklighet i yttre bestyr, men förbehålla åt sig det svårare och ansvarsfullare kallet att söka återföra en långt på villovägar förirrad hjord till den rätte herdens famn.

Snart satt han åter i prosten Ödmarks forna arbetsrum. Ödmark...? Ja, denne mans långa lif, hur det än synts för människor försilfradt af kunganåd, rikedom, skönhet, glädje och njutningar, hvad hade det varit mer än en dyster ödemark? Hade där funnits en enda lefvande vattubäck, som spridt omkring sig grönska och ljufhet? Hvar funnos de skördar, som bort vara frukter af ett så långt lifsarbete, så mycken kraft, hälsa och förmåga att verka? Och hvar voro de nu, all denna konungagunst, alla dessa skatter och njutningar, som de dödlige kalla ära och lycka och som säkerligen i tiden väckt mångas afund? Allt var borta, förmultnadt i jorden, begrafvet i snön, förhärjadt, förhånadt, förgätet af människor — ja, en ödemark! Måhända med rofdjur, som ingen kände? Nattens mörker visste ej svar därpå.

Erland Stjernkors framtog sin bibel och sökte en hamn för irrande tankar. Han fann den och kände sig lugn.

Hans kvällsvard dukades i rummet bredvid och för honom allena.

— Hvar är mamsell Durin?

— Hon låter koppa sig i bastun.

— Är hon sjuk?

— Hon låter koppa sig en gång i veckan.

Därom var ingenting att säga. Många trodde då, och tro kanske ännu, att en sådan regim är det bästa preservativ mot alla slags sjukdomar.

Stjernkors gick till hvila och släckte ljuset. Knappt föll hans blick på den frusna fönsterrutan, innan han varseblef skuggan. Den syntes nu fullkomligt tydligt i månskenet och liknade ett kvinnohufvud med kamm och lockar.

— Se där — sade den unge mannen med största lugn till sig själf — se där ett virke, hvaraf månget

spöke är gjordt! Tag ett stycke natt, ett stycke enslighet, ett stycke fantasi; begjut dessa ingredienser med ett svagt månsken, placera midti allt detta skuggan af en trädstam, hvaraf man efter behag kan forma en kropp utan hufvud eller ett hufvud utan kropp, och spöket är färdigt. Okända varelse där på fönsterrutan, jag önskar dig godnatt...

Innan kort låg Erland Stjernkors i sömnens armar.

Han hade sofvit ungefär lika länge, och månen hade framskridit ungefär lika långt som föregående natt, då han vaknade, alldeles på samma sätt, däraf att någon lade sin hand på hans panna. Han satte sig upp och såg samma barn i samma lätta dräkt stå tätt invid hufvudgärden.

— I morgon behöfva vi dig, sade barnet.

Stjernkors teg. Han ville öfvertyga sig att allt var en dröm. Men barnet fortfor:

— De äro rädda för dig och vilja skicka oss bort. Förhindra det, om du kan. Godnatt!

Och med detsamma var synen försvunnen. Stjernkors uppstod och försäkrade sig om att dörrarna voro ordentligt lästa.

— Det står icke rätt till med mitt hufvud, sade han till sig själf. — Jag har visioner. Läkarne skulle kalla det idiosynkrasi, prosopopi... jag äter för mycket till kvällarna, jag måste förändra diet... Det är besynnerligt att samma syn kommer tillbaka... Ett barn! ... Hvad är det annat än Matts Kivis dumma historier, som komma för mig i drömmen?

---

8. För mycket tal och för litet.

Dagen därpå var en lördag. Magister Stjernkors öfvertog nu församlingens vård, han hade arbete öfver öronen, och hans rum var uppfylldt med folk, när en liten rödblommig herre med kal hjässa och gröna glasögon tittade in genom dörren.

— Om förlåtelse, mitt namn är Arvelin. Närmaste granne. Jag stör kanhända?

— Var god och sitt ned.

— Fägnesamt att se Åbobor. Hoppas resan gått väl? Förbannadt väglag den här tiden. Inga vinterkörslor — se god morgon, kyrkvärd; huru mår fölet af hans bruna sto? — kunna komma ur fläcken. Det sägs att smörpriserna börja falla. Hå hå, ja ja, så är världens gång. Vid detta samma bordet satt vännen Ödmark och skref sina prästbevis, och i salen där står hans brädspel — jaså, mor, ni tänker gifta bort Kajsa? — och där ha vi bundit många band i vår tid och slagit sexor all så det sprakat i knutarna... Ni har allt ondt, Kajsa, efter en så gifmild kyrkherre, som salig Ödmark i tiden. Idegran har arrenderat pastoratet; han har ej råd att vara så gifmild, han... Är magistern ungkarl, så går det an att se sig om här i socknen. Hos jägmästarns till exempel.

Von Holbach har tre gifta döttrar — kör ut hunden, Kalle! — och tre ogifta. Den yngsta är tjugufem nästa vår, när de klippa fåren. Lagman Åkerström har två, och jag har en, som ej heller är att förakta, fast jag själf säger det. Hoppas magistern hälsar på. Men jag stör kanhända?

— Var god och fortsätt. Jag skall försöka att höra så litet som möjligt.

— Hvad befalls? Är magistern lomhörd? Min salig far var också lomhörd, och det tog förskräckligen till med åren. Egentligen var det min mening — men se här är lilla Johanna, som gifte sig första advent med sockneskräddaren; hoppas äkta ståndet bekommer väl; säg åt Långström, min söta vän, att han skaffar sig bättre sytråd; mina pojkar ha slitit alla knappar ur tröjorna — ja, meningen skulle vara, att bjuda magistern på en sup och en smörgås uti mitt ringa hus.

— Jag tackar. I dag är det omöjligt för mig att ha den äran.

— Jag ber så mycket, äran är min. Men kanhända i morgon till middagen? Salig Ödmark brukade säga — hvad nu, Petter Haukkila, skäms han inte att komma in med mössan på hufvudet? — att den sundaste lefnadsregeln är en bäsk med fenkol på morgonen före predikan, men efteråt bör det vara pomerans eller anis. Min gumma förstår sig på det, herr magister. Men jag stör kanhända?

— Jag skall ha det nöjet att infinna mig i morgon till middagen.

— Det var excellent. Salig Ödmark hade otur med sina gummor, men så voro de, oss emellan, riktiga plågoris alla fyra. Ingen af dem förstod sig på musik, herr magister! Platt intet gehör. Min stallgumse var

mera musikalisk än alla fyra tillsammantagna. Därför — aj, för nitton, min gikt; nu få vi återigen ruskväder — så blefvo barnen allihop galna. Men jag stör...

— Efterlämnade prosten Ödmark några barn i lifvet?

Vid denna opåräknade fråga föll där med ens likasom en dammlucka för den lille flintskallige mannens forsande språklåda. Han såg sig förlägen omkring och svarade icke.

Erland Stjernkors var i begrepp att upprepa sin fråga, när han vid dörren blef varse en ung, blek, trasig, svarthårig karl, som med en ytterst liflig och uttrycksfull åtbörd gaf honom tecken att tiga. Frågan blef ogjord, och patron Arvelin befanns snart hafva i tysthet makat sig undan.

— Hvem är du? frågade Stjernkors den svarte karlen, när ordningen kom till honom och alla de öfriga lämnat rummet.

— Min fars son, var det djärfva svaret. — Somliga kalla mig Pamppuri, somliga Bredström, somliga Josua. Jag vet inte hvem som har rätt. För resten är jag hofslagare, när jag ej sysslar med något annat.

— Är du zigenare?

— De säga att jag är svart nog för att inte vara riktigt hvit. Men sådant går inte af mänskor med rysstvål.

— Är du döpt och konfirmerad?

— Det vet jag inte.

— Har du prästbevis?

— Det är just det jag nu skulle begära. Inte för att låta lysa till äktenskap; med det kan jag vänta en femti eller sexti år, tilldess jag får råd. Men för att sko hästar på Tammerfors marknad. Länsmän och fiskaler ha blifvit så krångliga nu för tiden.

— Är du inskrifven här i församlingen? Någon sorts frejdebevis måste du framvisa.

— Jag tycker det är nog att vara inskrifven i världens stora bok. Sök i afton bland stjärnorna, kanske hittas mitt frejdebevis. Magistern kan skrifva: härmed intygas, att Josua, eller hvad han må heta, är en människa, som inte är skapad att bära black om foten. Eller: härmed intygas, att Bredström är en lefvande varelse, som behöfver äta, för att inte svälta ihjäl. Duger inte det, så kan magistern skrifva: härmed intygas, att Pamppuri är min dräng.

Erland Stjernkors fixerade ynglingen och tyckte sig ha sett honom någon gång förr. Där fanns så mycken djärfhet, förslagenhet, trots, och dock tillika en så omisskännelig skymt af någonting godt i den unge tattarens lifliga drag — ty han kunde ej vara mer än tjugu år gammal — att Stjernkors beslöt ställa honom på prof.

— Här har du några kopek; gå din väg, och kom tillbaka i öfvermorgon!

Med dessa ord låtsade han taga några kopparslantar ur fickan och räcka dem åt tattaren, utan att i brådskan se därpå, men bland slantarna var en silfverrubel.

— Jag tackar magistern; det räcker jämnt till att sko bakfoten på en häst; men skall det vara med silfversko, får magistern spika dit ett par rubel till, svarade tattaren och framräckte silfvermyntet.

— Det är godt, sade Stjernkors; behåll hvad du fått, och anse det som städsel. När jag bättre lärt känna dig, vill jag kanhända taga dig på försök i min tjenst.

Josua kysste hans hand och syntes utom sig af glädje. Men i detsamma tycktes han ihågkomma något, kastade en spejande blick omkring sig i rummet, tillfogade sig själf en ljudelig kindpust och sprang därpå

skrikande sin väg, ungefär som hade han blifvit jagad på dörren med de mest handgripliga medel, lämnande åt sin nye husbonde att, bäst han gitte, förklara ett så ovanligt sätt att göra sitt lärspån i tjensten.

Dagen upptogs af ämbetsgöromål, och först på aftonen fick Erland Stjernkors ledighet att bereda sig till sin inträdespredikan för morgondagen. Vägguret i den närbelägna kökskammaren hade redan slagit midnatt, ljusen brunno skumma i rummet, och den unge predikanten satt fördjupad i sina betraktelser öfver Johannes' vittnesbörd, som utgjorde texten för söndagens evangelium, när åter en lätt hand lades på hans axel och samma barn, som de förra nätterna, stod i blotta linnet framför honom.

— Hvarför tror du mig icke? Hvarför kommer du icke till oss? frågade barnet med en till hälften förebrående, till hälften bedjande röst.

Stjernkors såg nu fullkomligt klar och tydlig framför sig den syn han förut sett i mörkret. Det var ett blekt, vackert ljuslockigt barn om tio, högst tolf år — dess milda blå ögon voro öppna, orörliga, stirrande. Det var intet fantom, ingen dröm, intet spöke — det var en verklighet, men en sömngångare.

---

9. Nattliga upptäckter.

Erland Stjernkors betraktade närmare det sofvande barnet. Det hade ingenting skrämmande; dess drag voro milda och vackra, endast de öppna, orörliga ögonen tillkännagåfvo en fullkomlig medvetslöshet af yttre föremål. Man såg tydligt att själens åskådning var riktad inåt emot en drömvärld, som likväl stod i något slags oförklarlig förbindelse med det verkliga lifvet.

— Hvem söker du? frågade Erland och fattade varsamt barnets hand, ty han visste att ett plötsligt uppvaknande under detta tillstånd lätt kunde medföra kramp och andra vådeliga påföljder.

Icke den minsta min förrådde att hans fråga blifvit förstådd. Men barnet tycktes lyssna, likasom på något ljud från långt håll, och framhviskade med flera afbrott några knappt hörbara ord:

— Är det du, Beata? . . . Ja, ja, jag kommer strax . . . Får jag bedja honom till oss? . . . Tack, det var roligt . . . Nu kommer jag . . .

I detsamma slank den lätta hvita gestalten inför den förvånade åskådarens ögon tvärsigenom väggen och försvann.

Men äfven om Erland Stjernkors icke varit den praktiskt förståndige man som han var, så hade han alltför tydligt sett vid sin sida en varelse af kött och blod, för att tro på Silmänkääntäjäs[1] ryktbara konst att åka genom väggen. Han lade märke till stället, där barnet försvann; det var tätt invid den stora taflan, som föreställde konung David med harpan. Han belyste denna del af väggen med ljuset och fann en rymlig tapetdörr, som öppnades inåt väggen. Detta var intet ovanligt i ett bekvämt inredt hus; men antingen af tillfällighet eller beräkning var dörren så väl infogad i tapeten, att dess fogningar ej lätt upptäcktes vid en svagare belysning.

Nyfikenhet, medlidande, kanhända också en dunkel förkänsla att hans närvaro på något sätt var af nöden, allt detta gjorde att Stjernkors utan betänkande följde den bortilande gestalten. Ett kallt luftdrag strömmade mot honom. Framför honom ledde en mörk trappa uppåt; han räknade stegen; de voro tjuguåtta. Vid slutet af trappan fann han en oläst dörr och bakom dörren en kall förstuga med ett litet öppet fönster. Från förstugan ledde åter en dörr inåt husets öfra våning, men denna dörr var läst, och här tycktes alla spår af det hemlighetsfulla barnet förlora sig.

Redan var Stjernkors i begrepp att vända missnöjd tillbaka, när han trodde sig höra ett sakta prasslande utanför fönstret. Han blickade ut och såg i det svaga månskenet fullkomligt tydligt den lätta, hvita gestalten med viga rörelser klifva nedför en stege, som på detta ställe var rest emot taket. Därefter slank gestalten öfver gården, så vidare uppför en annan stege,

[1] Ögonvändarens, ett bekant finskt lustspel.

som stod rest mot taket vid motsatta gafveln af det stora huset, och försvann slutligen i skuggan af gafveln, utan att man kunde upptäcka hvartåt den vidare ställde sin kosa.

Vinterluften fläktade isande kall genom fönstret. I denna köld hade således den stackars lilla sömngångaren företagit en lång och vådelig vandring barhufvad, barfota, i blotta linnet!

Erland Stjernkors kände en rysning skälfva i alla leder. Hvad borde han göra? Borde han väcka någon i huset? Borde han ögonblickligen och på samma vådliga väg söka att upphinna det olyckliga barnet, som utan allt tvifvel skulle ådraga sig en lifsfarlig förkylning?

Innan han ännu fattat sitt beslut, såg han en man försiktigt framsmyga vid samma hörn af huset, där barnet försvunnit. Han hörde bandhunden morra, men åter tystna; strax därpå igenkände han zigenaren, som på förmiddagen begärt hans beskydd.

— Josua! sade han med låg röst.

Mannen hajade till likt en ertappad tjuf, men lugnade sig åter, när han såg sin beskyddare i det öppna fönstret, och lade fingret på munnen, till tecken att han ej kunde svara. I nästa ögonblick klättrade han med en katts vighet uppför stegen, svängde sig med ett djärft språng till det närliggande fönstret och stod så vid Stjernkors' sida.

— Det är ingen fara med flickan, hviskade han. Hon är åter där hon skall vara, eller rättare där hon icke skall vara, men hon fryser inte ihjäl. Jag har något att säga, som jag ej kunde säga i förmiddags. Här i huset ha väggarna öron.

— Så kom ned i mitt rum, men gå förut; här är trappan, svarade Stjernkors som kände pojken för litet för att vilja ha honom bakom sin rygg i den mörka trappgången.

— Jag känner vägen; det är ej första gången jag går här, ... tre, fyra, fem, mumlade zigenaren, räknande trapporna, i det han med säkra steg begaf sig utför i mörkret. — Salig prosten lät göra en trappa här, för att när som helst komma från dryckessalen till sängkammaren, utan att husfolket behöfde veta hvilken tid det skedde på morgonen ... femton, sexton, sjutton ... Sina bästa vänner tog han emot i öfra våningen i samma rum där folket säger att den fule tog honom ... tjuguett, tjugutvå, tjugutre ... Men konung David hängdes att vakta dörren för hederns skull, kan jag tro ... tjugusex, tjugusju, tjuguåtta ... Nu äro vi i kulissen.

Dörren stod på glänt, och Stjernkors befann sig åter i arbetsrummet. Ljusen brunno med långa vekar vid den uppslagna bibeln och belyste zigenarens svartmuskiga, förvildade gestalt, som, på en så sen timma och så i enrum utan andra mänskliga vittnen, alldeles icke syntes egnad att ingifva något förtroende. Den unge prästen kände sig icke heller fri från misstanken att ju hans nya skyddsling kunde frestas af tillfället till något lönande bofstreck, och beslöt att hafva ett vaksamt öga på hans rörelser.

— Hvad har du att säga mig? frågade han i en ton som afklippte all närgången förtrolighet.

— Magistern har haft främmande tre nätter å rad, började zigenaren med en småslug blick under den svarta luggen.

— Ja, jag har i tre nätter sett ett stackars olyckligt barn. Jag tog det först för en synvilla, men finner nu att det är en sömngångare... eller sömngångerska, om barnet är flicka.

— Det är så. Hon är femton år gammal, fastän hon icke ser ut att vara mer än tio eller tolf. Vill magistern veta hvem hon är, så slå upp i kyrkboken. Salig prosten måtte väl ha skrifvit upp sina egna barn.

— Hans barn, säger du?

— Ackurat. Hvem skulle det annars vara? Slå upp i boken!

Stjernkors genomsökte kyrkoböckerna öfver vigda, födda och döda för tio, tolf, femton år och längre tillbaka. Prosten Ödmark fanns ganska riktigt själf upptagen med sina tre första hustrur och deras barn, men af fjärde hustrun och hennes barn fanns intet spår. I stället kunde man af en smal, knappast märkbar papperskant komma till den förmodan, att ett blad blifvit bortklippt just där prosten tycktes ha fortsatt anteckningarna om sin egen familj.

— Jag borde ha gissat det, fortfor zigenaren. Hvarför skulle de hugga ett märke vid stranden, där båten sjunkit? Men det är detsamma. På ljungheden vid stranden växte en enrisbuske, som ingen brydde sig om, och han har sett alltihop. Åhå, det är lustigt. Honom ha de trampat som gräs under fötterna, men se, han har slingrat sig fram under skosulorna och sticker dem nu i hälen. Vänta litet — och härvid förvildades zigenarens drag till ett hastigt uttryck af hämnd och hot — de skola få järn för käpprapp och spö för skällsord, och då skall Josua skratta, så att det gnistrar om öronen!

— Du far mycket vill, unge man — sade Stjernkors strängt — om du tror att en god sak kan befrämjas med hat och hämndlystnad. Berätta mig hvad du vet om prosten Ödmarks barn, och hvad för öfrigt mänskor må ha brutit mot dig eller dem, det vilja vi glömma, för att endast tänka på huru vi må trösta och hjälpa dem som kunna behöfva vårt bistånd.

---

10. Josuas berättelse.

Rår jag för att grytan är svart? återtog zigenaren vresigt. Jag är född här i närmaste torp; far har jag aldrig haft och knappt nog mor heller. Har jag en, så heter hon Sipuri Sanna; hon är af tattaresläkt och kan spå. Men jag gick i vall med prästgårdens kor och sof om natten i ladan och kände hvar vrå i gården och hvad där fanns. Det var litet mer än somliga tyckte att jag borde känna. Nu är det fyra år sedan pastorn och mamsell Apollonia skickade mig som lösdrifvare till Åbo; och nu tro de att Sveaborg är mitt rätta fädernesland. Men jag trifdes inte riktigt i häktet och råkade en lagom mörk natt taga miste om fönstret och dörrn. Så slog jag mig ihop med tattare, efter folk sade vi voro släkt; och en tid dref jag kring landet med björndansare, och en tid med markattor, och en tid med komedianter; för jag har alltid varit ärelysten, jag trappade uppåt. Nu föll det mig in att se om mor lefde ännu. Men jag brydde mig inte om att skaka handen med alla gamla vänner i Aulango, och därför lånade jag litet svart, som komedianterne bruka, när de agera röfvare . . .

Vid dessa ord aflyftade Josua ett ögonblick den vilda, tofviga svarta peruken och visade därunder ett vackert, gladlynt, brunlockigt hufvud.

— Nå ja — fortfor han med en grimas — ingen annan än Matts Kivi kände igen mig. Jag tänkte det kunde vara glömdt att de skickat mig bort i nöd och elände, det var väl inte så rart slag i mig; men se nu ha de skickat mor till skogs att frysa och svälta... och hon var ända min mor, ser magistern... jag hade ju ingen annan som brydde sig om mig i hela vida världen. Hur är det de sjunga: »natur, hvad du är skön!»... Nej, så var det inte: »natur, din stämma i mitt bröst!»... Jag har lärt något vid teatern, jag. Första natten gick jag och slank häromkring och tänkte vid mig själf, om det inte vore så godt att bränna ned hela rucklet öfver dem. Då såg jag ljus i prostens kammare och klängde mig upp till fönsterrutan, för att titta om prosten gick igen.

— Aha! Den obegripliga skuggan på fönstret var du?

— Jag andades på rutan för att se bättre, och då kände jag magistern alltsedan Åbotiden, när magistern en julafton satt som en Guds ängel och läste med fångarne i häktet, och mig gaf magistern en ny katekes, för det att jag redde mig hjälpligt med innanläsningen... Och sedan, när jag blef sjuk i häktet, gick magistern alla dagar och såg hur det var med mig och gaf mig bättre mat än de andra; se, det har magistern glömt, kan jag tro, men inte har jag glömt det, och nog vet jag en annan, som för bok öfver denna världenes fångar...

— Ja, nu minns jag. Men hur kunde jag känna igen dig, så som du nu spökat ut dig?

— Och då tänkte jag vid mig själf: *han* bor där; huset får stå! Men så tänkte jag åter: hvad må han göra där? Och i detsamma såg jag flickungen klifva ut genom fönstret i andra våningen, och så nedför stegen, och så öfver gården, och så uppför andra stegen, och så genom fönstret och trappgången in till pastorns rum. Den vägen känner jag på mina fem fingrar; det var ju där jag förr bar Allfrida upp- och nedför stegarna.

— Heter det stackars barnet, som går i sömnen, Allfrida?

— Ja, och med två *l*, sade prosten förr, när han var på sitt glada lynne. Si, det var Allfridas största glädje att klifva, när hon var liten, och därför kommer det för henne nu i sömnen. Den vägen gick hon ofta till prosten, för si, hon hölls ju då redan som en ekorre i bur. Och hunden känner henne, liksom han känner mig; han morrar inte ett dugg för oss båda. När jag såg henne den kvällen så tunnklädd i vinterkölden, var jag färdig att bära henne in tillbaka, som förr, men så tänkte jag: vänta, Josua, vår Herre har nog sin mening, efter han ger fötter åt sömnen. Och så rann det mig i hågen huru de farit illa med barnen här i huset; och det skall ändå heta ett kristeligt hus och en prästgård. Tvi sådan gudaktighet; då ha tattarne bättre, som ha ingen tro alls. Men det finns ingenting lönnligt, som inte en dag varder uppenbart. Si, det var det jag ville säga magistern, att här i huset finnas fader- och moderlösa barn, som pinas ihjäl.

— Nej, Josua, jag kan ej tro på en sådan grymhet. Sådant sker aldrig utan orsak och blott för nöje; men hvem skulle här i huset ha någon nytta däraf? Vet du något mera därom, än toma gissningar?

— Jo men. Jag minns mycket väl, att när sista prostinnan dog och mamsell Apollonia kom i huset, voro här sex barn, och de stängdes alla sex in i norra kammarn i andra våningen; där hade de aldrig sol och aldrig frisk luft, och där var ett fönster, och för det fönstret voro beständigt gardiner, så att rummet var halfmörkt på ljusa dagen. Därifrån släpptes barnen aldrig ut, hvarken sommar eller vinter; aldrig fingo de en leksak att muntra sig med, aldrig ett godt ord, aldrig en vänlig, glad min. Folk sade att barnen svälte, men det var lögn, med förlof sagdt. Mat fingo de alla dagar tillräckligt, men aldrig ombyte, utan beständigt mjölvälling och återigen mjölvälling, och aldrig salt, aldrig kött, aldrig fisk, aldrig grönsaker, utan beständigt detsamma året om, tilldess att de med maten framför sig tuggade af hunger på sina lintygslinningar.

— Huru är det möjligt, att prosten Ödmark, som var en godhjärtad man, kunde gilla en så oförnuftig behandling?

— Ja, säg det! Men han var sällan med sin fot i barnkammaren, inte heller fick någon annan gå dit in, än långa Lovisa, som var barnsköterska, och Gud nåde de stackare, som råka ut för en sådan sköterska! Hvar morgon klockan nio fördes barnen till prosten, rentvättade, för att kyssa hans hand, och därefter skickades de strax tillbaka till barnkammaren och stängdes in där till nästa morgon igen. Men nu skall magistern få höra. En vacker morgon klef jag på stegen för att söka ett sparfbo öfverst vid takranden; då fick jag se ett annat sparfbo, och det var barnen därinne. Nu råkade Lovisa inte vara inne, och huru Allfrida lekte med hakarna, lyckades hon få upp fönstret. Då tog jag emot henne på stegen och bar henne just den

väg som hon nu har gått, och det skedde sedan gång efter gång, när Lovisa var borta, och mamsell Apollonia förundrade sig hvaraf det kom att Allfrida blef röd om kinderna, i stället för gul. Till slut upptäckte hon hvaraf det kom; då tillspikades fönstret, och jag blef skickad till Åbo häkte. Det är nu fyra år sedan, och de ha åter glömt fönstret. Spikarna ha rostat, Allfrida går ut samma väg som när hon var barn, men ... nu går hon i sömnen!

— De voro sex syskon?

— Sex. Alla fagra som smörblommor och nästan lika gula. När jag for, lågo tre af dem under hvita kors på kyrkogården; jag har ej räknat ännu, om korsen sen dess blifvit flera. Den ena grafven kan vara så god som den andra: hvad är en sådan barnkammare annat än de lefvandes graf? Man kunde skrifva på dörren: »här hvilar» — om man visste att där fanns någon ro eller hvila.

— Josua — sade den unge prästen, fixerande honom — du är en randig person.

— Rutig med, herr magister! Jag har engång varit klädd efter högsta modet i rutig tröja.

— I stället för en ärlig tjenare har du blifvit en landstrykare, och det har kanske ej allt varit ditt fel. Jag befarar att du har något sneda begrepp om mitt och ditt; kanhända också om rätt och orätt. Men så tjufpojke du är, finns där likväl något godt hos dig. Jag tror till exempel att du ej står här och ljuger för mig.

— Jag ljuger aldrig annars än inför rätta och ibland för nöjes skull, herr magister.

— Det förefaller mig som om det ännu kunde bli folk af dig. Människan kan ej med sina gärningar köpa

så mycket som en tums bredd af saligheten. Men om du lyckas göra en god gärning, Josua, förstår du då, att vår Herre vill draga dig vid luggen ur dyn?

— Jo, si det begrep jag, sa' pojken om filbunken.

— Godt. Jag tar dig i min tjenst, och vi skola tillsamman rädda prosten Ödmarks olyckliga barn.

---

11. En inträdespredikan.

Aulango kyrka var öfverfylld af folk, när den nye prästen skulle predika. Där hade gått så många rykten om hans person; där hade så smädeliga historier hunnit komma i omlopp, man visste ej huru, att äfven de, som längesedan glömt huru en kyrka såg ut invändigt, denna gång gjort ett undantag och låtit nyfikenheten locka sig att bevista dagens inträdespredikan.

Kyrkan hade också i dag ett besynnerligt utseende. De gamla bänkarna, som ej varit målade sedan hundra år tillbaka, strålade nu i hela prakten af brokiga dukar och annan grannlåt, som uppfyllde dem. Läktarne, som höllo på att ramla, hade på hvardera sidan fått ett par stadiga stöd. Predikstolen, som dittills kunnat förliknas vid ett getingbo under en takås, hade blifvit kantad med en ren hvit duk, som skylde många skröpligheter och gaf allt ett prydligare utseende. Enris var strödt kring det bofälliga altaret, dock utan att kunna förbättra den urblekta altarduken och den eländiga altartaflan, som vida mera liknade bilden af ett vederstyggligt grinande röfvareband, än af det högsta, bästa och skönaste som mänskligheten tillbeder. Lika litet hade dessa i hast vidtagna förbättringar af pastoratets nye föreståndare

kunnat hindra snödrifvorna att blåsa in genom tak och hörn, eller golfvet att svikta samt här och där gifva efter för dagens ovana tyngd.

Gudstjensten var ännu icke börjad, och allehanda tal uppstod bland de sysslolöse.

— Är det sant — sade Mietois munviga värdinna, som armbågat sig in i en bänk, där folket redan satt i famnen på hvarandra — är det sant, att den nye prästen skall vara af gamla testamentet och att han förbjuder döpelsens sakrament?

— Nej, så är det icke, menade hennes granne från Seppälä. — Han skall vara af grekiska tron och är hitskickad för att döpa oss alla till ryssar.

— Hvad är det ni prata? mumlade Vikuri, planksläparen, som trängt sig närmast bänkdörren. — Ha ni icke hört, att den nye prästen är ingen riktig präst, utan en landsfiskal, och han har fått lof att klä ut sig till präst, för att bättre kunna anamma brännvinspannorna. Prästen sitter utanpå honom så lös som ett korfskinn, men innantill är där plikt och beslag.

— Nå, si den som tål ett så nedrigt bofstreck är aldrig värd att mer få en ärlig sup uti denna världen! inföll krögaren från Alavirta, som råkade stå nära intill och kastade omkring sig utmanande blickar. — Finns här ingen yngre karl som har nog krut i sig att klappa lös landsfiskalen ur prästen?

— Får jag två kannor brännvin? frågade en hållkarl från Iikkala, i hvars talgiga ögon man redan kunde märka en betydlig florshufva på morgonkvisten.

Ett hotande mummel uppstod på gången, ty den som ville nämna någonting rätt grymt, fientligt och afskyvärdt i det brännvinsbrännande Aulango — den som här ville sammanfatta i en person allt nedrigt,

gräsligt och olycksbådande — han behöfde endast nämna det enda, men betydelsefulla ordet *landsfiskal*. Det dofva knotet spridde sig snart från gång till gång och från bänk till bänk öfver hela kyrkan. Ryktet växte från mun till mun, förvirrades under sin framfart alltmera och kom till bänkarna närmast altaret i den form, att prästen vore anförare för ett röfvareband, som stod färdigt att omringa kyrkan och dräpa utan förskoning allt hvad därinne fanns. En obestämd fruktan och oro intog alla sinnen; folket reste sig upp i bänkarna, alla sågo sig omkring, likasom osäkra hvarifrån de borde vänta den okända faran, och där hade icke behöfts mer än ett barns gråt eller bullret af en fallande psalmbok, för att denna lavin skulle ha lossnat och hela församlingen i hejdlös förskräckelse rusat ut, för att trampa ihjäl hvarandra i dörrarna.

Till all lycka hördes ingenting annat än det dofva sorl, som gick genom kyrkan, och snart stod föremålet för alla dessa hviskningar, den nye prästen, i sin mässskjorta framför altaret. Ånyo sträckte sig alla halsar framåt... Knotet var nära att ändock brista löst. Hvad frågar ett uppretadt folk efter altarets helgd!

Då hörde man prästen med hög och stadig röst uppläsa syndabekännelsen. Dessa mäktiga ord, denna skälfvande suck, som i så många sekler uppstigit ur det fallna och återlösta människosläktets innersta djup — denna bön, som bygger trons bergfasta brygga öfver hisnande afgrunder tillbaka till ett förloradt och återvunnet paradis — den droppade nu lik ett sommarregn öfver förtorkande fält... allt böjde sig, allt ödmjukade sig. Och likväl hade samma folk hört samma bön alltifrån barndomen; icke en bokstaf var lagd därtill eller tagen därifrån; men nu sades bönen så, som man icke

var van att höra i Aulango. Allt ruttet, förvildadt, sjunket och bortkommet uti denna så länge vanvårdade församling kände sig mot sin vilja träffadt af samma intryck, med hvilket äfven den mest förhärdade hör åskan mullra öfver sitt hufvud. Där blef en djup tystnad, som varade intill bönens slut, och när klockaren därefter med sin hesa brännvinsstämma började psalmen, hade folkhopen lugnats åtminstone så mycket, att den med nyfikenhet väntade hvad den förmente landsfiskalen nu skulle säga dem.

Finnarne äro ett föga musikaliskt folk i jämförelse med deras grannar svenskarne, men de fästa mycken vikt vid en god mässröst. Prosten Ödmark hade förlorat den röst han ägt i yngre dagar; pastor Idegran fick knappt fram en ton. Nu uppträdde framför altaret en herrlig baryton med klang af metall, och intrycket var i början öfverraskande. Men den hesa brännvinsstämman svarade från klockarebänken och svarade tappert falskt. Ett dussin röster bland församlingen föllo in med klockaren, som deras vana var, och sjöngo än falskare. Ett par af de ursinnigaste brännvinspatronerne längst borta vid dörren begagnade tillfället och inföllo med grymtningar. Det såg illa ut för mässan och kyrkofriden.

Den unge prästen lät sig likväl icke bekomma. Han låtsade ingenting märka, han sjöng sin mässa till slut och afträdde från altaret. Under psalmen före predikan begynte några af de oförskämdaste i kyrkan att stampa. Partiet förstod signalen; somliga började hvissla, somliga tjuta, andra att ropa. Midti detta oljud uppträdde Erland Stjernkors på predikstolen.

Han stod där högrest och lugn, som en trädgårdsmästare står i sin park, när träden susa för stormbyn. Hans ögon blickade mera sorgset än strängt på den

upproriska församlingen. Han teg ännu; han bidde sin tid, men den tycktes ej komma.

Det fanns synbarligen folk som hade sitt intresse i att ej låta hopen komma till lugn. Där förnams ett sorl, som alltmer växte till. Man hörde tydligen ropas, att prästen borde utkastas från predikstolen. Den unge predikanten kastade ännu en lugn, oförfärad blick omkring sig; därpå böjde han knä och begynte bedja högt för församlingen. Det var ej litanians ord, men det var en del af dess innehåll. Det var en kraftig, brinnande, anderik bön emot all synd och allt ondt på jorden. Det var en ljungande bön, att Guds ängel i dag måtte bereda Herrens väg; att Guds ande ville visa sin allmakt, nedstiga ända till syndens djupaste dy och nedlägga människornas trotsiga hjärtan inför Guds den barmhärtiges tron, på det att lifvets ljus måtte lysa in öfver detta mörka land och dessa mörka själar, på det att de måtte uppstå ur dödens skugga, en ny värld gå upp inom dem och allt varda nytt på den segrande grunden Kristus ...

Vid det han ännu talade, och allteftersom hans ord växte i ande och kraft, förstummades efter hand det vilda sorlet omkring honom, den ena efter den andra af de värste skrikarne smög sig ut, en dittills aldrig förnummen känsla af häpnad, ånger, blygsel och längtan efter ett bättre genomilade församlingens bröst, och den nye prästen fick obehindrad fortsätta ända till slutet sin predikan öfver Johannes' vittnesbörd.

Hvilken allt öfverväldigande makt strömmar icke ut från det lefvande ordet, när det framgår i andens kraft! Vet han väl ock, den mätte, liknöjde, dåsige prästen, som gudsnådeligt sjungande framsläpar sin läxa på predikstolen — vet han, att han har framför sig många hundrade

hungrande och törstande människoandar, hvilka bida hans ord, likasom den af solen förbrända marken bidar ett aftonregn? Vet han, att de nu äro lagda under hans hand såsom ett stort, omäteligt såningsfält — vet han, att nu är *hans* såningstid, *nu* bära hans ord i sitt sköte det eviga lifvet, men i nästa ögonblick är makten tagen ifrån honom, han är åter ett stoft, ogräset växer upp och själarna vissna? Ack, han vet det så sällan, han släpar sin läxa evangeliiboken igenom, välsignar maten och sätter sig till bords med ett godt samvete...

Köpen tiden!

12. Efter predikan.

Middagsbordet stod dukadt hos patron Arvelin på Kallis gård i Aulango, och de flesta gästerne hade redan infunnit sig, för att med sin närvaro gifva glans åt den märkvärdiga dag, som för femtiofem år sedan sett Frans Nebukadnezar Arvelin födas till världen. Där svor gamle jägmästaren von Holbach, som hade de kvickaste hästar och de längsta fröknar i socknen (dock stodo hästarna uti mesta anseendet). Där värmde lagman Åkerström, styf som ett taktegel, sin rygg mot kakelugnen och knep då och då en bit pickanell ur sin silfverdosa, i förväntan på supen. Där sågs kronofogden Rågberg i blå frack med tjenstespänne beskrifva för fruntimmerna det dåliga föret, medan expeditionsfogden Mangel trummade björneborgska marschen på fönsterrutan och tingsnotarien sikter Krankenhaus, spinkig och spindelbent, tycktes på förhand äta sig mätt af stekoset från köket.

Värden själf, den lille fete och vigilante patronen med sina rödblommiga kinder trots de femtiofem åren, höll sig, likasom kronofogden, till damerna i förmaket, där man genast kunde förmärka sällskapets *pièce de résistance*, lagmanskan Åkerström, ensam i soffan, medan

värdinnan, en fromsint för detta hushållerska, i en mycket tarflig negligé, utstyrd med mycket granna band, satt småförlägen och krusande längst nere vid dörren, där ingen brydde sig om henne. Ty ehuru högsätet obestridligen tillkom lagmanskan Åkerström i anseende till rang och värdighet, funnos där icke mindre än tre andra damer, som i börd och anor voro henne betydligt öfverlägsna, nämligen *fröknarna* von Holbach, Jacquette, Julie och Marguerite Melanie, ej att förblanda med *mamsellerna* Loa och Lina Åkerström samt Perpetua Arvelin. Skada att ätten von Holbach icke alltid hållit rasen i helgd, ty en fjärde af döttrarna var gift med en garfvare, den femte med en rusthållare, och bland de ogifta sades Marguerite Melanie innan kort vara sinnad att utbyta den toma värdigheten af en fröken von Holbach mot den solidare titeln af en fru Rågberg.

Hela sällskapet hade varit i kyrkan, med undantag af värdinnan, som hade kalasbestyr, och jägmästaren, som aldrig umgicks uti det huset. Medan alla väntade på middagen och middagen väntade på prästerne, föll talet på den unge predikanten och på tumultet i kyrkan. Lagmanskan bedyrade för expeditionsfogden Mangel, som af förvåning upphörde att trumma på rutan, huru hon med sin utmärkta rådighet hade räddat hela församlingen från lifsfara, i det att hon sagt till en af de värsta skrikarne: vet ni hvem jag är? Hvilket förmenades ha haft den mest lugnande påföljd. Emellertid ville lagmanskan gärna veta hvem den nye prästen egentligen var och om man hade att hoppas i honom en bildad karl för umgängeslifvet.

— Är han ungkarl? frågade fröken Julie von Holbach, tjugunio år gammal.

— Spelar den f-n bräde? frågade hennes far.

— Går an att proponera, men jag tviflar, jag tviflar, genmälde värden, i det att han med det mest diplomatiska smålöje vände sig till båda de sist frågande. — Det sägs att han skall vara — du kan skjuta spjället, Anders — ett slags läsarepräst, som — hvad var det jag ville säga? — men Brita, du har glömt senapen! — icke kan sätta sig till bords utan att läsa litanian — hut, Polle! — först rättfram och sedan baklänges.

— Det är fasligt hvad lyxen och läseriet ta till, beskifvade sig lagmanskan, i hvars orediga hufvud tankarna slogo lika fermt kullerbytta som i Arvelins parenteser. — Det är ingen säkerhet nu för tiden. Hvad tror herrskapet hände i förra veckan på Loppikoski? De stulo ju en fårkropp och en sidensalopp midt på ljusa dagen!

— En fårkropp och en sidensalopp? upprepade den satiriska Jacquette von Holbach, trettiofyra år gammal. — Men det är ju ett ordentligt signalement! Aldrig må någon af mamsellerna Åkerström ha råkat i röfvarehänder?

— Han predikade så vackert om Guds rike, vågade Loa Åkerström blygt invända, utan att förstå eller låtsa förstå det smädeliga sidohugget af börden mot rangen.

— Jag ber om förlåtelse — inföll kronofogden Rågberg med mycken värdighet — jag skulle hellre kalla hans predikan ett läsförhör. Hans framställningssätt hade en alltför bondaktig enkelhet, utan sådana förskönande blomster af vältalighet, som man nu för tiden är berättigad att vänta sig af en bildad talare. Jag medger att han talade hyfsadt, men han talade nästan som man annars talar i det dagliga lifvet, utan deklamation, utan accent, utan känsla. Jag för min del fann honom högst osmaklig.

— Han hvarken sjöng eller tjöt på predikstolen, hviskade Loa till sin syster Lina.

— Han läste kungörelserna begripligt nog, anmärkte lagmannen i en afgörande ton.

I hans tanke var denna merit den viktigaste hos en präst.

— Jag — yttrade lagmanskan — spetsade hela tiden mina öron för att få höra någon vacker sederegel om dygd och så vidare, om tjenares pligter emot sina husbönder och matmödrar, om världens fåfänglighet och huru vi alla bli saliga, med mera sådant, som är så uppbyggligt att höra i kyrkan. Men i stället talade han om huru man skall tro, och så kan man ändå icke tro, och huru man skall försaka sig själf, och så kan man ändå icke försaka sig själf, och så där höll han på, från det ena till det andra, så där var ju ingen den minsta reda i alltsamman.

— Nådig lagmanskan har fullkomligt rätt, menade kronofogden. Stjernkors måtte ha mera bristfälliga skolkunskaper; han förstod icke engång att indela sin predikan efter logik och matematik i *primo, secundo, tertio* och så vidare. Karlen bara ramlade på; man visste icke hvad som var början och hvad som var slut. För min del måste jag tillstå, att en punktlig, ordentlig indelning är dygden i en predikan; eller hur, min söta Marguerite; hvad är din mening?

— Ja, det är sant, svarade Marguerite Melanie i en undergifven ton.

— Ja, det är sant, härmade Jacquette, en predikan är alltid en charad, som prästen förelägger åhöraren att gissa på. Begriper jag ej mitt första, så begriper jag kanske mitt andra eller mitt tredje, och begriper jag ingenting, så får jag gratis höra mitt hela på köpet.

Mitt hela består i en väl indelt predikan vanligen däri, att all välfärd kommer af prästen.

— Nej, återtog lagmanskan, tacka vill jag vår söta, rara, beskedliga pastor Idegran; han börjar alltid sin predikan så vackert med: »värdaste kristne!»

— Ja hvad behöfs det mer? gäckade Jacquette. Det är ju att genast i första rappet damma till med ett aflatsbref för alla våra synder, både dem vi gjort, göra och framdeles möjligen ämna göra. Huru skulle vi annars kunna kallas värdaste kristne?

— Jag ber min söta fröken vara så nådig och påminna sig, att pastor Idegran också begagnar det vackra och anständiga uttrycket »dyraste kristne» — genmälde lagmanskan, med rätta mankerad — i stället för att magister Stjernkors behagade tilltala oss alla utan åtskillnad: »mina bröder och systrar!» Jag för min del påminner mig icke att jag har den äran vara släkt med magister Stjernkors; än mindre kan jag erinra mig att vi skulle vara syskon. Men om det finns någon rättvisa, skall vår snälle Idegran ha pastoratet. Månntro han kan tillträda det nästa vår?

— Först skall tjensteåret gå ut, och så skall nådåret gå ut, ifall det blir något nådår, svarade kronofogden. Emellertid anslås nu pastoratet ledigt, och då få vi se hvem som kommer på förslag.

— Jag skall tala därom med Åkerström, han behöfver bara säga ett ord åt biskopen, nickade lagmanskan med en blick på sin man, som kryssade i salen kring brännvinsbordet, likt en örn kring en orrstek. — »Mina bröder och systrar!» Jag måtte säga, det var det skamlösaste jag någonsin hört.

— Må f-n taga alla bröder och systrar, röt jägmästaren i salsdörren. — Skola vi svälta ihjäl för det att prästerne frusit fast i . . .

Han hann icke utsäga den bekanta vistelseort, till hvilken han vanligen hänvisade alla präster, innan han afbröts af patron Arvelin, som med en suck af lättnad utropade:

— Här komma våra pastorer; nu kunna vi börja! Stigen in, mina herrar! Nå, heder och tack, herr magister, — kör ut Polle, Anders! — för en så vacker predikan!

---

13. Åter sömngångerskan.

Sent om aftonen samma söndag satt kuramgerens magister Stjernkors ensam i sitt rum och öfverlade med sin Gud om den väg han borde följa i tidens trångmål. Han, eller fastmer den mäktiga ande som bodde i ordet, hade för ett ögonblick lyckats kufva de hatfulla, trotsiga lidelser, som instinktlikt anade i honom sin fiende och reste sig upp mot honom i denna församling. Men de voro icke därför slagna, icke tillintetgjorda; han förstod, att de skulle begagna första tillfälle för att åter uppresa sig mot den besvärlige botpredikant, som här djärfdes förkunna så nya läror om bättring och tro.

Herrskapsfolket i Aulango behagade Erland Stjernkors nästan mindre än de råe bönderne. Vid den middag han nyss öfvervarit hade han tyckt sig känna likasom ett efterspel af det muntra, på alla sinnliga njutningar beräknade goddagslif, som man omtalade från prosten Ödmarks dagar och där den störste matkännaren, den erfarnaste punschbryggaren, den tappraste dryckeskämpen, den kvickaste ordlekaren och den bäste vismakaren alltid voro säkre om en odelad beundran. Erland Stjernkors visste ganska väl, att bland desse veteraner från fordom i bordets fälttåg fanns här och där en ärlig och bottengod kärna fördold bakom skum och skal; men han tillhörde

själf en annan tid med andra seder, när det hvarken anses för värdens största ära att dricka sina gäster under bordet, ej heller för gästens högsta berömmelse att hamna därsammastädes. Hela detta lustiga väsen misshagade honom, och i sällskapet på Kallis fann han, utom flera beskedliga och oskadliga människor, endast en person, den unga Loa Åkerström, som tycktes förstå honom och betrakta lifvet med samma allvar som han. Detta gjorde honom dock ett nöje. Det behöfves stundom blott en enda droppe sötma i denna världens bitterhet för att låta oceanens salta vågor svalla som honung mot hjärtats klippstränder.

Innan den unge prästen ännu blef ense med sin Gud och sig själf, om han borde uppträda i denna församling som en ljungande Luther eller som en fridens Melanchton, öppnades sakta tapetdörren vid konung Davids harpa, och sömngångerskan trädde in.

Denna gång hade Stjernkors mera lugn och äfven mera tid att betrakta det olyckliga barnet. Flickan var barhufvad, barfota som förr; men hon bar nu en brun kofta, som i någon mån skyddade henne mot den skarpa vinterkölden. Hennes hy var så blek att den skiftade i blått; hennes lemmar så magra, så späda, att hon mera liknade en sväfvande hamn än ett mänskligt väsen i ungdomens skönaste knoppning. Hennes ålder var också därför omöjlig att gissa; hon kunde lika väl vara tio som aderton år. Håret var ljust och lingult; ansiktet ytterst fint och välbildadt, men de öppna, glänsande, orörliga ögonen gåfvo hela gestalten ett uttryck af någonting drömlikt hemskt.

Hon gick fram till honom, såsom förut, och lade sin hand på hans skuldra, utan att den minsta rörelse i blicken tillkännagaf att hon såg.

— Jag har ju sagt dig att du skall komma, yttrade hon med en skymt af otålighet. — De ville skicka oss i går natt till torpet i Martois skog... Men torparens häst bröt sitt ben...

Här följde en paus, och sömngångerskan tycktes lyssna på något aflägset ljud.

— Jag hör honom komma på landsvägen, fortfor hon efter en stund. — Han kör en annan häst; där är hö i bjällrorna... Han är en half mil härifrån... Klockan två i natt är han här... klockan tre vilja de... Kom!

Och hon vinkade med handen, i det hon gick. Stjernkors gjorde intet försök att hindra henne eller att tilltala henne. Han varseblef i den öppna tapetdörren Josua, hvilken omsorgsfullt lämnade plats åt den bortsväfvande hamnen.

— Buren är öppen, om magistern vill komma, nickade zigenaren.

— Hvilken väg kom du hit?

— Genom andra våningen. Jag väntade på stegen vid norra gafveln, tills Allfrida steg ut genom fönstret, och så klef jag in i barnkammaren. Där öppnade jag alla dörrarna inifrån; vägen är fri.

— Men om inre vägen är öppen, hvarför lät du då flickan gå sin äfventyrliga väg tillbaka till kammaren?

— Hvarför? För det att det är ett underligt ting när kroppen sofver och själen vakar. Vi tattare tro inte på änglar, men vi tro på hvita andar och svarta, och där går alltid en hvit ande framför den som går i sömnen. Men den som rör vid en sömngångare måste räcka sin hand tvärsigenom den hvita luftanden, och däraf får man stor sveda, om ej något värre. Det som skall vara så, det skall ingen försöka att ställa annorlunda. Nu visar jag vägen. Här behöfs intet ljus, det kunde ses utifrån;

jag har en blindlykta. Allt beror på att ingen blir varse myrans vägar i sanden. Lyckligtvis sofver Lovisa alltid i nedra våningen. Den leda maran är mörkrädd!

— Och om vi blefve upptäckta, så äro vi inga tjufvar, genmälde Stjernkors.

— Hvem vet så noga för hvad man anser oss? Och hvem säger magistern att vi inte äro tjufvar i deras ögon, som vi bestjäla på deras fångar?

— Gå; jag följer dig. Jag längtar att med egna ögon öfvertyga mig om att ej allt hvad du sagt mig om dessa barn är endast en dåraktig saga.

I stället att svara, begynte zigenaren sakta att hvissla och klef så förut på den smala trappan, följd af sin husbonde. Snart voro de i den lilla förstugan i öfra våningen, där sömngångerskan klättrat in genom fönstret, och funno nu dörren öppen till den närgränsande salen.

---

14. En mördarekula.

De två nattvandrarne fortsatte, tysta som vålnader, sin upptäcktsresa i andra våningen af den rymliga prästgården. Stjernkors hade afdragit sina stöflar; en katt kunde ej göra mindre buller än zigenaren i sina näfverskor.

De inträdde i en stor, ödslig och mörk sal. Det var gästabudssalen, som varit vittne till så många nattliga dryckeslag och där prosten Ödmark hade utandats sin sista suck. Mot sin vilja kastade Stjernkors en skygg blick i mörkret på de isade fönstren. Det var här Jonas sade sig ha sett dessa många bleka ansikten skåda i vinternatten in genom rutorna...

Vandrarne påskyndade sina steg. De kommo från salen till ett lika kallt och obebodt förmak, från förmaket åter till ett stort och lika öde rum. Här var det verkliga biblioteket, sex sköna skåp af valnöt, uppfyllda med elegant inbundna böcker. Stjernkors gaf sig endast tid att vid blindlyktans sken kasta en hastig blick på den närmaste hyllan. Den upptogs till hela sin längd af Voltaires arbeten. Sannolikt fanns på de öfriga hyllorna äfven teologi, som höll den store världsbegrinaren sällskap...

I biblioteket låg en gångmatta och ledde till en ny tapetdörr, genom hvilken man kom till ett halfkallt rum, nästan helt och hållet uppfylldt af gamla möbler, träkärl, blomkrukor, taktegel och andra inventarier, sådana man vanligen hopföser i en ovårdad och öfvergifven skräpkammare. Men i denna labyrint, som tycktes stänga allt vidare framträngande, slank zigenaren fram på en knappt märkbar genomgång och öppnade varsamt en dörr, som bortskymdes af ett bredt, mot väggen lutadt skifbord. Stjernkors förstod att de nu voro vid målet för deras vandring.

Han fattade blindlyktan och trädde in. En tung, osund, förgiftad luft strömmade emot honom, blandad med en friskare, kyligare fläkt, som tycktes komma från ett icke alldeles tillslutet fönster.

Lyktans sken upplyste ett rum, som vid första anblicken ej tycktes erbjuda något annat ovanligt, än dess bruna färg. De otapetserade väggarna, med gamla tidningar klistrade öfver springorna, hade antagit en gråbrun mossfärg. Tjocka bruna yllegardiner betäckte det enda fönstret. Den fordom hvitrappade kakelugnen var svärtad af rök. Två brunmålade sängar, af hvilka en var försedd med sparlakan af tungt, rutigt bomullstyg; ett stort brunmåladt klädskåp; ett brunt bord och dito bänkar samt en enda klumpig brunmålad stol utgjorde den enformiga, olideligt tunga möbleringen i denna melankoliska barnkammare. Redan vid andra ögonkastet upptäckte Erland Stjernkors' skarpa blick, att tak och väggar voro betäckta med damm och spindelväf; att mögel syntes i hörn och väggspringor; att ingen hållstuga kunde ha umburit kvast och skurtrasa längre än detta golf samt att i nischen af kakelugnen stod en brun

stenskål med något gammalt matförråd, som spridde en ingalunda angenäm lukt, medan våta linnekläder voro upphängda att torka på ett snöre framför kakelugnen. Luften i detta rum måste ha varit förskräcklig innan fönstret öppnades, och Stjernkors förstod ganska väl hvarför sköterskan föredrog att tillbringa nätterna i nedra våningen.

Knappt hade han anställt denna hastiga mönstring, innan Josua fattade hans arm och dolde blindlyktan, i det han pekade mot fönstret. Man hörde lätta steg af en person som klättrade uppför en stege. Strax därpå rörde sig gardinerna, och sömngångerskan, som haft en vida längre väg att passera ytterom huset, än de båda nattvandrarne inom detsamma, svängde sig med en lindanserskas vighet in genom fönstret. Därpå stängde hon fönstret med mycken omsorg, afkastade koftan, föll på knä vid den fristående bädden, föreställde sig sannolikt att hon gjorde en bön och gömde sedan sin lilla person under en stor fäll med öfvertåg af brunt ylle. Icke den minsta osäkerhet i rörelserna tillkännagaf att hon sof, ej heller tycktes hon hafva någon aning om främlingars närvaro.

Stjernkors steg fram till bädden. Där sofvo två barn, båda lika blåbleka, lika aftärda: två vackra, skugglika bilder af porslin.

— Den minsta flickan heter Beata, hviskade zigenaren. Det är hon som de säga har mist förståndet. Men det är blott för att en ande talar med hennes tunga. Allfrida håller Beata för mycket visare än alla andra och frågar henne alltid om råd.

— Och hvem sofver här? frågade Erland, i det han närmade sig sängen med sparlakanen.

— Se själf! svarade Josua och vände sig bort

Stjernkors fråndrog sparlakanen och lyste öfver bädden med lyktan. En liten, nästan klotformig, hopkrympt och eländig varelse, som knappt mer hade människoskapnad, stirrade mot honom med yrvakna, af förskräckelse fåniga blickar.

— Var ej rädd; jag är din vän och vill dig väl! hviskade Erland med mild röst till den stackars krymplingen, som svarade honom blott med att krypa så djupt han förmådde under den stora fällen.

— Han heter Isidor och är tretton år gammal, förklarade Josua. Å, jag minns honom förr! Magistern skulle ha sett honom, när han var tre eller fyra år gammal! Han var då stor och stark för sin ålder; så liten han var, drog han mig ett stycke framåt i skottkärran, och välskapad var han som en himmelens ängel; det voro de alla. Men sedan dödde modern, och då kom hon som jag inte ids nämna vid namn, och så stängdes sex Guds fria skapade varelser in som arma fångar i detta ohyggliga nästet. Det har nu gått som det skulle gå, utom att tre ännu lefva. Men när gossen var sex år gammal, sade somliga att han var en förhäxad bortbyting; andra trodde att han hade engelska sjukan. Och när han var tio, liknade han en rofva med fyra smala pinnar uti. Sedan har just ingenting värre händt, än att hans ben alldeles torkat bort, och han har mist hörseln och talet. Se kan han ännu tillsvidare och röra armarna liksom en groda. Att se på Allfrida, det är här i världen hans enda fröjd. Systrarna sköta honom, och utan Allfrida skulle han längesedan ha fått ett hvitt kors på sin graf, som alla de andra. Jag vet ej om han har någon orsak att tacka henne för det.

— Men vi äro ju i en mördarekula och ej i en barnkammare! utropade den unge prästen, utom sig af harm och medömkan.

— Jag vet inte huru de lärde må kalla det, genmälde zigenaren. Barnen ha mat och kläder, varmt omkring sig och mjukt att sofva på; mången kunde tycka att de må här som prinsar. För min del skulle jag likaså gärna kasta små barn i en groddamm. Jag förstår mig inte mycket på sådant, men det minns jag sedan jag själf var en puttefnask, att barn tycka om litet nojs och språng och leksaker och bilder, och när de ledsnat vid ett, så vilja de gärna ha något annat. Men här skulle aldrig få vara minsta buller, för det att mamsell Fuling bor härinunder. Här skulle ingen få springa, ingen leka, och därför gjordes bänkarna golffasta och bordet tungt; den enda stolen har nyligen blifvit hitflyttad åt Lovisa. Har magistern någonsin sett en odrägligare och tungsintare bostad för människobarn? Jag hämtade engång åt barnen en ruterknekt; se, det var något rart! Men det var en alldeles för grann tafla åt dem som ingenting skulle få se; Lovisa kastade knekten i kakelugnen. Nej, hvad de lipade alla tre! De lekte engång häst och redo på vedträn: från den dagen bars aldrig veden in förrän brasan påtändes.

— Men jag kan ej inse något rimligt skäl till en så omänsklig behandling. Huru är det möjligt, att ej barnen ha någon förmyndare, som tar vård om dem?

— Fråga pastorn; jag vet ingenting; salig prosten dödde så nyligen. Folk tror nu att barnen ha spetälskan, och ingen vill gärna tala ett ord om dem, för att det ordet kunde besmitta tungan.

— Nåväl, Josua, jag åtager mig dessa olyckliga barn. Från denna stund lämnar jag dem icke mer, innan jag

flyttat dem härifrån till ett sundare rum och en bättre behandling. Du kan gå; jag stannar här till i morgon bittida.

— Och jag skulle lämna magistern ensam! Nej, si vi två höra justsom ihop, sa' knifven till skaftet. De vilja nu föra barnen till Martois torp, som ligger en mil in i skogen; där skall ingen hund eller katt få veta något om dem. Och Martois torpare är icke att lita på; han har två gånger slitit spö. Ja, det vill säga, nog kan man vara på sätt och vis mänska ändå, men... hörde icke magistern Allfrida säga, att han är här om en liten stund; ja, *hon* vet mycket, som andra ej veta, hon hör i sömnen sin döda mor.

— Allfrida nämnde verkligen något om Martois torp.

— Var säker att det Allfrida talar i sömnen är klokare än det som en lagman talar med öppna ögon och öron på tinget. Det slår inte fel, de ha i natt något ondt i sinnet. Hör! Var det inte liksom en häst skulle ha gnäggat därborta vid landsvägen?

---

15. Anfall och nederlag.

Josua smög sig ut och kom efter tio minuter tillbaka.
— Handtlangaren har kommit, hviskade han. Kursläden, som skall bortföra barnen, körde nyss in på bakgården. Karlen är klädd som laukkurysse, men jag kände Martois torparn på gången; han har engång blifvit biten af varg och släpar efter sig vänstra benet. Så snart han fått en sup därnere, ha vi att vänta dem hit. De må komma; jag har här litet varmbröd för deras räkning, och få de ej nu en het bastu, vill jag aldrig stjäla en rofva mer.

Vid dessa ord framräckte zigenaren en bastant knölpåk och visade grinande, att han i nödfall hade en god knif.

— Josua — sade prästen efter något betänkande — jag hoppas att min härvaro ensam skall vara tillräcklig att göra alla onda anslag om intet. Men för all säkerhet skola vi barrikadera oss utanför dörren; det blir en position, som vi kunna i nödfall försvara mot tjugu man, och de stackars barnen få sofva i ro.

— Med förlof — svarade den frispråkige zigenaren, i det båda begåfvo sig till den utsedda stridsplatsen — näst en bra psalmbok finns ingenting bättre än en lagom

påk, och när prästen kommenderar och tattarn ger fyr, kan icke f-n stå emot. Rummet här utanför kallades förr seraljen, jag vet inte hvarför; de sista åren höllos här höns om vintrarna. Vi ha virke nog till en bastonad...

— Barrikad.

— Här ha vi sådant virke till en barrikad, som en fästningsbyggare skulle afundas oss. Först sex bänkar och tre bord med benen i vädret. Därnäst fyra såar. Sedan fem brödtunnor och två saltfjärdingar. Ofvanpå dem lasta vi sextio taktegel som ammunition. Luckorna i barrikaden tillstoppa vi med bastmattor och bolster af rötofs. Långbordet är massekatt.

— Hvad vill det säga?

— Sådant krypin, som soldaterne bruka i Fredrikshamn och på Sveaborg, när de gömma sig för kulor och krut.

— Aha! Kasematt.

— Nå, massekatt eller kassematt, det kan komma på ett ut. Men nu går någon i salen. En sak vill jag säga magistern. Jag står kvar som ett berg vid magisterns sida, här må komma sjutusen torpare och femtonhundra arga mamseller, men är det salig prosten som går där i salen och kommer härin, si då tar jag till harpasset och är lika bra karl för det.

— Honom tar jag på min del, Josua, fastän jag knappast tror att ett spöke, som går genom väggen, behöfver kringvrida lås. Håll dig därför stilla och göm dig, tilldess jag behöfver dig. Jag vill också huka mig ned, för att höra hvad de säga, när de finna ingången spärrad.

Lyktan doldes, och båda sutto nedhukade, för att afbida fiendens ankomst, medan steg allt mera närmade

sig den barrikaderade kammaren. Det dröjde ej heller länge, innan dörren från yttre rummet varsamt öppnades och tre personer inträdde. Främst gick Lovisa med en lykta af tennbleck; efter henne mamsell Apollonia Durin och sist en groflemmad äldre karl, förklädd till laukkurysse.

Lovisa tog ej mer än två steg i rummet, innan hon märkte oråd. Hon vände sig om och gjorde ett tecken att genomgången var stängd.

— Det är icke möjligt! yttrade mamsell Apollonia med låg röst.

— Jag säger att någon har varit här, fnurrade tjenarinnan snäsigt. Salsdörren var öppen, och jag vet att jag stängde honom i går afton, när jag gick ned.

— Är du säker på att magistern sofver?

— Hvad skulle han göra? Där var mörkt i hans rum.

— Kan icke en karl vara vaken för det att där är mörkt i hans rum? Och på sådana kräk som du skall jag lita! Har jag ej sagt dig att han är farlig, den där? tillade hon saktare mellan tänderna. — Allt hänger på ett hår. Nu eller aldrig. Framåt; vi ha ingen tid att försumma.

Lovisa började vresigt att undankasta det ena och det andra, som stod i vägen. Med ens höll hon stilla. Hon hade märkt att bänkar, tunnor och tegel voro omställda med alltför tydlig beräkning. Vidskepelsen fick oemotståndlig makt öfver henne.

— Salig prosten har städat seraljen! hviskade hon.

Mamsell Apollonia ville svara, men i detsamma reste sig en oformlig, lurfvig gestalt till jättehöjd bakom bänkar och tunnor, ett doft rytande hördes, och ett taktegel, slungadt af okänd hand, träffade blecklyktan, som

ögonblickligen släcktes. Med ett rop af förskräckelse skyndade båda kvinnorna, åtföljda af karlen, ut från det farliga rummet, och ljudet af ansenliga smällar vittnade om att den brådstörtade flykten ej aflopp utan kännbara nederlag.

— Salig prosten är ändå bra, skrattade Josua, i det han kastade af sig ett par långa bastmattor, hvilka han, med tillhjälp af sin knölpåk, hade rest i höjden öfver sitt hufvud. — När de nu komma ner — och jag önskar att det må ske med hufvudet förut — så svära de alla tre på att de sett salig prosten, klädd i kappa och krage, och att han blåst ut deras ljus. Ja, ursäkta, det var mot befallning, men när jag hörde det leda trollet tala om tomten, föll det mig in att agera buse...

— Tror du att de komma tillbaka med mera folk?

— I mörkret? Jo det skulle man se! Det vet ju hvart barn i byn, att salig prosten spökar i öfra våningen, och nu när de sett honom... men sådant är bäst att lämna osagdt. Jag tyckte mig höra någon hosta i yttre rummet.

— Stanna här, medan jag går att uppsöka mamsell Durin.

— Tackar som bjuder, sa' hunden om hötappen. Det kunde allt hända att salig prosten inte har godt öga till mig, sedan jag likasom varit hans adjunkt... men jag kan sätta mig i en vrå därinne hos barnen.

— Det blir då de som beskydda dig?

— Och hvarför inte? menade tattaren trohjärtadt. En fähund som jag behöfver trygga sig vid det som är bättre än han. Ondt stål och onda tankar komma inte vid sofvande barn.

— Det finns någon sanning i hvad du säger, Josua, och om barnen beskydda oss, så tror jag att vi bättre

beskydda dem, om vi båda tillbringa natten i deras rum. Barrikaden skall trygga oss mot hvarje öfverrumpling.

De återvände till barnkammaren. Allt var stilla. Stjernkors satte sig i den gamla stolen och slumrade innan kort en ofta afbruten sömn med hufvudet mot den hårda karmen. Zigenaren sof i en vrå. Den långa decembernatten förgick utan äfventyr, men långtifrån lugnt.

Tio eller femton gånger på natten hördes den lame gossen knacka i sängkanten, och för hvarje gång uppstod den äldre flickan, sömngångerskan, utan knot, för att gifva honom dricka. Nästan lika många gånger flög den vansinniga yngre flickan upp ur sina drömmar och sjöng och gestikulerade; och hvarje gång lyckades Allfrida åter smeka henne till ro. Två de öfvergifnaste varelser i världen hade af försynen fått vid sin sida en tredje, lika öfvergifven som de och dock, som det tycktes, begåfvad med en ängels kärlek, en ängels tålamod att trösta de lidande.

Redan grydde den sena vinterdagens första strimma på den fällda gardinen, när Erland Stjernkors vaknade från sin senaste oroliga slummer och såg i halfmörkret zigenaren stå vid sin sida.

— Äro de här för att anfalla oss?

— Nej, svarade Josua. Jag har sett mig omkring därnere. Vi kunna flytta bort bastonaden. Mamsell Apollonia har rest sin kos med jag vet nog hvem. Lovisa snyftar, pigorna skrika, drängarne stå handfallne. Alla försäkra att mamsell blifvit bortröfvad af en laukkurysse. Sex hästar stå färdiga i stallet och fyra karlar i folkstugan, men ingen enda lyftar en fot för att sätta efter röfvaren och hans byte. Si det kallar jag att vara omtyckt af sina undersåtar, när man i åtta år regerat Aulango prästgård!

— Lofvad vare Gud — sade Stjernkors — att de onda makterna självmant vikit från detta hus. Och nu bort med denna mörka gardin, ty hädanefter skall himmelens sol lysa, som himmelens nåd, öfver dessa faderlösa barn. Luft skall strömma in öfver dessa förpestade dunster, frihet skall spränga fängelsets murar, kärlek skall försona hvad omänsklig hårdhet så länge brutit. Ja — utropade han och tryckte en kyss på den vaknande, häpna Allfridas panna — hädanefter vill jag vara en fader för sorgens barn!

16. Vid ett preferensbord.

Andradag jul hade ungherrarne i Aulango, förstärkte af några utsocknes studenter och vicehäradshöfdingar, arrangerat ett slädparti ut till von Holbachs på Särkylä, där värden benäget upplåtit sin stora, aflånga sal, den största näst prästgårdssalen. Ungherrarne, anförde af Krankenhaus, hade visserligen gjort ett försök att arrangera partiet i prästgården, hvars stora lokal låg så väl till för alla och där man hoppades ej behöfva genera sig under nuvarande interregnum; men magister Stjernkors hade förmenat ungdomen detta oskyldiga nöje. Han hade föreburit att prästgården vore mindre lämplig för en sådan tillställning så nära efter förre innehafvarens frånfälle, och dessutom funnes här sjuka barn, som man ej borde störa, med mera sådant, som hvar och en visste var idel undflykter, för att visa huru man var herre på täppan. Särkylä-herrn hade däremot visat en beredvillighet, som fördubblades af hans groll mot alla läsarepräster; och härigenom steg jägmästar von Holbachs anseende hos allt fashionabelt folk på orten lika snabbt och välförtjent som magister Stjernkors förlorade det lilla fotfäste han möjligen lyckats tillkämpa sig i det bildade Aulangos allmänna opinion.

Och likväl hade det varit märkvärdigt att se, dessa juldagar, huru det ena och andra försöket att störa gudstjensten, och i synnerhet predikan, blifvit nedtystadt af församlingen och huru mången, som skrutit på förhand att han ville täppa munnen på den förmente landsfiskalen, efteråt hade ingenting annat att berätta, än att det skulle väl ske, det hade ej passat den gången i stycket. Aldrig hade Aulango kyrka varit så uppfylld af folk som när Stjernkors predikade, och aldrig hade en mäktigare väckelse där gått genom människors bröst, medan — för att tala med lagmanskan Åkerström — den söta, rara, beskedliga pastor Idegran, som alltid började så vackert med »värdaste kristne», icke lyckades samla hälften så många eller hälften så andäktiga åhörare. Men allt detta nya, som den unge predikanten förstod att uppröra i sina åhörares bröst, var ännu så spritternytt och förunderligt ovant, att det slog med stumhet och häpnad dem som blifvit gripne däraf. De hade ännu icke kommit till någon klarhet och reda, och därför öppnades ännu så få läppar för att någongång våga en skygg invändning mot alla de rimliga och orimliga, men alltid smädeliga historier, som flitigt sattes i omlopp om Aulangos nye själasörjare.

I förmaket på Särkylä hade man arrangerat ett preferensbord, där lagmanskan, jämte sina kavaljerer, jägmästaren, kronofogden och patron Arvelin, på ett lika nyttigt som underhållande sätt fördrefvo den långa vinterkvällen (slädpartiet hade begynt klockan tre e. m.), medan ungdomen dansade i salen och medan de tre fröknarna von Holbach, hvilka simmade mellan gamla och nya världen likasom hvalfiskarna i Behrings sund, ömsom vikarierade i dansen, ömsom vid kortspelet.

I preferens på fyra man hand fogar ett lyckligt öde att konversationen drifves med ett slags växelverk, ithy att en af de spelande alltid är ledig och delar ut korten. Blir konversationen bet, så är det fjärde kugghjulets skyldighet att haka uti, och äro där bitande tungor, så slår det sällan fel att man icke får en ny upplaga af »fjärdepartsräfsten».

— Nå, hvad tyckte befallningsman om predikan i dag? frågade lagmanskan Åkerström sin granne till vänster. — För min del fann jag den högst obildad. Han nyttjar ord som, jag försäkrar, det fordras en viss suffisans att höra utan att rodna, till exempel »dräpa». Ja, han sade verkligen: »*somlige af dem skolen I dräpa*». Tacka himlen, att han ej sade någonting värre.

— Jag har ej varit i kyrkan; jag har sparat mig till aftonsången här på Särkylä, svarade kronofogden.

— Han skall ha tagit i sin tjenst en tattare, som mördat sju eller åtta människor, utom Sastmolabor, och suttit med black om foten från det han var litet barn. Man skall få se att det slutas aldrig väl, för se, tattarne äro så romaneska af sig. Och ett förskräckligt oväsen skall där ha varit en söndagsnatt. Prästen har skickat tattarn med slagruta att söka rätt på salig Ödmarks pengar, och tattarn har ridit på en röd mara sex gånger genom vindsfönsterna.

— Jag ber om förlåtelse — inföll Jacquette spefullt, i det hon blandade korten åt sin far, som gick att brygga en toddy — var hon verkligen röd? Månne hon ej var gredelin?

— Min söta fröken är kanhända närmare bekant med ifrågavarande personage, genmälde lagmanskan spetsigt. Men salig Ödmark var en hygglig sällskapskarl och spelade boston så det var en charme, och piquet...

Jag köper i ruter. Alltnog, när de vändt upp och ned på huset och strött dunen ur fjorton räckdynor, kommo de slutligen till ett skåp. Var det ej så, kusin Arvelin?

— Ja visst, ja visst, eller med andra ord en kammare, min nådiga kusin. Jag passar.

— Nå ja, skåp eller kammare, det kan vara detsamma; kanhända var det en garderob. Alltnog, där funnos sex barn, inlagda . . .

— I ättika, fortsatte Jacquette.

— Jag ber om förlåtelse, i en kryddlåda, återtog lagmanskan, rodnande af harm. — Jag har det af säker person, min söta. Var det ej i en kryddlåda, kusin Arvelin?

— Ja bevars, det var i en så kallad kryddlåda, eller med andra ord — nu föll kung, dam, knekt — i en säng.

— Min nådiga hör nu, att det ej var i ättika. Nå, det var ingen hemlighet, alla visste att salig Ödmark hade efterlämnat några ofärdiga stackare. Den ena var skapt som en fågel, den andra som en fisk och den tredje . . .

— Som en gräddsnäcka.

— Var så god och raljera, min söta, var så god. Jag finner det hvarken moraliskt eller eqvivalent att effektuera sig öfver en situation, men alla tre voro spetälska; var det ej så, kusin?

— Jaha, det var en situation. Sju i klöfver.

— Jag tyckte det var sex som hittades där uppe i kryddlådan, anmärkte Jacquette.

— Nej, min bästa, man är illa underrättad, det var tre, som jag nyss hade äran att säga, tre eller fyra; och alla voro de månadsrasande. Jag köper i spader. Dagen

därpå lät magister Stjernkors flytta ned alla fyra från deras lugna oskyldiga barndomshem...

— I kryddlådan?

— Får jag lof att konfrontera min relation? Han lät flytta ned dem i kalla, dragiga rum och bada dem som hundvalpar, och omkläda dem, med förlof sagdt, i pigornas lintyg, ty de hade ej några andra, och gifva dem buljong och andra dietiska evenemanger, och nu äro de alla döda. Jag whistar i ruter.

— Jag ber om förlåtelse — inföll kronofogden Rågberg, som dittills hviskat med Marguerite Melanie bakom hans stol — när jag i morse besökte prästgården, befunno sig de stackars barnen betydligt bättre.

— Ja, det var just det jag ville säga, återtog lagmanskan, de hade ju kunnat krevera af en sådan diet. Med ett ord, mamsell Durin var sin kos; hon blef enleverad samma natt, och hennes beskedliga Lovisa sprang bort från gården en stund därefter. Man skall få se att hon blifvit dränkt i en vak med sten om halsen. Jag vill inte beskylla någon; min man säger att det kan blifva urtima ting om sådant; men det finns vissa personer som gärna spela herrar i huset, och hon var som en annan mor för de ofärdiga stackrarne. Den snälla, beskedliga pastor Idegran tog sig så illa, att han fick värk i ryggen. Jag hoppas han snart får pastoratet, så att vi åter få ett gladare sällskapslif i prästgården.

— Pastoratet är anslaget ledigt, och inga nådår lära komma i fråga; på sin höjd ett par hundra rubel i gratifikation åt krymplingarne. Idegran är självskrifven, och kommer ej besvär öfver förslaget eller trassel om valet, så kan han draga sin lilla klöfver som kyrkoherde i Maj ett år till, yttrade kronofogden.

— Ja, där ser man! Idegran måste arrendera sitt eget pastorat. Ett års inkomster gå till Saima kanal. Är det ej så, kusin Arvelin?

— Ja visst, ja visst; det vill säga till universitetet.

— Naturligtvis. Och hvad nu det universitetet skall göra med så förskräckliga penningar!

— För att uppfostra lagmän, inföll den näbbiga fröken Jacquette.

---

17. Erland Stjernkors' recepter.

Erland Stjernkors stod ensam; han hade bortskickat sin dräng och förtrogne, tattaren Josua, i ett ärende som tillsvidare skulle hållas hemligt. Men han hade en moster — en af dessa hjärtegoda gamla mamseller, som, långtifrån att vara ändamålslösa i världen, tvärtom synas enkom bestämda att lefva för andras lycka. Mamsell Milenia var en fattig prästdotter, som släpat hela sitt lif igenom, först för sin fars stora hushåll, därefter med hela raden af värnlösa syskon, sedan för en ny rad af fattiga systersöner, som skulle underhållas vid akademin, och slutligen hade hon gjort till sitt lifs ändamål att lägga in gurkor och rödbetor, sylta stickelbär och pressa hallonsaft, för att med inkomsten af detta lofliga näringsfång hålla en stackars gudson i skolan. Men nu hade denne gudson ändtligen kommit i snickarelära, och mamsell Milenia kände sig för första gången onyttig och ensam i världen. Det var så ovant för henne att sofva alla sina nätter i ro och icke ha något bekymmer: det var alldeles icke hennes natur, och därför tyckte hon sig riktigt ha fått något till skänks, när postbudet en dag hämtade till henne ett bref från hennes gode Erland i Aulango, med begäran att hon så fort som möjligt ville taga vård om tre öfvergifna,

olyckliga barn. Hvem var glad, om ej mamsell Milenia! Inom två timmar hade hon inpackat sina små bylten och kaffepannor, fått en gammal mjölnare att skjutsa med egen häst, och dagen därpå var hon redan i Aulango. Här kände hon sig som fisken i vattnet. Här fick hon med ens bestyr, bekymmer och nattvak så mycket hon någonsin kunde önska. Hon fick än en gång slita ut sig, och det var hennes rätta natur.

Nu började, utan läkare och apotek, dessa »dietiska evenemanger», om hvilka dunkla rykten hade kommit ända till lagmanskan Åkerströms öron. Erland Stjernkors hade studerat kemi, fysiologi och anatomi mer än just hade behöfts för hans kappa och krage. Han hade praktiskt inhämtat vattenkur och homöopati, utan att drunkna i någondera, och hade efter hand kommit till det besynnerliga resultat, att *hälsan,* och icke *sjukdomen,* dock torde vara hufvudsaken i läkarekonsten. Ju mera han begynt praktisera i denna högst ograduerade och kvacksalfvaremässiga medicin, desto klarare tyckte han sig komma till en farmakopé, som bestod af följande nio recepter, hvilka han ansåg utgöra om icke just något bot för allt ondt, så likväl ett ganska nyttigt apotek, nämligen:

Recipe:
primo: luft;
secundo: ljus;
tertio: vatten;
quarto: stärkande föda;
quinto: omväxling och rörelse;
sexto: lugn;
septimo: frihet;
octavo: intryck af godhet, kärlek, behag;
nono: intryck af hopp och glädje.

Till alla dessa recepter för kropp och själ, hvartill självfallet hörde lämplig klädedräkt och en jämn kroppsvärme, lade Erland Stjernkors ett universalmedel, hvilket han påstod ingå som hufvudingrediensen i alla nio, och detta var en glad, undergifven, orubblig förtröstan på Guds den allsmäktiges oändliga nåd.

Den unge prästen tyckte att en sådan läkarekonst ganska väl lät förena sig med hans själasörjarekall. Han hade äfven den besynnerliga tron, som han icke torde ha inhämtat i anatomisalen, att kropp och själ äro mycket nära förbundna med hvarandra och icke lätt kunna åtskiljas i lifvets dagar. Han ansåg därför själens hälsa, själens intryck behöfva åtminstone lika mycken vård som kroppens, och han inbillade sig att utan en sådan vård tjena hundratusen piller och mixturer till intet. Men däremot ansåg han själsstämningen i två fall bland tre vara af ett så mäktigt inflytande på kroppen, att däraf berodde död eller hälsa. Han trodde, med ett ord, att människan kan blifva frisk eller sjuk af en känsla, en tanke. Näst universalmedlet, lade han därför nästan den största vikten på recepterna numro åtta och nio.

Erland Stjernkors var således en naturläkare, om man så vill, och kastade med gladt mod hela den förskräckliga litanian af apotekernas burkar och flaskor öfver bord, sedan han bärgat af hela bråten blott ett halft eller helt dussin af de enklaste medlen. Men han var icke en af dem som inbilla sig att den rika, omtänksamma naturen nedlagt hela sin läkande kraft i ett enda medel eller en enda metod. Att tro *alla* sjukdomar botas med vatten, eller luft, eller mjölkkur, drufkur, punschkur, Morrisons piller, revalenta och så vidare, eller med homöopatiska piller, det ansåg han ungefär

lika klokt som att påstå att alla sjukdomar komma af förstoppning, medan en annan härleder dem från kaffe, en tredje från tobak, en fjärde från svampar som flyga i luften. Han förstod ganska väl naturens beundransvärda konst att af några få enkla medel sammanfoga de mest konstrika skapelser; men han förstod icke hvarför till exempel det herrliga, hälsobringande vattnet skall vara *det enda* läkemedlet för en människokropp, som, utom vattnets beståndsdelar väte och syre, äfven innehåller kväfve, kol, kalk, fosfor och så vidare. Han föreställde sig, att till exempel luft och ljus äro två ännu allmännare och likaså oumbärliga lifsvillkor; men huru skulle icke vattenvurmarne utbrista i odödliga löjen, om någon framställde inpustning af luft, stormduscher af väder eller stekning i solsken såsom en universalkur för alla sjukdomar!

Under de nio recepternas inflytande och under mamsell Milenias vänliga vård återhämtade sig småningom de tre förtvinande varelser, hvilka så nyss blifvit räddade från ett ohyggligt fängelse och en säker undergång. Det var ett svårt värf som Erland Stjernkors hade åtagit sig, när han öfvertog vården om prosten Ödmarks olyckliga barn. Beata, den yngsta flickan, var en halfslocknande varelse: kroppen en vissnande blomma, själen en svag, irrande molnsky, utan fäste i himmelen eller på jorden. Isidor, den mellersta i åldern af de tre, var lam, döf, stum, slö af vanvård, vanskaplig af engelska sjukan. Allfrida, den äldsta, liknade en varelse af luft, mera själ än kropp. Hennes nervsystem tycktes vara i grund förstördt; hon led ofta af svår kramp och försjönk sedan i denna besynnerliga dvala, som varit föremål för så många tvifvel, så många förklaringar, och hvarunder hennes själ tycktes lyssna på fjärran ljud och förnimma

aflägsna tilldragelser. Sömngången var endast en form af denna dvala och upphörde efter hand af sig själf.

Om det dock varit nog med alla dessa svåra brister! Men dessa barn voro vildar från urskogen, och mindre än vildar. De kände föga af människors sed, de kände blott dunkla drifter och utom deras fängelse intet. Ingen af dem kunde läsa, och den yngsta var likväl elfva år gammal. De hade blifvit uppfostrade nästan utan begrepp om Gud och kristendom. Endast Allfrida, som varit sju år gammal när de miste sin mor, ihågkom ännu från sin barndom en enda bön, som hon ofta brukade läsa vid syskonens bädd om kvällarna. Det var: »Gud, som hafver barnen kär» ...

Tanken på allt detta kostade Erland Stjernkors mången sömnlös natt. Han fick börja från början med alla tre. Han tillkallade ingen läkare. Han höll blott den noggrannaste uppsikt däröfver att hans nio recepter verkligen blefvo efterlefda. Gumman Milenia hade ej varit moster, hade ej varit sextio år, om hon ej visat benägenhet att lurendreja i sådana frågor. Luft? — så resonerade hon stundom med sig själf — å ja, men litet mera bastuvärme kunde ej skada ett sjukrum... Bad hvarannan dag? Är det ej nog om jag tvättar barnen?... Buljong? Hönssoppa? Det må jag säga, då skulle russinsoppa smaka de kära barnen mycket bättre... Godhet? Ja, det förstod sig moster Milenia på. Men hvarför denna godhet ej borde gå ända därhän att tratta i barnen färskt svagdricka, för det att de tyckte om det, eller plättar, för att andra barn tyckte om sådana, eller kolikdroppar, för det att moster Milenia själf befann sig väl utaf dem, detta hade den vänliga själen svårt att begripa. Mången gång anfäktades gumman af den frestande tanken att ju hon själf, som skött i sina

dagar så många både friska och sjuka kräk, dock borde förstå den saken bättre än en ung, ogift karl; och det kunde ju ej skada, om till exempel den stackars Allfrida fick till natten litet morfin, efter där råkade finnas en liten flaska af gammalt i mosters resväska. Jo, hvad hände? Allfrida fick morfin och föll i de grymmaste konvulsioner. Från den stunden var moster Milenia botad för den syndiga frestelsen att vilja förstå sig bättre på barn, och regimen följdes numera punktligt. I stället för morfin fick Allfrida en liten dosis hemma tillverkade lutdroppar, som stillade krampen. Det var den enda apoteksvara som här kom i fråga.

På folket i prästgården och nästan hela kyrkobyn gjorde allt detta ett djupt intryck. Alla trodde sig veta, att prosten Ödmarks barn hade måst instängas som vilda djur för att ej smitta människor med deras förfärliga sjukdom, spetälskan, som alla kände ifrån den heliga skrift. För intet pris hade någon kunnat förmås att bära de sjuka barnen till nedra våningen. Stjernkors och Josua togo dem själfva på sina armar — Josua i den öfvertygelsen att han därmed skulle ådraga sig den dödande smittan. Ingen annan åtog sig att vårda de olyckliga; alla flydde dem som för pesten. Först efter flera dagar, när Stjernkors, hans trogne zigenare och barnen själfva varit nära att hungra ihjäl, emedan alla tjenare rymt, vågade slutligen en efter annan vända tillbaka och kasta en skygg blick på barnen och deras vårdare. De funno nu att ingen smitta visat sig; medlidandet begynte hos de flesta intaga fruktans och afskyns ställe; en så stor olycka och en så mänsklig uppoffring förfelade ej sitt mäktiga intryck. Folket begynte anse denna händelse med nästan samma häpnad och vördnad som ett af skriftens underverk. En sägen gick (och

dess anledning var lätt att gissa) huru hvarje natt en ängel gått ut och in genom fönstret i de spetälska barnens rum. Då hade barnen sagt till ängelen: varkunna dig öfver oss! Och ängelen hade sagt, såsom Herren sade engång till de tio spetälske män: *gån och visen eder prästerne!... Och vid de gingo, vordo de rene...*

---

18. En missionär bland hedningarne.

Vårsolen hade redan begynt smälta drifvorna, och alla tak töade mot solsidan. Själskyttarne framtogo sina bepröfvade bössor ur hölstren, fiskaregubbarne fingo brådska med notbindningen, och kopparslagarne hamrade natt och dag. Man hade nu medlet af Mars — bränningstiden — och detta var i Aulango en mycket viktig tidpunkt, som kunde jämföras med såningstiden på andra orter. Ty denna tid var man van att se ugnarna ryka under otaliga brännvinspannor; denna tid spridde sig öfver hela nejden en afskyvärd dranklukt; denna tid sågos alltid män, kvinnor och barn ragla som svältfödda kreatur på gårdar och byvägar. Brännvinet var Aulangos egentliga modernäring; brännvinet var dess guldtinktur och källan till dess rikedom. Alla öfriga näringar voro bisaker. Om Aulangoboarne varit hedningar till namnet såsom till gagnet, skulle de hafva afbildat sin gud Moloch framräckande ett ymnighetshorn i form af en brännvinspanna och trampande på en månghöfdad drake, sammansatt af länsmän och landsfiskaler.

Men Moloch är en sniken afgud: han fordrar en dryg tribut. Han slukade i sitt omätliga gap sina tillbedjares husliga lycka, deras samvetens lugn, deras

söners blomstrande ungdom, deras döttrars oskuld, deras barns hälsa, deras föräldrars välsignelse och Guds den allsvåldiges bistånd i nöden. Stundom hände att Aulangoboarne om morgonen vaknade efter nattens rus och började räkna vinst och förlust. De hade skickat så och så många foror med brännvin norrut; de hade sålt så och så mycket åt grannar och kunder: de borde vara rika, och de blefvo likväl beständigt fattigare. Då skyllde de skulden på hvarandra: man stod mot hustru, son mot far, broder mot broder, granne mot granne. Det kom till bittra ord, grufliga svordomar, hämnd och fiendskap, blodviten och dråpslag. Sämja och endräkt, tro och heder, dygd och gudsfruktan veko alltmer från detta olyckliga, förbannade, åt last och mörker hemfallna folk.

Men allt detta hade prästerne i församlingen tigande åsett, eller hade de i allmänna ordalag framhållit sådana välvisa dygderegler, som sitta löst utanpå människan och hvaraf ingen enda känner en varm fläkt i sitt hjärta. Prosten Ödmark hade gifvit tiggarne hvetebullar, och pastor Idegran hade hvar söndag börjat sin predikan med »värdaste kristne!»

Utom de grofva drinkarnes, slagskämparnes och bespottarnes leder fanns verkligen i Aulango en ganska talrik menighet, som läste behjälpligt innantill, kände behjälpligt katekesen utantill, gick en gång om året till skrift och nattvard, sof hvarannan söndag i kyrkan, återvände därifrån förvissad om sin salighet och trodde sig följaktligen vara goda kristna. Prästerne hade så länge planterat bokstafs- och söndagskristendomen, att man ej hade begrepp om någonting bättre, och när frukterna af denna plantering visade sig vara maskstungna, under-

läto såningsmännen icke att i allmänna ordalag beskifva sig öfver »världens ondska».

En vinterafton snögade en ny präst ned i Aulango, och det var kuramgerens magister Erland Stjernkors. Han hade annorlunda uppfattat en själasörjares pligt. Han förstod väl, att Molochs altaren ej kunde på *en* dag kullstörtas. Han gick varsamt till verket. Hvartill hade det också tjenat, om han genast med basunstämma dundrat mot brännvinspannorna? Stjernkors hade intet förtroende för nya lappar på gammalt kläde. Han bidade sin tid, han begynte med roten — med en bön för Guds rike och att människorna måtte varda nya från grunden. Därefter angrep han frimodigt, skoningslöst, utan människofruktan, icke den ena eller andra skötesynden, hvilken behöfde utsopas och undanstökas, utan hela det inre fördärfvet, som människan aldrig med egen makt kan undkomma eller besegra. Hans ord växte i kraft, hans tal blef öfverväldigande och trängde som ljungeldsflammor tvärsigenom sjufaldt kopparpansrade bröst. Där grätos inga blödiga tårar, sådana mången anser lika nödvändigt höra till en god predikan, som regn till östanväder, men hvilka sedan förtorka hastigare än sommarens dagg. Intrycket var så ovant, så underligt gripande, som när ett sällskap rusige rumlare vid deras spelbord plötsligen känner huset skakas af ett annalkande tordön. Där fanns ingen undflykt, ingen undskyllan. Detta fruktansvärda ord lät icke pruta eller jämka med sig. De flesta hade kommit till kyrkan för att i största hast uppgöra sin räkning med Gud och bekänna sig för svage dödlige, som visserligen hade några små, mänskliga brister på sitt samvete, men ändock flera dygder och goda sidor, hvilka den rättvise domaren i himmelen icke borde lämna obelönade och

på hvilka de utbådo sig att få fästa hans benägna uppmärksamhet. Om alla dessa meriter visste den unge läraren intet. Hans väldiga gissel slog alla till jorden, sträckte alla utan åtskillnad som eländige, hjälplöse syndare ned i stoftet inför den Allsmäktiges tron och lämnade så dem liggande, intill dess att ordet grott, utan att brådska med en försoning, som blott i hjärtats djupaste förödmjukelse kunde slå en varaktig rot.

Men den nye predikanten ansåg en god herdes plats vara icke allenast vid dörren till fårahuset, utan äfven i skog och mark. Hvar eftermiddag såg man honom i alla väder göra sin rund till fots i kyrkobyn, eller åka ut till aflägsnare byar. Öfverallt voro barnen, deras vård, deras läsning, deras kristendomskunskap, det allranärmaste föremålet för hans omsorger. Erland Stjernkors ansåg med rätta att all varaktig förbättring bland folket måste börjas med barnauppfostran, och därför inrättade han skolor efter ett nytt sätt. Det kostade honom otrolig möda att förvandla den tanklösa, slabbrande utanläxan till en läsning med något begrepp om det lästa, och till sin bedröfvelse fann han sig tvungen att göra början med de illa aflönte och okunnige ambulatoriske skollärarne själfve. Därnäst uppsökte han öfverallt och framför andra de värst beryktade gårdarna, de vildaste drinkarne, de störste slagskämparne, de sedelösaste kvinnorna och dem som allramest hatade och förbannade honom. Sådana funnos många i Aulango. De försökte icke mer tillställa oväsen i kyrkan och afbryta gudstjensten; de företogo sig i stället att kasta in fönsterna i sakristian, att sönderskära seltygen på prästens häst och att hota honom själf med en bedröflig ändalykt, de första han kunde råkas vid lägligt tillfälle.

En dag gick den vildaste af dem alla, Simon Sampi, med bössan på axeln ut till sitt lönnbränneri i skogen, skrytande att han den dagen ämnade skjuta en varg i fårakläder. Lofliga och olofliga brännerier voro nu öfverallt i gång. Sampi stärkte sitt mod med några rågade glas och mindes icke mer att han redan laddat geväret. Han laddade engång till. I skymningen återvände Stjernkors till fots från en vandring till nästa by, då han hörde ett bösskott och strax därpå ett klagorop från skogsbacken invid landsvägen. Han stannade, lyssnade och gick till skogsbacken. Där låg Simon Sampi i sitt blod. Bösspipan hade sprungit af den dubbla laddningen, och låset hade nästan tvärt afslagit lönnbrännarens högra hand.

Ingen människa syntes i närheten. Stjernkors förband den svåra blessyren med sin näsduk så godt han förmådde. Men när där icke fanns någon annan utväg att hemföra den sårade, lyftade han den tunge, vanmäktige mannen på sina skuldror, bar honom en fjärdedels mil hem till hans stuga och vårdade honom i många veckor, tills karlen blef frisk. Från den tiden blef Simon Sampi en annan människa. Han hade förlorat sin gamla hand, men fått i dess ställe ett nytt hjärta.

Lukku-Lisa hette den snikna värdinnan på Ahkola krog, om hvilken Matts Kivi hade sagt, att värre kråkbo fanns ej på sjutton mil. Här hade allt slödder sitt tryggaste tillhåll. Här hade Erland Stjernkors förspillt sin vältalighet. Två gånger hade han gjort försök att intränga i detta näste. Ena gången mottogs han af värdinnan med såstången, andra gången af gästerne med blottade knifvar. Han fann skäl att bida med tredje gången.

Men Lukku-Lisa var änka och hade en enda son vid namn Kallu, femton år gammal. Kallu hade hunnit långt för sin ålder: han kunde supa, spela, svära och slåss med knifvar så bra som någon fullmyndig man. En dag slogs han med modern; hans vapen var ett vedträ och hennes ett besman. Segern stannade på den nyktrare sidan, besmanet gjorde sin sak så ordentligt, att Kallu stupade med bräckt panna till golfvet och stod icke upp efter den betan. Lukku-Lisa vardt blek som ett lärft; länsman kom, men ingenting kunde bevisas. Kallu skulle begrafvas, och magister Stjernkors skulle förrätta jordfästningen. Därförinnan gick han för tredje gången till Ahkola krog, och nu slapp han in. När han två timmar därefter lämnade krogen, var Lukku-Lisas trotsiga mod för alltid brutet, krogen stängdes, ankartapparna öppnades, brännvinet rann ut i källaren, och Kallus jordfästning blef en mäktig väckelse, som gick tvärtigenom många hundrade hårda hjärtan i allt Aulangos land.

Så uppfattade Erland Stjernkors sin pligt som missionär bland hedningarne. Visserligen är det ett stort Guds verk att förkunna kristendomen i aflägsna länder, och lyckliga äro de folk som på denna väg äro kallade att utbreda Guds rike både inom och utom deras fädernesland. Men det folk som skickar missionärer till fjärran hednaländer, innan det ännu gjort något rätt allvar af kärlekens fria verk för de många tusen hedningar i deras eget land, hvilka af kristendomen hafva föga mer än ett förvillande namn; detta folk liknar en välment man, som ömkade sig öfver den stora mossen i skogen och gick att utdika den, medan vattnet stod högt öfver hans egen gård och hans fattiga grannes närmaste åker. O det skenet, det skenet!

Hvilka stora, herrliga kärlekens verk skulle ej vara att göra vid egen dörr uti detta land — men detta vore alltför alldagligt, det syns icke för allt folk, det är icke omgifvet med helighetens gloria, det lofvar ingen annan martyrkrona än människors otack... därför finns ännu knapot en början till inre mission!

---

19. De tre syskonen.

Erland Stjernkors tillbragte alla dagar en timme morgon och afton hos sina fosterbarn. De bebodde nu två höga, ljusa rum, som enkom blifvit med omsorg inredda för deras räkning. Luften där var så ren och behaglig, möblerna voro så ljusa, lätta och vackra, solen sken på engång så mildt och så gladt genom de höga fönstren, hvilka till hälften skymdes af ljusblå gardiner. Några blommande aurikler och fuchsior bidrogo att mildra dagern; man hade undvikit sådana växter som doftade starkt eller behöfde mycken fuktighet. På väggarna hängde taflor, på borden lågo bilderböcker, bollar och små hus, som kunde nedtagas och åter hopsättas. Ett kaleidoskop tycktes vara flitigt begagnadt. Märkvärdigaste leksaken var likväl en afstängning med nät från golf till tak vid ett fönster i yttre rummet. Midt i den lilla, sålunda afstängda kammaren stod en liten grönskande gran i kruka, och på dess grenar hoppade muntert en familj af kanariefåglar, som beredde de tre syskonen ett ständigt kärt sällskap och ett omväxlande nöje.

Det var nu en sådan solig morgontimme vidpass klockan sju. Barnen hade nyss gjort sin morgonbön, badat och blifvit klädda. Den lame Isidor hade blifvit

framskjuten på sin rullstol till yttre rummet, för att se på fåglarna. Den vansinniga Beata satt stilla och drömmande framför en bilderbok. Allfrida hade matat fåglarna och satt nu vid moster Milenias sida, inbegripen i den för henne nya och viktiga konsten att sticka strumpa. Ack, hon och hennes syskon hade ännu långt till hälsans och ungdomens friska rosor; men deras förut gula hy hade åtminstone blifvit hvit, deras halfslocknade ögon hade dock återfått någon glans; de kunde småle, de kunde leka, de förstodo att vara tacksamma. Det som de haft svårast att lära sig var förtroendet till människor; men äfven detta begynte reda sig. De gömde sig icke mera, när deras vårdare eller vårdarinna inträdde; de vågade se på dem, tala med dem, och den stumme Isidor hade lärt sig ett teckenspråk.

Allfrida var snart sexton år, men till själen knappt åtta. Hennes kunskaper och föreställningar gingo ännu helt nyss ej ens så långt som ett åttaårigt barns. Hon kunde ej räkna till tio, hon kände ej bokstäfverna, hon visste ej namn på de vanligaste föremål. Hon var färgblind: hon kunde ej skilja rödt från grönt; hon misstog sig om distanserna och utsträckte sin hand efter en blomma, som stod långt ifrån henne på andra sidan af rummet. Och likväl gjorde hon de allratäckaste småsaker af näfver — det enda material som hon ägt under sin fångenskap — likväl förstod hon att vårda sina sjuka syskon bättre än någon annan, och när hon talade under sina sömnvandringar, tycktes hennes själ hafva frigjort sig från kroppens brister och återfått den liflighet, den utveckling, som bort tillkomma hennes ålder.

Sådan var Allfrida ännu för två eller tre månader sedan. Nu hade hon gjort förvånande framsteg. Hennes

sömnvandringar och hennes svåra kramp hade småningom upphört, och den yttre blicken hade klarnat i samma mån som den inre hade förmörkats. Hon kunde nu läsa hjälpligt innantill och började skrifva. Men läsa och skrifva voro för Erland Stjernkors endast medel, aldrig ändamål. Han hade därför lagt den största vikten på muntlig undervisning. Han hade berättat för Allfrida och hennes syskon, likasom för små barn, hvilka nyss börjat tänka, den stora sagan om en Gud och en frälsare (ty för barn äro sanning och saga ett), om skapelsen och naturen, om det goda och onda, om hem och fädernesland. Han hade framför allt sökt utveckla barnens egen eftertanke, och framgången slog honom nästan med häpnad. Dessa länge outvecklade själar, i synnerhet Isidors, växte med samma hastighet som nordens åkerfält växa i det beständiga ljuset vid midsommartiden. Två månader sedan den nu fjortonårige gossen första gången lärt sig, med tillhjälp af teckenspråket, att läsa, skrifva och räkna, kände han sina läroböckers innehåll redan i grund och fullskref sin räknetafla med det ena räkneproblemet efter det andra, som han själf förelade sig. Nästan med samma hastighet hade Allfrida i muntliga framställningar uppfattat bibliska historien och första grunderna af naturalhistorien. Självfva den olyckliga Beata tycktes i ljusare mellanstunder insuga lärarens ord som en länge törstande gräsvall dricker det friska morgonregnet. Men läsa fick hon icke ännu; denna sjuka själ måste skonas för alla förtidiga ansträngningar.

I dag hade Stjernkors medfört en liten jordglob och sökt för barnen förklara dess betydelse. Isidor fattade genast meningen, och hans teckenspråk var i beständig rörelse. Beata fick den föreställningen, att jorden och

stjärnorna voro bollar, med hvilka änglarna kasta lyra. Allfrida var ej nöjd med jorden allena: hon begärde en himmelsglob.

— Och hvad vill du med den? frågade läraren småleende.

— Jag vill veta hvar mamma bor, svarade flickan.

— Din mor är en ande, Allfrida, och andars boning kan ingen beskrifva.

— Men det kan ej vara långt härifrån, efter mamma är hos mig hvarje natt.

— För en ande finns intet afstånd; en ande är ögonblickligen där han tänker sig vara. Ser du din moder klart i drömmen?

— Nej, icke numera så klart som förr. Hon har ej på länge sagt mig hvad som skall hända, såsom hon gjorde förr, men i natt har hon sagt något.

— Hvad har hon sagt?

— Hon sade att i dag skall hit komma någon med blårandig klädning, blå- och hvitrutig halsduk och en nål i halsduken liksom en fågel. Den skall jag tro, ty min mamma har skickat henne.

— Vi skola se. Om någon kommer i den dräkt du beskrifvit, skall du få veta det. Vill du icke gärna lära dig något om jorden, på hvilken du bor?

— Jo; men ännu mer om himmelen.

Stjernkors ansåg det icke nyttigt för Allfrida att lefva för mycket i drömmarnas värld och önskade leda hennes uppmärksamhet på den omgifvande världen. Han hade förskaffat sig lämpliga bilderböcker och började, med deras tillhjälp, beskrifva bergen, sjöarna, träden, blommorna, djuren.

Efter en stund sade Allfrida, försjunken i tankar och utan att höra honom:

— Jag ser en gammal tunna...

— Hvad? sade Stjernkors, förvånad och häpen öfver denna nya vision just i det ögonblick han hoppades hafva afledt sin lärjunges tankar från dessa farliga svärmerier.

— Ack, jag vet icke, svarade flickan förvirrad. Jag måste ha drömt det. Jag tyckte mig se en gammal tunna... det var mycket ostädadt omkring henne... ett bord låg kullslaget... där voro fyrkantiga röda stenar och många saker i oordning... förlåt! Jag skall försöka att höra på.

Läraren fortsatte, utan att svara henne. Medan han förgäfves sökte fängsla sin lärjunges uppmärksamhet, hördes en snäcksläde köra in på gården, och ur den steg en ung, af frosten rödblommig flicka. Det var Loa Åkerström.

Ärendet var till mamsell Milenia och gällde att få låna en nittonhundra väfsked, som tillhörde prästgården och hvars make ej fanns på många mils omkrets. Lagmanskan hade ej kunnat anförtro en så viktig kommission åt någon annan än sin egen dotter, och snäckan spändes för, klockan sju på morgonen.

Erland Stjernkors var ej en af dem som tro på allt barnjoller, men hans öfverraskning var icke liten, när han trädde ut i salen och fann där mamsell Åkerström i blårandig bomullsklädning med en blå- och hvitrutig bomullshalsduk, hopfästad med en enkel svart järnbrosch, som föreställde en dufva.

Ärendet var redan uträttadt, och den vänliga flickan frågade efter de sjuka barnen.

— Roar det er att hälsa på dem? frågade Stjernkors.

— Jag har länge önskat det, men jag har hört sägas att ingen främmande fått besöka dem.

— Det är sant; ni är den första, men jag har mina skäl. Var god och stig in!

Knappt hade Loa Åkerström inträdt i barnens rum, innan den vansinniga Beata flög henne i famnen och utropade:

— Är du ändtligen här? Hvad jag länge har väntat dig!

---

20. Bref från kuramgerens magister E. Stjernkors till konsistoriiamanuensen magister G. Nordstrand i Åbo.

Aulango 24 Mars 185—

Bäste vän!

Näst en konsistoriinotarie finnes säkerligen ingen mera plågad varelse än en konsistoriiamanuens. Han kan icke öppna ett bref utan att digna under en börda af kommissioner. Han äger otaliga vänner, dem han någon gång sett på ett studentkalas eller ett prästmöte och hvilka han längesedan råkat förgäta, men som alla försäkra honom om deras utomordentliga vänskap och beredvillighet till återtjenst, därest han godhetsfullt utnöter sig själf och sina stöflar på deras ärenden. Han är, liksom de katolska helgonen, ett slags förebedjare hos den högsta makten eller dess rådgifvare, och ett helt stift aflassar ogeneradt sina bekymmer uppå hans Atlasskuldror. Tröttnar han och söker en rektorstjenst med hundratjugu tunnor i lön eller ett pastorat af tredje klassen, som haft missväxt i sex år å rad, så beskifvar sig stiftet öfver hans genvägar och domkapitlets partiskhet. Stannar han kvar, blir konfys och förlägger ett af sina hundrade bref, så beskärmar man sig öfver hans vårdslöshet. Sökande, som anlita hans biträde, ha mycket

kort minne, ifall de fått tjensten, och mycket långt minne, ifall de gått miste därom, hvilket naturligtvis är hans fel... Med ett ord, bäste Gustaf, bär ditt öde med tålamod, och mottag här ett nytt strå till myrstacken af dina kommissioner!

Jag vill vara kort om mina egna affärer. Min befattning i Aulango är ej af de lätta, men du känner min tolkning af nittionde psalmen, tionde versen, om människolifvet: »när det *bäst* varit hafver, hafver det möda och arbete varit.» Ja, Gud vare lofvad för möda och arbete; sådant finnes här tillräckligt. Må Han ock gifva vårt arbete frukt.

I min tanke är hvarje präst en missionär bland hedningarne. Vi behöfva i sanning icke söka hedendom utom landet; vi ha, att börja med, en hottentott (för att ej säga en kannibal) i vårt eget hjärta och därnäst afrikaner, hinduer, kinesare, japanesare rundtomkring oss, så att det surrar kring öronen. Jag är en nybörjare i min mästares tjenst, jag har arbetat knappt fem år i vingården; men så mycket har jag redan erfarit, att om jag räknar oss alla, som blifvit ordentligen döpte, katekesade, konfirmerade och kalla oss kristne — sofvande, halfsofvande, omornade, väckte eller sig så kallande väckte — präster och lekmän så många vi äro, så finner jag icke två verkliga kristne bland trettio som bära namnet. Jag tänker med all skyldig vördnad på min kyrka och mitt stånd (ifall Guds ords tjenare kunna kallas ett *stånd*); jag värderar mitt folk i många stycken och anser det ingalunda sämre eller mindre begåfvadt än många andra; men när jag ser rundtomkring mig så mycket tomt sken, så många pladdrande vanor, så mycket skrymteri med känslor, som vilja något betyda och betyda dock ingenting mer än ringarna kring en

sten som kastas i vattnet — så mycken andelig lättja, andelig högfärd, andelig död och däremot så liten lifsvärme i de kristliga formerna — så kan jag icke annat än bedja Herren sända ett stormväder, som uppskakar vår dyra evangelisk-lutherska kyrka i Finland, ty såsom det nu är, måste hon långsamt förtvina.

Här och där har jag sett små blåsväder uppstå och kifvas om människohjärtan. Jag har frågat dem — pietister, hedbergianer och hvad de må kalla sig — och alla hafva svarat: si, här är Kristus! eller: nej, han är här! — Men när jag pröfvat andarne, har det gått med dem som sagdt är i Matth. 24: 5, Luk. 21: 8 och 17: 21 m. fl. Och dock tror jag på den heliga allmänneliga kyrkan, de heligas samfund, som vi bekänna i tredje trosartikeln, ty jag har ock funnit några af *hennes* medlemmar i detta land, ändock de gjort så ringa väsen af sig, att mesta delen ej vetat af dem — men därest vår statskyrka vidhåller andelösa stadgar och tvång utan öfvertygelse, då skall det visserligen heta om henne hvad om alla sådana kyrkor är sagdt i Galat. 4: 9—11.

Jag har också hört några af andra församlingar tacka sin Gud att de ej äro som Aulangoboarne, och beklaga mig, som skickats att valla en hjord, där halfva antalet snarare kunde kallas vargar och varulfvar, än kristne. Hvad detta angår, vill jag bekänna att jag hyser bättre förhoppning om Aulangoboarnes uppenbara laster, än om de andras hvitmenade grifter. Visst är här en hård kamp att stå ensam bland ett släkte som uppvuxit i tjockt andeligt mörker; Gud allena kan uppväcka en sol i denna dödens skugga; jag förmår intet. Men jag tror att det börjar ljusna. Här visar sig allehanda tecken till lif, och det vill synas som skulle Herren vilja begagna redskap dem människor anse alldeles

onyttiga. Jag väntar mera af lekmännen än af presterskapet i min församling, men — tala för all del ej om det i Åbo!

Mitt ärende denna gång är ock af mera världslig beskaffenhet och nog besynnerligt. Du säger dig ha varit på långt håll släkt med framlidne prosten Ödmark i Aulango och känner därför troligen mera än jag om hans familjeförhållanden. Du vet kanske också att han efterlämnat stora skulder och tre sjukliga barn; i vår skall det välförsedda boet gå under klubban. Barnen ha blifvit uppfostrade på ett så vidunderligt sätt, så vanvårdade till kropp och själ, att jag icke får i mitt hufvud huru sådant skall kunna förklaras blott af oförstånd. Men förgäfves har jag sökt utgrunda någon annan rimlig förklaring — ty deras vårdarinna, en mamsell Durin, har rymt ifrån prästgården — tilldess att jag häromdagen fick på ett mycket eget sätt en upplysning, som möjligen kunde leda saken på spåren, om du, bästa Gustaf, vill vara behjälplig därvid.

Mellan en mor och hennes barn finnes utan allt tvifvel en själsförvantskap, ett hemlighetsfullt samband, som börjar redan före födelsen, fortfar i de flesta fall hela lifvet igenom och — det är åtminstone min tro — afbrytes icke ens af enderas död. Detta inflytande af en själ på en annan är något så vanligt, att vi just därför icke gifva akt därpå; men någon gång, och i synnerhet när den inre själsverksamheten får makt öfver en mycket försvagad kropp, uppstå häraf fenomener som gränsa till det underbara och ej kunna förklaras efter vanliga regler. Se här ett exempel.

Allfrida, den äldsta af Ödmarks barn, led vid min ankomst hit af en svår kramp, som medförde ett tillstånd af sömngång, somnambulism, under hvilket hon

såg och hörde hvad som tilldrog sig, stundom på långt afstånd, och talade ord, hvarom hon sedan som vaken ej hade minsta medvetande. Hon trodde sig i detta tillstånd höra sin för åtta år sedan aflidna mor varna henne för annalkande faror, och jag måste medgifva att dessa förutsägelser icke saknat grund.

Genom bättre behandling ha numera både krampen och sömngången upphört, men i stället drömmer Allfrida ofta om sin aflidna mor och tycker sig af henne få nyttiga råd. I förrgår förutsade hon, efter en sådan dröm, att en vänligt sinnad person med blårandig klädning och rutig halsduk skulle samma dag komma till prästgården. En knapp timme därefter slog förutsägelsen in, och jag hoppas att i denna unga, mer än vanligt allvarliga person, en mamsell Åkerström, kunna vinna en vän och lärarinna för de olyckliga barnen. Märkvärdigt nog igenkändes mamsell Åkerström äfven af yngsta flickan, den vansinniga Beata, såsom en gammal bekant, fastän de aldrig sett hvarandra.

Jag hade härtills fäst mycket liten uppmärksamhet vid dessa ett sjukt barns drömmar, men jag tillstår att händelsen med Loa Åkerström förvånade mig och påminde mig om en annan af det stackars barnets förvirrade fantasier. Midt under en af mina undervisningstimmar tyckte hon sig se en gammal tunna i ett skräprum, som jag på beskrifning igenkände. Mera af nyfikenhet än just i hopp att finna något, företog jag mig i går att undersöka det angifna rummet och fann i en gammal brödtunna, under en mängd kalk, mossa och tegelgrus, en bunt räkningar och bouppteckningsinstrumenter, omknutna med segelgarn. Jag har gifvit mig den mödan att noga genomgå dessa vid första påseendet alldeles

värdelösa papper, och resultatet förefaller mig så besynnerligt, att jag icke vet hvad jag skall tänka därom.

Af dessa papper framgår nämligen alldeles tydligt, att prosten Ödmark, utom de betydliga inkomsterna från Aulango, tvenne gånger gjort rika giften, nämligen med sin första fru, fransyskan, som ett år efter sitt giftermål fick ärfva 140,000 livres efter en vinhandlare i Bordeaux, och med sin tredje fru, björneborgskan, hvars kontant och i redbar valuta uppburna hemgift tyckes ha stigit till något öfver hundratusen riksdaler. Med båda dessa fruar hade Ödmark barn, som öfverlefde sin mor, men sedan dogo och ärfdes af fadern. Andra och fjärde frun voro medellösa. Nu kunde man tänka att Ödmark genom misslyckade spekulationer och ytterst slösaktigt lefnadssätt förstört båda hemgifter och inkomster. Men då finna vi ett koncept till bouppteckning efter fjärde prostinnan, som dog för åtta år sedan, och där läsa vi att boets behållna egendom vid denna tid, efter afdrag af alla skulder, beräknades till 88,000 rubel silfver i bouppteckningsvärde; således i verkligheten betydligt mera. *Detta* kan Ödmark omöjligen ha förskingrat de sista åren, då hans hälsa redan var bruten. Särskildt har jag fäst mig vid ett dyrbart garnityr af juveler, som ursprungligen tillhört släktingen i Bordeaux och sedan genomgått alla bouppteckningar, äfven den sista, där prosten antecknat: »min äldsta dotters brudsmycke». Hvart har detta smycke försvunnit? Huru har den betydliga förmögenheten så kunnat smälta till intet på åtta år? Och huru vill man förklara de stora skulder, som Ödmark ännu därtill säges ha efterlämnat?

Se där, bästa Gustaf, frågor af mindre vanlig art, hvarpå jag beder dig förskaffa mig alla de nöjaktiga svar du kan hopleta i Åbo, vare sig från hofrättens

domböcker, konsistorii brefböcker eller enskilda källor. Af begripliga skäl vill jag undvika sådana frågor här i Aulango. Torde hända att allt är chimärer, men för barnens skull bör jag söka få ljus i saken. Deras förmyndare är min kollega, pastor Idegran, som tillika är störste (om ej ende) fordringsägaren. Vi gå parallellt, men han låter mig sköta barnen på mitt sätt, och det är jag tacksam för.

Må väl och frambär till de vördige fäderne kring tablerondo en ödmjuk kanonisk vördnadsbetygelse från

din gamle vän

Erland S.

P. S. Få vi se hans högvördighet på visitation här i Aulango? Jag vore lycklig att se detta stället grundligen sopadt. Underrätta mig äfven hvilka ha sökt till Aulango och hvilka sökande blifva uppförda på förslag. Jag förmodar att örnarna samlas, nu som alltid, kring åtelen. Om det finnes ett oting uti vår finska kyrka, så är det det snöda löpandet från brödet till osten och från osten till fläsket. Där följa de arma själarna med på köpet för matens skull.

Så när hade jag glömt ditt välmenta anbud att med allraförsta förskaffa mig vicepastorstiteln. Jag säger som min dräng brukar uttrycka sig, mera ärligt än fint: tackar som bjuder, sa' hund' om hötappen! Jag måtte ha dåligt hufvud: jag förstår mig ej på sådana altarprydnader och beklagar rätt mycket att herrarne vid notariebordet torde gå miste om en oskyldig sportel för lösen af fullmakten.

E. S.

21. Ett bref och en spion.

Den 1 April anlände ett bref af följande prydligt skrifna innehåll från Åbo till Aulango:

Min Bäste Broder!

Till svar på Brors ärade af den 24 dennes får jag gratulera Bror till en ställning, som Bror finner om icke just nöjsam, så likväl verksam och tillfredsställande. Vidkommande Brors frågor om framlidne prosten Ödmarks förmögenhet, har ingen annan upplysning kunnat vinnas, än att densamma varit betydlig, men hopsmultit de senare åren genom utkräfda borgesförbindelser, såsom för Svedenberg 10,500 riksdaler, för Robertson 8,400 rdr, för »Vildö» bruks bolag 10,000 rdr, och för Hirvilä såg 7,300 rubel silfver, utom räntor. Prosten Ödmarks ombud i alla dessa skuldfordringsmål har varit pastor Idegran, som tyckes hafva gjort sig mycket besvär att sauvera sin klient, men hvarje gång haft lagen emot sig. På sådant sätt finner Bror att prosten Ödmark icke allenast *kunnat* förstöra en respektabel förmögenhet inom åtta år, utan ock, som ofvanstående siffror utvisa, verkligen gjort det. Mamsell Ödmark har drömt, och papperen torde vara utan värde, så mycket mer som ett

juvelskrin, ifall något sådant funnits, utan tvifvel har under senaste knipor blifvit försåldt i Petersburg eller Stockholm. Lyckligtvis är jag ej nog nära besläktad med den aflidne för att behöfva göra mig urarfva efter hans barn, ifall de skulle falla ifrån.

Af förekomna skäl torde biskopsvisitation detta år anställas i de norra församlingarna. Ansökningstiden till Aulango utgick i förrgår. I anseende till denna församlings dåliga rykte och förmodad svårighet att utbekomma revenyerna, hafva blott sexton sökande anmält sig, hvilka Bror finner antecknade på bifogade lösa blad. Och torde bland dem Orre erhålla första, Herrelin andra och Lysander tredje förslagsrummet, ifall ej, som det förmodas, någon af dem sökt för att hålla platsen öppen åt Idegran. Nu har emellertid Hannus kapell ansökt att få skiljas från Aulango och bilda ett eget pastorat, hvarför det kan hända att förslaget blir beroende af denna fråga.

Beklagande att mitt välmenta förslag om titeln ej konvenerar, tecknar med största aktning och vänskap

Min Bäste Brors ödmjuke tjenare

Åbo den 30 Mars 185— *G. Nordstrand.*

Erland Stjernkors smålog, när han lade brefvet ifrån sig.

— Min gode Gustaf har fått en smula stärkelse i sig, sedan han blef amanuens vid domkapitlet. Hans bref är obestridligen ortodoxt; det är så slätt struket som en notaries nattkappa. Jaså! Bara sexton sökande till Aulango, och däribland — låt se! — sju transportsökande kyrkoherdar. Åtminstone fem bland dem äro välbärgade män i en lycklig ställning med fridsamma församlingar. Men Aulango räknar femtio eller hundra

tunnor mera, och därför tveka ej dessa män att kasta sig och sina familjer från kända vänner och kristendomsbröder in i en röfvarekula, där allt är ovisst och allramest herdakallet. Ändock torde Idegran med sina tjensteår vigilera sig till tredje förslagsrummet. Herre förbarma dig öfver denna förvillade hjord!

— Idegran? fortfor Stjernkors, ånyo genomögnande brefvet. — Idegran har varit delägare i Vildö bruk och i Hirvilä såg. Ödmark har betalat brukets och sågens skulder. Idegran har varit Ödmarks ombud. Ödmark dör ruinerad, Idegran lefver förmögen och har en betydlig fordran i Ödmarks sterbhus ... Nej, detta är icke på rätt, sa' mjölnaren, när han stack sin arm i sotarens tröja. Jag går till Idegran ...

Det var på eftermiddagen. Loa Åkerström hade nyss kommit i sin lilla snäcksläde till prästgården, för att läsa och språka ett par timmar med de sjuka barnen. Detta hade nu blifvit hennes största nöje, och modern hade samtyckt därtill, för det att, som hennes ord i förtroende föllo sig, »de fattiga kräken kunde behöfva se folk hos sig, annars kunde de lätt bli galna på nytt, och Loa kunde repetera med kräken sin tyska, som hon lärde i Åbo i fru Schwindlers pension, och det kostade vackra penningar, men hvad gör man ej för eländet här i världen, fastän man till tack därför får höra från predikstolen, att man förbrutit sig mot alla de tio budorden, och det täcks man säga åt fruntimmer, det är väl det skamlösaste man någonsin hört, men se nu för tiden duger inte mera Guds ord och Hagbergs predikningar, utan bättre och sämre folk blandas om hvarandra, och ens egna pigor komma snart och säga sig vara jämlikar inför vår Herre, men Loa och Lina få ej gå på egen hand i kyrkan, det är där man nu för tiden

lär sig dåliga seder, och därför ske nu alla dagar så fasliga saker, som med Lukku-Lisa och hennes Kallu» ... etcetera, etcetera.

Det roliga var, att sedan lagmanskan på detta sätt fått lätta sitt hjärta, fann hon ingenting ondt däri att Loa, som ej fick gå allena i kyrkan, fick i stället åka allena till prästgården, för att »repetera sin tyska med kräken». Tyska kom väl icke i fråga, men Loa åtog sig bibliska historien, geografin och handarbetena. Barnen hade från första stunden tryggat sig till henne som till en syster, och moster Milenias vänliga panna sken som ett snöigt, solbelyst torftak, hvar gång den milda, allvarliga flickan inträdde i barnkammaren. Stjernkors öfvervar då gärna en del af lektionerna, det var hans käraste rekreation; men därpå lämnade han sina skyddslingar med fullt förtroende i deras nya lärarinnas vård och gick att använda sin strängt upptagna tid på annat håll, där han ej kunde umbäras.

Nu var han stadd på vandring till pastor Idegran, när han på landsvägen mötte en vandrande tiggare med påse på ryggen. Tiggaren stannade, aftog sin trasiga mössa, bugade djupt och bad med gnällande röst om kvarter på prästgården. Stjernkors biföll och frågade hvarifrån han var hemma.

— Hvarken från solen eller månen, min ädle herre — svarade tiggaren, i det han plötsligt ändrade ton och svängde ett hvarf på klacken — utan helt simpelt ifrån min moders kjolsäck. Vill magistern veta mitt namn, så är det Rustibus, när jag har mynt på fickan, och Skorsten, när allt gått i rök. Somliga kalla mig Långtobak, för det att de tro jag är vriden, eller Trummskinn, för att jag fått mig på ryggen, och nu sist har jag ibland hetat Petterson och ibland

Petroleum — det tycka de är så kvickt! — men för magistern är jag den jag alltid har varit, och därför säger jag: tack för sist, jag har uträttat ärendet så godt jag förstått.

— Josua! Är det verkligen du, din galgfågel? Och hvar har du hållit hus i nära tre månader, sedan du förlupit din tjenst?

— Löpa duger, sa' ekorrn, när han sprang sju mil på rullen, utan att komma ur fläcken. Jag vill minnas magistern skickade mig att höra åt hvart en viss mamsell tagit vägen med en viss laukkurysse.

— Det är sant. När Lovisa rymde från prästgården, skickade jag dig för att, om möjligt, få spaning på henne och mamsell Durin. Jag behöfde vissa upplysningar, och jag väntade dig andra dagen tillbaka. Men löparetakten fick makt öfver dig, och du blef borta. Skäms, Josua! Du skulle blygas att stryka förklädd kring landsvägarna.

— Ja, en löparracka är jag, det är tvärsäkert. Men hvad säger magistern, om jag varit hela tiden i tjenst... om jag uträttat just det jag skulle uträtta, så stickorna spraka? Jag vet någonting, jag. Det finns en lustig visa, som magistern aldrig har hört:

Skatan hon skrattar på rönnelegren.
    Kvatt, kvatt, filidu!
Si, nu har jag stulit mig silfverneske'n.
    Kvatt, kvitt, olohoj, oj, oj!

Ekorrn han gör sig en snara af bast.
    Kvatt, kvatt, filidu!
Så stjäl han den skeden med hiskelig hast.
    Kvatt, kvitt, olohoj, oj, oj!

Skatan blef hängd, så fick ekorrn medalj.
    Kvatt, kvatt, filidu!

Han stal af en tjuf, det var ärlig batalj.
Kvatt, kvitt, olohoj, oj, oj!

— Packa dig din väg, marsch, och kom tillbaka i dina rätta kläder, när du är nykter! afbröt husbonden, som skäligen misstänkte att zigenarens muntra lynne hade under vandringen genom Aulango fått någon extra påpackning.

— Gud bevare herr kapten! svarade den förmente tiggaren, i det han gjorde militärisk front. — Jag har något här i min påse, som hvarken är korf eller rullsylta, men som skulle fresta en jude att äta fläsk. Men det är detsamma; jag känner igen syrpmaskin, sa' oxen om fortepiano. Får jag komma i kväll klockan nio?

— Med det förbehåll, som jag sagt. I min tjenst finns intet brännvin. Händer det en enda gång till att du smakar den varan, så är du skild från tjensten. Rätta dig därefter, marsch!

Med dessa ord fortsatte Stjernkors sin vandring. Zigenaren såg snopen efter honom, knös intet ord vidare och tog af åt en skogsväg, för att kläda om sig i någon aflägsen lada.

Men när den unge prästen uppnått bron och ville därifrån vika af till kapellansbostället, stannade han och tycktes ändra beslut.

— Nej — sade han till sig själf — jag vill icke förhasta mig, jag har ännu inga bevis. Vi skola höra hvad Josua rapporterar.

---

22. Hvad Josua menade med skatans visa.

På bestämd tid infann sig Josua. Han var nu tvättad och kammad; hans anständiga dräkt gaf honom ett förläget och löjligt ovant utseende. Efter några misslyckade försök till slingerbultar, började han sin rapport på följande sätt:

— Jag kunde tro att hon först styrt kosan åt Martois, och det slog in, men efter hon hade två dagars försprång, var det ej lätt att hitta spåren. Så gick jag en half dag på villspår efter en Säkyläkarl, som körde kvarnstenar, men på aftonen vände jag söderut och kände igen fjäten af Martois torparens släpande fot. Då lånade jag häst och släde från ett oläst stall i Repola by och satte efter dem...

— Du lånade?

— Jag var trött att gå. På tredje dagen var jag nära att hinna upp dem åt Åbo sidan, då två Repolakarlar kommo i pinkarrier efter mig och bobblade något om att jag stulit deras häst.

— Den där som du lånade?

— Ja. När de ej togo reson, ville jag springa till skogs, men råkade vricka min fot och fördes till länsman, som skickade mig med fångskjuts till Åbo häkte.

Där satt jag på tredje veckan, tilldess en annan skojare sattes in där för hästtjufnad. Han drog min fot i led; natten därpå rymde vi och kommo så öfver isen till Pargas. Här födde vi oss så godt vi kunde i fyra veckor, medan de ställde till vargskall efter oss rundtomkring Åbo. Jag är känd där i trakten.

— Jag vet det. Du är mig en skön juvel att skicka på ärenden. Fortfar!

— Sedan strök jag omkring, än som rysk skärslipare, än som tiggare från Hyrynsalmi i Österbotten, och fick veta att mamsell Apollonia hade ämnat sig med postbåten öfver till Sverige, men blifvit skrämd för isvägen och stannat på Åland. Jag öfver till Åland, och efter en vecka hittade jag henne hos en klockare i Finström. Där skaffade jag mig husrum, efter jag den tiden föreställde en tysk bokbindaregesäll, som också skulle öfver till Stockholm, och i två veckor satt jag till bords med den mest glosögda markatta som blinkat mot solsken, utan att hon kände igen mig. En dag kunde jag ej hålla mig; jag lade liksom oförvarandes ett krokben för henne i dörrn, och när hon steg upp, spände hon ögonen i mig rätt som en kattuggla. Om aftonen fick jag veta att hon beställt häst till klockan tolf på natten. Jag skaffade mig en häst till samma tid, och efter alla åländska slädar likna hvarandra i mörkret som ett lingon liknar ett hönsbär, så körde jag fram med min släde tio minuter före tolf. Ganska riktigt, hon var redan på trappan; det onda samvetet har ingen ro. — Är det du, Petter? frågade hon, och det var stickmörkt. — Hå ja, svarade jag och gnällde på målet som klockarens dräng. — Så hjälp mig att lyfta ned den här kappsäcken, sade hon. — Ja vasserra, vi kånkade ned den tunga besten, och så

körde vi af. — Det bär väl till Eckerö? frågade hon, när vi kommit in i skogen. — Nej, sade jag, det bär till Helsingland, och med detsamma stjälpte jag af mamselln i en bra slänga, så att hon kullrade tre hvarf omkring. — Petter, skrek hon, jag föll, Petter, vänd om, Petter! Men jag låtsade inte höra, jag lät henne skrika, körde immerfort på och gjorde sådana krokvägar, att inte fulingen kunde få rätt på medspåren. I Vårdö bytte jag kläder, i Kumlinge bytte jag häst och släde. Midt på Skiftet var en ränna i isen; där lät jag hästen pusta, öppnade kappsäcken och tog därifrån det som dugde behålla, men resten gaf jag åt torsken i hafvet, utom ett lintyg och en yllekjortel, som jag tyckte mig själf behöfva. Sedan kom jag öfver till Velkua och därifrån till Nådendal. Där sålde jag hästen för fyra rubel, som jag lade i fattigbössan, och för släden fick jag sex kakor bröd. Men som länsman i Masku hade af gammalt ett horn i sidan till mig, jag vet inte hvarför, klädde jag återigen om mig till Hyrynsalmibo, och nu är jag här.

— Det vill säga, att sedan du stulit och bedragit, sedan du rymt ur ett välförtjent häkte och lefvat på röfvarevis i skogarna, sedan du slutligen rånat och öfvergifvit en person som anförtrodde sig åt ditt beskydd, säger du dig ha uträttat mina ärenden och kommer nu för att dela ditt tjufgods med mig! genmälde Stjernkors strängt.

— Jag vet inte om det är efter lilla eller stora katekesen — invände zigenaren, till hälften ömkligt, till hälften illfundigt — men jag har inte rört någon människas lif eller lem. Jag lämnade mamsell Apollonia i Finströms skog midti en snödrifva, som var så mjuk som ett räckbolster, och därifrån hade hon knappa två

verst till klockarens stuga. Pajton och underkjolen vill jag betala, det är det enda jag hållit för egen räkning, och allt det andra har mamsell stulit från prostens barn. Att stjäla af en tjuf kan aldrig vara förbjudet i tio Guds bud.

— All stöld är förbjuden. Dessutom kan det inte bevisas att mamsell Durin har tillegnat sig barnens egendom.

— Kan det inte? grinade zigenaren med en triumferande min. — Hvem tror magistern att detta tillhör?

Vid dessa ord upplöste Josua banden af ett hopknutet örngottsvar och framtog därifrån en stor mängd sedlar, reverser och andra papper, illa hopskrynklade.

Stjernkors räknade sedlarna och genomögnade papperen. Det var endast 810 riksdaler svenskt mynt, men omkring 15,000 rubel silfver i ryskt mynt, dels sedlar, dels Saimaobligationer. Zigenarens spejande öga märkte ganska väl att husbondens panna mulnade.

— Är detta allt hvad som fanns kontant i kappsäcken? frågade Stjernkors, i det han omsorgsfullt förseglade papperen och sedlarna samt behöll endast ett halft skrifvet ark, utan sigiller och således utan penningevärde.

— Allt kontant, svarade zigenaren och såg honom djärft i ögat. — Men där fanns något mer!

Och nu framtog han ur samma smutsiga tiggarpåse en mängd etuier och askar, inlindade i linnetrasor och innehållande två dyrbara guldur med vidhängande keder och berlocker, ytterligare fyra andra guldkeder, två guldarmband, en stor guldsnusdosa med Carl XIII:s porträtt, en frimurarstjerna med murslef af guld, glasögon och många andra nipper af samma metall, en

stor mängd guld- och silfvermedaljer, två rullar holländska och tre rullar svenska dukater, fyra dito med hel- och halfimperialer, sex stänger nedsmält silfver, hvardera vägande omkring två skålpund, samt en brokig samling af andra effekter, ända till små, toma essensflaskor, hvilket allt tycktes ha blifvit i hast sammanrafsadt ifrån en utan tvifvel sorgfälligt ordnad kappsäck. Ödmarks utskrifna namn på snusdosan, som tycktes vara en kunglig present, och hans namnstämpel på en del af de öfriga dyrbarheterna läto genast vid första ögonkastet misstänka mamsell Durins åtkomst till alla dessa familjeklenoder.

— Detta är misstankar, men ännu icke bevis, yttrade Stjernkors, i det han med omsorg upptecknade och förseglade dyrbarheterna. — Har du mera tjufgods?

— Ingenting annat än ett litet syskrin, svarade Josua plirande, i det han framdrog ur påsen ett mahognyskrin af utsökt arbete, inlagdt med silfver och pärlemor.

På silfverskylten ofvanför låset befanns ett namn ingraveradt. Det bar tydliga spår af försök till utskrapning, men Stjernkors läste utan svårighet namnet Allfrida Ödmark.

— Hvar är nyckeln?

— Den måste hon ha burit hos sig.

— Du har ej öppnat skrinet? Du vet ej hvad det innehåller?

— Nej.

— Godt. Det skall förseglas med allt det öfriga. Du har haft en tung börda att släpa på ryggen ända från Nådendal.

— Inte så tung som att släpa tre barn ur grafven till hälsan. Men vi släpa för samma sak.

Stjernkors fixerade honom med forskande blickar. Zigenaren uthärdade länge med berömligt mod dessa fruktansvärda, rannsakande ögon, men slutligen tycktes han erinra sig något, skiftade färg och föll på knä.

— Förlåt! stammade han.

— Det är då sant, hvad jag fruktat? frågade Stjernkors bleknande. Olycklige, jag vet att du hatade mamsell Durin, och i ditt blinda hat har du gifvit henne en graf under hafvets is!

— Jag? upprepade zigenaren med ett komiskt uttryck af häpen förundran. — Nej, så brådt hade jag inte att gå den fule i förväg. Men jag har... jag har tagit något...

— Hvad har du tagit? Bekänn!

— Jag glömde berätta att jag åt upp hennes vägkost, som katten tog korfven. Och sedan... stal jag en bok.

— Stjäl du aldrig annat än böcker, kan världen vara lugn. Hvad hette boken?

— Den Sannfärdiga Drömboken, eller konsten att vara sannspådd i allting, besynnerligen i drömmar.

— Jag förstår; hon trodde på drömboken. Det finns ingen så stor bedragerska, som icke själf blir bedragen. Hör mig, Josua! Intill dess att någon kan bevisa hvem alla dessa saker rätteligen tillhöra, måste de anses som tjufgods, rånadt från mamsell Durin. Jag är nödsakad att i morgon bittida öfverlämna det förseglade godset åt expeditionsfogden Mangel och angifva hos honom att jag mottagit det af en misstänkt person, som för mig bekänt sitt öfvervåld emot mamsell Durin.

Du har tolf timmars försprång. Det är det enda jag nu kan göra för dig...

Zigenaren började häftigt gråta.

— Får jag då aldrig återse er? snyftade han.

— När du vill, Josua. Kom igen, när du längtar att blifva en god människa.

---

23. Hofrådet Kopfschmertz.

I Finlands Allmänna Tidning lästes vid denna tid en legal kungörelse, som väckte nyfikenhet och uppseende. Där tillkännagafs nämligen, att allehanda lösegendom, reda penningar och skuldförbindelser hade blifvit tillvaratagna af misstänkt person och kunde inom natt och år utbekommas hos kronofogden Rågberg i Aulango af den som därtill kunde bevisligen styrka sin äganderätt. Värdet var betydligt och uppgick till omkring 23,000 rubel silfver, förutom ett läst och icke öppnadt skrin. Ingen ägare hördes af.

Tillika underrättades genom samma tidning mamsell Apollonia Durin, hvars vistelseort var okänd, att, utom förenämnda egendom, jämväl två på henne ställda skuldförbindelser samt några mindre betydliga, med hennes namn märkta effekter blifvit af samma misstänkta person tillvaratagna, men äfven detta meddelande förblef obesvaradt. April, Maj, Juni förgingo, utan att de efterforskningar Stjernkors i tysthet lät anställa på Åland ledde till annat resultat, än att mamsell Durin redan i Mars hade afrest med postbåten öfver till Sverige.

Detta var dock nog för att välta en sten från den unge prästens hjärta. Ifrågavarande person fanns således

i lifvet; zigenaren hade icke sänkt henne ned uti hafvets djup.

Kapellanen pastor Idegran drog sig försiktigt undan hela denna affär. Han utverkade att kronofogden Rågberg blef lagligen tillförordnad förmyndare för prosten Ödmarks barn, proklama utlystes efter den aflidne, och den auktion, som skulle anställas på den dyrbara lösegendomen, blef tillsvidare inställd. Det skulle ha blifvit en nätt affär för Idegran, om så utsökta möbler, taflor, böcker, silfver- och konstsaker gått under klubban bland Aulangos bönder.

Rågberg var en styf herre, byråkrat i hvarenda tum långt mer än hans förman lagman Åkerström, men när man tvättade bort stärkelsen, befanns under det styfva skalet en duglig, redbar och välmenande tjensteman. Herrarne Rågberg och Stjernkors voro långt ifrån att sympatisera, men de hyste jämnt så mycken aktning för hvarandra, som behöfdes för att icke råka i delo om barnen.

Med vårens och sommarens inbrott blef barnens tillstånd allt bättre, deras krafter tilltogo, deras hälsa förbättrades nästan för hvar dag under den friska luftens, ljusets, grönskans och hoppets inflytande. Allfridas kinder fylldes och öfverdrogos med hälsans purpur; Beatas vansinne dunstade bort som ett vintertöcken och kvarlämnade blott en ännu ofta återkommande tankspriddhet; Isidor började, till allas förvåning, återfå hörseln och talegåfvan. Erland Stjernkors' mödor begynte att rikligen lönas, Loa Åkerström prisade den stund, när hon blifvit barnens lärarinna, och moster Milenia småputtrade öfver »de där tokiga ungarna», som företogo sig att sofva hvar natt i ro, så man hade intet att göra. Hvilken piga som helst kunde ju sköta ett sådant sällskap, som ingenting annat gjorde än åt och sof.

Ur denna lyckliga illusion blef moster Milenia en herrlig sommareftermiddag väckt af två schäsar, som rullade in på prästgården. Den ena innehöll kronofogden Rågberg, den andras innehåll presenterades som hofrådet doktor Kopfschmertz, regementsläkare och för närvarande stadd på en ämbetsresa i landet för att mäta längden och tjockleken af militärens svältremmar på olika orter.

Stjernkors var borta på en af sina vanliga byaresor, men besöket gällde ej honom, och herrarne stego in.

— Min bästa mamsell — yttrade kronofogden i en ton som icke var van att motsägas — det har passat så lyckligt, att hofrådet Kopfschmertz passerat igenom Aulango under sina viktiga forskningar, och hofrådet har varit så god och lofvat se på Ödmarks barn samt föreskrifva dem en hälsosam regim. Hofrådet har studerat i Rostock, fått doktorshatten i Tübingen, praktiserat i Simbirsk, haft apotek i Moskva och blifvit regementsläkare i Arkangel. Med en så vidsträckt praktik har hofrådet utan tvifvel varit i tillfälle att observera många intressanta casus ...

— Ei was — yttrade hofrådet, som var en långskånglig person med ett par buskiga svarta polisonger och ett utseende såsom den mosaiska lagens stentaflor — bringen Sie mir die Subjecte, wir wollen sie ein Bissen sondiren.

— Var god och för oss till barnens rum! öfversatte kronofogden.

Moster Milenia kände något i luften, som ingaf henne en instinktlik afsky för doktorn med de svarta polisongerna, så hofråd han var, och undskyllde sig i sin förlägenhet därmed att barnen ej voro hemma.

— Icke hemma? upprepade kronofogden med mycken förundran.

— Nicht zu Hause? öfversatte hofrådet, i det han placerade underläppen ett godt stycke framom öfverläppen.

— Det vill säga att barnen ha gått i trädgården; jag vet ej rätt hvar de äro, framstammade gumman, som med förskräckelse såg ett åskmoln skocka sig på förmyndarens majestätiska panna.

— Jag måste tillstå att man tycks ha en egen metod här i huset att sköta sjuka barn, yttrade kronofogden med en portion kryddpeppar, hvilken icke behöfde stor tillsats för att blifva Cayenne. — Entschuldigen Sie; kanske behagar herr hofrådet göra en promenad i trädgården?

De båda herrarne hade icke gått långt, innan de vägleddes af några glada barnröster, som hördes mellan lindar och björkar. De följde ljudet och befunno sig snart framför en liten behaglig gräsplan. Där voro fyra barn. Allfrida och Isidors sköterska, som var af samma ålder, hoppade vippbräde med utmärkt virtuositet, ej olika två smidiga kattungar, som turvis hoppa upp efter ett trådnystan; Beata låg raklång på gräset och räknade fröknopparna i en prästkrage; Isidor satt i sin korgvagn och klappade händerna af förtjusning öfver de två flickornas graciösa rörelser. Hela denna munterhet tog ett hastigt slut, när herrarne trädde fram.

Kronofogden Rågberg var på sitt sätt ömhjärtad; han var öfvertygad om att en så berömd läkare som hofrådet Kopfschmertz skulle bättre än någon förläst magister utgrunda hvad som fattades barnen. Alltså förbyttes nu den glada leken till en pinsam examen, där barnen fingo frågor, om hvilka de ej hade den minsta aning och som framställdes utan minsta skonsamhet för deras ännu svaga, känsliga nerver. Härtills hade ingen främmande person fått tillträde till dem utan en varsam förberedelse.

Nu kom med ens denne fule, långskånglige, svartmuskige herre, kände dem på pulsen, satte en tratt mot deras bröst, knackade dem på bröstet och talade i näsan ett främmande språk. Verkan däraf på deras nerver blef sådan man bort kunna förutse. Allfrida ville rädda sig med flykten, men snafvade och föll i våldsamma konvulsioner. Beatas blickar förvirrades, och förskräckelsen gjorde henne ånyo vansinnig. Isidor svimmade, där han satt i korgvagnen.

Kronofogden stod där förlägen och rådvill, ropande på någon att taga vård om de sjuka. Men doktor Kopfschmertz framsköt underläppen ännu ett godt stycke framom den öfra och förklarade med en viktig min att hela felet låg i en oriktig behandling af subjekterna. Alltsamman vore ingenting annat än — lungsot, och därför borde barnen få tjenlig medicin samt framför allt ingalunda besväras af frisk luft, utan strängt hålla sig inne.

En stund därefter hade hofrådet Kopfschmertz föreskrifvit fyra mixturer, två sorters piller samt koppning och fontaneller, för att kurera barnens lungsot.

---

24. Följderna af en olyckshändelse.

Den dag, när kronofogden Rågberg fick det välmenta, men olyckliga infallet att fråga hofrådet doktor Kopfschmertz till råds om Ödmarks barn, dröjde Erland Stjernkors längre än vanligt borta på sina besök i byn. Han hade åter med lifsfara vågat sig in i några af de nästen, där lasterna hade sitt oblygaste tillhåll, och oförfärad förkunnat sin mästares ord för de mest förtappade. Han hade sedan besökt några af de boningar, dem han lyckats förvandla från röfvarekulor till fridsamma, arbetsamma, gudfruktiga hem och där han fann sin rika belöning vid anblicken af en räddad människolycka. Han hade gifvit många goda råd, i synnerhet för barnavården, ty nu förestod bärgningstiden, när de små i vaggorna så ofta kvarlämnades i deras vanvårdade bädd med ett surnadt dihorn att skötas af halfvuxna flickor, hvaraf ett stort antal späda barn vid denna tid sjuknade och dogo bort i rödsot eller i tvinsot. Och Stjernkors var en sträng herre; han lät det ej stanna vid toma förmaningar, som vanligen gå in genom ena örat och ut genom det andra i bondstugorna, ty mot inrotade fördomar hjälper intet förnuft. Han undervisade länge och ihärdigt, gång efter gång, icke de äldre, som redan stelnat

i deras vanor, utan de yngre, som ännu kunde ändra natur; och när han, än med stränghet, än med öfvertygande skäl, aftvungit dem ett löfte att följa hans råd, kunde de också vara säkra därpå, att han icke lämnade dem och deras löften ur sikte. Här dugde inga blöta moraler. Hvar gång ett barn dog af vanvård, fingo mödrarna, i stället för tröst, höra ord, för hvilka de måste rodna och blekna.

Ty Erland Stjernkors visste hvilka förfärande offer af människolif denna vårdslöshet med de späda barnen årligen kostar det folkfattiga Finland. Det ena välmenta rådet skickas ut efter det andra, och dock visa mortalitetstabellerna nu som förr, att inemot halfva antalet döde utgöres af barn i de första lefnadsåren. Det är kändt och tyvärr endast alltför säkert, att hvart tredje barn i Finland dör af vanskötsel i en eller annan form. Räkna huru många lif detta gör på en enda mansålder! Är då vårt folk ett folk af kannibaler, när det så hjärtlöst dödar sina egna barn? Nej, icke ett folk af kannibaler, men ett folk af tjurskallar, rika och fattiga, bildade och obildade — alla ha de sitt hufvud för sig, alla ha de ingenting lärt och ingenting glömt, framför allt i barnavården.

Klockan var mellan nio och tio på kvällen, när Stjernkors återvände hem. Två frånspända schäsar stodo på gården, ett os af kotletter ångade från det öppna köksfönstret, och moster Milenia visade sig, förlägen och rödbrusig, för att möta, kanske afväpna den hemkommande systersonen.

Här var ju främmande, hette det; det var nu väl att han kom för att hålla dem sällskap, ty man måste laga till kvällsvard. Man kunde ej låta resande fara sin väg utan en matbit.

— Hvilka resande?

— Kronofogden, det förstås, och en mycket förnäm herre, ett moskovitiskt hofråd. De ha varit här sedan klockan fem; jag har bjudit dem kaffe och te.

— Hvad vill det folket?

— Åh, kära du, läkare är ändå läkare och förstår sig på mycket som vi ej ha minsta aning om. Det var en riktig Guds lycka, att Rågberg fick tag i den där resande doktorn, så att man ändtligen kan få ett ordentligt recept åt de stackars barnen.

Som man ser, hade moster Milenia sedan några timmar förändrat mening och med flygande fanor deserterat öfver till det gamla välbekanta medicinska lägret, där hon, när allt gick omkring, dock kände sig bättre hemmastadd än i den underliga, nymodiga naturläkarekonsten, där människor mot all rim och reson kunna bli friska utan ett enda recept. Men Stjernkors tog saken annorlunda. Det lugn, som vanligen herskade på hans höga panna, var ett genom många strider tillkämpadt lugn, men det höll icke alltid profvet, ty inom honom jäste och brusade ofta ett af naturen hetsigt lynne. Han tyckte ej om förnäma besök, än mindre om främmande och medicinska besök hos hans älskade barn — ja, *hans* barn, så sade han ofta, ty han hade ju vakat, arbetat och lidit så mycket för dem, han hade ju varit mer än far och mor för dem, och de älskade honom mer än månget barn älskar sin verklige fader.

Stjernkors hade hört nog; han rusade in genom rummen, utan att höra på mosterns ursäkter, och hans blod var redan i svallning, när han öppnade dörren till barnkammaren och såg den främmande svartmuskige doktorn, mera lik ett mossbelupet benrangel än en lefvande människa, med våld hälla en matsked dekokt

i Beatas hals, medan kronofogden med svetten i pannan fasthöll det skrikande barnets hufvud och händer, under det att Allfrida, Isidor och deras sköterska med dödsbleka ansikten och ögon stirrande af fasa betraktade detta uppträde.

— Herre, hvad tar ni er för? utbrast Stjernkors, ur stånd att hejda sin vrede.

I samma sekund hade han ryckt skeden ur doktorns hand och kastat främlingen tillbaka, så att det knakade i den magre mannens refben och kronofogden af förvåning släppte den sjuka flickan. En kort paus uppstod, och Allfrida hängde sig gråtande om sin beskyddares hals.

Men hvarken hofrådet doktor Kopfschmertz eller kronofogden Rågberg voro män som läto sig ostraffadt förolämpas i deras ämbetes utöfning, den ena som läkare, den andra som förmyndare. Där uppstod en het ordväxling, som började i barnens rum — där alla flaskor från doktorns resapotek fingo vandra i kakelugnen — och fortsattes vidare under främlingens nödtvungna reträtt genom de andra rummen till salen, till trappan och ända ut på gården. Lyckligtvis voro nu de resandes hästar förspända, och de skildes från Aulango prästgård med all den förbittring, som måste framkallas af en kronofogdes förnärmade värdighet och ett hofråds beskymfande af en simpel bondpräst.

Men när kronofogden Rågberg följande dagen kom tillbaka, i ändamål att kräfva upprättelse för den lidna skymfen och göra sin rättighet som förmyndare gällande öfver Ödmarks barn, mötte honom Erland Stjernkors genast på trappan med en bön om undskyllan för gårdagens häftiga uppträde, däri han bekände sig hafva mycket felat. Och när kronofogden, som icke lätt glömde en förolämpning, därvid med rynkad panna förklarade

att han hädanefter ville själf sörja för sina myndlingar, förde Stjernkors honom, utan att yttra ett ord, till det inre af barnens rum. Där låg den vansinniga Beata, mycket lugnare än förr och nästan lika så blek som när hon först upptäcktes uti sitt barndomsfängelse. Hon hade somnat bort ifrån lifvet några timmar förut, och hennes sista ord hade varit ett utrop, som gaf tillkänna att hon återsåg sin mor.

— Vill magistern ännu påstå att det är medicinen som dödat barnet? frågade kronofogden Rågberg ej utan bitterhet.

— Nej, svarade Stjernkors. Gud har tillåtit att detta barn har dött af en olyckshändelse.

— Hvad menar ni därmed?

— Jag menar att den stackars Beata har dött af skrämsel. Hennes svaga och ytterst känsliga nerver kunde ej bära intrycket af den fasa, som den fule främmande mannen med det svarta skägget ingaf henne. Och jag vill gärna kalla det en olyckshändelse. En främling kunde ej känna den späda sensitiva han så hårdhändt bröt af. Se där en svag blomma, vissnad i förtid. Låt oss bedja att icke de öfriga två skola vissna på samma sätt.

— Ni tror då icke på läkarekonsten?

— Jo, jag tror på en stor, en ädel, en aktningsvärd läkarekonst, men ... se där mina aningar! Nu är turen hos gossen.

Isidor och Allfrida voro i yttre rummet och hade ingen aning om att deras systers ande flytt före dem till en bättre värld. Men Isidor hade alltid stått i ett slags sympatetiskt samband med sin yngre syster. Nu var verkligen turen hos honom. Han led af alldeles samma svåra kramp och svimningar, som gjort slut på Beata,

och nästa morgon hade äfven hans fria ande flytt från den brutna och vanskapliga stofthyddan bort till en skönare tillvaro.

Kronofogden hade dröjt kvar. Hans styfva sinne hade ändtligen veknat.

— Se där — sade han med våta ögon till Stjernkors — där ligga nu två af edra tre skyddslingar, för hvilka ni vakat och lidit! Bevare mig Gud att vilja taga ifrån er den tredje, som ni än äger kvar. Nu står Allfrida alldeles ensam i världen.

— Nej, sade Stjernkors, hennes Gud lefver!

---

25. Församlingen delar sig i tvenne läger.

Det var redan midti September, och Arvelins på Kallis brukade fira Elisabetsdagen till heder för frun i huset, ehuru hon sannerligen var den som hade minsta glädjen af att släpa ihop åt de många gästerne. Ungdomen kastade rönnbär på hvarandra i trädgården, medelåldern räknade markerna vid ett spelbord, och ålderdomen blandade kort eller bryggde toddy. Lagmanskan Åkerström förde ordet som vanligt.

— Loa dröjer fasligt länge i afton. Hon gör sig så mycket besvär med det stackars kräket på prästgården, jag kunde ej neka henne att titta in dit, när vi voro så nära. Allt det lilla folkvett kräket har, det har hon af Loa, och det lär ej vara mycket, men tyska har hon fått lära; det är för märkvärdigt hvad Loa är inkommen i tyskan, hon läser både Giller och Schöte, men hon har också fått en uppfostran, det har kostat Åkerström vackra penningar. Jo, kusin må tro att Loa grät i somras, när de två andra fattiga kräken dogo så knall och fall, men det var väl det bästa, så ofärdiga och tokiga som de voro båda två. Jag sade strax att det skulle så gå med ett sådant appointemang, när man vill kurera människor med bara vatten och luft; en kanarie-

fågel skulle ej vara nöjd med en sådan diet. Men det finns folk som tro sig vara visare än alla andra och fördöma alla andra, till och med i Guds hus. Man skulle ha tackat sin eviga lycka, när man fick råd af en doktor, som visste något mer och som var hofråd och umgåtts med folk, men hvad kan man begära af en ohyfsad människa? Det var ju en effektuerad situation; det sägs att en viss person slagit en eldgaffel tvärt af på... på... jag minns ej hvad hofrådet hette, men Loa, som är inkommen i tyskan, talade med honom alldeles som ur en bok... ja, nu minns jag, endera var det Kopp eller Kropp, något ditåt. Befallningsman känner den saken bäst.

— Kopfschmertz, yttrade kronofogden, som ej kunde undgå att svara, men tycktes hellre ha undvikit den mindre behagliga hågkomsten. — Det var en något liflig ordväxling, ingenting annat, tillade han.

— Ett vackert namn och mycket passande för en läkare, inföll Jacquette von Holbach i sin spetsiga ton. — Doktor Ondtihufvudet!

— Vi borde längesedan ha haft en provisionalläkare här i Aulango, återtog lagmanskan, utan att låtsa höra anmärkningen. — Kronan skickar doktorer till Lappmarken, men här får man dö och begrafvas utan läkarebiträde. Nå, kusin har väl hört att domkapitlet upprättat förslag?

— Ja, svarade Arvelin, Hannus kapells ansökan om afsöndring till nytt pastorat har blifvit afslagen, och ingenting hindrar numera sakens lagliga gång. Orre har första rummet, Lysander det andra och — Anders! — Idegran tredje rummet, sedan Herrelin — kör ut hönsen från trädgården! — för hans skull gått af. Idegran tog med sina meriter lofven af fyra kyrkoherdar.

— Säg icke annat, kusin! nickade ordföranden. En sådan pastor som Idegran få de söka i hela stiftet; en sådan jordbrukare och en sådan människovän! Han får enhällig kallelse, kom ihåg att jag säger det. När blir det val?

— Så där närmare julen. De skola först få missiver, och sedan predika de prof.

— De må nu profva och beskifva sig bäst de behaga, Idegran får enhällig kallelse, det är afgjordt. Han har varit så modfälld de senare tiderna, stackars snälla, rara, beskedliga pastor Idegran. Han har så mycket bråk med församlingen, han arbetar och sträfvar för mänskligheten och skotska plogen, men hvad har han annat än otack af Gud och människor, det misslyckades ju alldeles med fattigvården och Parkoses mosse. Hvad tycks, att när Idegran ville auktionera ut Seppäläs fyra fattiga barn åt den mestbjudande, satte sig Stjernkors emot; var det ej så, kusin Arvelin?

— Alldeles, alldeles, åt den minstfordrande. Så var det alltid under salig Ödmarks tid; det är det enklaste sätt — hut, Polle! — att försörja socknens fattiga.

— Ja, är det icke? Och likväl tyckte magister Stjernkors, som vet allting bättre än andra, att det var en auktion på människor. Jag måtte säga! Liksom icke barmhärtigheten vore en kommunalinstitution ... en association ... en inkvisition ... en rekreation ... de få ju mat, kläder och husrum!

— Hvad tunnor f-n — afbröt henne jägmästaren von Holbach med ett bredt löje — är barmhärtigheten en inkvisition, så undrar jag icke att Idegran blifvit storinkvisitor. Den attan tusan mätte i måndags ut rågskylen på åkern och kon vid klafven hos korporal Skott.

— Nej, bästa pappa, barmhärtigheten är en kommunikation ... en kollision ... en konfusion ... därför är det alldeles i sin ordning att man säljer barn på auktion, af passion, konsideration och till muntration, gäckade fröken Jacquette, som i dag var på sitt hvassaste knappnålslynne. — Det vore skada om Idegran ej skulle få pastoratet.

— Hvad befalls? frågade lagmanskan, nu som alltid värnlös mot knappnålarna.

— Jag har hört sägas — svarade fröken Jacquette med hemlig skadefröjd — att Simon Sampi och många andra i socknen tänka begära magister Stjernkors extra till fjärde på förslaget.

— Det går icke an — välbekomme, fru lagmanska! — förrän han tagit pastoralexamen, invände Arvelin.

— Nej, det kan omöjligt gå an, återtog lagmanskan, tacksam för biståndet. — Han måste ha tagit pastoratsexamen. Det behöfs allt mycket till det. Och meriterna sedan.

— Å ja, inföll Jacquette, därtill behöfs att en gammal karl läser om sina pojkläxor och infinner sig i en allerödmjukaste tjenares skepelse hos de unge lektorerne i domkapitlet, för att bedja dem hafva godheten undersöka om han möjligen kan vara värdig ett pastorsämbete, sedan han skött sådana sysslor med heder i halfva sitt lif. Svara herrar lektorer ja — eller med nöje — eller med allrastörsta nöje — se då har supplikanten bref och fullmakt därpå att han icke är en *asinus*, hvilket skulle bevisas, och han får nu rättighet att söka en hjord, sedan kyrkan långt förut vigt honom till herde. Svara åter lektorerne nej — ja då är N. N. ovärdig herdestafven, och kyrkan har fått bref och insegel därpå att hon åt en sådan person öfverlämnat

prästkrage, sakramenter och människosjälar — men ej sina inkomster. För öfrigt roade det mig nyligen att fråga Stjernkors om han tagit examen, och han svarade att det skett förra året med allrastörsta nöje och med alla brukliga ceremonier: disputation, predikan och svettbad. Man har i Åbo två vattenkuranstalter: en på Kuppis och en närmare domkyrkan.

— Ja, där ser man — genmälde lagmanskan — hvart det bär, när det okunniga folket får befatta sig med saker som det icke förstår. Jag kan begripa huru Stjernkors fått ett sådant anhang i socknen. Har man icke sett honom hvar dag gå in och ut till det sämsta patrask här i Aulango? Därför finns folk som nu begär honom extra, men jag hoppas det finns i socknen så mycken edukation, så mycken supposition, att packet blir öfverröstadt.

— För min del — invände kronofogden försiktigt — skulle jag anse Stjernkors ganska lämplig. Han är en nitisk person, något excentrisk, något för litet mån om formerna, men en person som ifrar mycket mot lönnbrännerier och lönnkrogar. Vi ha i år betydligt mindre kronorester i Aulango, och folket har blifvit arbetsammare.

— Det förvånar mig alldeles icke att herr befallningsman så väl känner magister Stjernkors, sedan herrarne i somras voro i så nära beröring, återtog lagmanskan med öfverlägsen ironi. — Men jag förmodar också, att herr befallningsman är den enda person af distinktion i Aulango, som voterar på en pastor för att afskaffa kronorester.

— Nej, tamme d-n, blir icke jag den andra, min nådiga! — svor jägmästaren med sitt äkta dragonlöje — och jag voterar på Stjernkors, om icke för annat,

så för att få riktigt förarga en präst med en gammal soldats ärliga sup och tunnor anfäktelser. Sådant där biter icke på en sik, som Idegran, en amfibie, en groda, som krälar emellan himmel och helvete och försöker stå väl med båda. En karl skall vara det ena eller det andra, en munk som Stjernkors eller en muhamedan som gamle von Holbach. Jag ger honom tusan d-r, mig skall han icke smeta med sirapen, men det tycker jag om hos karlen, att han bekänner spader, och när jag frågar honom: ho äst du? så svarar han: en profet. Jo jag tackar. Men frågar jag en karl som Idegran, svarar han: mjuka tjenare, i dag procentare och i morgon aflatskrämare. Hut, herre, säger jag; kom icke och sök er till pastor bland hederligt folk!

— Det ser ut som skulle magister Stjernkors ha gjort många proselyter, återtog lagmanskan, och förr hade jag väntat få se kusin von Holbach rida med stöflar och sporrar in i sakristian, än att han skulle ha deserterat öfver till pietisternes läger. Kusin Arvelin är kanske af samma mening?

— Jag är alltid af min nådiga kusins mening, var svaret. Stjernkors tyckes få trumfen och Idegran honnörerna. Det kommer an på hvem som — ici, Polle! — får mesta hackorna.

— Vi få se.

---

26. Krig mot afgudarne.

Aulango kyrkogård låg vackert belägen mellan den gamla kyrkan däruppe på höjden och den forsande floden nere i dalen. En liten skog af hvita eller svarta grafvårdar, somliga med korsets fridstecken, men de flesta halfrunda, smaklösa och alla af trä, reste sig mellan tufvor af gulnande gräs, medan andra dylika förgängliga minnen lutade sig halfmurkna mot deras grannar, eller lågo nedtrampade och vanvårdade i gräset. Några få stenvårdar, resta öfver herrefolksgrafvar, tycktes vilja bevara ståndsskillnaden ännu i döden, och den största bland dem hade helt nyligen blifvit rest genom pastor Idegrans försorg på en förnämligare plats i närheten af kyrkan. Här stod i förgyllda bokstäfver på finska att läsa, huruledes besagde sten var upprest till ett tacksamt minne af framlidne prosten, doktorn och ordensledamoten Wentzel Ödmark, som i fyrtio år med största nit och framgång varit denna församlings kyrkoherde.

Om denna och mången annan minnesvård skulle fröken Jacquette ha sagt: när mänskor tiga, måste stenarna tala.

Näst därinvid hvilade under gröna, gräsbetäckta kullar Ödmarks fyra hustrur samt två barn af den andra

i ordningen. Närmast den sista prostinnans mera vårdade grafkulle stodo fem små hvita kors i rad, och de två nyaste buro namnen: *Isidor, Beata.* Invid dem var en liten grönmålad bänk för två personer, och på hvar och en af de fem grafvarna stod en med mycken omsorg vårdad rosenbuske.

Det var bittida vid solens uppgång mikaelidagen; stark dagg, blandad med rimfrost, betäckte det gulnande gräset och de i alla brokiga färger skiftande löfträden. På den gröna bänken vid de fem hvita korsen satt Erland Stjernkors med sin unga fosterdotter Allfrida Ödmark. Båda voro så allvarligt glada, som man är en skön morgon på en fridfull kyrkogård, när smärtan förlorat sin törntagg och sorgen liknar höstens vemod öfver vissnade löf — äfven däri finns sol.

På denna plats brukade Stjernkors ofta omsorgsfullt öfvertänka sin predikan en stund före gudstjensten. Här lågo hans båda biblar uppslagna — naturens och andens. Här predikade lifvet och döden närmare hvarandra än annars, och den åldriga kyrkan tycktes tillhöra båda. Hvartill behöfdes då andra koncepter? Dessutom skref aldrig Stjernkors sina predikningar. Det skrifna ordet fryser så lätt till is under vägen till papperet, men Stjernkors ville tala lefvande ord till lefvande människosjälar.

Stundom hände, som nu, att Allfrida satt vid hans sida på den gröna bänken och likasom insög hans ord. Så nära klänger sig ej murgrönan fast vid en stark mur, som denna barnasjäl hängde vid hans. Erland Stjernkors var nu för henne fader och moder, syster och broder, vän och lärare. Allt hvad hon visste, trodde, kände och föreställde sig, det tyckte hon sig hafva honom att tacka för. Hon såg med hans ögon, hörde

med hans öron och tänkte med hans tankar. Där uppkom småningom mellan honom och henne detta samma hemlighetsfulla band, som förr hade förenat Isidor och Beata, eller Allfrida själf, med hennes aflidna mor. När Stjernkors var utgången, kände Allfrida alldeles tydligt om eller när han åter nalkades. Var han glad, var han sorgsen, uppkom alldeles samma stämning i hennes själ, utan att hon visste huru och hvarför. Ofta vaknade ögonblickligen hos Allfrida en tanke, som i samma stund sysselsatte hennes lärare. Hon delade alldeles omedvetet hans tankar om andra människor och anade andras om honom; kände för somliga afsky, för andra tillgifvenhet, utan att kunna förklara hvarför hon kände det. Ja, detta samband visade sig äfven däri, att när Stjernkors engång led hårdt af fulslag i högra handens pekfinger, kände Allfrida i samma finger en olidelig värk.

Allt detta oroade Stjernkors, i stället att göra honom nöje. Afguderi af hvad slag som helst var för honom en styggelse, och minst ville han själf vara föremål för en afgudisk kärlek. Han sökte lösgöra den unga flickans själ från den boja som band henne; han sökte ingifva henne den frihet, det självförtroende, som fattades henne, och lät henne hundrade gånger förstå, att hon måste tänka på egen hand, känna på egen hand och söka sitt stöd hos sin himmelske fader, icke hos en bräcklig och syndfull människa, som hon själf. Men allt förgäfves. Allfrida, som fattade allt med så mycken lätthet, kunde ej fatta en sådan frihet. Hon fortfor att i sin lärare andas, lefva och hafva sin varelse.

Nu, när de sutto på den gröna bänken bredvid hvarandra och den bleka mikaelisolen sken på de hvitakorsen och det ena gula löfvet efter det andra flög ned

från björkarna, fattade Stjernkors sin dotters hand och sade mildt till henne:

— Allfrida, i morgon skall du resa till Åbo.

— Ja, ja, sade hon, utan en min af öfverraskning eller ledsnad, ty det föll henne aldrig in att granska sin lärares ord. De voro för henne en lag, inristad i koppartaflor.

— Du är nu så frisk till din kropp — fortfor han — att jag vågar skicka dig på några månader till din kusin fru Nordstrand, som lofvat vara en vänlig syster för dig. Du måste äfven blifva frisk till din själ, Allfrida.

— Ja, ja, det blir nog bättre, nickade hon.

— Så länge din kropp var sjuk, fortfor Stjernkors, liknade din själ en blomma, planterad djupt ned i en källare: du kunde ej grönska i solskenet af Guds nåd, ej heller tjena din skapare af fri vilja, med glad öfvertygelse. Nu är du frisk; nu skall din rot förblifva i Gud, men din själ skall genom lifvets mörker och stormar söka sig väg till Guds rike, och därtill behöfver din själ växa stark. Du är i ditt sjuttonde år: du måste lära dig att tänka och handla på egen hand.

— Det vill jag gärna göra, om du vill lära mig det, svarade flickan och lutade sitt hufvud mot hans axel. Sin Gud och sin lärare kallade hon alltid du.

— Du reser således gärna till Åbo?

— Efter du vill det.

— Och du blir ej heller ledsen att resa bort ifrån mig?

Allfrida besinnade sig en stund och svarade småleende:

— Jag skall ändå se dig hvar natt i drömmen.

— Nej, det skall du ej göra. Du drömde fordom hvar natt om din mor, men då var du sjuk. En frisk

drömmer mindre och icke beständigt detsamma. Du skall tänka mindre på mig och mer, mycket mer på din fader i himmelen!

Allfrida teg.

— Så länge du drömmer hvar natt om mig, får du ej komma hit tillbaka. Du måste hålla af andra än af mig allena, annars får jag aldrig se dig åter. Ser du dessa tolf grafvar? Här hvilar din far; här din mor; här din fars tre förra hustrur; här två af dina halfsyskon, som drunknat i deras barndom, och här slutligen dina egna fem syskon alla intill Isidor och Beata. Om du nu älskat hvar och en af de tolf, den ena efter den andra, med hela din själ, så hade ju din själs kärlek blifvit tolf gånger begrafven i jorden. Och älskar du mig med hela din själ, i stället att älska din Gud, så kommer Guds ängel och slår mig till döds, såsom han slog de försmädare i Egypten, hvilka ville röfva från Gud allsmäktig hans ära, och då får du åter begrafva din själs glädje med mig i jorden. Därför, min Allfrida, skall du älska med hela din själ endast det eviga, som aldrig mera dör eller begrafvas i mull, nämligen din skapare och din återlösare. Om alla dessa grafvar hade en röst, och om du kunde luta ditt öra mot tufvan, som växer öfver din moders graf, och höra hennes stämma ur jorden, så skulle du öfverallt förnimma, att det finnes blott En, i hvars namn skola böja sig alla knän, deras som i himmelen och på jorden och under jorden äro — och då skulle en röst från himmelen svara dig, såsom fordom vid Jordan: »hör honom!» Vill du lofva mig att älska honom allena öfver allting, så vill jag i stället lofva dig något som skall göra dig glad.

— Jag vill allt hvad du vill, hviskade Allfrida med en innerlig blick.

— Stygga barn! bannade läraren. Det är just det som du icke bör, icke får göra. Jag är en syndig man: hvem har sagt dig att min vilja alltid böjer sig under Guds vilja? Förr än du lärt dig att själf hafva en fri vilja och med denna din fria självpröfning lyda Guds lag, förr kan du ej komma tillbaka till mig. Men kan du detta, då vill jag låta dig deltaga här i min skriftskola nästa vår.

— Här? Och för dig?

— Ja, här och för mig.

Allfrida hoppade upp som ett barn och slog båda sina armar omkring hans hals. Läraren skakade henne mildt ifrån sig och kysste henne på pannan. Afgudarne hade gäckat honom i samma ögonblick han hoppades hafva drifvit dem långt ifrån sig.

När han vände sig om, stod hans ämbetsbroder, pastor Idegran, tätt bakom honom under vandring till kyrkan. Det förekom Stjernkors som hade han rodnat.

Idegran nämnde något om allt det bråk han haft med den nya grafvården.

— Hvarför stå icke tolf namn därpå i stället för ett? frågade Stjernkors.

— Å — genmälde kapellanen, något förlägen — grafvården restes för prästerskapets anseende, till allmän uppbyggelse. Således...

— Således en hvitmenad grift för människors högfärd! yttrade kuramgerens. Jag dömer icke Ödmark; men i stället att rista en lögn på hans graf, hade jag velat rista på stenen till alla dem som gå i hans fotspår Mich. 3: 5 och Hesek. 13: 18—21.

27. Konspirationer och rykten.

Han ser hur det är, Krankenhaus! Otack är världens lön, och man motionerar sig för det rätta utan predestination. Hvem hade också kunnat tro det om Rågberg? Att öfverge Idegran och ställa sig i spetsen för Stjernkorsens liga, det är något urtima, Krankenhaus! Holbach svär för hvem som vill höra, att Stjernkors skall få pastoratet bara för att förarga Idegran. Men jag har satt mig i sinnet, att rättvisan skall ha sin gång och Idegran skall ha Aulango. Min man och Arvelin reflektera alltid som jag, men bönderne dela sig i två partier, för och emot. På vår sida ha vi Pakkanen, Vikuri, Riitamaa, Viitala och allt klokt folk, som är månt om sitt eget bästa. På Stjernkorsens sida finns ingen annan betydande karl än Simon Sampi, och för resten slödder, sådana som Matts Kivi, Lukku-Lisa och andra suputar. Fyra af nämndemännen luta åt Stjernkorsen, men töras icke för Åkerström, och de andra, som tassla med ligan, akta sig nog att klösa katten. Idegran har dem intecknade allihop, ända till barnet i vaggan.

— Nådig lagmanskan har rätt, jakade tingsnotarien. Kon i båset och tackan i fårhuset äro intecknade

för Idegrans räkning i halfva Aulango. Han får pastoratet.

— Vi skola hoppas det, Krankenhaus. Men där är en hake, eller hvad jag ville kalla en obstination. Idegran har varit den trefligaste sällskapsmänniska, som Krankenhaus vet; men sedan några månader är han alldeles dekontenanserad. Inte predikar han mera så vackert och moraliskt om dygden som förr, och inte spelar han preferens. Han har lagt ned bränneriet på klockarebostället; han söker ej ut sina förfallna fordringar. Han grubblar bestämdt på något religiöst, efter han magrar så fasligt. Vet Krankenhaus hvad? Jag tror han söker sig bort från Aulango.

— Kan det vara möjligt? utropade notarien med ljusnande min, ty äfven han stod i bok hos Idegran.

— Ja, flyttar han, så söker han ut sina fordringar till sista kopeken — svarade lagmanskan, som kände sin Krankenhaus — och därför tror jag det är så godt vi obligera honom att stanna kvar.

— Naturligtvis.

— Hör nu, Krankenhaus. Folket måste få veta att Stjernkorsen ej är något helgon. Är det inte sant, att han nästan hvar dag besöker de allra liderligaste ställen i socknen?

— Tyvärr är det sant.

— Ack ja, Krankenhaus! Om salig Ödmark, som var en så förståndig och religiös man, skulle se huru det nu för tiden går till i Aulango prästgård! Det är inte nog med att där städslas banditer, som fått spö, och pliktfällda kvinnor, som hållit på att svälta ihjäl med deras barn, för att de bättrat sig, som det heter. Där måste vara ett lefverne, bevare oss sådant lefverne, när inte ens den beskedliga mamsell Apollonia kunde

soutenera sig där i två veckor, sedan Stjernkorsen amöblerat sig; därtill var människan alltför mycket modest. Men hvad är det för tider vi lefva i, Krankenhaus? Skammen går på torra landet i kappa och krage.

— Har icke nådig lagmanskan hört om zigenaren Bredström, som äfven kallas Josua Pamppuri?

— Hvad är det om honom? Jag har hört att Stjernkorsen städslat en tattare till dräng och lofvat honom klockaresysslan, när den hygglige Talvinen blifvit afsatt.

— Jo men. Karlen skall ha suttit häktad i Åbo för tredje eller fjärde resan lösdrifveri, och sedan utredt blifvit att han är barnfödd i Aulango och varit synlig här i vintras och våras, har expeditionsfogden Mangel blifvit anbefalld att honom noga efterspana, vid ertappandet gripa och med vederbörlig fångskjuts till länestyrelsen insända, såsom den där tillika är skäligen misstänkt för hästtjufnad, inbrott och rån på öppen landsväg.

— Nå? Och Stjernkors?

— Det var samma karl, som Stjernkors i våras städslade till dräng.

— Nej, hvad säger Krankenhaus? Det blir en deliciös anekdot. Hvad är det jag alltid har sagt, att ödet och rättvisan ha sin gång? Hör på, Krankenhaus. Nu går troligen Stjernkors, som vanligt, omkring och värfvar röster i byarna, för se, han vill med all gevalt substituera sig som fjärde på förslaget, men entretenera nu saken så, att Krankenhaus får ett par, tre pålitliga gummor, som Stjernkorsen tvungit att sluta med lönnkrögeriet, och skicka ut dem med anekdoten. Är jag förstådd?

— Ja, nådig lagmanska.

— Godt, Krankenhaus. Det är för det stackars folkets och samhällets eget bästa. Dygden är sin egen

belöning, men jag vet att Krankenhaus söker dispens för den lediga häradsskrifvaretjensten. Han skall få dispensen, Krankenhaus, han skall få tjensten, och när Rågberg lägger in om afsked, som kunde hända, ser Krankenhaus, så skall jag se till hvad jag vidare kan göra för Krankenhaus. Adjö, Krankenhaus; glöm inte bort oss!

Notarien gick efter en nådig handkyss, och dagen därpå visste hela Aulango att kuramgerens magister Stjernkors var tilltalad som medbrottsling i hästtjufnad, inbrott och rån på öppen landsväg, utom att han var instämd till domkapitlet att stå till svars för klagomål öfver ett liderligt och anstöteligt lefverne inom och utom hus.

Denna dag var en måndag, och på söndagseftermiddagen förut hade en mängd bönder och några herremän stämt möte i socknestugan, för att öfverlägga om en inlaga till hans majestät och domkapitlet angående fjärde förslagsrummet. Resultatet var att en deputation, bestående af kronofogden Rågberg, Simon Sampi, Matts Kivi och ett par andra, genast afsändes till kuramgerens för att inhämta hans samtycke till socknemännens begäran.

Stjernkors vägrade tvärt.

— Huru? sade han. I hafven tre gamla meriterade präster på förslag, och nu viljen I begära mig, som knappt var född när desse män redan buro kappa och krage, till fjärde på förslaget? Jag vet att I gören det uti god afsikt och mindre för att förskaffa mig ett rikeligt stycke bröd, än för att Herren härtills har välsignat mitt arbete bland eder. Men Herren skall väl finna råd för eder äfven när jag är borta. Om I på detta sätt kringgån lagens bokstaf, hafven I dock alltid lagens anda emot eder. Huru skulle jag, som hvar dag bör predika

hörsamhet för Guds och människors lag, vara själf den förste att bryta lagen?

Simon Sampi begynte att med bevekande ord skildra Idegrans gudlösa ocker och frågade med tårar i ögonen om Stjernkors ville lämna dem i en sådan själasörjares händer.

— Så väljen Orre, svarade Stjernkors.

Rågberg anmärkte med en axelryckning, att Orre var en sjuttiårig barnlös änkling, som alltid ansett inkomsterna vara hufvudsaken af ämbetet och därför i mer än tretti års tid sökt alla pastorater som renderade tjugu tunnor mer än han hade förut.

— Så väljen Lysander!

Matts Kivi, som nyligen skjutsat en fora till S., där Lysander var kyrkoherde, tog sig förlägen vid örat och menade att prosten var beskedlig, men där voro dock i den härfvan några betänkliga knutar.

— Kanske prostinnan? smålog Stjernkors, som kände sitt folk.

— Ackurat, var svaret.

Och nu upplystes, enligt samstämmande rykten, att prostinnan var snål och elak, att hon vägde ytterst noga både smör och ostar, att hon aldrig gaf brännvin åt drängar och arbetsfolk, aldrig gaf mer än en half kopp kaffe åt gummorna, med flere sådana betänkliga rykten, som ofta tämligen oskyldigt komma i omlopp.

— Men jag vill minnas — invände Stjernkors — att prostinnan Lysander, som själf har åtta barn, likväl underhåller ett stort antal fattiga barn och att hon anlagt i S. en flickskola, som skall vara en välsignelse för orten.

— Ja, men där få de arbeta mer än läsa. De sitta halfva dagen och spinna det finaste garn och väfva det bästa lärft för prostinnans räkning, knotade Kivi.

— Så mycket hellre bören I välja Lysander, för att prostinnan må lära edra döttrar spinna och väfva, nickade Stjernkors.

Deputationen aflägsnade sig med oförrättadt ärende. Dagen därpå flög ryktet om Stjernkors på korpvingar öfver Aulango, och notarien infann sig hos sin nådiga beskyddarinna, för att aflägga pligtskyldig rapport.

— Stjernkors har blifvit spelad ur brädet, lydde rapporten. Rågberg lyckades ej hopsamla mer än två eller tre af de sämsta i socknen, men när Stjernkors ändå gick miste om belöning för alla sina intriger, ställde man till en deputation, och han låtsade frivilligt afsäga sig hela förslaget. Det sägs att Stjernkors råder bönderne votera på Orre, och därtill har han sina goda skäl, ty Orre, som känner hans inflytande, har skriftligen förbundit sig att betala Stjernkors femhundra rubel, därest han får pastoratet. Men Idegran å sin sida lagsöker alla som ej votera på honom; jag har erbjudit mig att utfärda stämningarna . . .

— Det blir delikata sportlar för Krankenhaus.

— Ej för sportlarnas skull. Men nådig lagmanskan har befallt, och jag lyder.

— Godt, Krankenhaus, allt går bra. Han skall hafva dispensen.

---

28. Profpredikanterne.

De lycklige som fått förslag infunno sig på bestämda tider i Aulango. Den förste var prosten Orre, en liten kry, hvithårig gubbe, som med sina sjuttio år på nacken såg ut att ännu kunna begrafva hälften af sin församling. Han var gammal och van: att predika prof hade, så till sägandes, varit hans dagliga bröd. Han visste på hvilka sidor han skulle taga sina Aulangobor. Där funnos pietister: alltså predikade han med en suck om den dagliga bättringen. Där funnos hedbergianer: alltså talade han med en from, förtröstansfull blick om den allena saliggörande tron. Där funnos dygdemönster, högst belåtne med sin egen rättfärdighet: alltså fingo de vackra språken om rättfärdigheten i Syrachs och Vishetens bok ingalunda förgätas. Där funnos äfven drinkare, lönnbrännare, lustarnas tjenare af alla slag och i massa: alltså predikades om vingårdarnas dråpeliga must och jordens fetma på ett sätt som kunde tolkas efter behag. Men då äfven lagens tuktomästare voro tillstädes i skepnad af lagman, kronofogde och länsman, fästades en tillbörlig vikt vid nödvändigheten att vara all världslig ordning underdånig, och slutligen ägnades, mellan allt detta, en torr och knapphändig betraktelse

åt en af de allraherrligaste texter i Guds herrliga uppenbarade ord — evangelium om de åtta saligheter — ty det var allhelgonadagen.

Aulangoboarne tyckte på det hela mycket om prosten Orre. Där voro visserligen delade meningar och mycken kritik; spefåglarne begagnade naturligtvis den nära till hands liggande kvickheten att kalla profvet en orrlek. Men många tyckte det vara en ganska förståndig predikan, och lagmanskan för sin del var verkligt rörd. Det såg ut som om Idegran fått en rival.

Arvelin, som alltid var gästfri, bjöd efter gudstjensten prosten Orre på middag till Kallis. Där voro Idegran, Åkerström och några få vänner. Man talade mest om årsväxten, och de två medtäflarne spelade förträffligt sin roll. Men Arvelin hade allt en räf bakom öronen. Vid sin skål för den resande gästen tackade han farbror för sist.

— Ingen orsak, ingen orsak, svarade Orre och började tala om Napoleon III.

— Hvad var det bror tackade Orre för? frågade Idegran sedan, när gästen aflägsnat sig.

— Ingen orsak, var svaret. Jag påminde honom blott om hans påpasslighet i Åbo, när jag tog ut mina betyg. Han lät sätta mig i bysis för tretti riksdaler.

— Det var då! blinkade Idegran.

— »Men det var då, ja då!» gnolade Arvelin ur den vackra duetten »Högre mot sanden».

Prosten Orre reste på eftermiddagen ganska riktigt sin kos. Men nu hade olyckan fogat att den grymma, rofgiriga vargen hade på hösten sönderrifvit en hel mängd af hans får, åtminstone fem eller sex, och då Aulango, efter hvad Orre hade sig bekant, var synnerligen berömdt för sin goda fårafvel, så hvad var naturligare, än

att prosten här och där vek in i förbifarten till de förnämligare bondgårdarna, för att göra sig underrättad om priserna, kanske också beställa några rastackor till våren? Lika naturligt var, att talet vid dessa besök föll på ett och hvarje, såsom den dyra tiden, den gamla kyrkan, den kostsamma prästgården, den betungande pastorsuppbörden, den dryga fattigvården och annat mer, som Orre tyckte kunde ställas så förståndigt, att kostnaderna borde minskas åtminstone till hälften. Därefter tog prosten med vänliga handtryckningar farväl af gubbar och gummor, för att fortsätta resan till socknens andra gästgifveri, en mil ifrån kyrkan, hvarest han lät förmärka, att han ville förskaffa socknen kronopenningar till sex nya kvarnar och ett nytt fattighus, som skulle ställas så fiffigt, att socknen icke allenast hade ingen utgift därför, utan fastmer inkomst däraf.

Orres manövrer hörde till en gammal taktik, som mer och mer kommer ur bruk, men väl alltid skall vidhänga demokratiska val. Orre gjorde icke annat än hvad Roms konsuler fordom gjorde och hvad Amerikas presidenter göra ännu i dag.

Det är likväl sällan en fördel att vara den förste i turen af tre profpredikanter. Många människor hålla för att den har rätt, hvilken de sist hört, och medan intrycket af den förstes ord förbleknar, stiger nyfikenheten att få höra den andre och tredje. Alla diplomatiska konstgrepp kunde icke förhindra, att ju prosten Orre var nästan glömd, när den andre profpredikanten, kyrkoherden Lysander, följande söndag infann sig på täflingsbanan.

Lysander var en sextiårig storväxt, fet och svartmuskig man, som skulle bättre ha passat i spetsen för en skvadron tungt kavalleri, än som kommendör af

herdestafven, därest icke hans godlynta och fridsamma utseende försonat åskådaren med hans skrämmande kämpagestalt. Man såg, att honom fattades hvarken godt hufvud eller god vilja, men allt hade blifvit förkväfdt under lifvets törnen. Han liknade en knotig tall, som förgäfves utsändt sina mångreniga rötter att proviantera mellan de magra bergsskrefvorna och tycktes bedjande utsträcka sina hungriga grenar mot solens guld. Det trollord, som för honom betydde allt — lycka, ära, lugn, samvetsfrid, dagens bröd och framtidens hopp — det var ordet: ett godt pastorat. Han hade visserligen redan ett litet gäll, som gaf honom hundrafemtio eller tvåhundra tunnor, men var tillika välsignad med åtta matfriska barn, som, utom maten, behöfde kläder på kroppen, skor på fötterna och nödtorftig skola i deras brunluggiga hufvuden. Detta var ock den rätta texten till Lysanders predikan, som enligt dagens evangelium borde handla om konungsmannens son. Konungsmannen hade en son, som var sjuk. Hvilka bekymmer hade man icke för sina barn! Kanhända hade konungsmannen många barn: där talas om »allt hans hus». Kanhända var han fattig och visste ej hvad han skulle företaga sig med de många barnen. Men då kom tröstaren...

Och i den tonen gick hela predikan. Orre hade bedt Gud upplysa församlingen »med förstånd och vishet» i detta viktiga förehafvande. Lysander ställde sin sak »i Guds och barmhärtiga människors händer». Det var ett komplett tiggeri, sådant man tyvärr ej så sällan får höra vid dylika tillfällen. Där saknades icke ens den gnällande tonen. Stjernkors hade rodnat af blygsel, när han från sin bänk i koret hörde Orre predika, men när han hörde Lysander, stego svettpärlorna på hans panna.

Hvilken aktning kan folket hysa för en kyrka som på detta sätt förnedrar sig själf?

Aulangoboarne tyckte ej heller om predikanten. De hade ingalunda varit så dumma, att de ej märkt de snaror den förste predikanten utlagt för dem; men det smickrade dem och roade dem att titta Orre i korten. Lysander åter var dem för grof, han gick för rakt på saken, de hade ingenting att öfva sin klyftighet på. Ingen församling tycker om att bortskänka sig som en allmosa, och följden var att, oaktadt tämmeligen många snyftningar i kvinnobänkarna, kyrkoherden Lysanders aktier syntes efter predikan så godt som förlorade. Hans enda företräde var att han mässade med stentorsstämma alldeles i bondsmak, medan Orres hesa gubbröst likasom hackade sönder mässan i en syrpmaskin.

Lysander var efter gudstjensten bjuden till middag i prästgården. Den beskedlige mannen infann sig med det goda medvetandet att hafva predikat efter bästa förmåga för sina åtta barn. Hans första uppriktiga fråga var också hvad Stjernkors tyckte om hans predikan.

— Jag saknade något, svarade Stjernkors med samma uppriktighet.

— Ja — menade Lysander — jag tänkte väl på att lägga till för det femte och för det sjette efter Luther och Björkqvist, men jag visste ej om Aulangoboarne skulle tåla mer än en kvarts inledning, tre kvarts afhandling och en kvarts tillämpning.

— Nej, smålog Stjernkors, kyrkoherdens predikan var lång nog, men där saknades språket: »Söken först efter Guds rike, så faller eder allt detta till».

— Hm — nickade kyrkoherden, som ej hade råd att vara granntyckt — det är lätt att säga för den som har hvarken hustru eller barn, men vet magistern hvad

mina pojkar kosta i skolan? Och tror magistern att en enda af mina gamla skolböcker duger åt dem? Nej, nytt skall det vara, och så skola flickorna lära sig spela fortepiano för att bli gifta, och så skall adjunkten, som förr hade hundra riksdaler om året, nu få trehundra rubel. Det där »faller icke till», ser magistern, utan att man gör sig litet besvär...

Att öfvertyga den omtänksamme husfadern om något annat, hade varit en förspilld möda. Det enda Stjernkors lyckades utverka, var att kyrkoherden Lysander ej reste omkring i socknen för att uppköpa grisar, likasom prosten Orre rest omkring för att uppköpa får.

Nästföljande söndag predikade Idegran prof. Kuramgerens, som numera kände sin kapellan, var så mycket mera nyfiken att höra hvilka lockbeten denne den slugaste och samvetslösaste af de tre medtäflarne skulle utlägga för sin församling, som ett besynnerligt öde förelagt honom, procentaren, det fruktansvärda evangeliet om konungens räkenskap. Men pastor Idegran bestod profvet. Hans värdaste kristne fingo höra en mycket vacker predikan. Han utlade texten högst ordentligt och utan att väja för de svärdsuddar, som i hvarje ord tycktes hota att genomstinga hans eget samvete. Han glömde ingalunda den moraliska tillämpningen — huru vi alla behöfva fördragsamhet för våra små svagheter och brister och därför böra hafva öfverseende med andras fel, och så vidare. Om sig själf talade han icke ett enda ord.

Allt detta var väl beräknadt. Idegrans ovänner hade ingenting att förebrå honom; hans vänner voro förtjuste i den utomordentliga, en själasörjare värdiga anspråkslöshet, hvarmed han, i så bjärt motsats till sina företrädare, tycktes alldeles glömma sig själf, för att endast

minnas sitt dyra kall och församlingens bästa. Orre, den ende farlige, var totalt slagen ur brädet, till och med hos lagmanskan Åkerström. Ingen tviflade mer, att ju Idegran skulle vid valet erhålla en mycket öfvervägande pluralitet.

Erland Stjernkors tillbragte nätterna utan sömn. Där var någonting inom honom, som jagade hvilan från hans ögonlock och beslutsamheten ur hans starka vilja.

— Min Gud, upplys mig! bad han tyst vid sig själf. — Hvad bör jag göra? Bör jag tala eller måste jag tiga? Har du då inga andra herdar att hitsända, min Gud, än dessa tre, som alla komma för snöd vinning, ingen enda för att här utbreda ditt rike på jorden? O, jag vet att du ock har rättskaffens, ödmjuke, självförsakande tjenare; hvarför sänder du icke någon af dem? Och här är dock en stor hednamission midti din kristna kyrkas sköte. Säg mig, min Gud, hvad jag bör göra, för att rädda så många själar, hvilka här skola andeligen dö! Vill du att jag skall tala, så gif mig makten därtill... annars kan jag det icke, och de blinde skola här vara de blindes ledare...

---

29. Aftonen före valet.

Valet i Aulango var bestämdt till domsöndagen, och vallängderna hade med mycken omsorg blifvit uppsatta och granskade veckan förut. Man var mån om att icke minsta fel måtte insmyga sig och gifva anledning till besvär.

På lördagseftermiddagen gled öfver den nyfallna snön en vacker täcksläde in på Aulango prästgård, och ur släden steg en bepälsad äldre man. Det var kontraktsprosten och ordensledamoten doktor Ekhammar, som af domkapitlet förordnats att förrätta kyrkoherdevalet. Han mottogs och infördes med mycken uppmärksamhet af kuramgerens magister Stjernkors.

När gästen afkastat öfverplaggen, framträdde ur ulfvakläderna en vördnadsbjudande gubbe om några och sextio år, med gråsprängdt hår och ädelt, intelligent, men strängt utseende. Hans blick hade något klart och genomträngande, hans hållning var allvarlig, öfverlägsen och likväl intagande; där var ett naturligt drag af höghet. Man hade kunnat kalla honom en kyrkans furste, ifall den lutherska kyrkan erkände en sådan furstevärdighet — ifall hon verkligen ville underkasta sig desse till

»*kyrkherrar*» förvandlade herdar, som mången så naivt uttrycker sig.

— Nåväl — sade han till Stjernkors senare på kvällen, när de genomgått vallängderna och förberedt allt till morgondagen — hvad tycker magistern om församlingen?

Stjernkors redogjorde för sin erfarenhet under ett års tjenstgöring i Aulango. Han skildrade församlingen såsom en af de djupast sjunkna i hela landet och dolde alldeles icke sin öfvertygelse, att ju roten till fördärfvet låg i ett förfärande andeligt mörker, som uppstått däraf att själavården i mer än en mansålder varit groft försummad af ortens presterskap.

— Magistern torde ha rätt, sade kontraktsprosten. Jag kände Ödmark. Godmodigare, gladlyntare, älskvärdare människa kunde man sällan se. Han var i stånd att skänka bort rocken af kroppen. Naturen och lyckan hade båda slösat på honom sina rikaste gåfvor, och likväl blef han en olycka för sin församling, sin familj och sig själf. Förklara mig denna gåta!

— Utan Guds ande varder ljuset i oss förvandladt till mörker.

— Så är det. Ödmark var en man med hufvud och hjärta, men utan karakter. Hans vilja var svagare än ett barns; han drefs som himmelens moln af hvarje vindpust. Han hitkom med intrycken från en lättsinnig ungdom, ett lättsinnigt hof, en lättsinnig tid, och här fann han vänner af samma sort, som ständigt hindrade honom att vakna ur sin förblindelse. Han lefde inom sitt hus i sus och dus, men aktade sig väl att stöta mot formerna och mot yttre anständighet. Hvad vill ni kyrkan skall göra med en sådan tjenare?

— Varna, åter varna, därefter suspendera, slutligen afsätta, såsom vår kyrkolag påbjuder.

— Magistern är ung, och för det unga, brådskande nitet tyckes sådant alldeles själffallet. Men försök att styra en kyrka sådan som vår. Sätt er till doms öfver prästernes samveten, när ni icke har yttre, klara, juridiska bevis, och betänk er noga, innan ni, till alla bespottares glädje, rör vid kappan, kragen och ståndets anseende. Ödmark blef varnad, gång efter gång; hans suspension låg färdig, när döden kom emellan. Pastor Idegran var inrest till Åbo några veckor förut och förklarade *sub secreto,* så ondt det gjorde honom, att han omöjligen kunde längre stillatigande åse församlingens ytterliga vanvård och det oanständiga lif, som fördes i prästgården.

— Pastor Idegran?

— Det tycks förvåna magistern? Hvem var väl närmare än han att tala till församlingens bästa?

— Det är sant, svarade Stjernkors och bet sig i läppen.

— Kort sagdt, ni finner att domkapitlet gjort allt hvad man rimligen kunnat begära. Domkapitlet kunde hvarken afskära vår tids kyrka från allt inflytande af ett föregående, mera fritänkande tidehvarf, eller sätta sig öfver lagliga former, för att döma en kyrkoherde kappan förlustig.

— Skulle ej möjligen elfvatusen själars timliga och eviga välfärd ha bort väga mer i vågskålen?

— En million åttahundratusen själars välfärd beror för närvarande därpå att Finlands kyrkolag blir samvetsgrant iakttagen, genmälde kontraktsprosten med en axelryckning. — Men låt oss icke mera tala därom. Hvilken af de tre föreslagne anser magistern lämpligast för församlingen och närmast förtjent att komma i fråga vid valet?

— Min ställning är grannlaga. Jag ber att få lämna frågan obesvarad.

— Nej, för all del. Jag vet att magistern afböjt ett förfluget projekt från en del af församlingen. Jag gillar en sådan grannlagenhet mot äldre, meriterade sökande; jag finner den ganska berömvärd. Men därför har också magistern frihet att yttra sin uppriktiga mening. Magistern och jag stå ju här som opartiska vittnen. Vi sköta blott mekaniken och influera alldeles icke på valets utgång. Likväl förmodar jag att magistern ej kan förblifva alldeles likgiltig. Svara mig således: hvem anser magistern vara den värdigaste att få pastoratet?

— Om jag åläggee att yttra mig — svarade Stjernkors med en lätt bugning — så måste jag beklaga, att bland så många värdige äldre prästmän, som kunnat komma i fråga på förslaget till Aulango, ingen haft mod att söka en så illa beryktad församling, där dock ett så stort och välsignelserikt Herrens skördefält väntar på rätte mannen. Jag anser, bland de tre föreslagne, kyrkoherden Lysander vara den minst ovärdige.

— Huru? Den minst ovärdige? upprepade kontraktsprosten med ett moln på sin ärevördiga panna.

— Sådan är min mening, svarade Stjernkors lugnt. Jag anser stora och rika pastorater vara en olycka för den finska kyrkan, emedan så ofta helt andra bevekelsegrunder än kyrkans och församlingens väl komma i fråga vid deras ansökande. Lysander tigger sig till pastoratet; det är beklagligt, men det är likväl mera ursäktligt, än att på sidovägar smyga sig därtill, eller att i hemlighet använda både hotelser och lockelser för att erhålla rösterna.

Kontraktsprosten gick tankfull några slag öfver golfvet.

— Detta är en svag punkt i vår kyrka och lätt att angripa, yttrade han. För min del anser jag det vara

lyckligare om prästerne tillsattes af kyrkostyrelsen, icke af folket. Men hvad blir det då, mina liberale herrar, af kyrkans demokrati? De stora pastoraterna äro er en hierarkisk styggelse, tilldess att ni själfva sitten i ro vid ett sådant. Pastoralexamen är ett dylikt oting, tilldess att ni själfva hafven den bakom ryggen, och likväl inkommoderar er det fria prästvalet. Detta är ej konsekvent, unge man. Man måste veta *hvad* man vill och *huru* man vill.

— Jag är ej liberal, herr doktor!

— Nå, det fägnar mig. Jag har sett så många unga präster nu för tiden bitne af Kierkegaard och anstuckne af Parker.

— Jag är ej liberal nog, att löpa efter de unge profeterne, som angripa våra trosartiklar, men jag tillstår att jag, med Kierkegaard, anser kyrkans nuvarande former alltför urvuxna. Hvart jag vänder mig, ser jag ofantliga massor af dödt skal, liflösa ben, i hvilka ingen fläkt af Guds ande mera blåser. Stundom uppkomma här hvirfvelvindar, som afbryta vindstillan och tyckas föra generationen framåt, men efter en kort tid dö de bort, och deras rum varder icke mera funnet bland människor. Utan tvifvel äro de väckelser och förebud, men sanningens och ödmjukhetens ande bor icke i dem; därför stillna de sakteligen af. Herren skall en dag uppväcka starka stormar, som rensa agnarna från hvetet.

— Unge man — yttrade kontraktsprosten, i det hans klara höghetsblick hvilade på Stjernkors med ett öfverväldigande lugn — ni tillhör den oroliga, pockande tid, för hvilken intet bestående mera duger. Ryck undan statskyrkan, och ni står på en slipprig, halkande planka midt i forsen. Ni vet endast hvad ni icke vill; allt öfrigt är dimmor.

— Nej, herr doktor, jag vet hvad jag vill, och det är Guds rike på jorden. Men dess nya former, som en ny Luther en dag skall väcka till lif, känner jag lika litet som någon annan. Jag vet blott, att *om* statskyrkan sviktar, återstår likväl någonting oförstörbart, som är själen i denna kyrkas oviga, bristfulla, sjukliga kropp — *den osynliga kyrkan* står kvar och bidar sin mästare.

— Och jag — genmälde kontraktsprosten med en lätt ironi — jag känner ingen kyrka efter mitt eget hufvud, ej heller känner jag någon annan Luther än vår gamle, förträfflige vän, den gudsmannen Martin af samma namn. I stället att befatta oss med onyttiga spörsmål, dem skriften förbjuder, föreslår jag att vi tänka på morgondagens viktiga frågor. Orre känner hela världen; han söker nu tjuguåttonde lägenheten, sedan han fick ordinarie tjenst. Men Idegran har jag hållit för en form-karl, en passionerad jordbrukare, ingenting värre. Har någonting annat kommit till magisterns kunskap, är det en pligt att icke förtiga det.

— Jag har inga bevis, endast moralisk öfvertygelse.

— Och likväl framkastar magistern yttranden, hvilka — ursäkta mig! — nog mycket likna smädelser mot en ämbetsbroder, genmälde kontraktsprosten strängt.

Stjernkors rodnade.

— Jag har yttrat mig ogärna och blott på min förmans befallning, svarade han; men efter det skett, vill jag också bevisa hvad jag sagt.

---

30. Valet.

Domsöndagen inbröt frostig och klar öfver den vintriga bygden. Marken var höljd af ett lätt snötäcke; sjöar och älfvar hade redan i två veckor legat snärjda i vinterns bojor, och i de löflösa skogarna sökte järpar och tjädrar förgäfves dölja sig för jägarens lod.

Kontraktsprosten och ordensledamoten doktor Ekhammar var bittida i rörelse och beredde sig på domsöndagens text, ty han skulle predika. Det hade visserligen varit för honom en ringa sak att uppträda oförberedd, men det hörde till hans ordentliga vanor att alltid förut memorera hufvudpunkterna på det oktavblad papper, som han bar instucket i psalmboken och som skulle ligga framför honom på randen af predikstolen. Dessutom hade han förnummit ett rykte, att kuramgerens magister Stjernkors tog sina predikningar temligen fritt och hvarken brydde sig om ordentlig inledning, afhandling och tillämpning, eller ens om de sedvanliga två, tre eller fyra momenterna; hvilket allt i kontraktsprostens ögon var formlöst och mindre tillständigt, hvarför han så mycket hellre ville själf föregå med exemplet af ett systematiskt och vårdadt framställningssätt.

Lika bittida hade Simon Sampi och Matts Kivi opåkallade infunnit sig, för att klaga öfver motpartiets vigilationer för Idegran. Stjernkors hade, med undantag af det råd han på enträgen begäran gifvit till Lysanders förmån, omsorgsfullt undvikit hvarje inblandning i denna grannlaga fråga. Han vägrade äfven nu att lyssna på sina vänners klagomål, men kontraktsprosten förnam de klagandes röster från rummet bredvid och önskade höra hvad de hade att anföra.

Sampi visste berätta, att klockaren Talvinen flera dagar förut gjort sin rund hos alla som ansågos mindre pålitliga och föreställt dem huruledes Idegran, om han blefve kyrkoherde, skulle hafva fördragsamhet med sina många gäldenärer i socknen och måhända efterskänka en del fordringar, eller bevilja långt anstånd; men blefve han tvungen att söka ett annat pastorat, skulle han ofelbart utsöka alla fordringar till sista skärfven, hvilket blefve mångens lika ofelbara ruin. Dessutom förestode i sådant fall den dryga kostnaden att bygga en ny kyrka, som en ny pastor ofördröjligen skulle påyrka; hvaremot Idegran ville ställa en sådan fråga på framtiden och under tiden med sin utomordentliga skicklighet öka den kyrkobyggnadskassa, hvilken han redan förstått att, till församlingens stora fördel, sammanspara. Allt detta gjorde Idegrans val på förhand så godt som afgjordt.

Matts Kivi å sin sida klagade, att under hela natten varit rummel och folksamlingar på alla krogar i Aulango, och brännvin hade utdelats gratis, man visste icke af hvem. Men det allmänna ropet hade hörts på krogarna, att den som understode sig att votera på någon annan än Idegran, han skulle taga vara på lif och lemmar, hus och ladugård, ty där skulle hållas en räfst med alla landsförrädare, som ville afskaffa brännvinspannorna och

förnärma Aulangoboarnes gamla rättigheter. Hvilket allt från andra sidan, likaså afgjordt som klockarens nit, betryggade kapellanens förestående val till kyrkoherde i Aulango.

Kontraktsprostens stränga panna mulnade.

— Jag finner att magisterns farhågor varit grundade, yttrade han, men då inga faktiska bevis föreligga, kan valet icke uppskjutas. Jag vill draga försorg om att saken sedermera undersökes, innan domkapitlet på grund af valet utnämner kyrkoherden, och att särskildt klockaren skall stå till svars för sin opåkallade inblandning.

— Jag hemställer — anmärkte Stjernkors — huruvida ej några åtgärder borde vidtagas för att afböja en alltför stor folkträngsel i kyrkan, emedan både tak, golf och väggar äro i hög grad bofälliga.

Kontraktsprosten smålog.

— Jag förmodar — svarade han — att en kyrka, som tjenstgjort i fyrahundra år och varit vittne till tjugu eller trettio kyrkoherdeval, icke heller nu skall begrafva församlingen under sitt grus. Var god och tillsäg emellertid, att alla utgångar hållas öppna.

Tiden var inne och gudstjensten begynte. Kyrkan var, som man kunnat förutse, öfverfylld af folk, men intet misstänkeligt tecken lät frukta en förestående fara.

Stjernkors förrättade mässan, och kontraktsprosten Ekhammar predikade öfver dagens gripande text, som tycktes böra med kopparhamrar bulta på alla sofvande samveten. Predikan var värdig och vacker, moderat i orden, allvarlig i innehållet. Det lefvande lifvet låg här nog mycket inklämdt emellan den systematiska formen. Den himmelens ljungande eld, som förskräcker den obotfärdige och lyser den ångerfulle med eviga solstrålar, låg här gömd under förmaningar, som mera liknade faderliga

råd än frågor på lif och död till det vacklande människohjärtat. Dock var intrycket märkbart godt, och äfven de ofridsammaste i denna stora, blandade församling af kristna, halfkristna och vilda hedningar förhöllo sig vördnadsfullt stilla under hela gudstjensten.

— Jag finner intet skäl till klagan öfver församlingens andakt, yttrade kontraktsprosten, när han, utkommen i sakristian, aftorkade sin svettiga panna.

Valet begynte efter den förut behörigen justerade vallängden. Pluraliteten tycktes gifven redan från början. Trettio hade redan utan undantag voterat på Idegran, innan Simon Sampi, som var den trettioförste, hade mod att med hög röst uttala namnet Lysander.

Ett mummel, hälften hot och hälften hån, förnams bland kapellanens talrike anhängare, som likt en tät mur hade skockat sig närmast kring altaret.

Men nu visade sig, att meningarna voro mera delade än mången föreställt sig. Om Idegran hade många anhängare, så hade han äfven många fiender, och om Aulango kyrka nu slöt inom sig en mera förvildad hedendom än många andra kyrkor i landet, så hade icke heller det lefvande lifvets ord, hvilket Stjernkors nu under ett års tid så kraftfullt och välsignelserikt uttalat, allestädes fallit på hälleberget, på landsvägen eller bland detta lifvets törnen. Det fordrades endast ett modigt föredöme, och sedan detta var gifvet, begynte röst efter röst falla på Lysander, några få äfven på Orre. När ungefär tre fjärdedelar af församlingen voterat, tycktes rösterna väga ungefär jämnt på båda sidor, och ingen kunde förutse valets utgång.

Detta bragte Idegrans anhängare och hela det mäktiga brännvinspartiet i raseri. Många af dem gingo ännu i florshufvor efter nattens Molochsdyrkan och togo nu

sin skada igen för den återhållsamhet de visat förut under gudstjensten. Utanför kyrkodörrarne hördes vilda rop, som snart öfvergingo till handgripliga skäl, och ett slagsmål uppstod, hvars oljud innan kort trängde till kyrkan och hotade att alldeles öfverrösta de voterande närmast altaret. Stjernkors gick ut för att söka återställa ordning och lugn. Knappt hade han visat sig på den höga kyrktrappan, innan all den bitterhet, allt det hat, som han så länge ådragit sig hos brännvinspartiet, nu brusade löst mot honom allena. Alla hans försök att tala till den uppretade folkhopen voro förgäfves, stenar och afbrutna gärdsgårdsstörar begynte hagla omkring honom, och när han, för att icke reta massorna, ville draga sig tillbaka till kyrkan, stängdes hans återväg af fem eller sex rusiga karlar, som fattade honom bakifrån och upplyftade honom för att kasta honom från trappan ned bland den ursinniga hopen.

Erland Stjernkors var ingen vekling, hvars armars muskler bortdomnat vid boken, och han lyckades en stund med framgång skaka de djärfve ifrån sig, men han skulle ha varit förlorad, därest icke en mörkluggig gestalt med hufvudet förut kilat sig in midtibland hans motståndare och, utan att akta hugg eller slag, med otrolig vighet gifvit den ena en puff för magen, den andra ett rapp öfver ansiktet och den tredje ett högst konsterfaret krokben, med den ypperliga effekt, att trappan innan kort blef rensad från fiender och reträtten fri.

Men i stället att begagna detta tillfälle till flykt, begagnade Stjernkors den tystnad, som uppstod af mängdens förvåning öfver detta uppträde, framträdde på trappan, upptog sin finska psalmbok och började med hög röst psalmen numro 404 om yttersta domen: *Jo aivan läsnä aika on,* hvari strax flera röster hördes instämma

både vid trappan och nedanför. Snart afbröts psalmen af ursinniga rop, men allt flera sjungande kommo därtill och fortforo oförfäradt att vidhålla melodin. En besynnerlig strid uppstod, af helt annan beskaffenhet än nyss förut. Stundom hördes endast de gräsligaste missljud, stundom bröt sig psalmen oemotståndligt igenom, fick ljud och fick öfvermakt. Så gick det vers efter vers, hela den långa psalmen igenom, men slutligen hade motpartiets hesa brännvinsstämmor förlorat mod och andedräkt... hög och fulltonig ljöd den mäktiga sången under bar himmel i den frostiga vinterluften, och det eviga ordets tjenare stod som en fridsängel med blottadt hufvud och förklarad blick på kyrktrappan, prisande Gud för hans andes makt öfver arma, blinda, förvillade människosjälar.

---

31. Det nya valet.

Valet på domsöndagen utföll så, att kapellanen pastor Idegran erhöll $27\frac{680363}{820005}$, kyrkoherden Lysander $27\frac{119}{583}$ samt prosten Orre $2\frac{9330}{9779}$ mantals kallelseröster. Idegran skulle således ha fått pastoratet med mycket bråk, Lysander skulle med mindre bråk ha fått den äran att stå i minoriteten, och Orre slutligen skulle, ej utan tämmeligt bråk, han också, hafva »fått sina skjutspengar» [1] — därest ej domkapitlet, på goda skäl, funnit sig befogadt att annullera hela valet.

Kontraktsprosten doktor Ekhammar var med rätta uppbragt öfver de oordningar, intriger och bullersamma uppträden, som vid detta tillfälle väckt allmän förargelse. Klockaren blef ögonblickligen suspenderad; kuramgerens magister Stjernkors fick — en skrapa. Alla förståndiga personer i Aulango voro ense med lagmanskan Åkerström därom, att en präst, som företager sig att sjunga en psalm *utanför* kyrkan, har svårligen förbrutit sig mot all religiös anständighet och bör allvarligen näpsas.

[1] Den tron är allmän, att när en profpredikant får åtminstone någon röst vid valet, bekommer han skjutspengar af domkapitlet, hvarför mången af medlidande ihågkommes med något mantals kallelse.

Ryktet visste berätta att Stjernkors, som redan hade så mycket på afvigan af sin meritlista, snart skulle förordnas till någon annan församling, där han mindre komme i tillfälle att förvilla det lättrogna folket.

Ekhammar, understödd af kronofogden Rågberg, lät uppkalla en mängd af Idegrans anhängare till förhör. Men den sluge kapellanen hade så väl förstått att igensopa spåren efter alla mullvadsgångar, att ingenting upptäcktes och allt skylldes endast på klockaren Talvinens fjäsk. Hela saken stannade snart därvid, att domkapitlet utsatte nytt val till söndagen efter trettondagen.

Partierna förberedde sig ånyo med största ifver till den afgörande striden. Stjernkors förhöll sig alldeles passiv.

Juldagen öfverraskades han af en högst oväntad syn. I första bänken närmast koret — Aulango förnäma damers helgade hedersrum, där aldrig i mannaminne någon ofrälse person af mindre än tromans värdighet erhållit plats — kort sagdt, i detta oåtkomliga högsäte satt nu vid lagmanskan Åkerströms sida ett medelålders fruntimmer, som Stjernkors tyckte sig ha sett någongång förut. Han betraktade henne närmare och igenkände mamsell Apollonia Durin.

Detta var ett djärft steg af mamsell Apollonia efter de upptäckter som gjorts uti hennes kappsäck. Men hon reste in hos domaren i orten: hon stod under högt beskydd.

Kronofogden Rågberg, i egenskap af Allfrida Ödmarks förmyndare, lät icke häraf förskräcka sig. En vacker dag fick demoiselle Durin vederbörlig stämning till det snart förestående vintertinget, för att redovisa för åtkomsten af åtskilliga, framlidne prosten Ödmarks arfvingar tillhöriga dyrbarheter, hvilka icke allenast på samma gång som demoisellens egna effekter blifvit tillvaratagna

från en misstänkt person, utan ock visade spår af utskrapade namn och befunnits inlagda i gamla bref, adresserade till merberörde demoiselle Apollonia Durin.

Det dröjde dock icke länge, innan tingsskrifvaren Krankenhaus, i egenskap af ombud för änbemälde demoiselle Apollonia Durin, uttog kontrastämning mot kronofogden Rågberg, som ålades att redovisa för åtkomsten af berörde, demoisellen tillhöriga effekter, hvilka kronofogden föregaf sig hafva tillvaratagit af en misstänkt person. Bakom denna stämning igenkändes utan svårighet domarens egen hand. Ett inveckladt juridiskt trassel emellan ortens maktägande potentater hotade att ytterligare förvärra den redan allmänna stora schismen och det jäsande partihatet med anledning af pastorsvalet. Öfverallt var förbittring, ofrid, missämja. Eviga fridsord, dem Erland Stjernkors utströdde i denna svallsjö af mänskliga lidelser, tycktes försvinna som maktlösa regndroppar i öknens brännande sand.

Så förgick julhelgen, och den nya valdagen kom. Åter predikade kontraktsprosten doktor Ekhammar, denna gång strängare än förut, och åter satt han, efter gudstjenstens slut, framför altarkransen, för att förrätta pastorsvalet. Men partierna kände nu bättre hvarandra och voro därför äfven bättre beredda. De hade låtit gå budkafvel till de aflägsnaste delar af socknen, för att hopkalla många som annars knappt en gång om året besökte kyrkan, och därigenom voro båda partierna väl en tredjedel manstarkare nu, än vid förra valet. För ordningen var visserligen ingenting att frukta, ty kronofogden hade utverkat att ett kompani af länets indelta militär var samladt i kyrkobyn. Men trängseln i kyrkan och kyrkans ingångar blef desto fruktansvärdare. Aldrig hade en sådan folksamling varit sedd i Aulango.

Gudstjensten slöts klockan half tolf, och valet begynte klockan tolf. Rösterna föllo denna gång i början nästan jämnt på alla de tre sökande. Till mångas stora öfverraskning tycktes till och med pluraliteten luta åt dens sida, som sist hade stannat i en så förkrossande minoritet, nämligen prosten Orre.

Orsaken därtill var ganska enkel. Idegrans anhängare hade utspridt så smädeliga rykten om kyrkoherden Lysander och hans snåla pastorska, att mången Lysandrian deserterade från sina fanor, men gick i förargelsen icke öfver till Idegran, utan till Orre. På samma sätt hade Lysanders anhängare ingalunda skonat kapellanen pastor Idegran, hvarefter många bland dennes anhängare likaledes rymde ifrån sin fana, men i samma förargelse icke gingo öfver till Lysander, utan äfvenledes till Orre. Däraf hände, att när i mörkningen, klockan vidpass fyra på eftermiddagen, ungefär två tredjedelar af församlingen hade voterat, stod valet så, att Orre hade vidpass aderton, men Lysander och Idegran hvardera blott mellan femton och sexton mantal.

Nu gällde för båda partierna att försöka det yttersta. Anblicken af en liten trupp indelte, hvilken, liksom händelsevis, befann sig i närheten af klockstapeln, förfelade icke sin verkan, ty hvarken oljud eller öppen våldsamhet störde valets regelbundna gång; men desto ifrigare puffades, hotades, lockades och svors mellan tänderna man och man emellan. Kölden därute var tämligen skarp; i kyrkan uppstod en kall dimma af förtätade vattenångor, förorsakad af luftdraget genom dörrarna, som stodo öppna för trängseln, och kontraktsprosten Ekhammar kände sina leder genomisas af köld.

Han befallde därför stänga den lilla ingången närmast hans plats vid altaret. Men just där var trängseln

värst. När denna dörr ej kunde stängas, lästes båda korsdörrarna och stora dörren gentemot altaret i lås af väktaren, men då, detta oaktadt, kölden fortfor att inströmma genom den lilla dörren till koret, lät prosten bana sig väg till sakristian, för att där, mera i skydd för luftdraget, fortsätta valet.

Just då var partiernas ifver och väntan spänd till det yttersta. Där uppstod ett mummel, att valförrättaren ville draga sig undan, på det att ej församlingen måtte kunna kontrollera rösterna, och hela folkmassan rusade efter mot sakristian. Kratsch ... ett brak hördes och därpå ett anskri. De längesedan murknade golfbjälkarna till vänster i koret brusto för tyngden af denna tätt sammanpackade människomassa, och femtio eller sextio personer störtade med golfvet ned i de därunder belägna gamla grafvarna.

Mörkret, som redan begynte starkt inbryta, ökade fasan af detta uppträde. Kyrkan uppfylldes af förvirring och jämmerrop. Alla skyndade att rädda sig genom flykten, i den tron att det åldriga templet ramlade ned öfver deras hufvuden. Men dörrarna voro lästa. Utgångarna spärrades ytterligare af hopar som blindt rusade öfver hvarandra och förtrampade hvarandra. Vid stora dörren gentemot altaret lågo på detta sätt tre eller fyra hvarf människor öfver hvarandra, och allt flera rusade till, utan att i deras sanslösa förskräckelse lyssna till någon varning eller ens tänka på någon annan utväg.

När olyckan inträffade, hade Erland Stjernkors nyss lämnat sin plats i koret, för att följa valförrättaren. Med sin klara praktiska blick fattade han genast följderna af en sådan panik och skickade väktaren att uppläsa stora dörren, medan han i samma ändamål skyndade till södra korsdörren. Detta lyckades honom, och så

många som hade nog sans att söka sig ut denna väg undkommo utan svårighet. För väktaren däremot var det ogörligt att bana sig väg till stora dörren. Länsmannen, expeditionsfogden Mangel, hade framför allt trott sig böra beskydda doktor Ekhammar och befann sig hjälplös instängd i sakristian.

Knappt blef Stjernkors varse de hjärtslitande uppträdena vid stora ingången, innan han ilade ditåt, hoppande öfver bänkarnas skrank. Men till dörren var alldeles omöjligt att komma fram, och ingen annan utväg återstod, än att sönderslå närmaste fönster.

Var det vördnad för helgedomen, eller var det snarare allas rådlöshet — ingen hade funnit på denna enkla utväg. Han, prästen, var den förste som sönderslog kyrkofönstret. Rutornas klingande och bågarnas knakande gåfvo tillkänna en utväg till flykt. Så många som ännu hade något slags medvetande följde anvisningen och hoppade ut genom fönstret.

Icke nog därmed. Förrän dörren kunde öppnas inifrån, måste man befara att många af de där öfver hvarandra liggande människorna skulle kväfvas eller trampas ihjäl. Erland Stjernkors, prästen, var därför äfven den förste som utifrån riktade hugg på hugg med en yxe mot kyrkodörren, och snart bistods han däri af de närstående soldaterne. För deras förenade krafter gåfvo ändtligen de tunga, massiva dörrhalfvorna vika, och just när mörkret fullständigt inbrutit, var utgången fri.

Hvilken anblick! Vid skenet af i hast anskaffade lyktor och pärtbloss lågo där döde och döende om hvarandra, blandade med andra, som voro blott afsvimmade eller lindrigt skadade. Från alla håll tillströmmade folk, som räddat sig genom de öfriga utgångarna. Alla skreko om hvarandra, många befallde, ingen lydde. Doktor

Ekhammar, som först nu lyckats bana sig väg till stället, såg sin myndighet vanmäktig gentemot denna upprörda folkmassa. Med största möda lyckades Stjernkors anskaffa bärare, som bortförde döde och sårade till de närmaste gårdarna, och före nattens inbrott kunde man ändtligen stänga det olycksaliga templet efter detta olycksbådande val.

---

32. Händelser, intriger och bekännelser.

Morgonen efter olyckshändelsen anställde domaren, kronofogden och länsmannen syn i kyrkan. Det befanns att en af de genommurkna golfvasarna under koret hade brustit för tyngden af den tätt packade människomassan, till följd hvaraf golfvet på norra sidan af koret instörtat. Skadan var i sig själf mindre betydlig, men yppade mera hotande faror för framtiden, emedan regn och snö så länge trängt in genom det bristfälliga taket och de remnade murarna, att nästan allt trävirke i kyrkan, i synnerhet vasar och läktare, var förstördt af röta. Kronofogden, som varit en af de verksammaste och rådigaste vid olyckstillfället, underlät icke heller att med kraftiga ord förehålla församlingsboarne den ytterliga likgiltighet, hvarmed de låtit kyrkan förfalla, utan att vara betänkte på byggandet af en ny. Detta var ock en predikan öfver dagens text. Där beramades en socknestämma, som beslöt tillkalla en arkitekt och nedsätta en kyrkobyggnadskomité.

Fyra personer hade afbrutit ben eller armar vid golfvets instörtande, och några andra hade blifvit mer eller mindre skadade. En vida större förödelse hade

förskräckelsen anställt. Ur den förtrampade hopen vid stora utgången framdrogos åtta döde; tre dogo dagen därpå och tre andra de följande dagarna, summa fjorton. De halfkrossades, ledbrutnes och annars skadades antal gick till inemot sextio. Bland de sårade var gamle jägmästaren von Holbach, som fått ett par refben krossade, och tingsskrifvaren Krankenhaus, som afbrutit högra armen.

Det var en gripande syn, när alla de omkomne på andra söndagen efter trettondagen gömdes i den snöbetäckta jordens sköte. Den dagen var blidväder, solsken och något som nästan liknade en vårkänsla i luften. Tvåtusen människor af alla åldrar stodo rundtomkring med blottade hufvuden, och den fasta jordens golfvasar störtade icke in, den höga himmelens tak föll icke ned öfver dem. Stjernkors talade. Han hade en god text, och han väjde icke för att begagna den. Hans mästare hade räckt honom fästet af ett barthuggande svärd, och han grep det med kraft.

Han hade framför sig djupt förkrossade människor; men i stället att genast räcka dem hugsvalelsens tröstebägare, tycktes denne obeveklige domare endast vilja kasta dem ännu mycket, mycket djupare ned i stoftet inför den allsmäktiges tron. Han kände sitt folk och människohjärtat; han visste huru snart dagens flyktiga rörelse åter skulle förgå, om han icke lyckades att rista den för alltid med eldskrift i åhörarnes själar. Han framlade mäktigt och klart huru hela församlingen och hvar och en särskildt hade de fjorton offrens lif på sitt samvete — i yttre måtto för det att de vårdslösat sin kyrka, i inre måtto långt mer för det att de vårdslösat sin Gud. Där fick ingen anse sig skuldfri; de stodo där alla som mandråpare inför världen och som blodfläckade,

syndbelastade hedningar inför deras Gud, hvars dom engång skulle drabba dem alla.

Bland åhörarne funnos några som, i likhet med lagmanskan, tyckte detta vara »det skamlösaste de någonsin hört». Andra svimmade af förskräckelse; många kände att det gått »ett svärd genom deras själ». Intrycket var mäktigt, men Stjernkors ville ock göra det varaktigt. Han kallade alla, så många som ville, att efter begrafningens slut infinna sig i kyrkan till skriftermål och aflösning. Inemot sexhundra personer följde kallelsen. Att gifva nattvarden åt så många på en gång var nästan ogörligt. Stjernkors erbjöd sig därför att genast efter aflösningen utdela sakramentet åt en del, åt de öfriga dagen därpå. Så skedde — och då följde hugsvalelsen.

Emellertid hade valet blifvit ofullbordadt och utsattes för tredje gången till kyndelsmässan. Men innan dess hände sig, att den store Domaren kom emellan. Den äldste och förste af de föreslagne till Aulango, prosten Orre, kallades oförmodeligen ur lifvet och världen, från alla sina många små spekulationer på så eller så många tunnors större inkomst. I hans ställe uppflyttades Lysander på första och Idegran på andra förslagsrummet, hvarefter en tredje sökande, en gammal kapellan vid namn Röding, uppfördes på tredje förslagsrummet och predikade prof.

Röding var en tyst och saktmodig man, som tyckte om att göra så litet väsen som möjligt i världen. Han hade suttit i mer än tjugu år vid ett litet kapell på Åland med hundra tunnor om året samt några fjärdingar strömming och torsk och skulle väl suttit där än i dag, om icke en af hans gamla vänner i Åbo hade med list och halft våld trugat honom att lämna sin fullmakt och papper in blanco att söka någon passande bättre lägenhet.

Röding hade så när fått slag, när han en vacker dag fick veta att vännen för hans räkning ansökt det stora och illa beryktade Aulango. Så mycket nöjdare var den gode kapellanen, när han blef förbigången vid första förslaget och kunde hoppas att få sitta i fred på sin kära ö med sina strömmingar, sin torsk och sina gamla hederliga kapellbor. Men hvem målar hans häpnad, när hans öde, det oaktadt, förde honom till ett rum på det nya förslaget! Saken stod icke mer att hjälpa, Röding reste till Aulango, predikade prof, efter det nu engång skulle så vara, med det hemliga hopp, att församlingen måtte finna honom så olämplig som möjligt. Detta lät han också tydeligen förmärka. Dock människan är ett nyckfullt väsende, och just det att den anspråkslöse mannen visade sig så litet mån om att få pastoratet hade, jämte hans allvarliga och rättskaffens predikan, den påföljd, att församlingen — ännu uppskakad af den förra olyckliga valstriden mellan Lysander och Idegran — visade sig genast väl stämd mot den nye profpredikanten.

Valet utsattes för fjärde gången till fastlagssöndagen, och de två gamle medtäflarne, som båda hade skäl att frukta den tredje, hade ingenting emot en liten välberäknad komplott. En ålänning, hemma från Rödings kapell, erbjöd sig först hos Idegran, sedan äfven hos Lysander, att mot kontant vedergällning utmåla sin kapellan på ett passande sätt i Aulango. Innan kort fick man veta, att den gamle, ärlige Röding var — vederdöpare. Och emedan ganska få begrepo annat än att en vederdöpare var ungefär detsamma som en trollkarl, jude, muhamedan eller gudsförnekare, tycktes det som skulle Röding verkligen få sin vilja fram och icke bli vald i Aulango.

Stjernkors fick höra ryktet och begagnade nästa socknestämma, där bönderne voro talrikt samlade, till att förklara för dem först hvad vederdöparne egentligen voro för folk och sedan att Röding alldeles icke var en vederdöpare. Snaran brast som en spindelväf, och ålänningen smög sig skamflat ur socknen; men kapellanen Idegran lade ett notabene till det myckna han redan förut hade annoterat mot Stjernkors.

Emellertid hade vintertinget och processen mot demoiselle Durin tagit sin början. Demoisellen hade fått ett annat ombud i stället för Krankenhaus, var vid det bästa kurage och fordrade djärft upprättelse för sitt goda namn, skadestånd för sina förluster och lagens straff mot rånaren och hans medbrottslige. Kronofogden Rågberg var dock icke den man som så lätt släppte taget. Han företedde sådana bevis, att domstolen råkade i förlägenhet, den anklagade bleknade och fråga uppstod om hennes häktande.

Just i dessa dagar, när det för demoiselle Durin vägde emellan frihet eller fängelse, förmögenhet och anseende eller fattigdom och tjufsrätt, såg man demoisellen en eftermiddag komma blossande röd från kapellansgården och styra sina steg till kyrkoherdebostället, där hon fann kuramgerens Stjernkors hemma i arbetsrummet, bunden för tillfället af ett nytt reglemente för fattigvården, hvilken Stjernkors gjorde allt för att förvandla ifrån legal till frivillig.

— Det torde förvåna magistern att se mig i detta hus, började mamsell Apollonia, samlande sitt mod efter ett ögonblicks förlägenhet.

— Ja, svarade Stjernkors, jag nekar icke därtill. Hvarmed kan jag vara till tjenst?

— Jag gissar hvad magistern tänker om mig — fortfor mamsell Apollonia — men det är detsamma. Vi två äro fiender, hvarför skulle jag hyckla för magistern eller magistern för mig? Men det finns en, som är fiende till oss båda, och honom skola vi störta. Hata mig, slå mig till jorden, men hjälp mig att störta honom! Jag har blifvit skändligen bedragen. Jag fordrar hämnd och upprättelse.

— Upprättelse? Gärna, om det är möjligt, men ingen hämnd, svarade Stjernkors.

Mamsell Apollonia kastade sig ned på en soffa och begynte öfverljudt snyfta.

— De ha nedrigt anklagat mig, utropade hon. Jag är öfvergifven af hela världen och af den som förledt mig till allt, för att sedan svika mig trolöst i nödens stund. Men jag skall icke falla ohämnad; han skall icke ostraffadt trampa mig under fötterna, han skall följa mig i fördärfvet, och det skall vara min tröst att se den infama bofven lika ärelös som jag själf. O jag dåraktiga människa, att jag någonsin kunde tro hans svekfulla löften!

— Samla edra tankar, mamsell, och anförtro mig hvad ni bär på ert samvete. Är ni mera olycklig än brottslig, så var viss att jag skall göra hvad i min förmåga står för att rädda, ej för att hämna er.

— O, det är en lång historia, den går nära tretti år tillbaka till min första ungdom, när Ödmark gifte sig med min syster i Stockholm. Han var då en ståtlig man, rik och ansedd af världen; jag hade gärna varit uti min systers ställe. Han föredrog henne, och det kunde jag icke glömma. En tid därefter dog hon, och Ödmark gifte ännu två gånger om sig. Men under tiden hade jag, vid ett besök hos min syster, gjort bekantskap

med ... Idegran. När Ödmark gifte sig fjärde gången, uppsökte mig Idegran i Stockholm och förelade mig en plan, så klokt, men ock så illfundigt svart beräknad, att mörksens furste icke hade kunnat utgrunda en bättre. Ve mig, jag blef hans verktyg, och nu förskjuter han mig, när jag behöfver hans hjälp och fordrar att bli erkänd som hans lagliga hustru!

— Hvad? Hans hustru?

— Det har jag varit i flere år!

33. En själasörjares nederlag och segrar.

O lyckliga! utropade Stjernkors, jag börjar ana att ni blifvit invecklad i en kedja af brott.

— Tro om mig hvad ni vill — fortfor mamsell Durin, i hvars ansikte uttrycken af trots och förtviflan tycktes jaga hvarandra med det sydländska blodets häftighet — tro hvad ni vill, men jag är oskyldig! Jag var en fattig flicka, och ingen friare hördes af, när Idegran en dag sökte upp mig i Stockholm och sade till mig: nu har jag skaffat Ödmark en rik hustru; det kan blifva en bra affär, om ni blir hans hushållerska. Jag öfverlade en stund och vägrade tvärt. Så gick ett år eller par, och jag fick allt knappare att lefva af. Då kom Idegran tillbaka. Tredje prostinnan är död, sade han; vill ni blifva den fjärde? Jag betänkte mig icke länge, vi reste till Finland, men då hade Ödmark redan förälskat sig i en utfattig stackare, som blef hans fjärde hustru... Vi måste vänta, sade Idegran; turen kommer väl snart till den femte. Så gingo där återigen några år; då kom frestaren och sade: den fjärde är död, nu är turen hos dig. Han skaffade mig som släkting in i Ödmarks hus, men prosten hade förlorat all lust att vidare gifta om sig. En sommar, när vi voro resta till

Stockholm, hände sig att Idegran och jag blefvo hemligen vigda, med det förbehåll från min sida, att han skulle erkänna mig för sin lagliga hustru, när affären med Ödmark var i ordning.

— Meningen var då att i grund plundra Ödmark genom er, som var hans hushållerska, medan Idegran var hans ombud i alla affärer?

— Ödmark var en slösare, han skulle i alla fall ha låtit allt gå sin kos, och hvar och en är sig själf närmast, genmälde mamsell Durin med en axelryckning. — Jag hindrade hans penningar att onyttigt läka ut och sparade in för egen räkning hvad där annars runnit i sanden. Men nu hade Ödmark sex barn, som skulle ärfva honom, och deras förmyndare skulle engång kankända fordra en sträng redovisning. Hvad var att göra? ... Vi hade väl rätt att förtjena något på barnens bekostnad, men icke att döda dem. Vi voro ju kristna människor, vi hade ett samvete.

— Detta kallar ni samvete och kristendom!

— Jag bryr mig icke om hvad där står i magisterns katekes, återtog mamsell Durin föraktligt. — I min katekes står att dårarne förspilla sitt goda och de kloka ärfva det. Dessutom voro barnen svaga stackare, som ändå ej kunde blifva vid lif. De fingo husrum, värme, kläder och mat; hvad kunde man rimligen mera begära?

— De fingo ett mörkt fängelse, en förgiftad luft, en osund föda, en dödande enformighet, en grof okunnighet — ingen kärlek, ingen frihet, intet ljus! Ni ville ej döda dem, ni ville endast låta dem dö. Och på detta sätt har ni, afskyvärda människa, ihjälpinat till kropp och själ fem bland sex af dessa små, om hvilka det står skrifvet, att den som kommer vid dem, honom vore

bättre att en kvarnsten vore bunden vid hans hals och han sänktes ned uti hafvets djup.

— Jag har ej vårdat Ödmarks barn sämre än många andra vårda sina egna barn. Kantänka! Det var icke därom jag ville tala. Ödmark dog, barnen skulle snart följa sin far — de hade ju spetälskan! Idegran skulle förestå pastoratet, vi två skulle uppgöra husets affärer, och allt skulle gå under klubban. Det gick efter noter; men då kom ni... Allfrida hade drömt något om att ni skulle komma. Jag hatade, jag fruktade er från första stunden, och jag gjorde rätt däri, ty ni begynte snart se mer än ni borde se. O — tillade hon mellan tänderna — det var allt så väl förberedt, vi hade så skickligt beräknat allt... Ja, ni ser att jag är uppriktig nu, och om jag kunde mura er lefvande in i en brunn... men det är detsamma... Jag beslöt att skicka bort barnen...

— Var det nu er afsikt att döda dem?

— Jag svär...

— Ingen mened!

— Ni har själf sagt det: hvarför skulle jag döda dem, när jag ej behöfde annat än låta dem dö? Hvarför skulle jag fläcka mina händer med blod, när jag med godt samvete kunde vänta tilldess vår Herre tog dem? Ni upptäckte barnen, jag kunde med skäl frukta att ni skulle upptäcka mer, och jag drog mig undan. Jag blef rånad och bedragen af en listig tjuf; han röfvade min egendom, som jag ärligt sparat ihop af det som Ödmark skulle ha slösat bort. Man berättade mig att Idegran skulle få pastoratet; han är en mäktig man, jag ansåg mig trygg, men stämdes för rätta af den eländige Rågberg. Nu brast mitt långa tålamod: jag

fordrade af Idegran att blifva erkänd som hans hustru. Och hvad tror ni han svarade mig?

Vid dessa ord kastade sig mamsell Durin ånyo snyftande i soffhörnet och behöfde en lång stund att lugna sig. Därefter fortfor hon med af hat och vrede darrande stämma:

— Han svarade mig, att han ej kunde påminna sig något slags förbindelse mellan oss... att jag drömt... att jag finge stå mitt eget kast... att han misstänkte min åtkomst af Ödmarks effekter... att han tigit med sina misstankar af godhet för mig, men att han nu kanhända fann sig befogad vittna mot mig, därest jag icke på ögonblicket begaf mig på flykten tillbaka till Sverige... På detta sätt behandlar man hederligt folk, herr magister! Men han skall ångra sig; jag har medel i händerna, jag skall ej skona den ärkeförrädaren! Se här en bestyrkt afskrift af vigselattesten; han har förstört originalet... Se här hans bref, där han framlägger sina planer i halfförtäckta ord... Se här hans egenhändiga förteckning öfver Ödmarks bo, som vi skulle dela tillsvidare mellan oss... Se här de blad Idegran ref ut från Ödmarks bibel, likasom han utklippt kyrkoboken, emedan bladen innehöllo dispositioner för barnen... Se här det testamente, som jag skulle förmå Ödmark att underskrifva, men som hans plötsliga frånfälle gjorde om intet...

— Konceptet därtill har jag funnit bland de röfvade sakerna. Det är åtminstone halfva bevis mot Idegran.

— O, ni känner honom icke på långt när ännu! Ni vet icke huru han med svek slagit under sig löst och fast. Ni vet icke huru han svikit, förrådt och bedragit alla sina vänner. Ni vet icke huru hans kyrkokassa, hvarmed han skryter för de lättrogne bönderne, är

försnillad till hälften från fattigmedlen, till hälften från håfpengarna. Ni vet kanske icke heller, att han gjort allt för att svärta er själf hos domkapitlet...

— Var god och tala om edra egna angelägenheter. Hvad vill ni af mig?

— Rättvisa! Rättvisa! Jag är oskyldig, jag är bedragen! Hela felet är Idegrans! Han bör stå till ansvar för allt. Och när jag tänker uppå att de vilja göra en sådan bof till kyrkoherde i Aulango... Men det skall icke ske, så länge jag kan röra min tunga till vittnesmål.

— Är ni beredd att upprepa er bekännelse för kronofogden Rågberg, som anklagat er?

— Så galen är jag icke, svarade mamsell Durin spotskt och såg sig omkring, om tilläfventyrs några gömda vittnen i rummet hört hennes ord.

— Ångrar ni då edra många missgärningar? Vill ni inför den allsvåldige Gud bekänna eder såsom en förkrossad och förlorad synderska, den där icke annat förtjent, än lagens fördömelse både i denna och den tillkommande världen?

— Det är icke sant. Jag är oskyldig. Jag har ingenting ondt gjort. Hvar och en måste ju draga försorg om sin ålderdom... Nå ja, jag kan ha mina fattiga fel, jag som alla de andra. Ödmark ville alltid ha middagen färdig när han kom ifrån kyrkan, och därför hade jag sällan tid att gå i Guds hus. Men jag har följt skriftens bud, herr magister: jag har mättat mången hungrig och klädt mången naken. Hvad har jag haft för tack för det? Det dumma packet pekar nu fingren åt mig. Sådana äro människorna!

— Nåväl — sade Stjernkors, sedan han förgäfves sökt väcka detta förhärdade samvete — det enda jag

kan svara er, är att Idegran icke skall blifva kyrkoherde i Aulango.

— Det kan vara nog till en början, genmälde mamsell Durin. Men sedan, herr magister, sedan måste ni hjälpa mig till mina lagliga rättigheter som hans hustru.

— Det kan jag icke. Vänd er till landets lag, om ni ej vill vända er till Guds barmhärtighet.

— Lagen, som anklagar mig! Nej jag tackar. Men ni är präst, ni. Det är er skyldighet att försvara en prästvigd hustru. Ni läser hop brudfolk ni; hvad tjenar det till, om hvarje bof kan förneka en vigsel? Jag beder, jag besvär er, återgif mig min lagliga äkta man, om det också vore blott för att sedan kunna spotta honom i ansiktet och behålla hans namn! O, herr magister, jag har hatat er som synden; vet ni icke, att ni just därför måste hjälpa mig? Jag vill minnas att det står i katekesen. Om ni hjälper mig, skall jag blifva så gudfruktig som ni någonsin kan önska; jag skall gå hvar söndag i kyrkan, jag skall göra de fattiga godt. Men hur skall jag kunna det, om ni icke hjälper mig?

— Mamsell Durin, man köpslagar icke med sin Herre och Gud. Det enda jag kan göra är att visa er vägen till honom. Kom igen, när ni kommer med ett ångerfullt och botfärdigt hjärta.

— Jaså. Är ni präst, ni? Men jag hade bort veta det: sådane äro de alla... skenhelige skrymtare, eländige ockrare! Hvad kostar syndernas förlåtelse i dag på marknaden? Fås han för tre rubel, eller kostar han kanske ett pastorat? Hahaha, sådane äro de alla!

Och hon gick, prudentligt nigande, med ett hånlöje på sina läppar.

Stjernkors besinnade sig icke länge, tog sin vandringsstaf och begaf sig till kapellansgården. Här satt han tre

timmar instängd med kapellanen pastor Idegran. Deras samtal har icke kommit till eftervärlden. Man kunde endast sluta af den unge prästens bedröfvade uppsyn, när han återvände från kapellansgården, att alla uppriktiga ord, alla bevekande uppmaningar varit förspillda. En mästare, grånad i världens klokskap, låter ej korrigera sig af en för sanning och rätt, för Gud och samvete svärmande yngling.

Återkommen till prästgården, fann Stjernkors ett bud, som kallade honom till jägmästaren von Holbach, hvilken låg på sitt yttersta. Gubbens samvete hade fått en knäck på samma gång som hans refben. Han svor ena gången sju attan skock tunnor etcetera uppå att han skulle köra hvar präst till h-e, och i nästa minut begärde han att få tala med Stjernkors, bara »för att skratta den f-n midti synen» och bevisa honom att allt tal om ett lif efter detta var idel käringprat. På denna besynnerliga kallelse infann sig Stjernkors, hvilken så ofta hade sett sitt arbete för hedningarnes omvändelse krönas med rikelig välsignelse just bland de gröfste, uppenbaraste och mången gång därför ärligaste syndarne.

Hans förhoppningar sveko honom icke heller hos gamle von Holbach. Dragonen satt hårdt i gubben och spjernade envist mot. Vid första besöket blef han desperat och körde prästen på dörren. Vid det andra skrattade, svor och grät han om hvartannat. Vid tredje besöket ville ej svordomen mer ha sin rätta muntra klang, och löjet blef borta. Vid det fjärde påstod gubben att alla människor voro fähundar inför vår Herre. Vid det femte bekände han sig själf vara den största fähunden, och vid det sjette somnade han af som en botfärdig syndare, fast och uppriktigt förtröstande på den allförbarmande nåd, som han så ofta i lifvet försmädat och hånat.

Gamle von Holbachs slut var icke blott den största och renaste fröjd som Erland Stjernkors dittills upplefvat under sin ofta bittra och tacklösa kamp om människosjälar, utan ock den mäktigaste väckelse för hela församlingen. Alla hade känt den gamle såsom en uppenbar gudsförnekare och fiende till all religion; han hade i Aulango varit hedendomens öfverstepräst och ett föredöme för alla bespottare. Ryktet om denne mans kristeliga slut uppskakade alla hans likar och efterapare. Det hjälpte icke att somlige medlidsamt talade om ålderdomssvaghet och ett af plågor förmörkadt förstånd. De kunde icke dölja för sig självfva, att här uppenbarade sig en högre makt, för hvilken det trotsande öfvermodet och all människans blinda självfviskhet sjunka vanmäktiga ned i sitt eget intet.

Klockaren Talvinen, brännvinsbrännaren, som nu blifvit suspenderad, kände sig däraf mäkta rörd i sitt samvete, och förklarade Stjernkors, att han nu ville blifva en annan människa. Detta varade jämnt till nästa bränningstid. Talvinen räknade och räknade samt fann att han möjligen kunde umbära klockaresysslan, om han förtjenade bra med brännvinspannan, och därmed fick hans nya lefverne en bedröfvelig ändalykt.

Hans hustru däremot hade, som andäktig kyrkogångerska, länge varit ett ljus i församlingen och ifrat mot det gudlösa lefvernet i Aulango prästgård. Nu kom ock hon för att lysa med sin gudaktighet, men vände med föga uppbyggelse tillbaka från prästgården. Stjernkors anvisade henne att begrunda 2 Tim. 3: 5—7, och detta behagade icke den fromma kyrkogångerskan.

Sekteristerne funno sig lika bedragne i sin förväntan på medhåll. De mötte ingenstädes maktspråket, ingenstädes kättaredomen, allestädes skriftens ord som en

lefvande ringmur, inom hvilken meningarna fritt kunde andas, men hvilken de ej kunde öfverspringa. Allt Stjernkors' verk var ett verk af ande och kraft. Från bittida på morgonen intill sent på kvällen trängde sig i prästgården skaror af rådville, törstande själar, som sökte ett svar på lifvets och evighetens frågor. Den unge herden behöfde icke mer uppsöka sina hedningar; de uppsökte honom självmant, och många återvände som nya människor till ett nytt lefverne. Aldrig hade kristendomens oförstörbara lifsmakt firat skönare segrar i detta land. Här bildade sig inom den stora kretsen af kyrkans medlemmar en liten, men stark kärna af dem, för hvilka den lefvande kristendomen blifvit en lifs- och hjärtefråga, och det var bland desse som Stjernkors sökte den osynliga, heliga, allmänneliga kyrkan, af hvilken den yttre kyrkans bristfulla människoverk är endast en svag, för alla jordiska skiften sviktande form — detta Guds folk, om hvilket det heter: Si, Guds rike står midtibland eder!

---

34. Den synliga och den osynliga kyrkan.

Tredje valdagen kom i Aulango. Det var en söndag i April, blid, solklar med lärkor i skyn och vår i luften. Åter predikade kontraktsprosten Ekhammar värdigt och regelbundet; åter tog han efter gudstjensten sin plats i koret och förrättade valet. Man hade nu blifvit vis af skadan; golfvet var underbyggdt med solida bjälkar; dörrarna höllos öppna; byalagen inkallades ett i sänder för att afgifva sina röster, medan alla öfriga väntade utanför. Dessa försiktighetsmått tycktes likväl öfverflödiga; folket hade den förra olyckan i alltför friskt minne för att denna gång tränga sig fram i otid. En tredjedel af församlingen hade uteblifvit af fruktan för ett förnyande af de förra uppträdena; de närvarande tycktes ha glömt deras förra split, och valet försiggick i största ordning, med ett oväntadt, nästan högtidligt lugn.

Allt utvisade att den skarpa läxan af de förra valen fallit i god jord. De få, som ännu hördes rösta på Idegran, framsade namnet med synbar förlägenhet. Lysanders anhängare hade tappat kuraget. När rösterna summerades, befanns, till allas stora förvåning, att kapellanen Röding fått femtioett, pastor Idegran åtta och

kyrkoherden Lysander endast tre mantals kallelse, utom de vid sådana tillfällen oundvikliga bråken.

Folket åtskildes tyst och förundradt. Många trodde sig i allt detta se en försynens skickelse. Själfva krogarna glömde att gjuta sina tårar af brännvin öfver pastor Idegrans nederlag.

Hos lagman Åkerström var stor middag för kontraktsprosten Ekhammar. Prästerskapet och alla ortens honoratiores voro inbjudne; endast pastor Idegran saknades. Men den olycklige pastorns aktier hade betydligt fallit: råttorna hade öfvergifvit det åt undergången invigda huset. Alla hade vändt sig mot den uppgående solen: Rödings beröm och det lyckliga valet voro på allas läppar. Lagmanskan hade hört att Röding var en bildad person, en angenäm sällskapsmänniska, och detta orakelspråk efterstafvades naturligtvis af flertalet gäster. Föll talet på den afdankade favoriten, så var det med ett slags medlidande öfver den stackars snälla, rara, beskedliga Idegran, som fått så många världsliga bekymmer; men det var kanske inte så utan, att... och man hör så mycket ondt nu för tiden... och det var besynnerligt, att Idegran gifvit sig i slanger med en så illa känd person som mamsell Durin. Det visste ju hela världen, att hon stulit hos Ödmarks, och — och det var det skamlösaste som lagmanskan någonsin hört.

Här blåste nu andra vindar, och med pastor Idegrans världsliga bekymmer förhöll det sig så, att mamsell Durin, i trångmål för domstolen, gjort vissa bekännelser, som begynte kasta en ful skugga på den dittills så mäktige kapellanen i Aulango. Ännu kunde intet bevisas, följaktligen hade Idegran ej kunnat strykas från vallistan; men så märkvärdiga saker kommo småningom fram, att den flyktiga opinionen, med lagmanskan i

spetsen, vände honom tvärt ryggen. Och denna gång hade opinionen godt väderkorn.

Ty icke många dagar hade förgått efter valet, innan bevisen genom Rågbergs skicklighet blefvo så bindande, att domstolen förklarade mamsell Durin skyldig att träda i häkte och stämning utfärdades emot pastor Idegran, såsom skäligen misstänkt för delaktighet i stölderna från Ödmarkska huset, äfvensom för svek och förfalskningsbrott, ocker och oloflig brännvinsbränning. Mamsell Durin, som längesedan flyttat från Åkerströms, hade dock samma dag »gått ut att spatsera», och när stämningen skulle meddelas Idegran, befanns han »bortrest». Länsmannen sattes genast i rörelse, men så många vänner hade ännu den stackars beskedlige Idegran, att all ortens polis leddes på villspår, och båda de anklagade förblefvo borta. Först flera veckor därefter fick man veta, att en släde med tvenne personer af det och det utseendet hade nattetid rest isvägen öfver från kusten åt Åland, utan att akta på kustboarnes varningar. Men samma natt hade storm, tjocka och regn plötsligen inträffat, hafsisen hade satt sig i rörelse, och där några timmar förut de resandes släde försvunnit i mörkret, där brusade på morgonen ett skummande haf.

Man lät efterforska öfverallt på Åland. Ingen visste det minsta om de båda flyktingarne; ingen erfor heller sedan det minsta om deras eller deras för dyr lega anlitade skjutskarls öde. De två anklagade hade på sistone varit dödsfiender, och dock såg det ut som om den gemensamma faran tvungit dem att gemensamt söka sin räddning i flykten. När sekvester lades på Idegrans egendom, saknades kassakistan och alla hans dyrbarheter. Hans släde måste ha varit tungt lastad. Mången tänkte därvid på Ödmarks olyckliga, misshandlade barn.

Skriftens ord hade på ett sällsamt bokstafligt sätt gått i fullbordan öfver de båda flyktingarne. De hade »förargat dessa små», som höra Guds rike till, Mammons kvarnsten hade blifvit bunden om deras hals, och de hade blifvit sänkta i hafvets djup.

Många bland Idegrans fordringar annullerades såsom tillkomna på olagligt sätt. Aulango andades lättare, sedan denna tunga börda vältades från dess skuldror. Domstolen tillerkände Allfrida Ödmark såväl de af zigenaren tillvaratagna dyrbarheterna, hvaribland ett skrin med juveler, som en betydlig ersättning af Idegrans många jordagods, dem han ej kunnat föra med sig. Allfrida blef rik; men hon hade annat att tänka på.

Hon hade återvändt från Åbo med mera erfarenhet, mindre svärmeri, men hon förblef ett barn i sitt hjärta. Hon gick nu i Stjernkors' skriftskola. Likasom majregnet duggar öfver den unga björken, solen värmer hans späda grenar, ljumma vindar smeka hans smärta stam och de ljusgröna små löfven öfverallt spricka ut i hans första oskyldiga fägrings dagar, så insög Allfrida Ödmarks själ det gudomliga ordets eviga ljuskällor. Hon *lärde* inga läxor, hon *visste* Guds kärlek, hon lefde däri. Något af det hemlighetsfulla sambandet med en annan värld fanns ännu alltid kvar hos henne; men hennes moders ande hade trädt tillbaka för en mäktigare: hon lefde i Gud. Hon var lycklig, glad, ödmjuk. Hennes lärare hade önskat henne mindre vek, mindre svärmande, men han hade ej mod att bortsopa fjärilsdoften från hennes själs vingar. Han var nöjd att hafva förjagat afgudarne och uppsatt den ende allsmäktige guden på hans tron i människohjärtat.

— Man skall få se att han gifter sig med flickan; därpå är det beräknadt, hon är rik och tar honom med

uppräckta händer, hviskade lagmanskan Åkerström åt sina förtrogne.

Men äfven Stjernkors fick annat att tänka på. Han kallades att stå till svars för allehanda svåra klagomål, efterdyningar af Idegrans hemliga verksamhet, ty denne sluge herre skickade alltid andra på sina ärenden. Stjernkors anklagades för att hafva besökt lastfulla människor, »publikaner och syndare», hvarigenom han nedsatt sin prästerliga värdighet — att hafva mottagit många brottslingar på prästgården — att hafva utspridt sekterism, fanatism, jesuitism i socknen — att hafva förhindrat en ny kyrkobyggnad och därigenom förvållat olyckshändelsen vid valet — att vid detta tillfälle hafva, till allmän förargelse, utslagit ett kyrkofönster och varit den förste att med yxe förstöra en dörr till kyrkan — att på ett högst oskickligt sätt hafva sjungit en psalm på kyrktrappan, midtibland rusiga människor — att vid samma tillfälle ha varit i slagsmål — att hafva blandat sig i kyrkoherdevalet och agiterat för Lysander, etcetera, etcetera. De flesta af dessa beskyllningar visade sig vara orimliga och obevisliga, men — »*il en reste toujours quelque chose*» — där återstod dock alltid en skugga af fridsstöring och kyrkoförargelse. Hvad värre var, där återstod en skugga af själfrådigt nit, af en ovarsam, excentrisk uppfattning i kyrkliga frågor, ja, af den oroliga, pockande tidsanda, hvilken doktor Ekhammar tadlat hos den unge själasörjaren. Resultatet var en sträng skrapa och förordnande att förestå en liten kapellanstjenst under kontraktsprosten doktor Ekhammars vaksamma uppsikt.

Händelsevis infann sig den nye kyrkoherden Röding just vid samma tid, för att mottaga pastoratet. Han utverkade, att Stjernkors dock fick afsluta sin skriftskola

och biträda honom de första veckorna. Den fromme Röding, som så oväntadt och mot sin önskan blef hitflyttad från sina kära torskar och ålänningar, tyckte sig i Aulango öfversvallas af en brusande fors och var mycket tacksam att få till sitt första biträde en man, den där kände orten så väl som Stjernkors. De två passade tillsamman som lag och evangelium, som Luther och Melanchton. Stjernkors hade mycket att lära af denne milde, saktmodige, ödmjuke Herrens apostel med hans rika, andeliga erfarenhet. Röding åter behöfde Stjernkors' oförskräckta, energiska handlingskraft, för att bräcka hårda murar och spränga många kopparpansrade samveten, i hvilka beständigt nya krokodilfjäll växte fram öfver blödande sår. Inom få veckor hade de två lärt älska hvarandra som far och son, och deras förenade verksamhet utbredde Guds rike med förvånande framgång.

Pingstdagen var bestämd för Stjernkors' afsked ifrån församlingen, och samma dag skulle hans skriftebarn gå fram till Herrens nattvard. Den gamla kyrkan var åter i fara att trampas sönder af folkmassorna, men en del stannade utanför, ty predikantens starka stämma hördes tydligt genom de öppna dörrarna. Därinne voro alla platser upptagna. Lagmanskan Åkerström satt och grät hela tiden; patron Arvelin snöt sig oupphörligt; hans beskedliga fru satt och tänkte på efterrätten till middagen. Jacquette von Holbach satt sorgklädd, utan en enda kvickhet, och afvaktade lysningens afkunnande mellan kronofogden Rågberg och hennes syster Marguerite Melanie. En linkande liten herre af skinn och ben med röda polisonger och styfstärkt halsduk infann sig bland de siste och sneglade förtjust på den hoppfulla Perpetua Arvelin. Det var notarien Krankenhaus, som såg sig

om efter en bättre syssla, sedan han friat till härads-skrifvaretjensten och fått korgen af senaten.

Nedhukad i en vrå satt en svartluggig gestalt och ömsom grinade, ömsom snyftade. Han hade haft sin hand med i det första pastorsvalet; han hade sedan blifvit med halft våld dragen till skriftskolan och för första gången fått en föreställning om religion. Han kunde väl ej admitteras till nattvarden; men han var ställd på förhoppning. Det var zigenaren Josua.

Stjernkors predikade. Han hade en skön och rik text, och han utlade den med ljungande kraft. Han talade om den helige andes gång genom tidehvarfven och huru frälsarens profetior ännu hvar dag fullkomnas. Han talade om människoandens långa världsarbete, om dess mörker och vanmakt i sig själf, om dess famlande efter det naturliga ljuset, om dess höghet och herrlighet, när Guds ande lyser därin och återställer dess förlorade gudsbeläte. Han talade äfven om andens verk i denna församling — huru många tusende ännu för kort tid tillbaka lågo fångne i tjockt andeligt mörker och tjenade afgudarne, men huru nu många bland dem blifvit af Guds ande uppväckte från döden till lifvet och huru alla dessa borde med hela sitt lefverne prisa Herren och bedja för sina bröder. Han bekände sig själf hafva intet annat än synd och vanmakt att frambära inför den Herre, som kallat honom till hans herdaämbete, men detta hade ock för honom varit en välsignelse och en lärdom. Sist talade han de sedvanliga orden till nattvardsbarnen. Men när hans blick föll på en bland de hvitklädda unga flickorna uti koret — *hvitklädda,* såsom till deras lifs högsta glädjefest, icke i sorgens svarta dräkt, såsom en nyare sedvana så vanvördeligt påbjuder — då svek honom ordet för första gången.

Erland Stjernkors var en praktisk, allvarlig ordets tjenare, ingen svärmare, och dock förekom det honom som hade en skinande seraf stigit ned i koret och vände mot honom sitt förklarade anlete...

Med hela kraften af sin starka vilja försökte han slita sig lös från denna föreställning, men förgäfves. De afgudar, mot hvilka han kämpat så länge och segerrikt, hämnades nu i sista stunden sitt nederlag och fångade honom själf i en syndig tillbedjan för ett dödligt väsende. Knappt förmådde han med darrande röst uttala de vanliga bönerna efter predikans slut, och han nedsteg därefter, djupt förödmjukad, från predikstolen, utan att hafva sagt ett enda afskedsord till församlingen.

Men det behöfdes icke. Alla omkring honom smälte i tårar. Han fick tid att lugna sig och utdela nattvarden vid sidan af kyrkoherden. Alla de unga gräto, utom Allfrida. Hvarför skulle *hon* gråta? Hon var ju hemma uti Guds rike, hemma för alltid, icke blott i flyktiga känslors, flyktiga tårars upprörda högtidsstund. Hon *kunde* icke gråta, hon kunde endast tillbedja.

På eftermiddagen reste Erland Stjernkors från Aulango. Han hade undanbedt sig alla tacksägelser, alla ärebetygelser. Men han kunde icke hindra, att ju flera hundrade personer samlats kring prästgården för att säga honom farväl. Bland dem igenkände han Simon Sampi, Lukku-Lisa och så många andra, som den store anden genom honom, dess svaga redskap, ryckt ur fördärfvet. Han tryckte deras händer och satte sig i schäsen med den trogna, gamla moster Milenia, som åtföljde honom, sedan de gemensamt öfverlämnat deras älskling Allfrida åt förmyndarens, kronofogden Rågbergs redliga omsorg. Bakpå schäsen stod Josua.

Ännu i sista ögonblicket dröjde på hvardera sidan om schäsen två af de första unga väsen som Erland Stjernkors i Aulango ledsagat till ljuset: Allfrida Ödmark och Loa Åkerström.

Och han for, förtalad och misstrodd, men rikare på välsignelser än de fleste ordets tjenare resa från sina församlingar. Skola vi en annan gång förnimma något om hans vidare öden? Kanske, kanske icke. Intet är den som sår, intet den som vattnar; Gud allena är den som växten gifver. Han allena vet hvarest i denna yttre kyrka, med dess mänskliga brist och dess förgängliga former, den allmänneliga, heliga, osynliga kyrkan döljer sig intill Herrens tillkommelse.

Fjärde bandets innehåll:

Det gyllene spöket:

